

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
FILIALA CLUJ
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ

CERCETĂRI
DE
LINGVISTICĂ

ANUL V

1—2

IANUARIE—DECEMBRIE

1 9 6 0

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMINE

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

REVISTĂ A INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ AL ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
FILIALA CLUJ

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. E. PETROVICI (*redactor responsabil*), D. MACREA
(*redactor responsabil adjunct*), V. BREBAN, H. JACQUIER,
B. KELEMEN, P. NEIESCU, I. PĂTRUȚ, R. TODORAN;
M. HOMORODEAN și AURELIA STAN (*secretari de redacție*)

Redacția: Institutul de lingvistică, CLUJ, str. E. Racoviță 19—21, Telefon 20—49.
Administrația: Filiala Academiei R.P.R., CLUJ, str. Republicii 9, Telefon 35—14.

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

Anul V, nr. 1—2

1960

ianuarie—decembrie

S U M A R

FONETICĂ ȘI FONOLOGIE

	Pag.
Acad. E. PETROVICI, „Depalatalizarea” consoanelor înainte de <i>e</i> în Muntenia, sud-estul Transilvaniei și în dialectul istroromân	9
I. PĂTRUȚ, Morfologie și fonologie. Despre fonemele consonantice moi ale limbii române	23
I. STAN, Timbrul fonologic al consoanelor finale în <i>Codicele voroneșean</i> și <i>Codex Dimonie</i>	29

LEXICOLOGIE ȘI GRAMATICĂ

D. MACREA, Compoziția istorică și tendințele actuale de dezvoltare ale vocabularului românesc	39
G. GIUGLEA și I. STAN, Concordanțe lexicale între graiuri ibero-romanice și românești	57
PIA GRADEA, Din preocupările lexicografice ale lui Timotei Cipariu (I)	67
EMESE KIS, Sufixul <i>-ău</i> în cuvintele de origine maghiară din limba română	75
E. CÎMPEANU, Funcțiunea sintactică a pronumelui reflexiv	85
V. BREBAN, Contribuții lexicale	99
V. STANCA, În legătură cu un glosar regional	101

ONOMASTICĂ

AL. CRISTUREANU și AURELIA STAN, Prenumele locuitorilor din satul Purcăreți, raionul Sebeș, în 1957	103
MALVINA PĂTRUȚ, Toponimice din Valca Cugirului	111

DIALECTOLOGIE

VL. DRIMBA, Materiale pentru studiul raporturilor lingvistice româno-maghiare	115
B. CAPESIUS, Întrebuințarea metodei statistice în vederea caracterizării graiurilor landlerilor din Transilvania	131

RECENZII

ВОПРОСЫ ЯЗЫКОЗНАНИЯ (Академия Наук СССР, Институт Языкознания), Москва, Издательство Академии Наук СССР, VII, 1958, № 1—6 (<i>Maria Zdrenghea și O. Vințel</i>)	143
ЛИМБА ШИ ЛИТЕРАТУРА МОЛДОВЕНЯСКЭ (Филиала Молдовеняскэ а Академией де Штинце а Униуний РСС, Институтул де Лимбэ ши Литературэ), Кишинэу, anul I, 1958, № 2 (октомврие—дечемврие) (<i>L. Ghergariu</i>)	147
FONETICĂ ȘI DIALECTOLOGIE, vol. I, Editura Academiei R.P.R., 1958 (<i>Gr. Rusu</i>)	150

	<u>Pag.</u>
LOPATNIKOVA N. N., MOVCHOVITCH N. A., <i>Précis de lexicologie du français moderne</i> . Éditions en langues étrangères. Moscou, 1958 (<i>B. Kelemen</i>)	157
ACTA LINGUISTICA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, Tomus VIII, 1958 (<i>Lidia Sfirlea</i>)	160
REVUE DES LANGUES ROMANES, Montpellier, LXXII, № 1956, 1957—1958; LXXIII, № 1958—1959 (<i>E. Tănase</i>)	163
ANTON MAYER, <i>Die Sprache der alten Illyrier</i> . Band I: Einleitung, Wörterbuch der illyrischen Sprachreste, 1957; Band II: Etymologisches Wörterbuch des Illyrischen; Grammatik der illyrischen Sprache, 1959, Wien (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung, XV, XVI) (<i>I. I. Russu</i>)	166
HANS KRAHE, <i>Sprache und Vorzeit</i> , Europäische Vorgeschichte nach dem Zeugnis der Sprache. Heidelberg, 1954 (<i>I. I. Russu</i>)	177
SLAVIA, Časopis pro slovanskou filologii. Československá Akademie věd. Slovanský Ústav, Praha, ročník XXV (1956), sešit 1—4; ročník XXVI (1957), sešit 1—4; ročník XXVII (1958), sešit 1—4 (<i>Gh. Cipllea</i>)	182
<i>INDICE</i>	189

ИССЛЕДОВАНИЯ ПО ЯЗЫКОЗНАНИЮ

Год издания V, № 1—2

1960

январь — декабрь

СОДЕРЖАНИЕ

ФОНЕТИКА И ФОНОЛОГИЯ

	Стр.
Е. ПЕТРОВИЧ, „Депалатализация” согласных перед <i>e</i> в Валахии, юго-восточной части Трансильвании и в истро-румынском диалекте	9
И. ПЭТРУЦ, Морфология и фонология. О мягких фонемах румынского языка	23
И. СТАН, Фонологический тембр, свойственный конечным согласным в <i>Codicele voroneșean</i> и в <i>Codex Dimonie</i>	29

ЛЕКСИКОЛОГИЯ И ГРАММАТИКА

Д. МАКРЯ, Исторический состав и современные тенденции развития словарного состава румынского языка	39
Г. ДЖЮГЛЯ и И. СТАН, Лексические соответствия между иберийско-романскими и румынскими говорами	57
П. ПИЯ ГРАДЯ, Из лексических запросов Тимофея Чипарну (I)	67
ЕМЕШЕ КИШ, Суффикс <i>-ăi</i> в словах венгерского происхождения в румынском языке	75
Е. КЫМПИАНУ, Синтаксическая функция возвратного местоимения	85
В. БРЕВАН, Лексические заметки	99
В. СТАНКА, В связи с областным глоссарием	101

ОНОМАСТИКА

А.Л. КРИСТУРЯНУ и АУРЕЛИЯ СТАН, Имена жителей деревни Пуркэ-реци, района Себеш, в 1957 г.	103
МАЛЬВИНА ПЭТРУЦ, Топонимические слова в Валя Куджирулуй	111

ДИАЛЕКТОЛОГИЯ

В. ДРИМБА, Материалы для изучения румынско-венгерских лингвистических связей	115
В. КАПЕСИУС, Использование статистического метода для характеристики говоров <i>Landler</i> -ов в Трансильвании	131

РЕЦЕНЗИИ

ВОПРОСЫ ЯЗЫКОЗНАНИЯ (Академия Наук СССР, Институт Языкознания), Москва, Издательство Академии Наук СССР, VII, 1958, № 1—6 (<i>Мария Здренга и О. Виццелер</i>)	143
ЛИМБА ШИ ЛИТЕРАТУРА МОЛДОВЕНЯСКЭ (Филиала Молдовеняскэ а Академией де Штинце а Униуний РСС, Институтул де Лимба ши Литературэ), Кишинэу, анул I, 1958, № 2, октомврие— дечембрие (<i>Л. Гергару</i>)	147
FONETICĂ ȘI DIALECTOLOGIE, vol. I, Editura Academiei R.P.R., 1958 (<i>Гр. Русу</i>)	150

	<u>Стр.</u>
LOPATNIKOVA N. N., MOVCHOVITCH N. A., <i>Précis de lexicologie du français moderne</i> , Éditions en langues étrangères. Moscou, 1958 (Б. Кеелемен)	157
ACTA LINGUISTICA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, Tomus VIII, 1958 (Лидия Сфырля)	160
REVUE DES LANGUES ROMANES, Montpellier, LXXII, N° 1956, 1957—1958; LXXIII, N° 1958—1959 (Е. Тэнассе)	163
ANTON MAYER, <i>Die Sprache der alten Illyrier</i> . Band I: Einleitung, Wörterbuch der illyrischen Sprachreste, 1957; Band II: Etymologisches Wörterbuch des Illyrischen; Grammatik der illyrischen Sprache, 1959, Wien (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung, XV, XVI) (И. И. Руссу)	166
HANS KRAHE, <i>Sprache und Vorzeit</i> , Europäische Vorgeschichte nach dem Zeugnis der Sprache. Heidelberg, 1954 (И. И. Руссу)	177
SLAVIA, Časopis pro slovanskou filologii. Československá Akademie věd. Slovanský Ústav, Praha, ročník XXV (1956), sešit 1—4; ročník XXVI (1957), sešit 1—4; ročník XXVII (1958), sešit 1—4 (Г. Кипля)	182
АЛФАВИТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ	189

RECHERCHES DE LINGUISTIQUE

Ve année, n°s 1—2

, 1960

Janvier—Décembre

SOMMAIRE

PHONÉTIQUE ET PHONOLOGIE

	<u>Page</u>
Acad. E. PETROVICI, La « dépalatalisation » des consonnes suivies de <i>e</i> en Valachie, dans le Sud-Est de la Transylvanie et dans le dialecte istro-roumain	9
I. PĂTRUȚ, Morphologie et phonologie. À propos des phonèmes consonantiques mous du roumain	23
I. STAN, Le timbre phonologique propre des consonnes finales dans le <i>Codex de Voroneț</i> et le <i>Codex Dimonie</i>	29

LEXICOLOGIE ET GRAMMAIRE

D. MACREA, La composition historique et les tendances actuelles de développement du vocabulaire roumain	39
G. GIUGLEA et I. STAN, Concordances lexicales entre des parlers ibéro-romains et roumains	57
PIA GRADEA, Les préoccupations lexicographiques de Timotei Cipariu (I)	67
EMESE KIS, Le suffixe <i>-ău</i> dans les mots d'origine hongroise de la langue roumaine	75
E. CÎMPEANU, La fonction syntaxique du pronom réfléchi	85
V. BREBAN, Contributions lexicales	99
V. STANCA, À propos d'un glossaire régional	101

ONOMASTIQUE

AL. CRISTUREANU et AURELIA STAN, Les prénoms des habitants du village de Purcăreți, district de Sebeș, en 1957	103
MALVINA PĂTRUȚ, Toponymes de la vallée du Cugir	111

DIALECTOLOGIE

VL. DRIMBA, Matériaux pour l'étude des rapports linguistiques roumains-hongrois	115
B. CAPESIUS, L'emploi de la méthode statistique à la caractérisation des parlers des „landler” de Transylvanie	131

COMPTES RENDUS

ВОПРОСЫ ЯЗЫКОЗНАНИЯ (Академия Наук СССР Институт Языкознания), Москва, Издательство Академии Наук СССР, VII, 1958, № 1—6 (<i>Maria Zdrenghea et O. Vințeler</i>)	143
ЛИМБА ШИ ЛИТЕРАТУРА МОЛДОВЕНЯСКӘ (Филиала Молдовеняскә а Академией де Штинце а Униуний РСС, Институтул де Лимбэ ши Литературэ), Кишинэу, анул, I, 1958, № 2 (октомврие-децембрие) (<i>L. Ghergariu</i>)	147
FONETICĂ ȘI DIALECTOLOGIE, vol. I, Editura Academiei R.P.R., 1958 (<i>Gr. Rusu</i>)	150

	Page
LOPATNIKOVA N. N., MOVCHOVITCH N. A., <i>Précis de lexicologie du français moderne</i> . Éditions en langues étrangères. Moscou, 1958 (B. Kelemen)	157
ACTA LINGUISTICA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, Tomus VIII, 1958 (Lidia Sfirlea)	160
REVUE DES LANGUES ROMANES, Montpellier, LXXII, N° 1956, 1957—1958; LXXIII, N° 1958—1959 (E. Tănase)	163
ANTON MAYER, <i>Die sprache der allen Illyrier</i> . Band I: Einleitung, Wörterbuch der illyrischen Sprachreste, 1957; Band II: Etymologisches Wörterbuch des Illyrischen; Grammatik der illyrischen Sprache, 1959, Wien (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung, XV, XVI) (I. I. Russu)	166
HANS KRAHE, <i>Sprache und Vorzeit</i> , Europäische Vorgeschichte nach dem Zeugnis der Sprache. Heidelberg, 1954 (I. I. Russu)	177
SLAVIA, Časopis pro slovanskou filologii. Československá Akademie věd, Slovanský Ústav, Praha, ročník XXV (1956), sešit 1—4; ročník XXVI (1957), sešit 1—4; ročník XXVII (1958), sešit 1—4 (Gh. Ciplea)	182
INDEX	189

„DEPALATALIZAREA” CONSOANELOR ÎNAINTE DE *e*
 ÎN MUNTENIA, SUD-ESTUL TRANSILVANIEI
 ȘI ÎN DIALECTUL ISTROROMÂN

DE

ACAD. E. PETROVICI

În majoritatea graiurilor dacoromîne, aromîne și meglenoromîne vocala *e* precedată de consoană este adeseori reprezentată pe hărțile *Atlasului lingvistic român I și II (ALR)* prin „diftongi” de tipul [ie, ¹ie, ²εe] etc.¹ Elementul semivocalic, care apare consecvent în unele graiuri înaintea lui [e], mai ales în silabă accentuată, nu este altceva decât tranziția de la consoana palatalizată (diezată) la vocala următoare, în cazul cînd ridicarea accesorie a dosului limbii spre palat (ceea ce conferă un timbru palatal consoanei) este mai înaltă decît aceea caracteristică vocalei următoare². Între un *m* avînd timbrul *i* (transcris [ⁱm]). (pentru care dosul limbii este — în momentul exploziei consoanei — în poziția *i*) și *e* următor apare inevitabil și automat o tranziție avînd timbrul lui *i*: [ⁱmⁱe] (în transcrierea *ALR*: [mⁱεe] sau [mⁱεe]). Dacă gradul de palatalizare (diezare) scade, elementul vocalic de tranziție va fi mai deschis, de exemplu un *e*

¹ Caracterele drepte cuprinse între paranteze drepte redau transcrierea fonetică a unor sunete, cuvînte sau propoziții. Prin caractere cursive se redau forme scrise în grafia tradițională.

² Privitor la tranzițiile de la un sunet la altul a se vedea R. K. Potter, G. A. Kopp, H. C. Green, *Visible Speech*, New York, 1947, p. 39 și urm.; K. L. Pike, *Phonetics, A Critical Analysis of Phonetic Theory and a Technic for the Practical Description of Sounds*, 5th print., Ann Arbor — Londra, 1955, p. 110 urm. Diftongarea lui *e*, *o* deschiși (< lat. clas. *ē*, *ō*) în romanica comună a fost provocată — după părerea lui André Burger — de apariția sunetelor de tranziție [i, u] între consoana palatalizată, respectiv labializată, și vocala următoare *e* sau *o*. Vezi André Burger, *Phonématique et diachronie*, în *Cahiers Ferdinand de Saussure*, 1955, fasc. 13, p. 28—29. Privitor la același fenomen în slavă, vezi Olaf Broch, *Slavische Phonetik*, Heidelberg, 1911, p. 210—212, 217—218, 226—229. După Șcerba (Русские гласные в качественном и количественном отношении, St.-Petersburg, 1912, p. 85 urm.) între consoanele palatalizate rusești și vocalele următoare apar sunete de tranziție, de ex. un [e] înaintea vocalelor *a*, *o*, *u*.

închis semivocalic : [m^ee] (în transcrierea ALR : [m^ee]). Nu se produce nici un sunet de tranziție în cazul când ridicarea dosului limbii spre palat prezintă același grad atât pentru consoană cât și pentru *e* următor. Aceasta înseamnă că înălțimea tonului caracteristic al consoanei este ajustată la înălțimea tonului caracteristic al vocalei următoare. Asemenea consoane ajustate la *e* următor avem mai ales în ariile hașurate de pe hărțile alăturate nr. 1 și 2³. Ajustarea aceasta a consoanei la vocala *e* următoare poate fi interpretată ca o depalatalizare a consoanei în sensul că consoana nu este mai palatalizată decât vocala *e* care îi urmează. Un [mⁱe] devenit [me], adică [m^ee], a suferit așadar o relativă depalatalizare, consoana însă nu s-a depalatalizat complet. Cercetările de fonetică experimentală ale lui N. I. Dukelski asupra pronunțării unor bucureșteni arată o „neînsemnată” palatalizare a oricărei ocuzive înaintea unui *e*⁴. Asupra depalatalizării totale a consoanelor înaintea lui *e* — care devine [ă] după consoana depalatalizată — vom reveni mai jos.

Pe hărțile alăturate nr. 1 și 2 am indicat ariile (hașurate) unde, în formele *beu, bei, be* (literar *bea*), *bem, beți, des, fete, nepot, părinte, vechi, deget, meliță*, vocala *e* n-a fost niciodată auzită de anchetatori ca un „diftong”, pe când pe restul teritoriului pronunțarea diftongoidă a lui *e* este foarte obișnuită. În unele regiuni ale țării această vocală, îndeosebi sub accent nu prezintă niciodată un timbru omogen de la început pînă la sfîrșit. Chiar și în ariile hașurate anchetatorii au notat uneori un diftong în loc de [e]. De asemenea, în afara ariilor hașurate de pe hărțile 1 și 2, în unele părți apar adeseori [e] cu timbrul omogen. Se poate deci afirma că diftongarea lui *e* în ariile hașurate este rară, pe când în restul țării ea este destul de frecventă, în unele părți constituind norma.

Distribuția pe teren a ariilor cu consoane depalatalizate înaintea lui *e* mă fac să bănuiesc că pronunțarea cu timbru omogen a acestei vocale constituie o inovație în graiurile românești, care toate aveau odinioară numai un *e* mai mult sau mai puțin diftongoid, ceea ce înseamnă că toate consoanele urmate de această vocală prezentau un grad important de palatalizare. În cele ce urmează voi încerca să dovedesc această ipoteză.

★

În unele graiuri dacoromîne, elementul semivocalic palatal apărut între consoanele dentale și vocalele [i], [e], [e] (aceasta din urmă devenită ulterior [e^a]) următoare s-a dezvoltat într-un „ich-Laut”, care a provocat

³ Relativ la gradul de palatalizare al consoanelor și la ajustarea (Angleichung) acestora la vocalele următoare, vezi Broch, *Slav. Phon.*, p. 209—210.

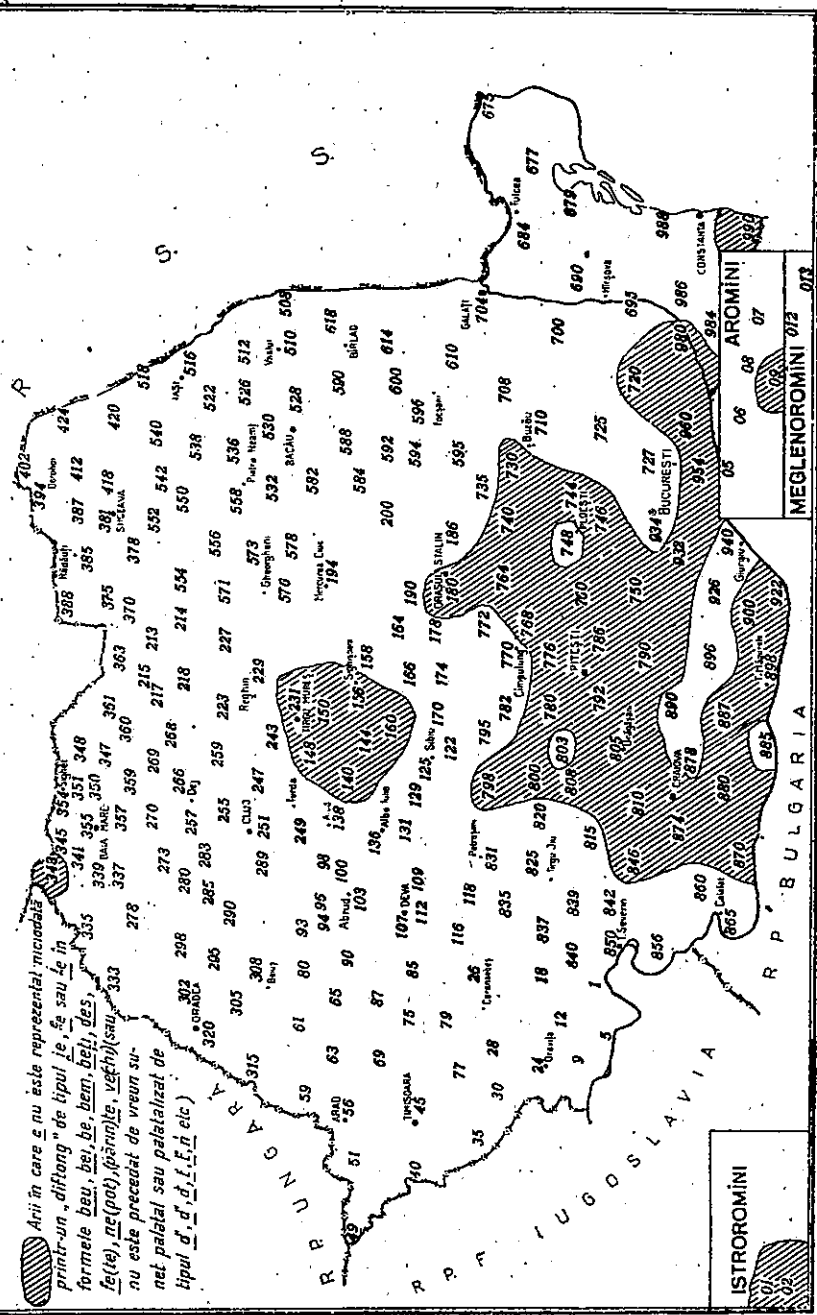
⁴ N. I. Dukelski (Дукельский), О системе фонем современного румынского литературного языка, în Вестник Ленинградского университета, № 2, Серия истории, языка и литературы, Вып. I, 1, Leningrad, 1959, p. 144.

HARTA 1

ATLASUL LINGVICISTIC ROMIN I (ALR I)

U.

 Ariti în care z nu este reprezentat micodată
 printr-un „diftong” de tipul ie, ê, sau le în
 formele beu, bei, be, bem, beți, des,
fe(țe), ne(pot), și(șung)te, ve(ți) sau
 nu este precedat de vreun su-
 net palatal sau palatalizat de
 tipul d, d', d', f, h etc.

ISTROMINI
 02

MEGLENOROMINI 012 013
 06 08 07

Fig. 1

muierea mutativă⁵ a acestor consoane devenite consoane dorso-palatale (în transcrierea ALR: [ṭ, ṭ', ṭ'', ḍ, ḍ', ḍ'', ġ, ñ, ñ', ḷ, ḷ'] etc.)⁶.

Părerea generală a istoricilor limbii române și a dialectologilor este că „diftongarea” românească a lui *e* este un fenomen dialectal recent.

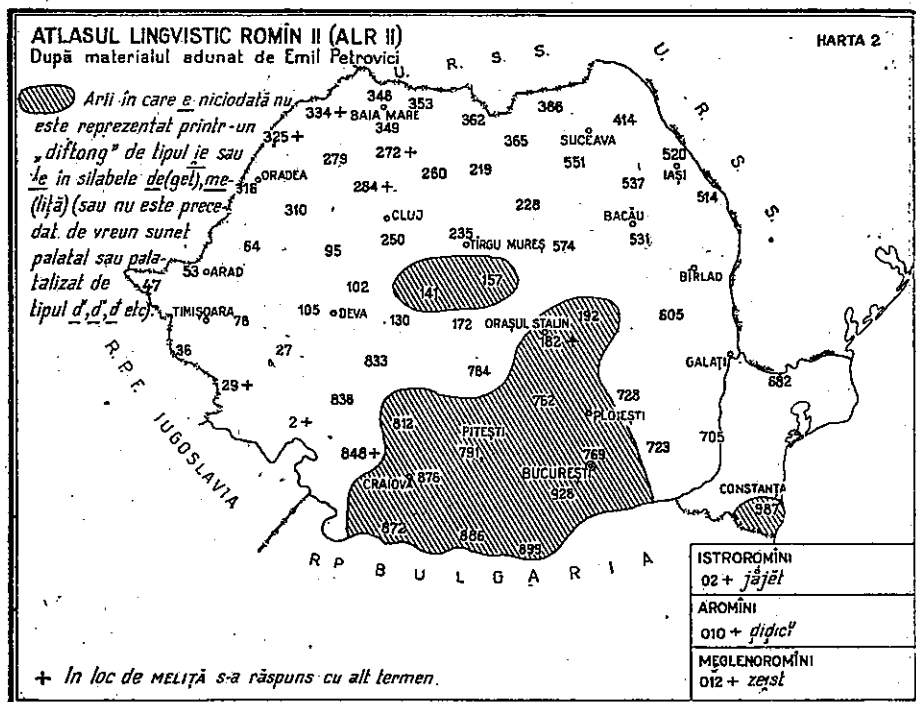

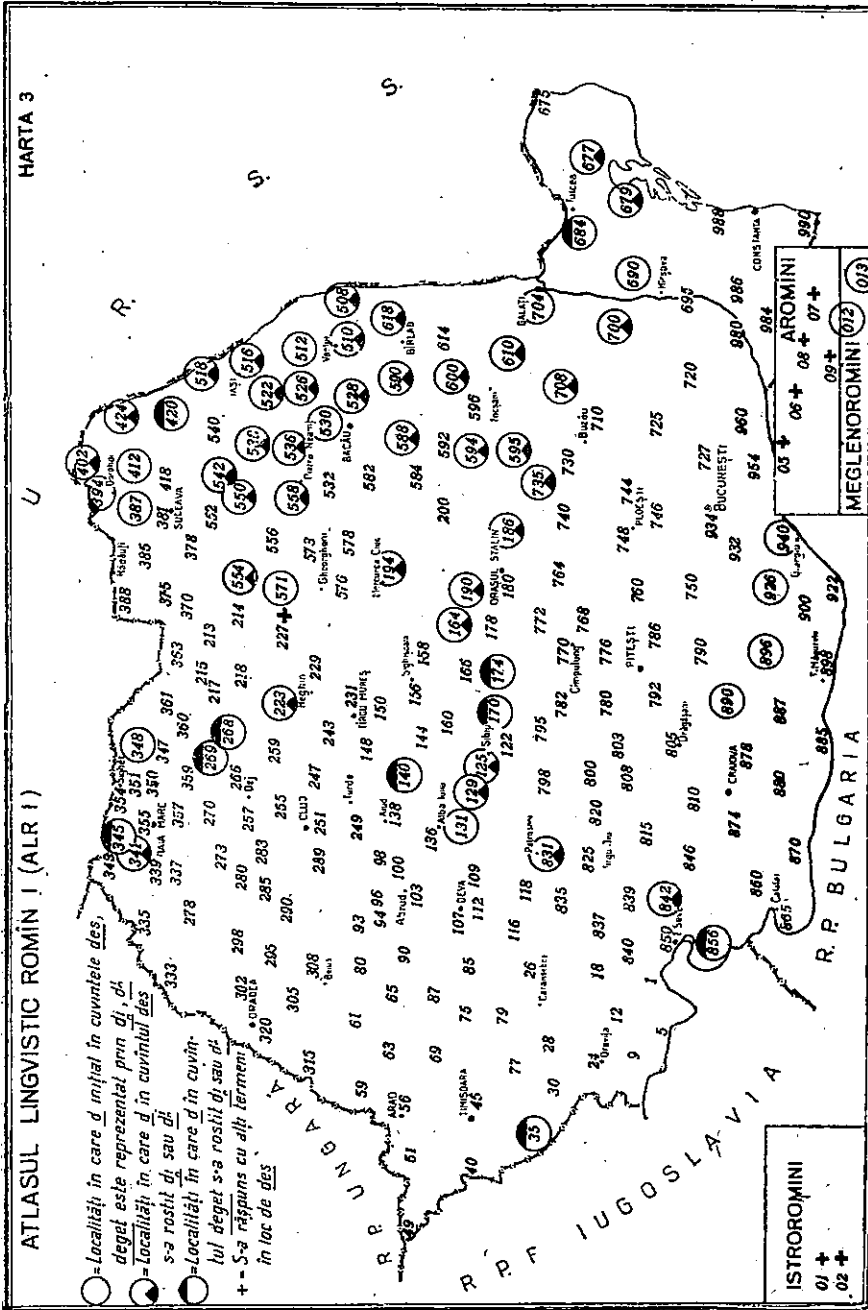
Fig. 2

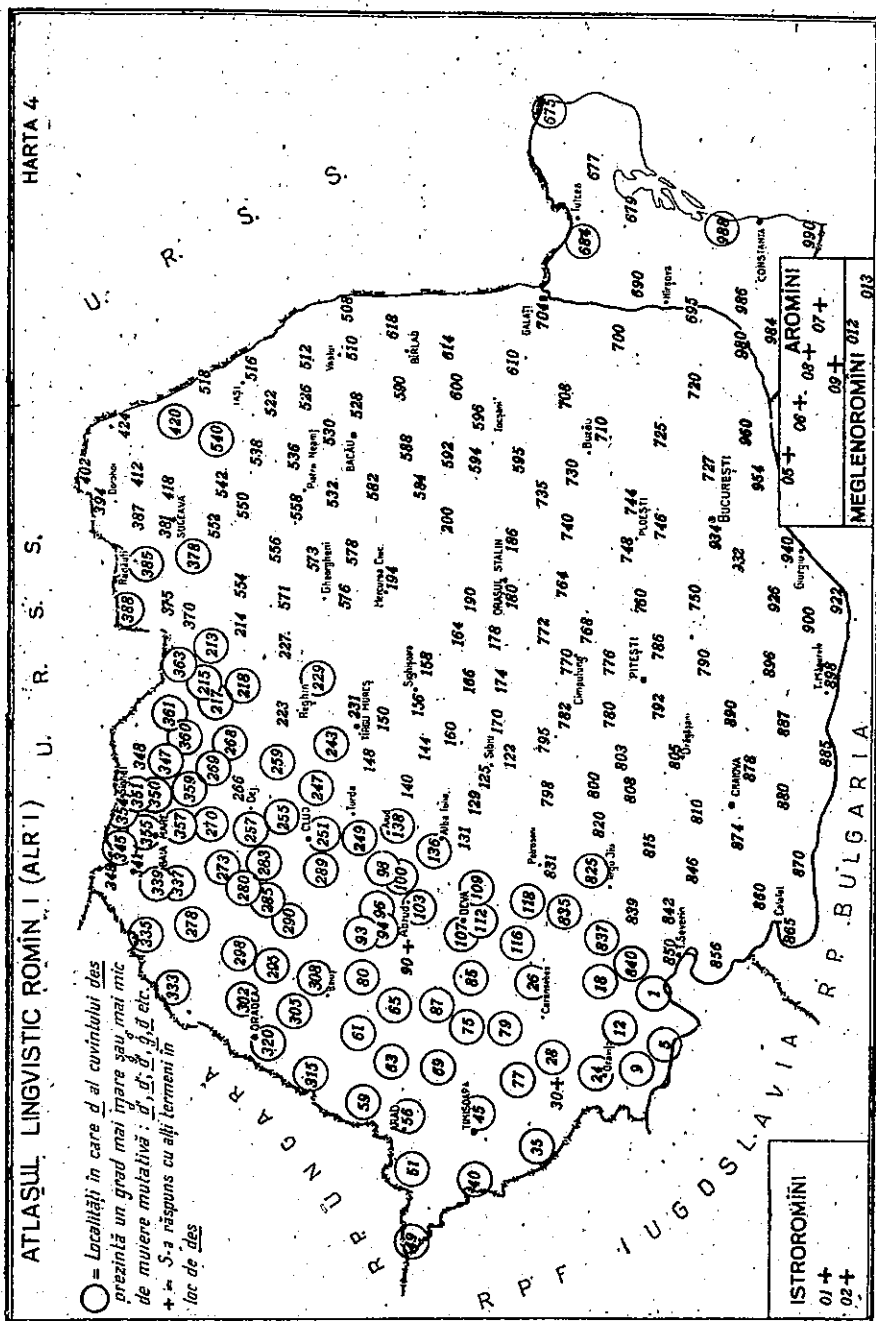
Această „diftongare” a provocat apoi în unele graiuri muierea (palatalizarea) mutativă a dentalelor. Conform acestei teze, faza cea mai veche este reprezentată prin grupul „consoană + [e]” (de ex. [be, me, re, te, de] etc.) din ariile hașurate de pe hărțile nr. 1 și 2. Faza următoare este reprezentată prin grupul „consoană + [i^e, i^e]” (de ex. [di^e, di^e] din punctele cartografice indicate pe harta nr. 3. În sfârșit, faza cea mai nouă prezintă muierea mutativă a consoanelor dentale (de ex. [ḍ, ḍ', ḍ'', ġ, ñ] etc.) din punctele cartografice indicate pe harta nr. 4⁷.

⁵ Privitor la palatalizarea fonematică (diczare), spre deosebire de palatalizarea (muierea) mutativă, a consoanelor, vezi H. G. Lunt, *On the origins of phonemic palatalization in Slavic*, în *For Roman Jakobson, Essays on the occasion of his sixtieth birthday, 11 October 1956*, Haga, 1956, p. 307.

⁶ Privitor la fenomenul analog din slavă, vezi Broch, *Slav. Phon.*, p. 220–221.

⁷ După O. Densusianu (*Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 32, nota 1) primele atestări ale palatalizării dentalelor ar data — în Țara Hațegului — din sec. al XV-lea. Dar fonetismul care se reflectă în grafia toponimicelor *Kryvayge* (*Crivadia*) *Pogyer* (*Federi*), *Lengene* (*Lingina*) din Țara Hațegului este unguresc și deci nu prezintă palatalizarea românească a dentalelor.

Se pare așadar că în Muntenia de vest, Oltenia de est, sudul Dobrogei, sud-estul Ardealului, Țara Oașului, la istroromîni și, în parte, la aromîni s-a păstrat pronunțarea cea mai arhaică a grupului „consoană + [e]”. Dar fenomenul anticipării elementului palatal în forme ca *mîine*, *cîine*, *pîine* ne obligă să presupunem că și subdialectul muntean a prezentat în trecut palatalizarea consoanelor înaintea lui e cel puțin în gradul indicat de ALR prin grafii ca [n^{ie}, n^{je}, t^{ie}, t^{je}], dacă nu chiar în gradul [ñe, t[’]e] sau [ñe, t[’]e] etc. Anticiparea elementului palatal apare în texte vechi muntenesti și înaintea lui r palatalizat: *mairē* (< [mar^{ie}]), *cantayr* (< * [cântarⁱ] = cîntarⁱ), *Măine* (< * [măñ^{ie}]), nume propriu, iar în texte din alte regiuni și înaintea lui l palatalizat: *saile* (< * [sal^{ie}])⁸.

E deci foarte probabil că pronunțarea „consoană + [e]” în loc de „consoană + [e]” a fost odinioară generală în toate dialectele și graiurile romînești. Relativa depalatalizare a consoanelor înaintea lui [ie] sau, mai exact, ajustarea înălțimii tonului caracteristic al consoanei la aceea a tonului caracteristic al lui [e] următor ([b^{ie}] > [be])⁹ în ariile hașurate de pe hărțile nr. 1 și 2 constituie așadar o inovație. Ea se datorește probabil unei influențe străine. În Muntenia, Oltenia și Dobrogea trebuie să avem în vedere influența recentă bulgară (în orașe poate fi presupusă și o influență grecească și albaneză), în sud-estul Ardealului cea maghiară, în Țara Oașului cea ucraineană, în Istria cea croată, iar la aromîni cea grecească.

Evoluția grupului „consoană + [e]” a decurs așadar în felul următor:

Încă în romîna comună consoana urmată de e a suferit o ușoară palatalizare, în sensul că tonul caracteristic al consoanei s-a ridicat mai sus decît acela al lui e următor, ceea ce a cauzat apariția elementului vocalic palatal de tranziție între consoană și e următor. În epoca contactului intens între romîna comună și slava meridională (aproximativ secolele VIII—XII), graiurile slave care au influențat romîna comună prezentau același fenomen¹⁰. În urma adoptării de către romîni a unor deprinderi de pronunțare slavă, [be] dintr-o fază mai veche de dezvoltare a romînei comune a început să se pronunțe [b^{ie}]¹¹. În cursul evoluției ulterioare, în multe limbi slave [b^{ie}] a redevenit [be], ca, de exemplu, aproape în toate graiurile slave meridionale, inclusiv în unele graiuri bulgare orientale¹² și în limba bulgară literară¹³. O ajustare asemănătoare a timbrului palatal al consoanelor la acela al lui e următor a avut loc și în ucraineană¹⁴.

⁸ Al. Rosetti, *Limba romînă în secolele al XIII-lea—al XVI-lea*, București, 1956, p. 98 și urm.

⁹ În acest exemplu și în cele următoare b reprezintă orice consoană, iar l orice ocluzivă dentală.

¹⁰ Privitor la fenomenul palatalizării consoanelor înainte de e în slava comună, vezi Roman Jakobson, *Remarque sur l'évolution phonologique du russe comparée à celle des autres langues slaves*, în *Travaux du cercle linguistique de Prague (TCLP)*, II, § 4, p. 22.

¹¹ E. Petrovici, *Influența slavă asupra sistemului fonemelor limbii romîne*. București, 1956, p. 17 și urm.; idem, *Kann das Phonemsystem einer Sprache durch Fremden Einfluss umgestaltet werden? Zum slavischen Einfluss auf das rumänische Lautsystem*, Haga, 1957, p. 20 și urm.

¹² Jakobson, *TCLP*, II, p. 55—56.

¹³ St. Stoikov (Стойков), *Палаталните съгласни в българския книжовен език*, Sofia, 1952, p. 57 și urm.

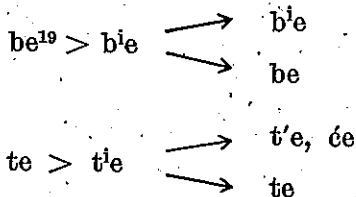
¹⁴ Jakobson, *TCLP*, II, p. 63.

Pentru a explica această evoluție slavă meridională trebuie să ne gândim la influența diferitelor substraturi și adstraturi: traco-illir, albanez, romanic și grecesc. Depalatalizarea, pornită din regiunile sudice și vestice ale teritoriului slav meridional, s-a răspândit spre nord și spre est, trecând și în graiurile din Muntenia, Oltenia¹⁵ și Dobrogea, precum și în dialectul istroromîn¹⁶. Și în ucraineană depalatalizarea se datorește probabil unei influențe străine. Din ucraineană fenomenul a pătruns și în Țara Oașului.

În limba maghiară nu există consoane cu timbru palatal de tipul romînescului [bⁱ]. Un maghiar bilingv — sau un romîn bilingv care și-a însușit deprinderi de pronunțare maghiare — pronunță [be] în loc de [bⁱe]. E așadar de presupus că în sud-estul Ardealului, în raioanele Șighișoara, Mediaș, Tîrnăveni și Tîrgu-Mureș, depalatalizarea consoanelor urmate de [i^e] se datorește influenței fonetice maghiare¹⁷.

Prin urmare ajustarea înălțimii tonului caracteristic al consoanei la aceea a tonului caracteristic al vocalei *e* reprezintă în graiurile romînești o inovație și nu un arhaism, concluzie pe care ne-o sugerează însăși conformația ariilor de pe hărțile nr. 1 și 2. E semnificativă îndeosebi separarea ariei munteneste-olteneste de aria ardelenescă (Șighișoara—Tîrgu-Mureș), prin zona făgărășeană-sibiană prezentînd grupul „consoană + [i^e]”.

În cazul ocluzivelor dentale urmate de *e*, în unele graiuri (vezi harta nr. 4), ușoara palatalizare romînă comună de tipul [tⁱe]¹⁸ a luat caracterul unei muieri mutative, numite „palatalizarea dentalelor” în graiurile din Ardeal, Crișana, Maramureș și Banat. Evoluția aceasta fonetică a decurs în felul următor: [te > tⁱe > tⁱe, tⁱe, tⁱe, tⁱe, tⁱe, tⁱe] etc., pe cînd în ariile hașurate de pe hărțile nr. 1 și 2 [tⁱe] a redevenit [te]. Evoluția grupurilor [be] și [te] dintr-un stadiu mai vechi al romînei comune pînă în zilele noastre, poate fi reprezentată prin schițele următoare:

*

¹⁵ În Muntenia și Oltenia a avut loc în ultimele secole și o puternică imigrație bulgară. Vezi G. Weigand, *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig*, VIII, p. 248 și urm.

¹⁶ Vezi cele spuse de mine despre relativa depalatalizare a consoanelor înaintea lui *e* în *CL*, I, p. 24.

¹⁷ Privitor la răspîndirea fenomenelor fonetice și fonologice în mai multe limbi învecinate, care pot să nu fie înrudite, vezi R. Jakobson, *Über die Phonologischen Sprachbünde*, în *TCLP*, IV, p. 234 urm.; idem, *Sur la théorie des affinités phonologiques entre les langues*, apendice la cartea lui N. S. Troubetzkoy, *Principes de phonologie*, Paris, 1957, p. 354.

¹⁸ Consoana *t* în exemplele ce urmează reprezintă orice ocluzivă dentală (*t, d, n*).

¹⁹ De ex. în forma verbală *bemu (< lat. *bibimus*).

Acad. Al. Rosetti și I. Pătruț presupun că palatalizarea dentalelor în Ardeal, Maramureș, Crișana și Banat se datorește influenței maghiare²⁰. După I. Pătruț influența s-a exercitat prin bilingvi, care au înlocuit dentalele românești diezate [tⁱ(e), dⁱ(e), nⁱ(e)] prin sunetele maghiare cele mai apropiate, dorso-palatalele [t', d', n'], scrise în ortografia maghiară *ty, gy, ny*.

Prin adoptarea dorso-palatalelor [t', d', n'], graiurile românești de vest au intrat în aria fonetică din Europa centrală în care există dorso-palatale identice cu cele maghiare și căreia îi aparțin ceha, slovacă, maghiara, sîrbo-croata, albaneza, macedoneana precum și unele graiuri ucrainene de vest. Constituția acestei arii se datorește cu siguranță interferenței fonice între limbi învecinate, neînrudite între ele²¹, așa cum a descris-o, pentru contactul dintre graiurile românești de vest și limba maghiară, I. Pătruț. În interiorul acestei arii mai mari e cuprinsă o arie mai mică în care dorso-palatalele [t', d'] au devenit africcate ca acelea din graiul bănățean, notate [č, đ] de *ALB*. Africcate asemănătoare se găsesc și în majoritatea graiurilor sîrbo-croate și în limba literară sîrbo-croată, precum și în unele graiuri albaneze de nord-est.

Dacă din punct de vedere fonetic al pronunțării dorso-palatalelor graiurile românești de nord-vest aparțin ariei fonetice din Europa centrală, în schimb din punct de vedere fonologic ele acordă alt statut dorso-palatalelor, deosebit de acela al celorlalte limbi ale acestei arii. Într-adevăr, în sistemul fonologic al acestor graiuri românești, [t', d', n'] nu sînt decît corespondentele diezate ale dentalelor nediezate /t, d, n/²². Raportul dintre /t', d', n'/ și /t, d, n/ este — din punct de vedere fonologic — identic cu acela dintre /p', m', r', l'/²³ etc. pe de o parte și /p, m, r, l/ etc. pe de alta. Situația din graiurile românești de vest e asemănătoare cu aceea din ucraineana de vest. În schimb, în celelalte limbi din Europa centrală, consoanele palatale constituie una dintre seriile de localizare autonome, anume seria palatală, opusă seriei labiale, dentale și velare autonome²⁴. Cele patru serii de localizare autonome ale ocuzivelor se prezintă, de exemplu, în limba maghiară în felul următor :

Labiale	Dentale	Dorso-palatale	Velare
p	t	ty	k
b	d	gy	g
m	n	ny	[ŋ] ²⁵

²⁰ Al. Rosetti, *Bulletin linguistique*, X, p. 123; I. Pătruț, *SCL*, IV, p. 211.

²¹ Referitor la interferențele fonice între limbile în contact vezi Uriel Weinreich, *Language in Contact, Findings and Problems*, New York, 1953, p. 14 și urm., 11 și urm.

²² Caracterele drepte între bare oblice reprezintă foneme ca elemente ale sistemului fonologic al unei limbi sau al unui grai.

²³ Prin apostrof se indică diezarea fonologică a consoanei, pe cînd prin semnul pentru minut sau printr-un accent așezat deasupra consoanei se arată caracterul muiat, dorso-palatal, al consoanelor.

²⁴ R. Jakobson, *Über die phonologischen Sprachbünde*, în *TCLP*, 4, p. 236; idem, *Principes de phonologie historique*, apendice la cartea lui Troubetzkoy, *Principes de phonologie*, p. 325. Cf. și Troubetzkoy, *Die phonologischen Systeme*, în *TCLP*, IV, p. 97; idem, *Principes de phonologie*, p. 146; R. Jakobson, *К характеристике евразийского языкового союза*. Paris, 1931, p. 22—23, 29.

²⁵ Nazala velară este o variantă combinatorie a lui /n/ înainte de /k/, /g/.

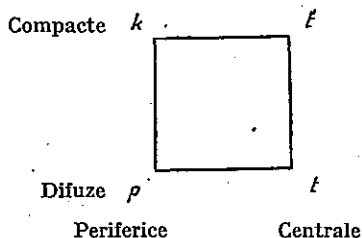
Graiurile românești de nord-vest, întocmai ca limba română literară, prezintă pentru ocluzive numai trei serii de localizare deoarece palatalele trebuie interpretate ca fiind corespondentele diezate ale dentalelor :

Labiale	Dentale	Velare
p — p'	t — t' [t']	k
b — b'	d — d' [d']	g ²⁶
m — m'	n — n' [n']	[ŋ]

Cele trei serii de localizare ale ocluzivelor limbii române literare prezintă un tablou asemănător, cu deosebirea că velarele au parteneri diezați, care lipsesc în graiurile de nord-vest :

Labiale	Dentale	Velare
p — p'	t — t' ²⁷	k — k'
b — b'	d — d'	g — g'
m — m'	n — n'	[ŋ — ŋ']

În limbile ariei fonologice dunărene ocluzivele nu constituie un sistem triunghiular, ci patrunghiular. Astfel ceha sau maghiara posedă patru ocluzive surde : velara /k/, palatala /t'/, dentala /t/ și labiala /p/. În terminologia bazată pe proprietățile acustice distinctive ale fonemelor, propusă de Roman Jakobson, cehea are două ocluzive surde grave (periferice), /k/ și /p/, și două acute (centrale), /t'/ și /t/. Dintre acestea /k/ și /t'/ sînt compacte, iar /p/ și /t/ difuze²⁸. Patrulaterul ocluzivelor surde cehe prezintă aspectul următor :

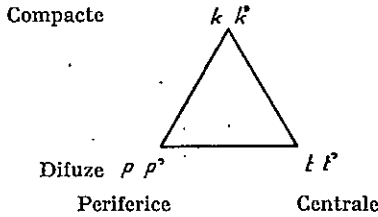

²⁶ În graiurile românești de nord-vest [k', g] s-au confundat cu [t', d']. De aceea /k, g/ n-au în aceste graiuri parteneri diezați ca în limba literară. Aceasta explică pluralul [unt'] de la sg. [unt'] „unchi”.

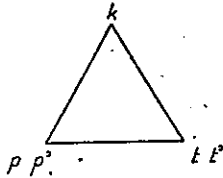
²⁷ /t'/ (semnul diacritic este un apostrof) al limbii literare este o dentală (apicală) diezată, a cărei explozie prezintă timbrul e înainte a unui /a/ și timbrul i în poziție finală : [t^e, tⁱ]. În graiurile de vest /t'/ este o dorso-palatală muiată : [t'] (semnul diacritic este semnul pentru minut). Vezi mai sus, p. 17, nota 23.

²⁸ Roman Jakobson, C. Gunnar M. Fant, Morris Halle, *Preliminaries to speech analysis. The distinctive features and their correlates*. Technical report No. 13, 2nd print., 1955, Acoustics Laboratory, Massachusetts Institute of Technology, p. 33. H. G. Lunt propune termenii de *periferic* și *central* în loc de *grav* și *acut*. Vezi *For Roman Jakobson, op. cit.*, p. 306, nota 1.

În limba română sistemul ocluzivelor e triunghiular :

În urma fuziunii lui $[ḳ]$ cu $[ṭ]$, triunghiul ocluzivelor graiurilor românești de vest prezintă aspectul

Să nu uităm că $[ṭ]$ se realizează ca $[t']$.

Așadar graiurile românești de vest aparțin, întocmai ca graiurile ucrainene de vest, atât ariei fonetice dunărene, cât și ariei fonologice a limbilor din Europa orientală care posedă corelații de timbru ale consoanelor.

*

Influența fonetică maghiară s-a exercitat, după regiuni, în două direcții opuse : în sud-estul Ardealului acțiunea ei a fost depalatalizatoare asupra consoanelor dentale din grupurile $[t^i e, d^i e, n^i e]$, iar în nord-vestul Ardealului, Maramureș, Crișana și Banat ea a cauzat palatalizarea mutativă a acestor consoane, care au devenit $[t', d', n']$ ²⁹. Acest dublu tratament poate fi explicat prin faptul că maghiara nu posedă dentale cu timbru palatal de tipul lui $[t^i, d^i, n^i]$ românești. În rostirea bilingvilor cu deprinderi maghiare de pronunțare, dentalelor ușor palatalizate românești le-au fost substituite consoanele cele mai apropiate din punct de vedere fiziologic și acustic existente în sistemul fonetic maghiar, anume în unele regiuni (raioanele Șighișoara, Mediaș, Tîrnăveni) $[t, d, n]$, iar în altele (nord-vestul Ardealului, Banat etc.) $[t', d', n']$ (corespunzătoare

²⁹ În Banat $[t', d']$ au devenit recent africcate (notate de ALR $[\acute{e}, d]$) identice ca realizare cu africcatele corespunzătoare sîrbo-croate. Și această evoluție a dentalelor românești trebuie explicată prin contagiune fonetică. Evoluția sîrbo-croată $[t', d' > \acute{e}, d]$ a trecut granița lingvistică și s-a răspîndit și pe teritoriul limbii romîne. Vezi I. Pătruț, *Influences slaves et magyares sur les parlers roumains*, în „Romanoslavica”, I, p. 36 urm. E semnificativ faptul că în pronunțarea limbii maghiare a sîrbilor și a romînilor bănățeni *ty, dy* maghiari se realizează adeseori ca $[\acute{e}, d]$.

palatalelor maghiare redete prin *ty, gy, ny* în grafia oficială). Dublul tratament al dentalelor românești [*tⁱ, dⁱ, nⁱ*] urmate de *e* se constată și în elementele românești ale limbii maghiare. De exemplu, în formele maghiare ale toponimicelor românești din sudul Ardealului grupurilor românești [*t^{ie}, d^{ie}, n^{ie}*] le corespund de obicei *te, de, ne* (*Zărnești* > *Zernest*, *Dejani* > *Dezsán*, *Netot* > *Netot*), pe când în restul Ardealului, în Crișana și în Banat reflexul obișnuit este *ty, gy, ny* (*Tei* > *Tyej*, *Delani* > *Gyalány*, *Negreia* > *Nyegrefalu*)³⁰. E probabil că în aria indicată pe harta nr. 4 gradul de palatalizare al dentalelor urmate de *e* era, înaintea influenței fonetice maghiare, mai mare decât în sud-estul Ardealului. În nord-vest [*tⁱ, dⁱ, nⁱ*] românești erau mai aproape de *ty, gy, ny* ungurești, pe când în sud-est sunetele maghiare cele mai apropiate erau [*t, d, n*]. În primul caz dentalele palatalizate românești au fost substituite prin [*t', d', n'*] (*ty, gy, ny*), iar în al doilea prin [*t, d, n*].

*

Ajustarea înălțimii tonului caracteristic al consoanei la aceea a tonului caracteristic al vocalei *e* nu este — precum am spus mai sus — o depalatalizare completă, ci numai una relativă. Atât în [*d^{ies}, d^{ies}, d^{ies}*] cât și în [*des*], consoana inițială este ușor palatalizată, în [*des*] mult mai puțin decât în formele care prezintă un element vocalic de tranziție după *d*. Totuși *d* în grupul [*de*] mai conservă un ușor grad de palatalizare ajustată, fapt confirmat de experiențele făcute de N. I. Dukelski. Depalatalizarea completă a grupului „consoană + [*e*]” provoacă apariția unui [*ă*] în locul lui [*e*]. Cf. formele dialectale [*brață, săc, zăr, șăd*] etc., în care consoanele *t, s, z, ș*, s-au depalatalizat complet atrăgând după sine apariția unui [*ă*] în loc de [*e*]. Formele munteneste, bănățene și crișene [*dă, pă*] ale prepozițiilor *de, pe* prezintă o asemenea depalatalizare.

*

Ce efecte a avut asupra sistemului fonologic relativă depalatalizare a consoanelor urmate de [*e*]? Deoarece fenomenul acesta este conjugat, în limba literară vorbită de munteni, cu posibilitatea lui [*e*] de a sta la început de cuvânt (în neologisme) și de a fi pronunțat izolat, depalatalizarea relativă a consoanelor înaintea lui [*e*], care devine [*e*], constituie și ea un indiciu că /*e*/ reprezintă, în limba literară de nuanță munteană, un fonem autonom, deosebit de /*ă*/. În multe graiuri populare din marea arie nehașurată de pe hărțile nr. 1 și 2, vocala [*e*] nu apare niciodată, nici în neologisme, la început de cuvânt. Ea trebuie considerată ca o variantă combinatorie a fonemului /*ă*/, iar consoanele precedente, oricât de neînsemnat este gradul lor de palatalizare, trebuie interpretate ca parteneri diezate ale consoanelor nediezate (finale sau urmate de /*a, o, u, ă, i*/). Vocala [*e*] nu constituie un fonem autonom nici în limba literară vorbită

³⁰ S. Moldovan-N. Togan, *Dicționarul numirilor de localități cu populațiune română din Ungaria, Sibiu, 1909*, p. 80, 152, 225.

de intelectuali moldoveni (precum și de intelectuali originari din alte regiuni ale țării), care nu pot rosti un [e] inițial sau izolat, ci pronunță totdeauna [ie] ([ie]pocă, iexplozie), litera [ie], iar după consoană, în loc de [e] accentuat rostesc [i^he] sau [e^h], chiar și în neologisme ([studⁱent, stud^eent, momⁱent, mom^eent] etc.).

În limba română literară coexistă așadar două sisteme fonologice: cel oficial, conștințit de normele ortografice și ortoepice, avînd la bază sistemul fonologic al graiului muntean, și cel moldovenesc, neoficial dar admis tacit de cei ce vorbesc limba literară după normele oficiale.

„ДЕПАЛАТАЛИЗАЦИЯ“ СОГЛАСНЫХ ПЕРЕД e В ВАЛАХИИ, ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЧАСТИ ТРАНСИЛЬВАНИИ И В ИСТРО-РУМЫНСКОМ ДИАЛЕКТЕ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В большинстве дакорумынских говоров, в арумьинском и в мегленорумынском, гласный e после согласного часто произносится подобно дифтонгу [je], что указывает на легкую палатализацию предшествующего согласного. Это явление очень редко встречается на заштрихованных ареалах на картах № 1 и 2, т.е. в Валахии, в юго-восточной части Трансильвании и в истро-румьинском диалекте.

Произношение после согласного звука e с однородным тембром во все время длительности гласного — что является эквивалентным депалатализации предшествующего согласного, слегка палатализованным — представляет собой инновацию, в Валахии, благодаря болгарскому и неогреческому влиянию (возможно, даже и албанскому), на юго-восточной части Трансильвании венгерскому влиянию, а что касается истро-румьин, то здесь благодаря хорватскому влиянию.

На северо-западе дакорумынской территории (см. карты 3 и 4) предшествующие e зубные согласные так сильно палатализовались, что стали настоящими дорсо-палатальными согласными, произносимыми как t', d', n' из мадьярского, словацкого, чешского, западно-украинского, некоторых сербо-хорватских говоров и почти всех албанских говоров. На этом дунайском фонетическом ареале, согласные [t', d', n'], представляют собой палатальный ряд смычных противопоставленный губным, зубным и велярным смычным. Однако в северозападных дакорумынских говорах, как в и западном украинском, палатальные согласные, вместе с r', p', m' и т.д., составляют соотносительный ряд палатализованных согласных, противопоставленных соотносительному ряду непалатализованных согласных: /t—t', d—d', n—n', l—l', p—p', m—m', r—r'/ и т.д.

Таким образом, северо-западные дако-румьинские говоры принадлежат как дунайскому фонетическому ареалу, так и фонологическому ареалу языков Восточной Европы, которые обладают тембровыми корреляциями согласных.

LA « DÉPALATALISATION » DES CONSONNES SUIVIES DE *e*
 EN VALACHIE, DANS LE SUD-EST DE LA TRANSYLVANIE
 ET DANS LE DIALECTE ISTRO-ROUMAIN

RÉSUMÉ

Dans la majorité des parlers daco-roumains, en aroumain et en mégléno-roumain, l'*e* après consonne est souvent prononcé comme une sorte de diphtongue du type [ie], ce qui indique une légère palatalisation de la consonne précédente. Ce phénomène est extrêmement rare dans les aires hachurées représentées sur les cartes 1 et 2, c'est-à-dire en Valachie, dans le Sud-Est de la Transylvanie et dans le dialecte istro-roumain.

La prononciation, après consonne, de la voyelle *e* avec un timbre homogène pendant toute la durée de la voyelle — ce qui équivaut à la dépalatalisation de la consonne précédente légèrement palatalisée — représente sans aucun doute une innovation, due à une influence bulgare et néogrecque, voire albanaise (en Valachie), hongroise (dans le Sud-Est de la Transylvanie) et croate (chez les Istro-roumains).

Dans le Nord-Ouest du territoire daco-roumain (voir les cartes 3 et 4), les dentales suivies de *e* ont subi une palatalisation si forte, qu'elles sont devenues de véritables consonnes dorso-palatales, prononcées comme les consonnes [t', d', n'] du hongrois, du slovaque, du tchèque, de l'ucrainien occidental, de quelques parlers serbo-croates et de presque tous les parlers albanais. Dans cette aire phonétique danubienne (du cours moyen du Danube), les consonnes [t', d', n'] représentent la série de localisation palatale, opposée au séries des consonnes labiales, dentales et gutturales. Cependant, dans les parlers daco-roumains du Nord-Ouest, comme en ucrainien occidental, les consonnes palatales constituent, avec les consonnes /r', p', m'/ etc. la série corrélatrice des consonnes palatalisées, opposée à la série corrélatrice des consonnes non palatalisées (/t—t', d—d', n—n', l—l', p—p', m—m', r—r'/ etc.). Les parlers daco-roumains du Nord-Ouest appartiennent, par conséquent, comme l'ucrainien occidental, aussi bien à l'aire phonétique danubienne, qu'à l'aire phonologique des langues de l'Europe orientale possédant des corrélations de timbre des consonnes.

MORFOLOGIE ȘI FONOLOGIE
DESPRE FONEMELE CONSONANTICE MOI
ALE LIMBII ROMÎNE

DE

I. PĂTRUȚ

În ultimii ani se discută mult, de către unii lingviști români și străini, problema fonemelor consonantice moi ale limbii române (ca, de altfel, și cea a consoanelor rotunjite).

Acad. E. Petrovici a ajuns la concluzia, susținută într-o serie de studii, că limba română posedă consoane moi, cu valoare de foneme, atît în poziție finală (*lup'* „lupi”), cît și la începutul și în interiorul cuvintelor (*m'argă* „meargă”, *ved'a* „vedea”) ¹.

Părerea aceasta nu este acceptată de unii lingviști.

Astfel acad. Al. Rosetti afirmă că în limba română literară nu există opoziția dintre consoanele dure și moi — ca, de altfel, nici cea dintre consoanele rotunjite și nerotunjite —, opoziție care se constată, după părerea sa, numai în unele graiuri dacoromâne ². Referitor la consoanele urmate „de *i* la finală, marcă a pluralului numelor în limba română literară” — și, se înțelege, „marcă” a persoanei a II-a sg. a indicativului și conjunctivului prezent — acad. Al. Rosetti, revenind asupra celor susținute în studiul scris împreună cu acad. Al. Graur ³, crede acum că „*i* final este un fonem”; „în lupi există 4 elemente distincte” ⁴.

¹ Dintre studiile acad. E. Petrovici privitoare la această chestiune menționăm: *Corelația de timbru a consoanelor dure și moi în limba română*, în „Studii și cercetări lingvistice” (SCL), I (1950), p. 172 seq.; *Influența slavă asupra sistemului fonemelor limbii române* (București), 1956, 38 p.; *Esquisse du système phonologique du roumain*, în *For Roman Jakobson*, Haga, 1956, p. 382—389.

² Acad. Al. Rosetti, *Considerații asupra sistemului fonologic al limbii române*, SCL, VIII (1957), p. 45.

³ A. Graur și A. Rosetti, *Esquisse d'une phonologie du roumain*, BL, VI (1938), p. 5 seq. Corelația consoană dură/consoană „moale sau palatalizată”, la sfîrșit de cuvînt, este acceptată și de Tamás Lajos (*Cu privire la sistemul fonemelor limbii române*, SCL, VII (1956), p. 180).

⁴ Acad. Al. Rosetti, SCL, VIII (1957), p. 45; cf. id., SCL, VI (1955), p. 199.

A. Avram și Em. Vasiliu nu recunosc de asemenea existența, în limba română, a corelației de timbru a consoanelor. Primul identifică pe „i final” (de exemplu din *lupi*) cu „semivocala” *e* (din *beată*)⁵, iar Em. Vasiliu îl consideră echivalent cu *y* (iod) (din *iarbă*)⁶.

Discuțiile celor care combat existența corelației de timbru dur/moale a consoanelor s-au bazat pînă acum, aproape exclusiv, pe argumente fonetico-fonologice, neglijîndu-se examinarea fonemelor în cadrul sistemului morfologic al limbii.

Acad. E. Petrovici într-un studiu recent își susține și cu dovezi de natură morfologică sistemul fonologic stabilit de d-sa⁷. Credem că pe această cale pot fi găsite noi argumente în sprijinul existenței consoanelor moi — sau „diezate”⁸ — în limba română.

*

Verbele românești — cu excepția celor cu tema prezentului în consoană + *r*, *l* (*intr-u*, *umbli-u*) și lăsînd la o parte pe cele neregulate (*avea*, *bea*, *da* etc.) — la indicativ și conjunctiv prezent persoana a II-a sg. (ca, de altfel, și la I sg.) nu au nici o desinență, formele acestea fiind egale cu tema prezentului⁹, terminată în consoană¹⁰. Deosebirea între persoana I și a II-a, în cazul verbelor care au tema prezentului și în consoană dură, e marcată numai de alternanțele consonantice de la sfîrșitul temei: *laud/laudz'* (scris *lauzi*), *caso/cast'* (= *caști*), *pot/pot'* (= *poți*), *ard/arz'* (= *arzi*), *șin/șii*, *dorm/dorm'* (= *dormi*)¹¹. Identitatea persoanei a II-a sg. cu tema prezentului este și mai evidentă la verbele care au tema prezentului în -*i* - (eu *taș* — tu *taș*, eu *sui* — tu *sui*) sau și în -*i* — (*pun* — *puș*); ea este acceptată și în cazul verbelor cu tema prezentului în palatale *ș*, *ț*, *k'*, *ğ* (*fac* — *faș*, *fug* — *fuğ*; cf. dial. *ingenunck'* „îngenunchez-îngenunchezi”, *înjung* „înjunghii”) chiar de către unii dintre cei ce nu recunosc existența corelației de timbru a altor consoane la sfîrșitul cuvîntului¹². După părerea noastră, nu se poate susține că celelalte verbe, care nu au tema prezentului terminată într-o palatală (*i*, *ș*, *ț*, *ğ* etc.), posedă o desinență la persoana a II-a singular. Cele două categorii de verbe — cu tema prezentului, la persoana a II-a sg., în *i*, *ș*, *ț*, *ğ* și cele în alte consoane —

⁵ A. Avram, *Contribuții la studiul fonologiei limbii române*, SCL, VII (1956), p. 193 seq.

⁶ Em. Vasiliu, *Asupra corelației de muiere a consoanelor în limba română*, SCL, VIII (1957), p. 49 seq.

⁷ Acad. E. Petrovici, *Echivalența morfologică a variantelor fonemelor vocalice românești*, „Cercetări de lingvistică” (CL), I (1956), p. 11 seq.

⁸ Termen introdus recent în fonologia noastră de acad. E. Petrovici, cf. CL, II (1957), p. 98, nota 2.

⁹ I. Pătruț, SCL, VII (1956), p. 119.

¹⁰ Idem, *Probleme de morfologie și ortografie. II. În legătură cu Ț și Ț în limba română*, CL, III (1958), p. 257—258.

¹¹ Cf. *Gramatica limbii române*, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, București, 1954, p. 98—99.

Elementele *-ez/-ezi*, *-esc(-ăsc)/-ești(-ăști)*, la unele verbe de conjugarea I, respectiv a IV-a, le considerăm sufixe (cf. I. Pătruț, *Despre componența cuvintelor flexibile ale limbii române*, în „Limba română”, IV (1955), nr. 6, p. 69). De altfel ele nu modifică întru nimic raportul dintre persoana I și a II-a sg. (*lucrez/lucrez'*, *povestesc/povestesh'*, *hotărâsc/hotărâsh'*).

¹² Cf. A. Avram, *Contribuții la studiul fonologiei limbii române*, SCL, VII (1956), p. 202.

s-au dezvoltat paralel și din punct de vedere istoric; toate au pierdut pe vechiul *-i* postconsonantic: *taî, fač, fuğ, cînŃ, vez, rîz, auz* < **taîi, *fači, *fuği, *cînŃi, *vezi, *rîzi, *auzi*¹³.

În aceeași situație sînt și consoanele finale ale substantivelor și adjectivelor care au forma de plural egală cu tema: *bob', slab', lup', scump', pantof', sclav', firav', pom', vierm', uniform', cîn', bun', frat', părŃ, roș-caț', lăz', uz', urș', cămăș', arș', vrej', trej'* etc., care, morfologic, sînt în situație identică cu formele de plural (egale cu tema) în consoane palatale: *puî, caî, gâlbuî, rač, bănč, dulč, fağ, frağ, drağ, ok', perek'*.

Caracterul monofonematic a ceea ce notăm *-Ńi, -zi, -și, -ji* (*cînŃi, bărbaŃi, părŃi, lauzi, uzi, urși, vreji*) în limba literară, este confirmat, pe plan morfologic, de formele din graiurile în care fonemele *ț, z, ș, j* sînt totdeauna dure (*cînŃ, uz, urș, vrej*).

Existența fonemelor consonantice moi în interiorul cuvîntului se dovedește, credem, analizînd structura imperfectului. Cu altă ocazie am acceptat punctul de vedere conform căruia sufixul imperfectului, la conjugările II—IV, este variabil: *-a-* sau *-ea-*¹⁴. În felul acesta însă acceptăm, inutil, două formații de imperfect în cadrul aceluiași conjugări: (II) *tăč-a-m*, dar *căd-ea-m*; (III) *făč-a-m*, dar *cer-ea-m*; (IV) *munč-a-m*, *hotăr-a-m*, dar *auz-ea-m*. Sîntem de părere că sistemul morfologic ne duce la punctul de vedere al acad. E. Petrovici: ceea ce se scrie *-ea-*, în forme ca *auzeam, ceream, cădeam*, și *-a-*, în *cîntam, hotăram*, reprezintă același fonem¹⁵. În felul acesta, în limba literară (ca, de altfel, și în graiuri; cf. mai jos) imperfectul la toate verbele (cu excepția celor neregulate: *a fi* etc.) este constituit din tema prezentului (terminată în consoană dură sau moale) + sufixul *-a-* + desinențele personale:

I	II	III	IV
<i>cînt-a-m</i>	<i>tăč-a-m</i>	<i>făč-a-m</i>	<i>munč-a-m</i>
<i>veğ-a-m</i>	<i>căd'-a-m</i>	<i>čer'-a-m</i>	<i>hotăr-a-m</i>
(vegheam)	(cădeam)	(ceream)	<i>auz'-a-m</i>
			(auzeam)

*

Credem deci că la stabilirea sistemului fonologic al unei limbi (sau dialect, grai) trebuie să se țină seama, în primul rînd, de felul în care el se acordă cu sistemul morfologic al idiomului respectiv. Morfologia ne poate da indicații mai sigure decît fonetica experimentală, care — e de la sine înțeles — înregistrează calitățile fizice, nu și pe cele funcționale ale fonemelor.

Metoda comutării, cel puțin așa cum este aplicată în cazul pe care îl discutăm, avem impresia că se învîrtește într-un cerc vicios: aflarea unei necunoscute prin ea însăși. Argumentele morfologice aduse de noi mai sus infirmă concluzia asupra caracterului fonematic al așa-numitului *i*

¹³ Cf. I. Pătruț, CL, III (1958), p. 257—258.

¹⁴ I. Pătruț, „Limba română”, IV (1956), nr. 6, p. 70.

¹⁵ Cf. acad. E. Petrovici, CL, I (1956), p. 14.

final (din *lupî*), la care au ajuns acad. Al. Rosetti și A. Avram, aplicînd această metodă¹⁶.

Utilizînd numai metoda comutării putem ajunge la concluzii valabile în aparență, care însă, prin datele morfologiei, se dovedesc a fi cel puțin discutabile. Să aducem un exemplu, de astă dată din graiurile romînești :

A. Avram susține că forma regională *pomî* „pomi” are patru foneme : „*n*” reprezintă un fonem independent, care se opune lui zero în *pomî* : *pom* și lui *n* în *pumî* : *pumn*¹⁷. Se înțelege că și grupurile (rezultate tot prin palatalizare) *pt'* (*pk'*, *pĕ*), *bd'* (*bg*, *bĝ*), *vd'* etc., în cuvinte ca *lupt'* „lupi”, *scapt'* „scapi”, *slabd'* „slabi”, *întrebd'* „întrebi”, *porumbd'* „porumbei” etc., ar trebui considerate tot bifonematice, ca și *pt'* din *lupt'e*, *bd'* din *rabd'e* etc. Analizînd însă formele *pomî*, *lupt'*, *scapt'* etc., menționate mai sus, în sistemul morfologic al graiului respectiv — care în privința indicativului prezent, respectiv a pluralului cuvintelor ca cele amintite, este identic cu sistemul limbii literare — se vedește că aici grupurile *mî*, *pt'*, *bd'* etc. nu pot fi considerate bifonematice, ci cu valoare monofonematică, întrucît formele gramaticale respective (pluralul și indicativul prezent, pers. a II-a sg.) nu au nici o desinență (așa ca în limba literară, cf. mai sus). Ar și fi ciudat să aibă atîtea desinențe : zero (*puî* pl., *tu tai*), *-t'* (sau *-k'*, *-ĕ*) (*lupt'*, *scapt'*), *-d'* (*slabd'*, *întrebd'*), *-n* (*pomî*, *dormî* „dormi” etc.).

Dacă grupurile provenite prin palatalizare, amintite mai sus, sînt considerate bifonematice, deci, dacă în *dormî*, *scapt'* (*scapĕ*), *întrebd'* (*întrebĝ*), *-n*, *-t'* (*-ĕ*), *-d'* (*-ĝ*) ar fi desinențe (adăugate la tema prezentului : *dorm-*, *scap-* etc.), înseamnă că în formele de imperfect ca *dormîam* „dormeam”, *lupt'am* (*lîpĕam*) „lîpeam”, *slăbd'am* (*slăbĝam*) „slăbeam” sufixul imperfectului ar fi *-na-*, *-t'a-* (*-ĕa-*), *-d'a-* (*-ĝa-*)¹⁸, ceea ce este inadmisibil în sistemul conjugării romînești.

Grupurile *mî*, *pt'* (*pĕ*), *bd'* etc., din *pomî*, *dormîam*, *lupt'*, *întrebd'* etc., sînt diferite deci de *mî* din *pumî*, *pt'* din *lupt'e*, *bd'* din *rabd'e*, aceste din urmă fiind constituite din două foneme, după cum ne arată formele *pumn*, *lupt-luptă*, *rabd-rabdă*. Spre deosebire de acestea din urmă, la care articulația labială și cea palatală sînt succesive : (*pu*)*m* + *n*, (*lu*)*p* + *t'*(*e*) — desigur cu o oarecare întrepătrundere (suprapunere) a exploziei primului fonem și a imploziei celui de al doilea —, în celălalt caz (*mî* din *pomî*, *pt'* din *lupt'*) cele două articulații, labială și palatală, se suprapun încă în timpul ținutei, dacă nu chiar al imploziei¹⁹. Credem (nu am verificat în rostirea unui

¹⁶ A. Avram, SCL, VII (1957), p. 193 seq.; acad. Al. Rosetti, SCL, VIII (1958), p. 45.

Păreră celor doi autori este combătută și de acad. E. Petrovici și P. Neiescu, *Un fonem sau două foneme? În legătură cu fonemele consonantice diezate finale în limba romînă*, „Fonetica și dialectologie”, I (1958), p. 53 seq.

¹⁷ A. Avram, *Constituirea corelației consonanțice de timbru palatal în limba romînă*, SCL, VIII (1957), p. 59.

¹⁸ Vocala de după labiala palatalizată se realizează, de obicei, ca un *ĕ* (ceea ce n-are nici o importanță pentru discuția de aici) : *durmîem*, *lîpĕem*, *slăbĝem* (forme din satul Șieu Măgheruș, rn. Bistrița, comunicate de Gr. Rusu).

¹⁹ La fel deci ca și la *m'* (*pomi*), *p'* (*lupt'*), cf. acad. E. Petrovici și P. Neiescu, *loc. cit.*, p. 55. Ar fi mai potrivită notarea lor prin $\overset{n}{m}$, $\overset{t'}{p}$ etc., decît prin *mî*, *pt'*...

număr mai mare de informatori) că *mî, pt'* etc., din forme ca *pomîi* „pomii”, *lupt'i* „lupii”, aparțin aceleleași silabe (*po-mîi, lu-pt'i*), pe cînd grupurile *mî, pt'* etc. se împart în silabe diferite (*pum-îi* „pumii”).

Pentru noi *mî, pt', bî'* etc., din *pomî* etc., au, din punct de vedere morfologic, funcție identică cu *m', p', b'* etc. (din *pomî, lupi* etc.), și, de asemenea, cu africaterile *č (tš), ġ (dž), ț (ts)* și, regional, *đ (dž)*, cf. *pom-pom' (pomî), lup-lup' (lupt')*; *scap-scap' (scapt')* etc. : *sac-sac', fac-fac', fug-fuğ', drag-drağ, cînt-cînt', vîd* — reg. *veđ*²⁰.

Dacă este adevărat că la faza de palatalizare *ń, k, ġ (poń „pomii”, luk „lupi”, alğ „albi”)* s-a ajuns prin stadiul *mń, pk, bğ (pomń, lupk, albğ)*²¹, atunci evoluția (prin pierderea elementului labial) *mń > ń, pk > k, bğ > ġ* poate fi comparată cu reducerea africaterilor la fricative (prin pierderea elementului ocluziv) : *č, ġ, đ > š, ž (mold. ; băn. ś, ź), z*, cf. *pot-poń, dorm-dorń, lup-luk* etc.²²; *sac-saš (saš), fac-faš (faš), fug-fuž* etc.

МОРФОЛОГИЯ И ФОНОЛОГИЯ О МЯГКИХ ФОНЕМАХ РУМЫНСКОГО ЯЗЫКА

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Автор пытается доказать, морфологическими аргументами, существование мягких согласных фонем в румынском языке, как в конечном положении, так и в середине слова. Подчеркивается, что фонологическая система данного языка (диалекта или говора) должна согласовываться, во-первых с морфологической системой соответствующего языка, так как морфология дает более точные указания, чем, например, экспериментальная фонетика (которая регистрирует физические признаки фонем, а не функциональные) и чем метод замены.

MORPHOLOGIE ET PHONOLOGIE À PROPOS DES PHONÈMES CONSONANTIQUES MOUS DU ROUMAIN

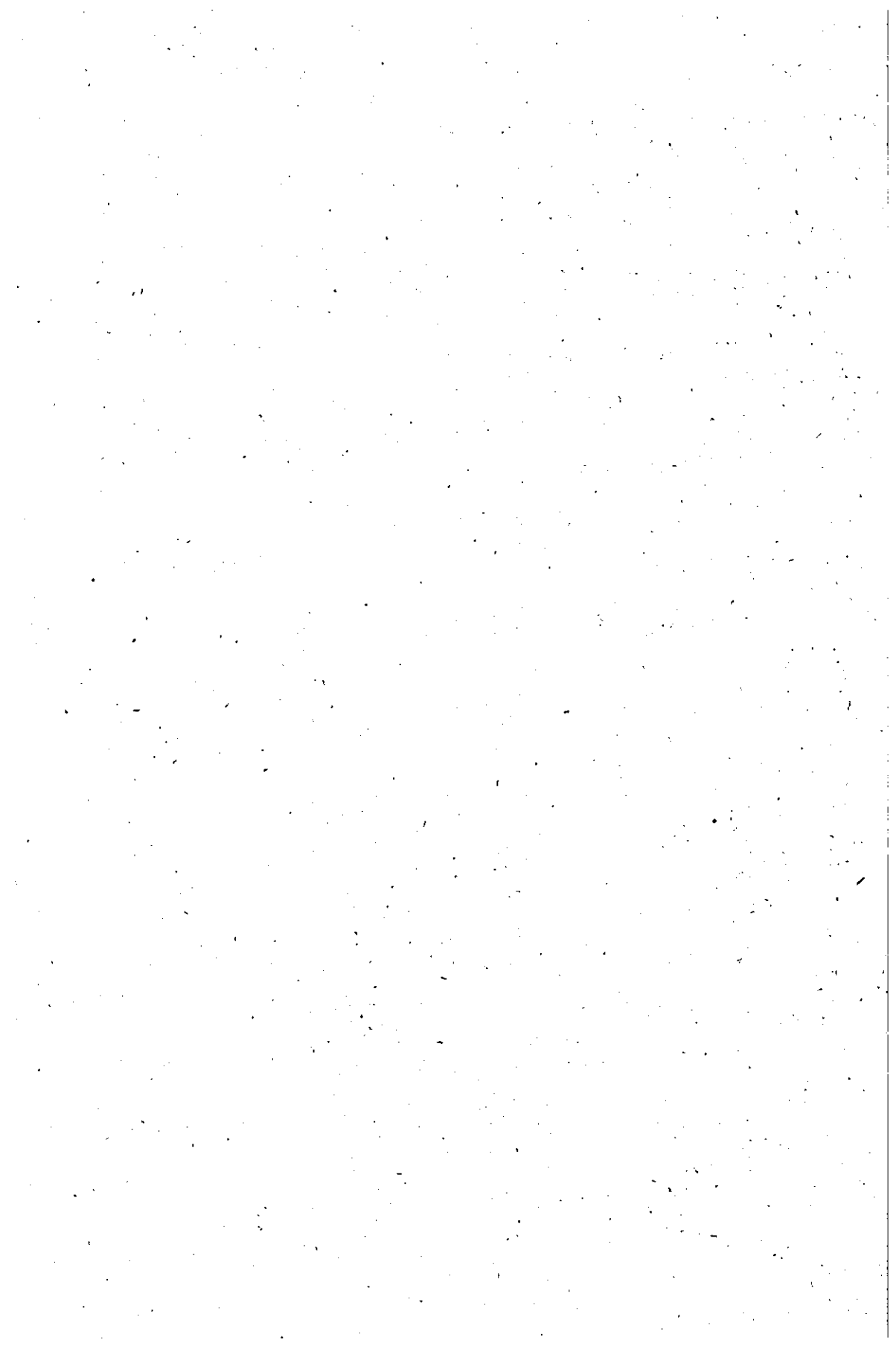
RÉSUMÉ

L'auteur essaye de prouver, à l'aide d'arguments de nature morphologique, l'existence en roumain des phonèmes consonantiques mous, tant en position finale qu'à l'intérieur du mot. Il souligne que le système phonologique d'une langue (dialecte, parler) doit s'accorder avant tout avec le système morphologique de l'idiome respectif, vu que la morphologie offre des indications plus sûres que, par exemple, la phonétique expérimentale (qui enregistre les qualités physiques et non les qualités fonctionnelles des phonèmes) ou la méthode de la commutation.

²⁰ Nici aplicînd metoda comutării nu se susține că africaterile *č, ġ, ț* ar fi constituite din două foneme (cf. A. Avram, SCL, VII (1956), p. 198).

²¹ Cf. D. Macrea, *Probleme de fonetică*, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1953, p. 49, 89 seq.

²² În grupurile bifenematice *mî, pt'* etc. (din *lemîe...*) labiala n-a dispărut.

TIMBRUL FONOLOGIC AL CONSOANELOR FINALE ÎN CODICELE VORONEȚEAN ȘI CODEX DIMONIE

DE

I. STAN

Caracterizând structura fonologică a dialectelor românești, acad. E. Petrovici a arătat că „*dacoromîna, aromîna și meglenoromîna au sisteme fonologice asemănătoare, deoarece tustrele dialectele prezintă corelații de timbru ale consoanelor, corelații care lipsesc în istroromîna*”¹.

În ultimul timp, R. Jakobson și M. Halle au stabilit, pentru fonemele din toate limbile, numai 12 trăsături distinctive din punct de vedere acustic și al realizării componentilor de frecvențe spectrografice. Între aceste trăsături sînt incluse două timbre existente și în limba romînă: tonalitatea bemolată (*flat*), care deosebete fonemele labializate de cele cu tonalitate obișnuită (*plain*), și tonalitatea diezată (*sharp*), care distinge fonemele palatalizate, atît de cele cu tonalitate bemolată, cît și de cele cu tonalitate obișnuită². De asemenea, autorii au arătat că fonemele romînești diezate-bemolate apar și ele cu spectrograme aparte, proprii realizării lor acustic-fiziologice³.

Aceste constatări confirmă justetea concepției acad. E. Petrovici privitoare la sistemul fonologic al limbii romîne.

În cele ce urmează prezentăm comparativ corelația de timbru, în poziție finală, a consoanelor limbii romîne vechi din *Codicele voronețean*⁴

¹ Vezi acad. E. Petrovici, *Probleme de fonologie*, în „*Studii și cercetări lingvistice*” (SCL), VIII (1957), nr. 1, p. 71.

² Vezi R. Jakobson and M. Halle, *Fundamentals of Language*, 1956, Mouton Co. 'S. Gravenhage, p. 31; cf. și id., *Phonology in Relation to Phonetics*, în L. Kaiser, *Manual of Phonetics*, Amsterdam, 1957, p. 235. Vezi și С. К. Шаумян, *История системы дифференциальных элементов в Польском языке*, Издательство Академии Наук СССР, Moscova, 1958, p. 12.

³ Vezi M. Halle and R. Jakobson, *Supplementary Note* (publicată la studiul lui E. Petrovici, *La distinction phonologique entre trois sortes de N et de L—non diésés, diésés et palatales — en roumain et en slave*, în „*International Journal of Slavic Linguistics and Poetics*”, I/II, 1959, p. 193.

⁴ I. G. Sbiera, *Codicele voronețean. Cu un vocabulariu și studiu asupra lui*, Cernăuți, Edițiunea Academiei Romîne, 1885.

și a consoanelor dialectului aromân din *Codex Dimonie*⁵. Este interesant de constatat că deși avem de-a face cu texte scrise cu alfabet diferite⁶, ale căror mijloace grafice nu sînt totdeauna suficiente sau adecvate pentru a reda fonetismul limbii — ne referim în special la *Codex Dimonie* — totuși ele oferă cercetătorului posibilitatea unei interpretări clare din punct de vedere fonologic. Autorii acestor documente au notat consecvent caracteristicile specifice ale fonemelor românești din secolul al XVI-lea și ale fonemelor dialectului aromân din secolul al XVIII-lea.

Indicațiile date de acad. E. Petrovici asupra felului cum a fost redat timbrul consoanelor în textele chirilice românești și în textele aromîne scrise cu litere grecești⁷ sînt întrutotul valabile pentru *Codicele voronețean* și *Codex Dimonie*.

Timbrul fonologic propriu al consoanelor finale este marcat în *Codicele voronețean* prin literele chirilice -s (-cy)⁸, -u sau -ю care ne arată că sîntem în prezența, respectiv, a consoanelor bemolate (labializate), diezate (palatalizate) sau diezate-bemolate. În acest text nu întîlnim consoane finale cu timbru velar⁹.

În *Codex Dimonie*, timbrul consoanelor bemolate finale este notat prin -u grecesc (-ou)¹⁰, al celor diezate prin -i (de obicei -η), al celor diezate-bemolate prin -iu (de obicei -ηου), iar consoanele finale cu timbru obișnuit sînt notate de obicei prin consoană urmată de -α, rar și prin consoană simplă.

Se pune problema dacă semnul -ou reprezintă în aromînă așa-numitul „u scurt final” sau vocala finală u. După Constantin Ucuta, -ă transcris în alfabetul grecesc trebuie redat prin -ou, cu spirit deasupra¹¹. E evident însă că în *Codex Dimonie*, notarea sporadică a spiritelor nu are nici o valoare fonetică¹². G. Weigand consideră că în realitate ou și η finali din *Codex Dimonie* trebuie să se fi pronunțat „*soptit ca și astăzi*”¹³ și-i transcrie cu -ă, -î. Lipsa spiritelor deasupra lui -ou în cele mai multe

⁵ Gustav Weigand, *Codex Dimonie*, în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig”, IV, 1897, p. 136—227; V, 1898, p. 192—297; VI, 1899, p. 86—173; vezi și Paul Dachselt, *Die Predigt vom hl. Antonius*, în „Jahresbericht...”, I, 1894, p. 1—78.

⁶ Scrierea cu litere chirilice n-a fost cunoscută de aromîni. Ea apare o singură dată în Ardeal, în însemnările aromînești ale lui Simion Bărnuțiu (Th. Capidan, *Aromîni. Dialectul aromîn. Studiu lingvistic*, București, 1932, p. 43, cf. și 129).

⁷ Vezi acad. E. Petrovici, *Corelația de timbru a consoanelor rotunjite și nerotunjite în limba romînă*, SCL, III (1952), p. 148.

⁸ În legătură cu valoarea lui u final în limba romînă și în textele vechi romînești, vezi studiul documentat al lui P. Neiescu, *O problemă de fonetică istorică. Originea lui „u final” în limba romînă*, în „Cercetări de lingvistică”, II (1957), p. 159—175.

⁹ În cazul cuvintelor scrise „prescurtat”, cu consoane deasupra rîndului, după care de obicei nu se notează vocale, nu avem de-a face cu consoane nediezate sau nebemolate, deoarece cînd aceleași cuvinte sînt scrise în întregime, timbrul fonologic bemolat sau diezat este marcat întotdeauna. (Vezi și I. G. Sbiera, *op. cit.*, p. 279).

¹⁰ Într-un fragment din *Codex Dimonie*, publicat de P. Dachselt în vol. I din „Jahresbericht...”, u final este tipărit -ou. În restul textului, publicat de Gustav Weigand (vezi mai sus, nota 5) apare tipărit -s. Din motive tehnice, în acest articol am transcris toate exemplele numai cu -ou.

¹¹ Vezi Th. Capidan, *Aromîni...*, p. 286.

¹² Cf. *Ibidem*, p. 500.

¹³ Vezi G. Weigand, *Codex Dimonie*, în „Jahresbericht...”, IV, p. 136—137.

scrieri aromânești din secolul al XVIII-lea, îl determină pe Th. Capidan să considere că -u „se rostea în întregime sau, în orice caz, mai mult decât în graiul de astăzi”¹⁴. El dă apoi exemple din scrierile lui Daniil Moscopoleanul și din *Codex Dimonie* pe care le transcrie, numai cu -u vocală. Dar referindu-se cu alt prilej la u final din *Codex Dimonie*, Capidan scrie că „Nu se știe dacă . . . se rostea întreg sau numai în parte”¹⁵. E de remarcat totuși faptul că, vorbind despre localizarea traducerii din *Codex Dimonie*, Capidan consideră că acest document trebuie să se fi tradus în Albania sau într-un centru apropiat, deoarece particularitățile sale lingvistice sînt identice cu ale aromînilor din Albania¹⁶.

Întrucît aceste graiuri posedă consoane finale rotunjite¹⁷, putem deduce că și în *Codex Dimonie* avem de-a face cu același fenomen, *ŭ* final (-ou) din acest text reprezentînd timbrul bemolat al consoanelor finale.

Din cercetarea textelor constatăm că timbrele fonologice proprii ale consoanelor finale îndeplinesc importante funcțiuni în morfologia nominală și verbală a dialectelor dacoromîn¹⁸ și aromîn, corelația fonologică a consoanelor avînd numeroase implicații în structura morfologică a celor două dialecte.

*

Consoanele bemolate finale sînt identice în cele două texte. Dăm exemple pentru fiecare fonem¹⁹, întîi din *Codicele voronețean*, apoi din *Codex Dimonie* :

- CV : ca/p°/ (ΚΑΡΟΥ 92/13—14), chi/p°/ (ΚΗΡΟΥ 54/5), o/p°/ (ὠΠΣ 98/11) „trebuință, necesitate” ;
 CD : ca/p°/ (κάπου XIV/20), tru/p°/ (τρόπου 80/12, art. τρόπουλου 28/9), cirea/p°/ (τίζηρηάπου 104/20) „cuptor” ;
 CV : —
 CD : ro/b°/ (ρόμπου 42b/18), ntre/b°/ (ντρέπου 37b/23) ;
 CV : o/m°/ (ὠμοϋ 36/4 sau ὠΜΣ 158/10), cu/m°/ (κοϋμοϋ 18/11 sau ΚΣΜΣ 30/9) ;
 CD : o/m°/ (ὠμου 39/18, art. ὄμου 31b/7), fu/m°/ (ρόμου 61b/2), po/m°/ (πόμου 96/15), agiună/m°/ (ατζζουνάμου 47/18), hardzi/m°/ (ννηάρτζημου II/8) ;
 CV : năra/v°/ (НѢРАС 13/7), ostro/v°/ (ѠСТРОС 98/7) ;
 CD : scla/v°/ (σκλαβου 37/21) „servitor” ;
 CV : Invăja/t°/ (ИВѢЦАТОϋ 37/9), sufle/t°/ (СОУФЛЕТОϋ 10/2 sau СОУФЛЕТЪ 59/12), mor/t°/ (МОΡΤЪ 97/3), preu/t°/ (ΠΡΕΣΤЪ 47/3) ; po/t°/ (ΠΟΤΟΥ 60/7—8) ;
 CD : nvița/t°/ (νβήτζατου 36/8, art. νβήτζατου 36/10), suflit°/ (σοϋφλητου 17/14, art. σοϋφλητου 29/3), bărba/t°/ (μπαραμπαττου 96b/19), mușa/t°/ (μουσσατου 28/2) „frumos”, na/t°/ (νάτου 87/4) „prunc, copil”, ro/t°/ (ρότου 28/13), sco/t°/ (σκότου 26b/19) ;
 CV : gin/d°/ (ΓΗΝΔΣ 61/7), linge/d°/ (ΛЪ.ΛΜΕΔΣ 98/2), ro/d°/ (ΡΟΔΣ 132/11) s. ;

¹⁴ Vezi Th. Capidan, *op. cit.*, p. 286.

¹⁵ *Ibidem*, p. 365.

¹⁶ *Ibidem*, p. 66.

¹⁷ Vezi mai recent, acad. E. Petrovici, *Consoane rotunjite în graiurile aromine din Albania*, în „*Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*”, București, 1958, p. 671—675.

¹⁸ Vezi și I. Pătruț, *Morfologie și fonologie. Despre fonemele consonantice moi ale limbii române*, în numărul de față al revistei, p. 23—27.

¹⁹ Ne-au lipsit exemple pentru fonemele /r°/ și /ʃ°/ din amindouă textele, pentru fonemul /b°/ din CV și pentru /z°/ din CD.

- CD : ari/d°/ (αράτου 27b/7 „rid”, şă/d°/ (σάντου 11/1), ve/d°/ (βέτου 29/10);
 CV : a/n°/ (AHS 130/7 sau ἀνογ 7/12), cetăţea/n°/ (ϷητῆκεῖHS 36/6), iefti/n°/ (εῤῥῆHS 133/13) „compătitor, milostiv”, hiclea/n°/ (ἸηκῆHS 5/13);
 CD : a/n°/ (άνου VII/13); bu/n°/ (μπόνου 12b/15), hristi/n°/ (χρησστήνου 123b/7),
 spu/n°/ (σπούνου 4/2), tă/n°/ (τῆάνου XII/4) „tin”, ýi/n°/ (γῆνου IV/8) „vin” s.;
 CV : ere/s°/ (ἔρέσου 60/11), folo/s°/ (φολοσ 19/5), frumo/s°/ (φρῦμοσ 139/10), gla/s°/ (Γλασού 39/1), virto/s°/ (βῦρτοσ 72/11);
 CD : me/s°/ (μέσου 7/14) „lună”, minciuno/s°/ (μῆντζζουνωῶσου IX/14), ruşuno/s°/ (ρρούσσουνωῶσου 3/19—20), vârto/s°/ (βαρτωσου 37/20), ýi/s°/ (γῆσου 42/22) „vis”;
 CV : obra/z°/ (ὠεράζου 162/11);
 CD : —
 CV : cre/dz°/ (κρεσῖ 81/3) „cred”, vă/dz°/ (βῦσού 85/9) „väd”;
 CD : gurma/dz°/ (γκουρμάτζου 37/7) „grumaz, giu”, păte/dz°/ (πάτετζου 41/8) „bótez”,
 mi ruşune/dz°/ (μηρρουσσουνετζου 38/5) „mă ruşinez”;
 CV : giude/t°/ (γιδεῖῤῥ 62/9), so/t°/ (σουῤῥ 13/3), nego/t°/ (νεγοῤῥ 130/8);
 CD : giude/t°/ (τζζουντετζου XIII/18), so/t°/ (σότζου 22/2);
 CV : curmedzi/s°/ (κῦρμεδῖHS 24/6—7), miia/s°/ (μῖιαῤῥ 44/8) „căpitan”, adu/s°/ (ἀδῦῤῥ 72/10 sau ἄδῦσωγ 54/13—14) „adusei”, dzi/s°/ (δῖHS 7/10) „zisei”;
 CD : au/s°/ (άδῦσου 28b/24) „bătrîn, moş”, dervi/s°/ (τερβῆσου 22b/9, arma/s°/ (ἀρμασ-
 σου 3/20) „rămăsei”, spu/s°/ (σποῦσου 3/20) „spusei”;
 CV : giure/l°/ (γῖρεῤῥ 16/2) „tinere!”, mieluşe/l°/ (μῖελοῤῥεῤῥ 143/1), ire/l°/ (ἰρεῤῥ 116/10) „inel”, e/l°/ (ἔῤῥ 35/4), destu/l°/ (δεστουῤῥ 157/10);
 CD : anghe/l°/ (ἀγγελοῤῥ XIII/2) „inger”, aposto/l°/ (αποστολοῤῥ 80b/18, cochi/l°/ (κοχόλλου 28/2) „copil”, hē/l°/ (νελοῤῥ VII/8), e/l°/ (ἔλοῤῥ 36/24);
 CV : da/r°/ (δῤῥου 159/7) „har, grație”, fu/r°/ (φῦρῖ 161/2) „hoț”, inge/r°/ (ἰγεῤῥ 48/3), meşte/r°/ (μεμεῤῥ 125/10), zbo/r°/ (ζεβοῤῥ 46/1 sau ζεοῤῥ 60/6) „sobor, adunare”;
 CD : agiuo/r°/ (ατζζουτῶρου 32b/11), afu/r°/ (αφούρου 29b/6) „hoț”, zbo/r°/ (σῦῤῥου 44/7) „cuvînt”, te/r°/ (τζῆρου 21/1) „cer” s., θa/r°/ (θάρου 12/22) „curaj; speranță”;
 CV : fo/k°/ (φοκῖ 95/13 sau φοκοῤῥ 139/14), înture/ke/k°/ (ἰντοῤῥεῤῥεῤῥ 78/3), Io/k°/ (λοκῖ 27/12 sau λοκοῤῥ 69/7), adu/k°/ (ἀδῦκοῤῥ 38/8), fa/k°/ (φακῖ 20/5), dzi/k°/ (δῖκῖ 48/2);
 CD : fo/k°/ (φῶκου 11/19), lo/k°/ (λωκου XIII/3, art. λῶκλου 69/7), ni/k°/ (νήκου 23b/22) „mic”, fa/k°/ (φάκου 16/17), dză/k°/ (τζάκου 20b/25) „zic”;
 CV : fri/g°/ (φῖρεῤῥ 88/6), se întele/g°/ (σε ἰντελεῤῥ 54/12);
 CD : ba/g°/ (μπάκου 29b/22), hē/r/g°/ (νερεῤῥου III/18) „merg”, plăn/g°/ (πλάνγου 27b/5);
 CV : du/h°/ (δῦῤῥ 48/4), văzdu/h°/ (βῦζδῦῤῥ 43/10);
 CD : du/h°/ (τῦδῦῤῥ 30b/27);

Fonemele consonantice diezate-bemolate în poziție finală sînt mai puţin numeroase în cele două dialecte. Exemplele din texte sînt următoarele :

- CV : gra/ř°/ (Γραῖο 103/13) „cuvînt”, întă/ř°/ (ἰντῆῤῥῖο 136/11), spu/ř°/ (σποῤῥῖο 79/1),
 vo/ř°/ (βοῖο 1/7—8) „vreau”, vi/ř°/ (βῖῤῥῖο 19/12) „vin” prez. ind. pers. 1, stătu/ř°/ (στῦτῶῤῥῖο 74/12);
 CD : gria/ř°/ (κρηῤῥου 18/1) „cuvînt”, la/ř°/ (λαῤῥῖο 21b/12) „negru; nenorocit”;
 CV : agiuo/r°/ (ἀγῖστοῤῥῖο 79/9 sau ἀγῖστοῤῥῖο 87/9—10), ascultăto/r°/ (ἀσκούῤῥῖο 115/2), ce/r°/ (κεῤῥῖο 76/9), muncito/r°/ (μοῤῥῖο 4/1), ven/r°/ (βεῤῥῖο 18/11) „veni!”, se mo/r°/ (σε μοῤῥῖο 28/3) „să mor”;
 CV : vo/k°/ (βεκῖῤῥ 28/13) adj. m.;
 CV : un/g°/ (ὠῤῥῖο 81/4 sau ὠῤῥῖο 145/14) „colț, unghi”;

CD: hi/l^o/ (χήλληλου 20b/22) „fiu, copil”;

CD: țirito/n^o/ (τζίτητῶννηου 34/9) „cerșetor”, vi/n^o/ (βήννηου 27/6) „veni”;

CV: fe/ĉ^o/ (φεΐχιо 69/10) „făcui”;

CD: fe/ĉ^o/ (φετζίζου 11/18) „făcui”, hi/ĉ^o/ (χητζίζου 58b/23 sau χητζίου 80/5) adv. „cituși de puțin, deloc, nimic”.

Fonemele consonantice bemolate și diezate-bemolate marchează de obicei în amândouă textele forma de sg. neart. a substantivelor masculine și neutre, precum și pers. 1 sg. a indicativului prezent la verbe. Ele se opun adesea consoanelor diezate respective care indică forma de pl. neart. a majorității substantivelor și adjectivelor, pers. 2 sg. a ind. prez. la verbe etc.

Unele consoane bemolate finale alternează cu consoane palatalizate mutativ. Astfel, avem opozițiile /t^o/ - /tʰ^o/, /d^o/ - /dzʰ^o/, /k^o/ - /ĉ^o/ în *Codicele voronețean* (mort/t^o/ - mor/tʰ^o/, po/t^o/ - po/tʰ^o/, linge/d^o/ - linge/dzʰ^o/, uceni/k^o/ - uceni/ĉ^o/, fa/k^o/ - fa/ĉ^o/) și /p^o/ - /pʰ^o/, /m^o/ - /mʰ^o/, /n^o/ - /nʰ^o/, /g^o/ - /dzʰ^o/ în *Codex Dimonie* (sca/p^o/ - sca/pʰ^o/, po/m^o/ - po/mʰ^o/, cl'e/n^o/ - cl'e/nʰ^o/, ni/k^o/ - ni/tʰ^o/, fa/k^o/ - fa/tʰ^o/, ăer/g^o/ - ăer/dzʰ^o/ etc.).

Se știe că în dialectul aromân fonemele diezate /tʰ^o/, /dzʰ^o/, provenite din lat. *c*, *g* + iod; *i* (> dr. *ĉ*, *ǵ*) nu se confundă cu perechile lor dure /t/, /dz/, provenite din lat. *t*, *d* + iod, *i* (> dr. /t/, /dz/) ²⁰.

După acad. E. Petrovici, ar. /tʰ^o/, /dzʰ^o/ sînt rezultate din rom. com. *ĉ*, *ǵ*, ar. /t/, /dz/ < rom. com. /t/, /tʰ/, /dz/, /dzʰ/, ar. *ĉ^o*, *ǵ^o* < rom. com. *ĉ^o*, *ǵ^o*, iar ar. /tʰ^o/, /dzʰ^o/ < rom. com. /tʰ^o/, /dzʰ^o/ ²¹.

Aceste evoluții fonologice față de consonantismul romînei comune deosebesc dialectul aromân de dialectul dacoromân, fapt constatat și din compararea *Codicelei voronețean* cu *Codex Dimonie*.

În sfîrșit, o altă particularitate a seriei consoanelor diezate din *Codex Dimonie* este păstrarea fonemelor consonantice palatale /nʰ/ și /lʰ/, cunoscute înainte de secolul al XVI-lea și în vechea dacoromînă.

Iată exemple cu consoane diezate din *Codicele voronețean* și *Codex Dimonie*:

CV: lu/pʰ/ (ΛΣΠΗ 21/13);

CD: —

CV: lim/bʰ/ (ΛΗΜΒΗ 29/8), use/bʰ/ (ΟΥΣΕΒΗ 52/2) adv. „deoparte”;

CD: —

CV: lacri/mʰ/ (ΛΑΚΡΗΜΗ 18/14), însu/mʰ/ (ΑΝΣΑΜΗ 42/10—11);

CD: —

CV: cins/tʰ/ (ΧΙ.ΑΝΣΤΗ 98/9) pl. de la *cînste*, cunoș/tʰ/ (ΚΟΥΝΟΤΗ 59/45), grăieș/tʰ/ (ΓΡΑΪΕΪΤΗ 102/10) „grăiești, vorbești”;

CD: cunoș/tʰ/ (ΚΟΥΝΩΪΖΤΗ 61b/22), greș/tʰ/ (ΓΡΕΪΖΤΗ 80/17) „grăiești, vorbești”;

CV: al/tʰ/ (ΑΛΤΗ 157/9), bărba/tʰ/ (ΒΑΡΒΑΤΗ 22/2), mor/tʰ/ (ΜΟΡΤΗ 139/3), părin/tʰ/ (ΠΑΡΙΝΤΗ 36/13), preu/tʰ/ (ΠΡΕΪΤΗ 45/6—7), po/tʰ/ (ΠΟΤΗ 59/2) pers. 2 sg ;

²⁰ Cf. și recenziia lui T. Papahagi asupra lucrării lui Th. Capidan, *Aromânii...*, în „Grai și suflet”, VI (1934), p. 371.

²¹ Vezi acad. E. Petrovici, *Fenomene de sinarmonism în fonetica istorică a limbii romine*, în „Cercetări de lingvistică”, II (1957), p. 102 (nota 21); cf. și id., *Явление сингармонизма в исторической фонетике румынского языка — следствие славяно-румынской языковой интерференции*, în „Romanoslavica”, II, 1958, p. 10—11 (nota 21).

- CD: nin/t'/ (νήντζη 28/25) adv. „nici”, ní/t'/ (νήτζη 17/14) adj. pl. „mici”, tin/t'/ (τζήντζη 80/3) „cinci”, ia/t'/ (φάτζη 238b/19) „faci”, dză/t'/ (τζάτζη 12/22) „zici”;
- CV: linge/dz'/ (Λῆ.ΛΗΜΕΣΗ 4/8), astă/dz'/ (ΑΣΤῆΣΗ 13/8), amiadză/dz'/ (ΑΜΙΑΣῆΣΗ 38/11-12), cre/dz'/ (ΚΡΕΣΗ 81/5); şe/dz'/ (ΣΕΣΗ 46/10), ve/dz'/ (ΒΕΣΗ 121/5);
- CD: ple/dz'/ (πλετζη 25b/14) „râni”, ru/dz'/ (ροοῦτζη 14/21) „rugî, rugăciuni”, ba/dz'/ (μπάτζη 103b/8) „bagi”, âer/dz'/ (νέρετζη 110b/11) „mergi”;
- CV: însu/ş'/ (ΑῆΣῆΣΗ 150/5), suta/ş'/ (ΣῆΤῆΣΗ 51/7), acăea/ş'/ (ΑῆΚῆΑΣΗ 125/4), acie/ş'/ (ΑῆΚῆΑΣΗ 33/12) „îndată”;
- CD: —
- CV: fecio/r'/ (ΦΕΙΟΡΗ 152/8), lucrăto/r'/ (ΛΟΥΚΡῆΤΟΡΗ 8/6-7), meşte/r'/ (ΜΕΙΣΤΕΡΗ 12/14), ascultăto/r'/ (ΑΣΚΟΥῖῆΤῆΤΟΡΗ 114/10-11), revnito/r'/ (ΡΕΒΗΝΤΟΡΗ 29/13), zo/r'/ (ΖΟΡΗ 16/14);
- CD: ficio/r'/ (φητζζόρη 16b/19), lucrăto/r'/ (λουκάρτορη 11b/3), mul'e/r'/ (μουλλέρη 18b/18), imi/r'/ (ήμηρη XVII/6) adj. pl. „blînzi, blăjini”, tini/r'/ (τήνηρη 16b/19);
- CV: ure/k'/ (δῦρεκη 120/4);
- CD: sca/k'/ (σκάκη 32/4) „scapi”;
- CV: —
- CD: anghe/l'/ (ἀγγελλη 11/1) „ingeri”, aposto/l'/ (απόστολλη 26/13), cochi/l'/ (κόκηλλη 23/11) „copii”, e/l'/ (ἐλλη 156/22) „ei”, hi/l'/ (χήλλη XVII/4) s. pl. „fii”, go/l'/ (γκολλη 27b/22) adj. pl. „goi”, ta/l'/ (τάλλη 103 b/9) „tai”, pers. 2 sing.;
- CV: —
- CD: a/ă/ (ἀννη 36b/2), crişti/ă/ (κρητζζτηνη 29/27), cusuri/ă/ (κουσουρήνη 11/10) „veri” s.m. pl., gio/ă/ (τζζώνη 109/11) s. „tineri; voinici”, po/ă/ (πόννη 68b/11), viţi/ă/ (βητζζήνη VI/12) „vecini”, ȳer/ă/ (ȳέρνη 35b/15) „viermi”, bu/ă/ (μπούννη 109b/12) adj. m. pl., gâl'i/ă/ (γκαλλήνη 22/23) „găini”, cl'e/ă/ (κλήνη 98/19) „chemi”, ti cl'i/ă/ (τηκλήνη 107b/9) „te închini”, spu/ă/ (σπούνη 37/1) „spui”, pers. 2, ţă/ă/ (τζζάννη XIV/2) „tîi”, ȳi/ă/ (ȳήνη 29b/21) „vii” pers. 2;
- CV: 'uceni/ĉ/ (ουϕενήνη 22/3), băsere/ĉ/ (ΒῆΣῆΡΕΝΗ 108/4), (in) vē/ĉ/ (ΑῆΚῆΚΗ 144/5), cin/ĉ/ (κῆννη 15/7), adu/ĉ/ (ΑῆΣῆΚΗ 52/6), fa/ĉ/ (ΦῆΚΗ 120/12), gi/ĉ/ (κῆννη 47/5) „zici”;
- CD: —
- CV: le/ĝ/ (ΛΕΨΗ 37/13) s.f.pl.;
- CD: —

În *Codea Dimonie* consoanele cu timbru velar /t/, dz, ş/ îndeplinesc, în general, funcţiunile morfologice ale consoanelor diezate corespunzătoare din *Codecele voroneţean* provenind, ca şi acestea, din t, d, s + i.

Dăm câteva exemple în care apar aceste foneme:

părin/t/ (παρήντζα 14/14), so/t/ (σότζα 20b/1, alături de sóτζ 16b/18) pl., mul/t/ (μούλτζα 18/5), ţită/t/ (τζήτάτζα 109b/14) „cetăţi”, ba/t/ (μπάτζα 23b/23) pers. 2 sing., imna/t/ (ημνάτζα 11b/5) „umbraţi”, lucra/t/ (λουκράτζα 11/26), ȳinȳi/t/ (ȳηȳήτζα XIII/5) „douăzeci”;

ti alav/dz/ (τηαλάβτζα 123/4) „te lauzi”, ară/dz/ (αρράτζα 58b/2) „rîzi”, s-lu păte/dz/ (ςλουπατέτζα 28/11) „să-l botezi”, tin/dz/ (τήντζα 60/21) „întinzi”, ve/dz/ (βέτζα 83b/7) „vezi”;

au/ş/ (αούσσα 24b/11) „bătrîni, moşi”, me/ş/ (μέσσα 96/21) „luni” s.f. pl., amărtjo/ş/ (αμάρτζοσσα 46/11) „păcătoşi”, însu/ş/ (ήνσουσσα 21/9-10) „însuşi”, dide/ş/ (ντηντζέσσα 12/19) „dăduşi”, vidzu/ş/ (βητζζοσσα XV/17) „văzuşi”.

Am văzut că fonemul consonantic diezat /r'/ marchează, împreună cu celelalte consoane diezate, — în amîndouă textele —, de obicei forma de plural neart. a unor substantive şi adjective. În *Codea Dimonie* însă, la

aceste forme nominale apare și fonemul /r/ cu timbru nedezat și nebelolat. În aceste cazuri, el este notat -ppα. Iată câteva exemple: be/r/ (μπέρρα 121b/12) „băuturi”, dă/r/ (ντάρρα 58b/19) „dări”, mănăă/r/ (μανκ-γάρρα 121b/16) „mîncări” etc.

Uneori apare notat velar și fonemul /ć/ final: pri/ć/ (πρήτζα 20b/12) „vietăți”. De asemenea, în cuvîntul a/z/ (άζα 1/2, 41/9, passim) „astăzi” -α marchează timbrul velar al fonemului /z/ final.

*

Sistemul fonologic parțial schițat pe baza fonemelor consonantice finale din *Codicele voronețean* și *Codex Dimonie* evidențiază trăsăturile comune ale dialectelor dacoromîn și aromîn din epoca în care au fost scrise aceste texte, precum și unele deosebiri din structura lor fonologică. Esențială rămîne constatarea corelației consonantice de timbru, atît în dialectul dacoromîn cît și în cel aromîn. Autorii celor două documente au considerat indispensabilă notarea timbrului fonologic propriu al consoanelor, ca o realitate lingvistică importantă care nu putea fi neglijată fără a aduce prejudicii elementelor comunicării.

ФОНОЛОГИЧЕСКИЙ ТЕМБР, СВОЙСТВЕННЫЙ КОНЕЧНЫМ СОГЛАСНЫМ В *CODICELE VORONEȚEAN* И В *CODEX DIMONIE*

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Исходя из фонологического учения академика Эмиль Петровича, по которому фонологическая структура румынских диалектов дакорумынского, аромьнского и мегленорумынского сходна, автор представляет в данной статье сравнительное соотношение в тембре, в конечном положении согласных древне-румынского языка в *Codicele voronețean* и в *Codex Dimonie*.

Несмотря на то, что первый текст написан старославянским алфавитом, а второй греческим, в особенности последний из них мало приемлем для передачи фонетизма языка, все же оба текста представляют возможность ясного толкования с фонологической точки зрения, так как в этих документах последовательно и точно отмечены специфические особенности фонем. Свойственный фонологический тембр конечных согласных отмечается в *Codicele voronețean* буквами -s(σ), -и или -ю, доказывающие, что у нас налицо, соответственно, бемолированные (лабиализированные), дизезированные (палатализированные), дизно-бемолированные согласные. В действительности, в этом тексте не существуют конечные согласные с велярным тембром.

В *Codex Dimonie* бемолированный тембр конечных согласных отмечен -ou, дизезированный -η дизно-бемолированный -ηou, а конечные с обычным тембром отмечены согласной с последующей -α, изредка простой согласной.

Из предпринятого исследования автор устанавливает, что фонологические тембры конечных согласных тождественны в обоих языках. Фонологическая корреляция согласных содержит в себе ряд общих черт и в морфологической структуре дакорумынского и арумьнского диалектов.

Фонологическая система, кратко намеченная нами на основе конечных согласных фонем из *Codicele voronețean* и *Codex Dimonie* выявляют общие черты в румынских диалектах в эпоху, когда были написаны соответствующие тексты, а также и некоторые различия в их фонологической структуре.

Остается существенным установить корреляцию тембра согласных как в дакорумынском, так и в арумьнском диалектах. Авторы указанных документов языка сочли необходимым, несмотря на все трудности с графической точки зрения, подчеркнуть фонологический тембр свойственный согласным как лингвистическую реальность, пренебрежение которой принесло бы ущерб элементам данного сообщения.

LE TIMBRE PHONOLOGIQUE PROPRE DES CONSONNES FINALES DANS LE CODEX DE VORONEȚ ET LE CODEX DIMONIE

RÉSUMÉ

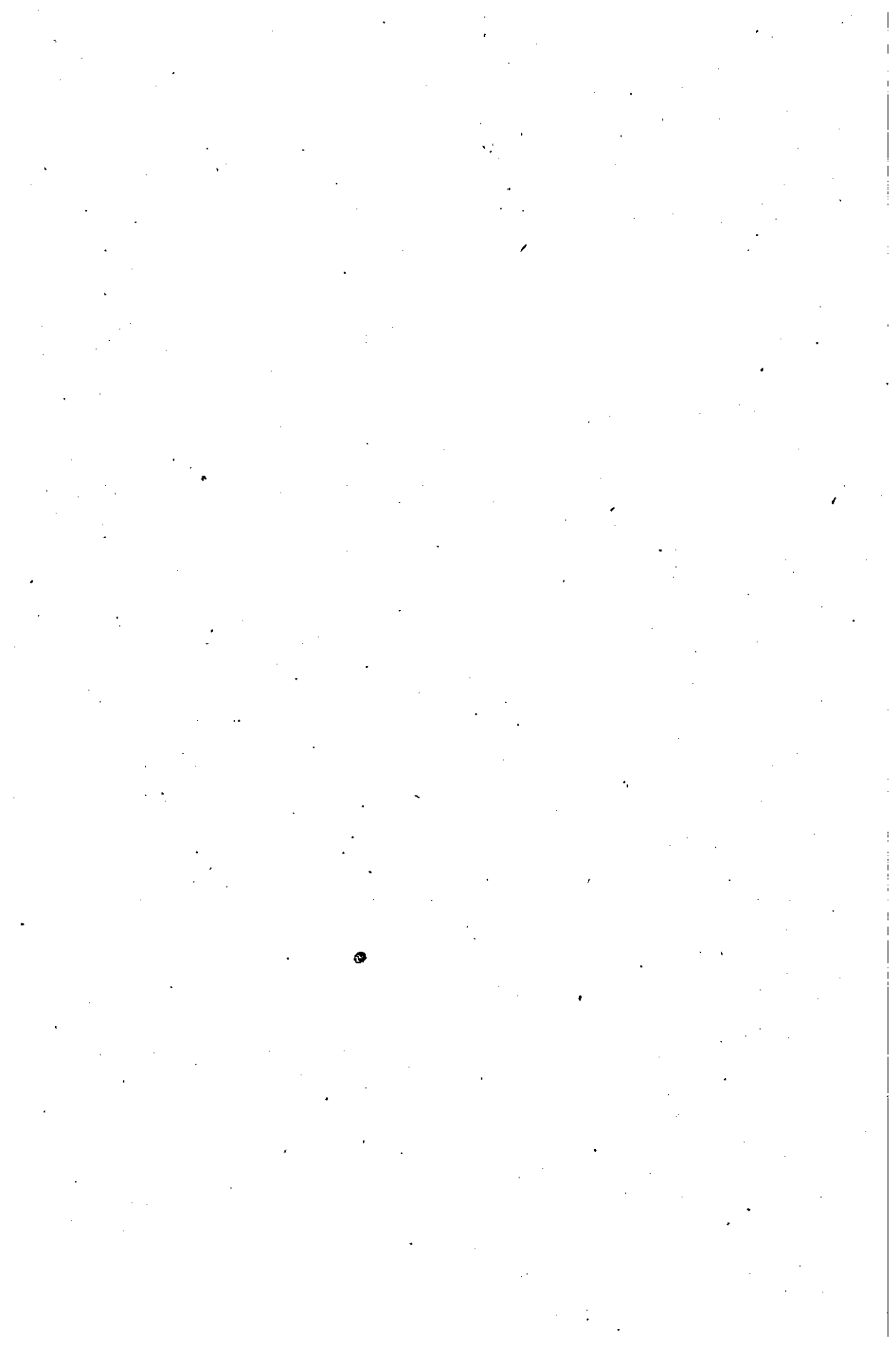
En s'appuyant sur la conception phonologique de l'académicien Emil Petrovici, selon laquelle la structure phonologique des dialectes daco-roumain, macédo-roumain et mégléno-roumain est similaire, l'auteur présente comparativement la corrélation de timbre, en position finale, des consonnes de l'ancien roumain du *Codex de Voroneț* et du dialecte macédo-roumain du *Codex Dimonie*.

Bien que le premier texte soit écrit en caractères cyrilliques et le second en caractères grecs — ces derniers surtout n'étant guère appropriés à rendre le phonétisme de la langue — les deux textes offrent la possibilité d'une interprétation claire du point de vue phonologique, parce que dans ces documents sont notées de manière précise les caractéristiques spécifiques des phonèmes. Le timbre phonologique propre des consonnes finales est marqué dans le *Codex de Voroneț* par -s (-с), -и ou -ю, qui prouvent que nous nous trouvons en présence des consonnes bémolisées (labialisées), diésées (palatalisées) ou diésées-bémolisées. Dans ce texte n'existent effectivement pas de consonnes finales à timbre vélaire. Dans le *Codex Dimonie* le timbre des consonnes bémolisées finales est noté par -ο, celui des consonnes diésées par -η et celui des consonnes diésées-bémolisées par -ηου tandis que les consonnes finales à timbre ordinaire sont notées par une consonne suivie de -α et rarement par une consonne simple.

L'auteur constate que les timbres phonologiques des consonnes finales sont identiques dans les deux textes. La corrélation phonologique des consonnes a aussi de nombreuses implications dans la structure morphologique des dialectes daco- et macédo-roumain.

Le système phonologique esquissé en partie sur la base des phonèmes consonantiques finals du *Codex de Voroneț* et du *Codex Dimonie* révèle les traits communs des dialectes roumains à l'époque où furent écrits ces textes ainsi que certaines différences de leur structure phonologique.

Essentielle demeure la constatation de la corrélation consonantique de timbre, tant dans le dialecte daco-roumain que dans le dialecte macédo-roumain. En dépit des difficultés d'ordre graphique, les auteurs des deux documents ont estimé indispensable de noter le timbre phonologique des consonnes, qu'ils ont considéré à juste titre une réalité linguistique importante qui ne pouvait être négligée sans que soient préjudiciés les éléments de la communication.

COMPOZIȚIA ISTORICĂ ȘI TENDINȚELE ACTUALE DE DEZVOLTARE ALE VOCABULARULUI ROMÎNESC

DE

D. MACREA

Analiza compoziției istorice și a tendințelor actuale de dezvoltare ale vocabularului romînesc prezintă un interes deosebit, prin poziția specifică a limbii romîne în cadrul familiei limbilor romanice. Izolată, de la formarea ei, de celelalte limbi romanice, limba romînă s-a dezvoltat, pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, cu totul independent de acestea.

În dezvoltarea limbilor romanice apusene, latina clasică a exercitat o influență neîntreruptă, prin școală, biserică și administrație. Limba latină a fost limba de cultură a apusului Europei pînă la sfîrșitul evului mediu. Pentru romanitatea carpato-dunăreană, locul latinei ca limbă de cultură l-a luat de timpuriu slavona.

Limba romînă s-a format și s-a menținut ca limbă romanică, avînd la bază exclusiv elementul popular latin.

Poporul romîn a trăit timp de secole în contact cu slavi, maghiari, turci și greci. Este firesc deci ca limba și cultura lui să fie influențate de limbile și culturile acestor popoare. Această poziție geografică și istorică a determinat pe unii lingviști străini să susțină, pînă acum aproape un secol, că limba romînă ar fi o limbă „amestecată”, care și-ar fi pierdut caracterul original latin. La această concluzie eronată au fost conduși și de faptul că, pînă la 1860, grafia oficială a limbii romîne a fost cea chirilică.

*

Vocabularul reflectă toate schimbările istorice din viața poporului, atît în modul de producție, cît și în sfera ideologică. Paralel cu noile elemente care pătrund în vocabular, are loc procesul invers, al învechirii și eliminării cuvintelor care nu mai corespund necesităților curente.

Schimbările în vocabular constau din următoarele procese: 1. dispariția cuvintelor vechi care nu mai corespund unor noțiuni utile; 2. completarea vocabularului prin împrumuturi de cuvinte de care societatea are nevoie în activitatea ei nouă; 3. dezvoltarea unor semnificații noi la cuvintele cunoscute și folosite înainte; 4. formarea de cuvinte noi prin derivare și compunere.

Cercetarea la epoci diferite a vocabularului unei limbi și înfățișarea lui în expresii statistice o socotim deosebit de utilă, deoarece ea scoate la iveală proporția numerică a diferitelor elemente ale vocabularului la o anumită epocă, măsura în care se păstrează în timp elementele vechi, lupta dintre vechi și nou, cât de adânci și de persistente sînt influențele străine și care sînt tendințele lui de dezvoltare în epoca în care se face cercetarea respectivă.

Pentru a interpreta faptele printr-o perspectivă cât mai limpede și mai cuprinzătoare, vom face comparativ analiza compoziției actuale a vocabularului românesc, servindu-ne de trei dintre cele mai bune dicționare etimologice ale limbii romîne: *Dicționarul limbii romîne moderne*, ilustrat și etimologic, elaborat de Institutul de lingvistică din București al Academiei R.P.R. și apărut în 1958, care cuprinde 49.649 de cuvinte, *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Romînească”* de I.-A. Candrea, apărut în 1931, care cuprinde 43.269 de cuvinte, și *Dictionnaire d'étymologie dacoromane* de A. de Cihac, apărut între 1870 și 1879, care cuprinde 5.765 de cuvinte-titlu, variantele și derivatele neavînd articole aparte.

Aceste trei dicționare reprezintă trei momente în dezvoltarea vocabularului românesc și trei etape în munca lexicografică din țara noastră.

În a doua jumătate a secolului trecut, cînd A. de Cihac și-a elaborat dicționarul, limba romînă avea, desigur, un număr mult mai mare de cuvinte decît cel cuprins în această lucrare, dar atunci lexicografia romînească era abia la începuturile ei. A. de Cihac are însă meritul de a fi alcătuit primul dicționar etimologic științific al limbii romîne, majoritatea indicațiilor lui etimologice fiind valabile și astăzi.

În prefața dicționarului, A. de Cihac arată că elementul latin „constituie fără discuție substanța limbii romîne”, gramatica ei fiind, „cu excepția cîtorva particularități traco-ilire, esențial latină”¹. El adaugă însă că, în ceea ce privește vocabularul, „latin ca fond”, acesta cuprinde, ca urmare a împrejurărilor istorice în care a trăit poporul romîn, numeroase elemente slave, maghiare, turcești, neogrecești și albaneze. Făcînd statistica cuvintelor pe care le putuse el înregistra în dicționar, în număr de abia 5.765 (fără derivate și variante), Cihac constată că *elementele latine* reprezintă abia „o cincime” din vocabularul limbii romîne, cele *slave* „două cincimi”, cele *turcești* „o cincime”, iar cele *maghiare, neogrecești și albaneze* laolaltă o altă „cincime”.

Dicționarul lui I.-A. Candrea, elaborat la aproape șaiszeci de ani după cel al lui A. de Cihac, reprezintă, prin numărul mare de cuvinte

¹ A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie dacoromane*, Francfort s/M. I. *Eléments latins comparés avec les autres langues romanes*, 1870; II. *Eléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, 1879 (Prefața vol. II, p. VIII).

pe care îl conține, o dovadă concretă a creșterii vocabularului românesc, iar în indicațiile etimologice se vădesele progresele lexicologiei românești realizate pînă la data apariției lui.

Cele 43.269 de cuvinte din dicționarul lui Candrea se repartizează, după origine, în 55 de grupe, dintre care însă numai 11 grupe depășesc 1%, și anume grupele cuvintelor *latine*, *slave*², *neogrecești*, *maghiare*, *turcești*, *latine literare*, *franceze*, *germane*, *onomatopeice*, *de origine nesigură* și *de origine necunoscută*. Restul grupelor sînt toate sub 1%, nereprezentînd, toate laolaltă, decît 3,52% din cuprinsul dicționarului. Între acestea din urmă se află *cuvintele comune cu albaneza*, cele *de origine italiană*, *engleză*, *spaniolă*, *săsească*, *figănească*, *tătară*, *arabă*, *idiș*, *esperanto* și altele. Cu excepția grupei cuvintelor comune cu albaneza, care, în majoritatea lor, sînt elemente moștenite din daco-geto-tracică, toate aceste grupe neînsemnate numericeste sînt fie urmele unor influențe puțin importante în istoria noastră, fie cuvinte intrate întîmplător în vocabularul românesc.

Dintre grupele care depășesc 1%, *cuvintele moștenite din latină* reprezintă: 20,58%, cele *slave*³: 16,59%, *neogrecești*: 2,35%, *maghiare*: 3,14%, *turcești*: 4,36%, *latine literare*: 2,62%, *franceze*: 29,69%, *germane*: 1,67%, *onomatopeice*: 1,96%, *de origine nesigură*: 3,73% și *de origine necunoscută*: 9,97%.

Dicționarul limbii romîne moderne, elaborat la aproape treizeci de ani după cel al lui I.-A. Candrea, reflectă atît o creștere considerabilă a vocabularului românesc modern, cu peste 6.000 de cuvinte, cît și lărgirea cunoștințelor etimologice, deoarece, față de aproape 10% cuvinte de origine necunoscută și aproape 4% de origine nesigură din dicționarul lui Candrea, în dicționarul recent al Academiei, deși mult mai bogat în cuvinte, grupa celor de origine necunoscută scade la 5,58%, iar a celor de origine nesigură la 2,73%.

Este evident că cifra de 49.649 de cuvinte din noul dicționar nu reprezintă totalitatea cuvintelor românești de astăzi. Acestea sînt numai cuvintele din uzul comun al limbii moderne și contemporane, deoarece vocabularul tehnic al limbii romîne cuprinde, el singur, circa 50.000 de termeni, cum rezultă din *Lexiconul tehnic român*, în 7 volume, publicat între 1952 și 1957, sub conducerea profesorului Remus Răduț, de către Asociația științifică a inginerilor și tehnicienilor din România (A.S.I.T.).

Cele 49.649 de cuvinte din *Dicționarul limbii romîne moderne* se împart, după origine, în 76 de grupe⁴, dintre care însă numai 14 grupe depășesc 1%⁵: *latine*: 20,02% (9.920 de cuvinte: 1.849 moștenite și 8.071 derivate pe teren românesc); *vechi slave*: 7,98% (3.959 de cuvinte: 1.133 împrumutate și 2.826 derivate pe teren românesc și calcuri); *bulgărești*: 1,78% (881 de cuvinte: 279 împrumutate și 602 derivate pe teren romî-

² Pentru numărul exact de cuvinte din fiecare grupă, vezi D. Macrea, *Fizionomia lexicală a limbii romîne*, în „Dacoromania”, X, partea a II-a, p. 362—373.

³ În această grupă am cuprins cuvintele vechi slave, slave bisericești, rusești, ucrainene, bulgare și sîrbești.

⁴ La A. de Cihac sînt numai 6 grupe, iar la I.-A. Candrea 55 de grupe.

⁵ La I.-A. Candrea, 11 grupe depășesc 1%.

nesc); *bulgaro-sîrbești*: 1,51% (747 de cuvinte: 212 împrumutate și 535 derivate pe teren românesc); *turcești*: 3,62% (1.827 de cuvinte: 1.048 împrumutate și 779 derivate pe teren românesc); *maghiare*: 2,17% (1.073 de cuvinte: 443 împrumutate și 630 derivate pe teren românesc); *neogrecești*: 2,37% (1.172 de cuvinte: 579 împrumutate și 593 derivate pe teren românesc); *franceze*: 38,42% (19.029 de cuvinte: 12.770 împrumutate și 6.359 derivate pe teren românesc și calcuri); *latine literare*: 2,39% (1.186 de cuvinte: 738 împrumutate și 448 derivate pe teren românesc); *italiene*: 1,72% (851 de cuvinte: 430 împrumutate și 421 derivate pe teren românesc); *germane*: 1,77% (878 de cuvinte: 561 împrumutate și 317 derivate pe teren românesc și calcuri); *onomatopice*: 2,24% (1.108 cuvinte: 272 cuvinte de bază și 836 derivate ale acestora pe teren românesc); *de origine nesigură*: 2,73% (1.349 de cuvinte: 526 cuvinte de bază și 823 derivate ale acestora pe teren românesc); *de origine necunoscută*: 5,58% (2.770 de cuvinte: 1.440 cuvinte de bază și 1.330 derivate ale acestora pe teren românesc). Un număr de 11 grupe, variind între 0,05% și 0,93%, formează un total de 4,65%. Din aceste grupe fac parte *cuvintele comune cu albaneza*: 0,93% (461 de cuvinte: 81 cuvinte de bază și 380 derivate ale acestora pe teren românesc); *rusești*: 0,91% (452 de cuvinte: 252 împrumutate și 200 derivate pe teren românesc și calcuri); *sîrbești*: 0,89% (441 de cuvinte: 203 împrumutate și 238 derivate pe teren românesc); *ucrainene*: 0,80% (398 de cuvinte: 193 împrumutate și 205 derivate pe teren românesc); *franco-italiene*: 0,30% (151 de cuvinte: 104 împrumutate și 47 derivate pe teren românesc); *românești din nume proprii*: 0,28% (138 de cuvinte); *engleze*: 0,15% (73 de cuvinte: 60 împrumutate și 13 derivate pe teren românesc); *săsești*: 0,07% (37 de cuvinte: 18 împrumutate și 19 derivate pe teren românesc); *franco-germane*: 0,06% (32 de cuvinte: 31 împrumutate și 1 derivat pe teren românesc); *țigănești*: 0,05% (24 de cuvinte: 17 împrumutate și 7 derivate pe teren românesc). Restul de 51 de grupe sînt atît de infime numericeste, încît nu pot fi cuprinse într-o expresie statistică curentă. Toate aceste grupe, de cele mai variate origini, totalizează 1% din vocabularul românesc ⁶.

⁶ *Bulgaro-ruse*: 7 (3 împrumutate și 4 derivate pe teren românesc), *bulgaro-ungurești*: 3 (1 împrumutat și 2 derivate pe teren românesc), *sîrbo-poloneze*: 9 (5 împrumutate și 4 derivate pe teren românesc), *bulgaro-sîrbo-ucrainene*: 6 (4 împrumutate și 2 derivate pe teren românesc), *bulgaro-ucraineano-ruse*: 2 (1 împrumutat și 1 derivat pe teren românesc), *bulgaro-sîrbo-ruse*: 3 (1 împrumutat și 2 derivate pe teren românesc), *bulgaro-sîrbo-turcești*: 5 (3 împrumutate și 2 derivate pe teren românesc), *bulgaro-sîrbo-ungurești*: 7 (4 împrumutate și 3 derivate pe teren românesc), *cehe*: 4 (2 împrumutate și 2 derivate pe teren românesc), *cumane*: 3 (1 împrumutat și 2 derivate pe teren românesc), *ebraice*: 1, *esperanto*: 1, *franco-spaniole*: 8 (5 împrumutate și 3 derivate pe teren românesc), *germano-latine literare*: 20, *franco-latin literar-german*: 1, *greco-bizantine*: 14 (7 împrumutate și 7 derivate pe teren românesc și variante), *greco-bizantine-latine literare*: 2, *idiș*: 1, *italiano-germane*: 14 (8 împrumutate și 6 derivate pe teren românesc și variante), *italiano-neogrecești*: 10 (5 împrumutate și 5 derivate pe teren românesc și variante), *italiano-ruse*: 5 (3 împrumutate și 2 derivate pe teren românesc), *latine literare-ruse*: 2, *latino-vechi slave*: 12 (8 împrumutate și 4 derivate ale acestora pe teren românesc și variante), *neogreco-bulgare*: 15 (9 împrumutate și 6 derivate pe teren românesc), *neogreco-francez*: 1, *germano-neogrecești*: 7, *neogreco-sîrbesc*: 1, *italiano-polonez*: 1, *polonezo-sîrbesc*: 1, *polonezo-ucraineano-ungurești*: 17 (12 împrumutate și 5 derivate pe teren românesc), *polonezo-unguresc*: 1, *ruso-franceze*: 18 (14 împrumutate și 4 derivate pe teren românesc), *ruso-germane*: 3, *ruso-*

Statistica vocabularului românesc impune o serie de constatări importante mai ales prin comparația între cele trei dicționare menționate.

În primul rând este remarcabilă identitatea dintre procentajul cuvintelor moștenite din latină, deși cele trei dicționare au apărut la epoci diferite și se deosebesc atât de mult ca număr de cuvinte: 20% la Cihac, 20,58% la Candrea și 20,02% în *Dicționarul limbii române moderne*.

Prezența în proporție de abia 20% a cuvintelor moștenite din latină nu este o particularitate numai a lexicului românesc, ci și a celui francez. La această constatare am ajuns făcând statistica etimologică și pentru limba franceză — este adevărat că numai pentru litera B — după *Dictionnaire étymologique de la langue française* al lui Oscar Bloch, apărut în 1932. Procentul de cuvinte moștenite din latină reprezintă și în franceză 20%, adică tot numai „o cincime”.

În afară de această asemănare importantă, cele trei dicționare etimologice ale limbii române prezintă, între ele, diferențe destul de mari, îndeosebi în ceea ce privește numărul de grupe ale cuvintelor după origine, ea și în ceea ce privește proporția pe care o ocupă aceste grupe în compoziția vocabularului românesc.

Prima diferență se vedește între dicționarul lui Cihac, pe de o parte, și între dicționarul lui Candrea și cel recent al Academiei, pe de altă parte, în felul în care ele reflectă cuvintele de origine franceză. A. de Cihac abia le menționează în 1879, deoarece, în epoca în care și-a elaborat el dicționarul, acestea erau recent intrate în limbă și erau privite încă cu rezerva firească pe care neologismele o inspiră, la început, în orice limbă. Poziția lui A. de Cihac se explică prin faptul că el și-a îndreptat atenția mai ales spre limba veche, al cărei vocabular reflectă cultura din trecut a poporului român și nu a acordat atenția cuvenită proceselor vii care se petreceau, în vocabular, în vremea lui.

În dicționarul lui I.-A. Candrea, situația se schimbă radical, acesta cuprinzând 29,69% cuvinte de origine franceză, ceea ce se explică prin faptul că, începând cu secolul al XIX-lea, Principatele române, eliberându-se de sub dominația turcească și fanariotă, au intrat în sfera de influență a capitalismului apusean, îndeosebi a celui francez. Această nouă aservire a impus în limba română un mare număr de termeni tehnici în domeniile economic, social, politic, administrativ, juridic, militar, tehnic, științific și filozofic.

Cuvintele de origine franceză au început să pătrundă în limba română spre sfârșitul epocii fanariote, ca purtătoare ale ideilor revoluției franceze (sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea). Acelorași idei li se datorește pătrunderea, în acea epocă, a unui mare număr de cuvinte de origine franceză în limba rusă, prin filiația căreia s-au încetățenit în limba română, mai ales în perioada Regula-

poloneze: 18 (13 împrumutate și 5 derivate pe teren românesc), ruso-ucrainene: 22 (17 împrumutate și 5 derivate pe teren românesc), spaniole: 2, ruso-strbești: 5 (4 împrumutate și 1 derivat pe teren românesc), sirbo-ucrainene: 14 (9 împrumutate și 5 derivate pe teren românesc), sirbo-ungurești: 15 (9 împrumutate și 6 derivate pe teren românesc), sirbo-polonezo-ruse: 3 (2 împrumutate și 1 derivat pe teren românesc), tătare: 5, turco-bulgare: 2, turco-neogrești: 11, turco-strbești: 3, bulgaro-ucrainene: 18, ucraineano-poloneze: 19, ucraineano-ruso-poloneze: 5, ucraineano-ruso-unguresc: 1, ucraineano-ungurești: 6.

mentului organic, termeni ca: *nație, administrație, constituție, comisie, comitet, industrie, artilerie, infanterie* și alții. Influența franceză a devenit apoi deosebit de puternică la noi prin însușirea de către moșierimea și burghezia română a culturii și literaturii franceze, pe care le-au preferat cu ostentație culturii și literaturii naționale.

Această situație explică faptul că în *Dicționarul limbii române moderne* cuvintele de origine franceză sînt cu aproape 10% mai numeroase decît în dicționarul lui Candrea, ridicîndu-se la 38,42%. Numărul atît de mare al cuvintelor de origine franceză în dicționarul cel nou al Academiei se explică însă și prin faptul că el cuprinde numai lexicul limbii române moderne și contemporane (începînd de la 1800 încoace), pe cînd dicționarul lui Candrea cuprinde și lexicul vechi și regional, ceea ce face ca în totalul după care s-a stabilit procentajul acestui dicționar să fie incluse o masă de cuvinte dispărute de mult din limba română sau care au o circulație foarte restrînsă. Proporția totală a cuvintelor moștenite din latină și a celor de origine romanică (franceză, latină literară și italiană) este în dicționarul lui Candrea de 53,69%, iar în *Dicționarul limbii române moderne* de 62,85%.

Înainte de începuturile influenței franceze și concomitent cu acestea, reprezentanții Școlii ardelenne au făcut încercarea de a crea o terminologie a noțiunilor civilizației moderne prin cuvinte luate direct din dicționarele latine. Încercarea lor era firese să eșueze, latina nemaifiind atunci decît purtătoarea unei civilizații apuse. Limba și cultura sînt de nedespărțit. Noțiunile și termenii unei noi culturi se împrumută din limbile care sînt purtătoarele acestei culturi. Încercarea latinistilor n-a fost totuși zadarnică, deoarece ei au pregătit introducerea în limba română a neologismelor franceze și italiene în forma apropiată de cea latină, pe care o au, la noi, cea mai mare parte dintre acestea. Cuvinte ca *activitate, acțiune, afinitate, antichitate, claritate* au pătruns în limba română din franceză, dar ele au fost apropiate de forma lor latină⁷.

O altă deosebire între vocabularul celor trei dicționare o formează procentajul diferit al cuvintelor de origine slavă, turcească, maghiară și neogreacă. În dicționarul lui A. de Cihac, cuvintele de origine slavă reprezintă 40%, în cel al lui Candrea ele scad (luate toate laolaltă: vechi slave, bulgărești, ucrainene etc.) la 16,59%, iar în *Dicționarul limbii române moderne* (luate laolaltă) la 14,08 %⁸. Cînd și-a publicat A. de Cihac dicționarul, procentajul ridicat al cuvintelor de origine slavă față de cele moștenite din latină a stîrnit o mare nedumerire, mai ales că în lingvistica romînească a timpului domina fanatismul latinist. Explicația acestui procentaj ridicat de elemente slave constă, precum am arătat mai sus, în faptul că A. de Cihac și-a îndreptat atenția mai ales spre perioada veche a limbii și istoriei noastre, în care administrația bisericească, cea

⁷ Vezi și G. Ivănescu și C. Leonte, *Fonetica și morfologia neologismelor române de origine latină și romanică*, în „Studii și cercetări științifice”, Academia R.P.R., Filiala Iași, Științe sociale, VII (1956), fasc. 2, p. 1-25.

⁸ Vechi slave : 7,98 %, bulgărești : 1,78 %, strbești : 0,89 %, bulgaro-strbești : 1,51 %, rusești : 0,91 %, ucrainene : 0,80 %, poloneze : 0,25 %.

de stat, viața socială și ocupațiile erau organizate după modelul feudal slav, fiind denumite în mare măsură cu terminologie slavă.

Prin schimbarea, în perioada modernă, a orînduirii economice, sociale, politice și culturale feudale, cuvinte ca *duh*, *duhovnic*, *duhovnicie*, *pisanie*, *jalbă*, *vornic*, *postelnic*, *medelnicer*, *ohabnic*, *pohvală*, *ispravnic*, *isprăvnicie* și altele, legate de vechiul fel de viață, au fost împinse spre periferia vocabularului, nemaifiind folosite decît rareori în literatură pentru a evoca o atmosferă de epocă.

Aceeași constatare se impune și pentru cuvintele de origine turcească, maghiară și neogrecescă.

Cuvintele de origine turcească, care în dicționarul lui A. de Cihac formau 20%, scad în dicționarul lui I.-A. Candrea la 4,36%, iar în *Dicționarul limbii romîne moderne* la 3,62%. Limba romînă din zilele noastre are, de fapt, un procentaj mult mai redus de cuvinte turcești decît cel cuprins în recentul dicționar. Dacă la începutul epocii moderne, de cînd înregistrează acesta vocabularul romînesc, se mai foloseau cuvinte ca *agie*, *gelep*, *hatîșerif*, *pafta*, *rușfet*, *serdar*, astăzi ele sînt cu totul dispărute din circulație.

În dicționarul lui A. de Cihac, cuvintele de origine maghiară, neogrecescă și comune cu albaneza formau împreună 20%. La I.-A. Candrea, cuvintele de origine maghiară reprezintă 3,14%, iar în *Dicționarul limbii romîne moderne* ele scad la 2,17%. În acest procentaj sînt însă cuprinse numeroase cuvinte, ca *birău*, *solgăbirău*, *fișpan*, *procatăr*, *hotnog*, *cătană*, *panganet*, *strajameșter*, *pașuș*, care nu mai au astăzi nici o circulație.

Cuvintele neogrecești se păstrează cu un procentaj aproape egal la Candrea (2,35%) și în *Dicționarul limbii romîne moderne* (2,37%). Dar și în acest procentaj sînt cuprinse numeroase cuvinte de la începutul secolului al XIX-lea, ca *pantahuză*, *parapon*, *psaltichie*, *politichie*, *ighe-monicon*, pe care nu le mai folosește astăzi nimeni.

Analiza statistică a vocabularului romînesc, făcută pe baza ultimelor două dicționare, care sînt mai cuprinzătoare și mai recente, impune și alte constatări importante pentru cunoașterea exactă a structurii lui. O primă constatare privește raportul dintre cuvintele de bază, adică moștenite din latină, împrumutate din slavă în perioada veche sau împrumutate mai recent din alte limbi și cele formate din acestea pe teren romînesc prin mijloacele de derivare și de compunere ale limbii romîne. Studiarea acestui raport este importantă și revelatoare, deoarece există o proporție directă între vechimea cuvintelor de bază și numărul derivatelor acestora pe teren romînesc. Cu cît un grup de cuvinte de bază este mai vechi în limbă, cu atît numărul derivatelor lor este mai mare. Astfel, în *Dicționarul limbii romîne moderne*, față de 1.849 de cuvinte moștenite din latină, avem 8.071 de derivate pe teren romînesc, adică un număr de peste patru ori mai mare decît al cuvintelor de bază. La I.-A. Candrea, raportul este de trei ori mai mare : 6.806 derivate pe teren romînesc față de 2.099 cuvinte de bază moștenite din latină. O proporție de mai bine de patru ori mai mare a derivatelor față de cuvintele de bază o prezintă cuvintele comune cu albaneza : 81 de cuvinte de bază și 380

de derivate pe teren românesc în *Dicționarul limbii române moderne*, iar în cel al lui I.-A. Candrea 195 de derivate față de 54 de cuvinte de bază. Acest raport îl considerăm o dovadă că majoritatea cuvintelor românești comune cu albaneza sînt elemente străvechi în limba noastră, din substratul daco-geto-tracic.

În ceea ce privește cuvintele vechi slave, ele formează în *Dicționarul limbii române moderne* un grup de 1.133 de cuvinte de bază, care au dat naștere la 2.826 de derivate și calcări pe teren românesc, adică aproape de două ori și jumătate mai numeroase decît cuvintele de bază. În dicționarul lui I.-A. Candrea, care cuprinde și cuvintele limbii vechi, multe dintre ele dispărute azi din circulație, avem 2.955 de cuvinte vechi slave de bază, cu 4.214 derivate și calcări pe teren românesc, adică aproape de două ori mai numeroase decît cuvintele de bază. Un procentaj de productivitate asemănător cu al celor vechi slave îl au cuvintele de origine bulgară : 279 de cuvinte de bază în *Dicționarul limbii române moderne*, cu 602 derivate pe teren românesc, și cele bulgaro-sirbești : 212 cuvinte de bază, cu 535 de derivate pe teren românesc.

În schimb, cuvintele de origine turcească, mai recent intrate în limbă (secolele al XVII-lea și al XVIII-lea), au un număr mic de derivate pe teren românesc : 779 de derivate față de 1.048 de cuvinte de bază. Această constatare se impune îndeosebi pentru grupele de cuvinte intrate în limba română în epoca modernă. Cele latine literare, față de 738 de cuvinte de bază, au numai 440 de derivate pe teren românesc, cele franceze, în număr de 12.770 de cuvinte de bază, au numai 6.359 de derivate și calcări pe teren românesc, iar cele germane, în număr de 565 de cuvinte de bază, au numai 317 derivate pe teren românesc.

O altă constatare în legătură cu dezvoltarea de astăzi a vocabularului românesc este începutul pătrunderii în limba română a terminologiei din limba rusă, reprezentînd noțiunile culturii socialiste, și schimbarea, tot sub influența culturii sovietice, a sensului unor cuvinte românești. De la 23 August 1944 s-au petrecut în viața țării noastre evenimente importante care i-au schimbat fundamental structura economică, socială și politică. Limba română a rămas, firește, aceeași în esența ei, adică în fondul ei principal de cuvinte și în structura ei gramaticală, dar în vocabular ea a suferit schimbări corespunzătoare transformărilor istorice petrecute. Perioada de după 23 August 1944 se aseamănă în istoria țării noastre cu cea din Uniunea Sovietică de după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Referitor la repercusiunile acestui măreț eveniment istoric asupra limbii ruse, în *Marxismul și problemele lingvisticii*, se spune : „Ce s-a schimbat în limba rusă în această perioadă? S-a schimbat într-o anumită măsură vocabularul limbii ruse, în sensul că a fost completat cu un însemnat număr de cuvinte și de expresii noi, ivite în legătură cu apariția noii producții socialiste, cu apariția statului nou, a noii orînduiri socialiste, a noii vieți sociale, a noii morale, în sfîrșit în legătură cu progresul științei și tehnicii ; s-a schimbat sensul unei serii de cuvinte și de expresii, care au căpătat o nouă

semnificație; a dispărut din vocabular un anumit număr de cuvinte învechite”⁹.

Schimbări asemănătoare s-au petrecut și în vocabularul limbii române după 23 August 1944. Au dispărut din el cuvintele legate de vechiul sistem politic, administrativ și juridic, termenii legați de modul de viață burghez, și au pătruns un număr mare de termeni care reprezintă noile noțiuni economice, sociale, politice, morale, științifice și tehnice, legate de construirea socialismului. Astfel, au pătruns în fondul activ al limbii române din limba rusă termeni socialiști ca : *artel, iarovizare, instructaj, exponat, raion, radioficare* și alții. Unor cuvinte mai vechi li s-a dat un sens cu totul nou : *activist, brigadă, brigadier, acumulare, întovărășire, producție, sfat popular, sarcină, vigilență* și altele. Din materialul existent al limbii s-au creat, după modelul rusesc, noi derivate : *autobază, autoimpunere, cincisutist, sutamist, colectivist, planic* și altele.

*

Proportia statistică a grupelor de cuvinte de origini diferite dintr-un dicționar are un caracter static.

Pentru caracterizarea completă a fizionomiei lexicale a unei limbi este necesar să se cerceteze și dinamica acestor grupe, adică frecvența sau circulația lor în activitatea curentă de comunicare. Acest principiu de cercetare, cunoscut la noi sub numele de „*circulația cuvintelor*”, a fost teoretizat pentru întâia oară în lingvistica generală, în mod mai amplu, de către lingvistul român B. P. Hasdeu¹⁰ în a doua jumătate a secolului trecut. B. P. Hasdeu a formulat această teorie după ce A. de Cihac și-a publicat al doilea volum al dicționarului său, în a cărui prefață se află statistica menționată, care a oferit unora prilejul să susțină, mai ales din motive politice, că limba română și-ar fi pierdut caracterul ei originar latin.

B. P. Hasdeu a arătat, pe drept cuvânt, că numărul statistic de cuvinte dintr-un dicționar nu poate fi luat ca unic criteriu în determinarea caracterului genetic al unei limbi, deoarece, într-un dicționar, un arhaism sau un regionalism contează numeric în mod egal cu un cuvânt de circulație frecventă și generală în limbă. Ceea ce determină fizionomia lexicală a unei limbi, precizează el, este circulația cuvintelor în limba respectivă.

Pentru a ilustra principiul circulației cuvintelor, după care, din două elemente lingvistice de o valoare intrinsecă identică, unul poate avea o valoare înzecită și chiar înșutită față de celălalt dacă el circulă de zece sau de o sută de ori mai mult, Hasdeu analizează două poezii populare, o doină și un bocet, amândouă din Dobrogea, adică dintr-o regiune pe care o credea el a fi fost mai expusă tocmai acelor influențe istorice

⁹ I. V. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*, Editura pentru literatură politică, 1953, p. 6. Pentru analiza amănunțită a schimbărilor petrecute în vocabularul limbii ruse după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, vezi S. I. Ojegov, *K voprosu ob izmenenii slovarnogo sostava russkogo iazika v sovetkuiu epohu*, în „Voprosi iazikoznaniia”, 1953, nr. 2.

¹⁰ B. P. Hasdeu, *Cuvinte din bătrâni*, București, 1881, volumul III, partea I, p. 91—105; Idem, *Etymologicum Magnum Romaniae*, I (Introducere), p. XLVI—LIX.

care, după Cihac, erau cele mai puternice din câte se exercitaseră asupra limbii române pînă la data cînd și-a alcătuit acesta dicționarul: slavă și turcească. Socotind fiecare cuvînt ca un cuvînt nou de cîte ori apare în text, B. P. Hasdeu constată că doina respectivă este alcătuită din 30 de cuvinte, toate moștenite din latină, iar bocetul, care constă din 155 de cuvinte, cuprinde: 127 latine, 21 slave, 3 maghiare, 2 grecești, 1 daco-geto-tracic și 1 de origine necunoscută¹¹. În nici una dintre cele două poezii nu există nici un cuvînt de origine turcească, deși în dicționarul lui Cihac numărul cuvintelor de origine turcească este egal cu al cuvintelor moștenite din latină. Un calcul serios în lingvistică „are în vedere, scrie Hasdeu, nu unitatea brută, ci valoarea de circulație”. Fizionomia unei limbi o alcătuiesc sunetele ei cele mai frecvente, cea mai frecventă accentuare, cele mai frecvente forme gramaticale și construcții sintactice, cele mai frecvente cuvinte. Negreșit, adaugă Hasdeu, slavismele la romîni și chiar turcismele nu sînt puține; în circulație însă, „în activitatea cea vitală a graiului românesc, în mișcarea cea organică”, ele sînt mai puțin folosite decît cuvintele moștenite din latină, care, fără a avea o majoritate numerică, determină, prin marea lor frecvență, fizionomia latină a limbii romîne.

Pentru importanța pe care o prezintă în lingvistica generală teoria lui B. P. Hasdeu și din cauza insuficienței ei ilustrări de către acesta, am întreprins, în 1942, pe o bază largă, în studiul intitulat *Circulația cuvintelor în limba romînă*¹², analiza statistică a fenomenului circulației diferitelor grupe de cuvinte, după originea lor, în poeziile lui Mihail Eminescu, publicate în timpul vieții poetului și cuprinse în volumul I al ediției critice îngrijite de Perpessicius (1939).

Față de 43.269 de cuvinte cuprinse în dicționarul lui Candrea și de 49.649 din *Dicționarul limbii romîne moderne*, vocabularul tuturor poeziilor lui Eminescu publicate în timpul vieții lui nu cuprinde decît 3.607 cuvinte, care au însă o circulație totală de 33.846. Pentru analiza lor etimologică ne-am servit exclusiv de dicționarul lui Candrea.

Vocabularul poeziilor lui Eminescu se compune din cuvinte de 34 de origini diferite, dintre care însă numai 10 grupe depășesc 1% în vocabular, iar în circulație acest procentaj este depășit numai de 5 grupe.

După origine și circulație, cele 3.607 cuvinte ale poeziilor lui Eminescu se repartizează astfel¹³: latine moștenite 48,68% în vocabular și

¹¹ Statistica pe care o dă de fapt Hasdeu este următoarea: 126 de cuvinte latine, 18 slave, 3 maghiare, 1 grecesc și 7 de origine necunoscută. De la Hasdeu încoace s-a stabilit etimologia a 6 dintre cuvintele neidentificate de el, încît la datele inițiale se adaugă 1 cuvînt latin, 3 slave, 1 grecesc și 1 daco-geto-tracic, rămînînd un singur cuvînt de origine necunoscută.

¹² D. Macrea, *Circulația cuvintelor în limba romînă*, în revista „Transilvania”, anul 73 (1942), nr. 4, p. 268—288. Vezi și extrasul, apărut cu cîteva îndreptări și un rezumat în franceză, în „Publicațiile laboratorului de fonetică experimentală”, Universitatea din Cluj-Sibiu, 1942; idem, *Fizionomia lexicală a limbii romîne*, în „Dacoromania” X, partea a II-a, p. 362—373; idem, *Contribuție la studiul fondului principal de cuvinte al limbii romîne*, în „Studii și cercetări lingvistice”, anul V (1954), nr. 1—2, p. 7—18.

¹³ Pentru numărul exact de cuvinte din fiecare grupă și pentru frecvența numerică a grupelor, vezi D. Macrea, *Fizionomia lexicală a limbii romîne*, în „Dacoromania” X, partea a II-a, p. 362—373.

83% în circulație, *slave* 16,81% în vocabular și 6,93% în circulație, *neogrecești* 1,33% în vocabular și 0,29% în circulație, *maghiare* 1,63% în vocabular și 0,84% în circulație, *turcești* 1,20% în vocabular și 0,28% în circulație, *latine literare* 3,41% în vocabular și 1,13% în circulație, *franceze* 11,97% în vocabular și 2,52% în circulație, *nume proprii* 4,30% în vocabular și 0,73% în circulație, *de origine nesigură* 1,94% în vocabular și 0,64% în circulație, *de origine necunoscută* 3,46% în vocabular și 1,80% în circulație, *de origine onomatopeică* 1,27% în vocabular și 0,32% în circulație, *diverse* 1,08% în vocabular și 0,15% în circulație.

Între grupele care nu depășesc 1% în vocabular se află: cuvintele comune cu albaneza (0,88%), *de origine mediogreacă* (0,83%), *de origine italiană* (0,52%), *de origine germană* (0,49%), reprezentând toate laolaltă 2,72% în vocabular și 1,25% în circulație. Restul grupelor, neînsemnate numericeste, sînt cuprinse în categoria „diverse”.

Spre a avea în această privință un termen de comparație cu o altă limbă romanică, atît în ceea ce privește compoziția vocabularului folosit într-o operă literară reprezentativă cît și frecvența sau circulația cuvintelor, am analizat volumul „*Choix de poésies*” al lui Paul Verlaine¹⁴, care, fără să aibă în literatura franceză valoarea pe care o are Eminescu în literatura noastră, este, între poeții francezi contemporani cu Eminescu, unul dintre cei mai reprezentativi pentru măiestria mînuirii limbii franceze. În ceea ce privește etimologia cuvintelor poeziilor lui Verlaine, am folosit exclusiv același *Dictionnaire étymologique de la langue française* al lui Oscar Bloch, după care am întocmit statistica cuvintelor de la litera B¹⁵.

Lexicul poeziilor lui Verlaine este alcătuit din 3.800 de cuvinte, de 35 de origini diferite. Dintre acestea însă numai 8 grupe depășesc 1% în vocabular, iar în circulație ele se reduc la 5 grupe.

După origine și circulație, cele 3.800 de cuvinte ale lui Verlaine se repartizează astfel¹⁶: *latine moștenite* 49% în vocabular și 83,10% în circulație, *latine literare* 28,97% în vocabular și 8,38% în circulație, *vechi germane* 3,94% în vocabular și 2,14% în circulație, *italiene* 5% în vocabular și 0,85% în circulație, *nume proprii* 3% în vocabular și 1,78% în circulație, *de origine nesigură* 2,34% în vocabular și 1,25% în circulație, *de origine necunoscută* 1,95% în vocabular și 0,87% în circulație, *diverse* 2% în vocabular și 0,54% în circulație.

Între grupele care nu depășesc 1% în vocabular se află cuvintele *de origine celtică* (0,35%), *provensală* (0,87%), *spaniolă* (0,55%), *engleză* (0,64%), *greacă veche* (0,57%), *onomatopeică* (0,80%), reprezentînd toate laolaltă 3,78% în vocabular și 1,37% în circulație. Restul grupelor, neînsemnate numericeste, sînt cuprinse în categoria „diverse”.

Prima constatare care se impune din analiza comparativă a vocabularului celor doi poeți, atît de reprezentativi în ambele limbi, este numărul

¹⁴ Paul Verlaine, *Choix de poésies*, Ed. François Coppée, Paris, 1908.

¹⁵ Vezi mai sus, p. 43.

¹⁶ Pentru numărul exact de cuvinte din fiecare grupă și pentru frecvența grupelor, vezi D. Macrea, *Fizionomia lexicală a limbii romîne*, în „Dacoromania” X, partea a II-a, p. 362 — 373.

atît de mic de cuvinte folosit pentru exprimarea marii bogății de idei și de sentimente din operele lor : 3.607 la Eminescu și 3.800 la Verlaine.

A doua constatare importantă este că elementele moștenite din latină, care în dicționarele generale ale celor două limbi nu constituie decît „o cincime”, se urcă în vocabularul celor doi poeți — care reprezintă vocabularul viu al celor două limbi — la 48,68% la Eminescu în vocabular și 83% în circulație, iar la Verlaine la 49% în vocabular și 83,10% în circulație. Procentajul de circulație atît de ridicat al elementelor latine în cele două limbi se datorește, desigur, în mare parte, și așa-numitelor unelte gramaticale — prepoziții, conjuncții —, care, în ambele limbi, sînt aproape exclusiv de origine latină.

Cuvintele de origine slavă își mențin, în vocabularul lui Eminescu, cam același procentaj ca în dicționarul lui Candrea : 16,81%, reprezentînd 6,93% în circulație. În schimb, cuvintele de origine franceză, care în dicționarul lui Candrea reprezintă 29,69%, iar în *Dicționarul limbii romîne moderne* 38,42%, scad în vocabularul lui Eminescu la 11,97%, nereprezentînd în circulație decît 2,52%.

Vocabularul celor doi mari poeți conține, incontestabil, cea mai mare parte a fondului principal de cuvinte al celor două limbi, adică a cuvintelor folosite de întregul popor pentru a exprima noțiunile fundamentale ale vieții, acestea fiind de fapt elementele la care au recurs ei în mod firesc pentru „a găsi cuvîntul ce exprimă adevărul”, cum spune atît de sugestiv Eminescu. Faptul că numărul de cuvinte din operele lor este așa de redus nu trebuie înțeles deci ca o sărăcie de vocabular, ci ca o dovadă că ei folosesc fondul principal de cuvinte al celor două limbi, iar acesta este în general mic numericeste în orice limbă. El este latin în ambele limbi, atît ca număr cît și ca circulație, completat în romînă cu elemente slave, iar în franceză cu elemente germanice și latine literare¹⁷.

O altă constatare se impune în legătură cu raportul dintre cuvintele de bază și derivatele pe teren romînesc și francez. Față de dicționarul lui Candrea și de cel al limbii moderne, în care numărul derivatelor este pentru cuvintele moștenite din latină de trei și chiar de patru ori mai mare, iar pentru cele slave aproape de două ori, în vocabularul lui Eminescu numărul derivatelor este mic pentru ambele grupe¹⁸. Dintre cele 3.607 cuvinte ale lui Eminescu, numărul cuvintelor de bază este de 2.321, cu o circulație totală de 29.094, iar derivatele sînt în număr de 1.296, cu o circulație totală abia de 4.752.

În poeziile lui Paul Verlaine, la o circulație totală de 25.456, cele 2.480 de cuvinte de bază au o circulație de 21.539, iar cele 1.320 de derivate pe teren francez au o circulație totală abia de 3.917.

Folosirea atît de redusă în operele celor doi mari poeți a derivatelor față de cuvintele de bază nu este întîmplătoare. Ea se datorește faptului

¹⁷ Vezi R. A. Budagov, *Osnovnoi slovarnii fond romanskih iaztkov i zadaci ego izucenia*, în „Voprosi iaztkoznaniia”, 1953, nr. 2, p. 28—46.

¹⁸ Față de 914 cuvinte de bază latine cu o circulație de 24.494, găsim abia 842 de derivate cu o circulație de 3.601. Pentru elementele slave, față de 392 de cuvinte de bază cu o circulație de 2.352, găsim numai 240 de derivate cu o circulație de 604.

că derivatele nu fac parte decît într-o mică măsură din fondul principal de cuvinte¹⁹.

Pentru analiza procesului de circulație a cuvintelor în limba de astăzi, am luat ca text reprezentativ pagina întâi a ziarului *Scînteia*, organ al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, cel mai răspîndit cotidian românesc de astăzi, el apărînd în sute de mii de exemplare. Numărul analizat este cel din 28 decembrie 1958 (nr. 4.409), și anume primele cinci coloane ale paginii întâi, care, înfățișînd de obicei ritmul intens al muncii de pe întinsul întregii țări, folosește, cum este și firesc, cuvintele legate de activitatea de producție, accesibile celor mai largi cercuri de cititori — muncitori din fabrici și de pe ogoare, intelectuali, funcționari —, ducîndu-le zilnic cuvîntul de luptă și de muncă al partidului. Scrisul acestui ziar este fără îndoială cel mai indicat document pentru circulația cuvîntelor în scrisul literar și în vorbirea romînească actuală.

În cele cinci coloane din numărul *Scînteii* pe care le-am analizat, este folosit un vocabular de 753 de cuvinte, care au o frecvență totală de 2.346. Aceste cuvinte se repartizează, după origine, în 27 de grupe, dintre care însă numai 10 grupe depășesc 1% în vocabular, în circulație ele reducîndu-se la 7 grupe²⁰: *moștenite din latină* 36,50% în vocabular și 62,46% în circulație, *vechi slave* 4,91% în vocabular și 3,92% în circulație, *franceze* 33,70% în vocabular și 19% în circulație, *latine literare* 4,52% în vocabular și 3,20% în circulație, *germane* 1,10% în vocabular și 1,02% în circulație, *nume proprii* 11,85% în vocabular și 5,11% în circulație, *diverse* 3,20% în vocabular și 2,13% în circulație²¹. Grupele care nu depășesc 1% în circulație sînt²²: *rusești* 1,20% în vocabular și 0,94% în circulație, *italiene* 1,20% în vocabular și 0,47% în circulație, *neogrecești* 1,20% în vocabular și 0,85% în circulație, *de origine necunoscută* 0,67% în vocabular și 0,90% în circulație.

Din datele de mai sus reiese în mod limpede tendința de dezvoltare a lexicului nostru contemporan. Dacă în *Dicționarul limbii romîne moderne*, care cuprinde lexicul românesc de la 1800 pînă astăzi, am constatat

¹⁹ Vezi V. V. Vinogradov, *Despre fondul principal de cuvinte și rolul său de formare a cuvintelor în istoria limbii*, în „Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin”, Ed. Acad. R.P.R., 1953, p. 155—188.

²⁰ În număr de cuvinte și de frecvență, situația e următoarea: *latine* 275 cu frecvența 1.465 (moștenite 186 cu frecvența 1270, derivate pe teren românesc 86 cu frecvența 195); *vechi slave*: 37 cu frecvența 92 (împrumutate 25 cu frecvența 70, derivate pe teren românesc 12 cu frecvența 22); *franceze*: 254 cu frecvența 446 (împrumutate 222 cu frecvența 399, derivate pe teren românesc, calcuri și variante 32 cu frecvența 47); *latine literare*: 34 cu frecvența 75 (împrumutate 28 cu frecvența 60, derivate pe teren românesc 6 cu frecvența 15); *germane*: 8 cu frecvența 24 (împrumutate 8 cu frecvența 24); *nume proprii*: 89 cu frecvența 120; *diverse*: 27 cu frecvența 50.

²¹ În grupa *diverse* sînt cuprinse: franco-italian 1 cu frecvența 6, turcești 2 cu frecvența 2, ungurești 3 cu frecvența 5, bulgaro-sirbești 4 cu frecvența 12, bulgărești 3 cu frecvența 4, sirbești 2, cu frecvența 3, ucrainene 2 cu frecvența 2, polonez 1 cu frecvența 1, polono-sirbești 2 cu frecvența 3, comune cu albaneza 3 cu frecvența 7, nesigure 4 cu frecvența 5.

²² În număr de cuvinte și de frecvență, situația e următoarea: *rusești* 9 cu frecvența 22 (împrumutate 7 cu frecvența 20, derivate pe teren românesc 2 cu frecvența 2); *italiene* 9 cu frecvența 11 (împrumutate 9, cu frecvența 11); *neogrecești* 9 cu frecvența 20 (împrumutate 5 cu frecvența 12, derivate pe teren românesc 4 cu frecvența 8); *de origine necunoscută* 6 cu frecvența 21 (6 cuvinte cu frecvența 21).

7,98% pentru *cuvintele vechi slave*, 1,78% pentru cele *bulgărești* și 1,51% pentru cele *bulgaro-sârbești* în vocabularul *Scînteii*, care reflectă limba de astăzi, elementele vechi slăve scad la 4,91% în vocabular și 3,92% în circulație. Cuvintele bulgărești, sârbești, bulgaro-sârbești, ucrainene, care în dicționar figurează cu un procentaj, ce-i drept, destul de redus, sînt aproape inexistente în lexicul *Scînteii*.

Cuvintele de origine turcească și neogrecescă, care în dicționar sînt reprezentate printr-un procentaj apreciabil (3,62 și 2,37), în lexicul *Scînteii* sînt disparente, totalizînd abia 11 cuvinte dintre cele 753 din primele cinci coloane ale ziarului.

Aceste cifre arată că din vocabularul literar românesc al ultimelor decenii au fost eliminate aproape total cuvintele exprimînd formele depășite de cultură materială și spirituală ale epocilor de influență veche slavă, turcească și neogrecescă, care la începutul secolului al XIX-lea aveau încă o viabilitate destul de mare în vocabularul nostru. Faptul e deplin explicabil. Foarte numeroase din cuvintele de origine veche slavă erau legate de viața religioasă, administrativă, socială, economică și tehnică din trecut. De asemenea realități trecute erau legate și majoritatea cuvintelor de origine turcească și neogrecescă.

Tendența dominantă de dezvoltare a vocabularului limbii romîne moderne este caracterizată în mod vădit prin creșterea neologismelor de origine romanică.

Dacă la cuvintele moștenite din latină adăugăm cuvintele de origine romanică, constatăm că în lexicul *Scînteii* ele reprezintă 75,92% în vocabular și 85,13% în circulație. Acest procentaj ridicat de cuvinte moștenite din latină și de origine romanică pentru vocabularul celui mai popular ziar românesc de astăzi este foarte caracteristic, deoarece el corespunde compoziției vocabularului limbii noastre literare moderne.

Comparînd procentual vocabularul moștenit din latină și romanic folosit de *Scînteia* (75,92% cu o circulație de 85,13%) cu cel folosit de Eminescu (64,96% cu o circulație de 87,37%), constatăm că proporția cuvintelor moștenite din latină și romanice din *Scînteia* este cu 11,34% mai mare în vocabular decît cea din poeziile lui Eminescu, dar e mai mică cu 1,68% în circulație. Diferența în plus față de Eminescu a procentajului de cuvinte latine și romanice din ziarul *Scînteia* se datorește neologismelor folosite de ziar pentru exprimarea noțiunilor științifice și tehnice legate de opera de construire a socialismului în țara noastră, iar diferența în plus a procentajului de circulație al cuvintelor moștenite din latină și romanice în poeziile lui Eminescu față de *Scînteia* se datorește fondului moștenit din latină, solicitat de natura poetică a operei: 48,68% în vocabular și 83% în circulație la Eminescu, față de 36,50% în vocabular și 62,46% în circulație în *Scînteia*. În această privință există o perfectă identitate între vocabularul eminescian și cel al poetului francez Paul Verlaine, în a cărui operă, după cum am arătat, cuvintele moștenite din latină reprezintă 49% în vocabular și 83,10% în circulație²³.

²³ Vezi mai sus, p. 50.

Cercetări de acest fel socotim că trebuie întreprinse asupra operelor a cât mai numeroși scriitori ai noștri și a periodicelor noastre mai de seamă din diferite epoci, pentru a stabili comparativ compoziția materialului lexical folosit în diversele etape de dezvoltare a limbii noastre și pentru a vedea ce rezistă timpului ca material permanent și ce s-a eliminat prin trecerea de la o epocă la alta.

ИСТОРИЧЕСКИЙ СОСТАВ И СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СЛОВАРНОГО СОСТАВА РУМЫНСКОГО ЯЗЫКА

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Для анализа исторического состава и современных тенденций развития словарного состава румынского языка автор использует этимологический толковый словарь *Dicționarul limbii române moderne*, разработанный Бухарестским Институтом языковедения. Словарь был издан в 1958 г. и содержит 49.649 слов.

Чтобы объяснить в более широком масштабе материал, содержащийся в этом словаре, автор сравнивает его с данными других двух важных словарей, вышедших в прошлом: *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească“* И.-А. Кандря, изданный в 1931 г. и содержащий 43.269 слов, и *Dictionnaire d'étimologie daco-romane* А. Чихака, изданный в 1870—1879 гг., содержащий 5.765 слов.

Процесс обращения слов был исследован в поэтическом творчестве М. Эминеску, самого выдающегося румынского поэта конца прошлого столетия, и в газете *Scinteia* (№ 4409 от 28 декабря 1958 г.). С целью сравнения исследовалось содержание словарного состава и обращение слов в стихотворениях Поль Верлена в томе *Choix de poésies*.

Автор приходит к следующим выводам:

Словарный состав современного румынского языка подтверждает тесное соотношение, существующее между историей и языком румынского народа. Он является естественным результатом структурных изменений, происшедших в эпоху современного развития нашей страны (начало XIX века до настоящего времени).

Преобладающая тенденция развития современной лексики румынского языка характеризуется огромным ростом неологизмов романского происхождения, преимущественно французских.

Если к унаследованным из латыни словам добавить романские элементы (французские, книжные латинские и итальянские), то можем установить, что в газете *Scinteia* использовано 75,92% латинских и романских элементов в словарном составе и 85,13% в обращении. Такой высокий процент латинских и романских элементов является весьма характерным для словарного состава самой популярной румынской газеты, так как этот процент вполне соответствует словарному составу нашего современного литературного языка.

Сравнивая латинскую и романскую лексику, использованную в газете *Scînteia* (75,92% в словарном составе и 85,13% в обращении) с лексикой, использованной поэтом Эминеску (64,96% в словарном составе и 87,37% в обращении), констатируем следующее: количество латинских и романских слов в газете *Scînteia* по сравнению с стихотворениями поэта Эминеску на 11,34% выше в словарном составе и на 1,68% ниже в обращении.

Большее количество, в процентном отношении, романских слов в газете *Scînteia* по сравнению с количеством романских слов в творчестве Эминеску объясняется многочисленными неологизмами, использованными газетой для выражения научных и технических понятий, связанных с делом построения социализма в нашей стране; большее количество, в процентном отношении, в обращении латинских и романских элементов в стихотворениях Эминеску по сравнению с газетой *Scînteia* объясняется характером основного словарного фонда, унаследованного из латинского языка, как естественное следствие, вытекающее из поэтической сущности стихотворений: 48,68% в словаре и 83% в обращении у Эминеску по сравнению с газетой *Scînteia* — 36,50% в словаре и 62,48% в обращении. В этом отношении существует полное соответствие между словарем Эминеску и словарем французского поэта Поль Верлена, в творчестве которого унаследованные латинские слова составляют 49% в словаре и 83,10% в обращении.

LA COMPOSITION HISTORIQUE ET LES TENDANCES ACTUELLES DE DÉVELOPPEMENT DU VOCABULAIRE ROUMAIN

RÉSUMÉ

Dans le but d'effectuer l'analyse de la composition historique et des tendances actuelles de développement du vocabulaire roumain, l'auteur a dépouillé le *Dictionnaire de la langue roumaine moderne*, illustré et étymologique, élaboré par l'Institut de Linguistique de Bucarest et paru en 1958, qui contient 49.649 mots.

Afin de donner aux faits une interprétation aussi ample que possible, il a comparé ce dictionnaire à deux autres dictionnaires étymologiques importants, notamment au *Dictionnaire encyclopédique illustré „Cartea Romînească”* de I.-A. Candrea, paru en 1931 et contenant 43.269 mots, et au *Dictionnaire d'étymologie daco-romane* de A. de Cihac, paru entre 1870 et 1879, qui contient 5.765 mots.

Le processus de circulation des mots a été étudié dans l'œuvre poétique de Mihail Eminesco, le plus grand poète roumain, et dans le journal *Scînteia* (no. 4.409 du 28 décembre 1958). A des fins de comparaison, on a étudié aussi la composition du vocabulaire et la fréquence

des mots dans les poésies de Paul Verlaine comprises dans le recueil *Choir de poésies*.

Voici les conclusions qui se dégagent de cette étude :

La composition du lexique de la langue roumaine moderne confirme le rapport étroit qui existe entre l'histoire et la langue du peuple roumain. Elle est le résultat fidèle des changements de structure qui se sont produits à l'époque du développement moderne de notre pays (du commencement du XIXe siècle à nos jours).

La tendance dominante dans le développement du lexique de la langue roumaine moderne se caractérise notamment par l'augmentation très sensible des néologismes d'origine romane et, en premier lieu, des néologismes français.

Si aux mots hérités du latin on ajoute les éléments romans (français, latins littéraires et italiens), on constate que dans le lexique du journal *Scînteia* les éléments latins et d'origine romane sont employés en proportion de 75,92% dans le vocabulaire et de 85,13% dans la circulation. Ce taux élevé des éléments latins et d'origine romane est caractéristique au lexique du journal roumain le plus populaire, car il correspond à la composition actuelle du lexique du roumain moderne.

Si l'on compare le lexique latin et roman de *Scînteia* (75,92% dans le vocabulaire et 85,13% dans la circulation) à celui qu'emploie Eminesco (64,96% dans le vocabulaire et 87,37% dans la circulation), on constate que la proportion des mots d'origine latine et romane de *Scînteia* est de 11,34% plus grande dans le vocabulaire que celle des poésies d'Eminesco, mais qu'elle est de 1,68% plus basse dans la circulation. La différence en plus par rapport à Eminesco du taux des mots d'origine romane employés dans le journal *Scînteia* s'explique par le grand nombre de néologismes utilisés dans le journal pour exprimer les notions scientifiques et techniques ayant trait à la vie moderne, tandis que la différence en plus du pourcentage des éléments d'origine latine et romane dans la langue d'Eminesco par rapport à *Scînteia*, en ce qui concerne la circulation, est due au fonds lexical hérité du latin, requis par la nature de l'œuvre poétique : 48,68% dans le vocabulaire et 83% dans la circulation chez Eminesco et 36,50% dans le vocabulaire et 62,46% dans la circulation dans *Scînteia*. Il y a lieu de signaler à cet égard la parfaite identité qui existe entre le vocabulaire d'Eminesco et celui du poète français Paul Verlaine, dans l'œuvre duquel les mots hérités du latin représentent 49% dans le vocabulaire et 83,10% dans la circulation.

CONCORDANȚE LEXICALE ÎNTRE GRAIURI IBERO-ROMANICE ȘI ROMÎNEȘTI

DE

G. GIUGLEA și I. STAN

Într-o monografie intitulată *Léxico rural asturiano. Palabras y cosas de Libardón (Colunga)*¹, lingvistul spaniol Alonso Zamora Vicente studiază vocabularul regional al unei localități din nordul Spaniei, privitor la obiecte, părți sau operații în legătură cu *moara de apă, rîșnița de decorticat, jugul, carul, călcătorul de cidru, saboții de lemn* etc. Autorul prezintă această terminologie specială în strînsă legătură cu obiectele sau cu operațiile respective, dînd alături de informații istorice referitoare la elementele etnografice în discuție, și etimologia cuvintelor. Este aplicată deci, cunoscuta metodă de cercetare denumită « *cuvinte și lucruri* », care pornind de la punctul de vedere istoric și semantic, se bazează în studierea faptelor de limbă pe realitatea economică, etnografică și geografică².

Studiul cercetătorului spaniol prezintă interes pentru domeniul lingvisticii romanice comparative și prin faptul că el cuprinde unele elemente lexicale din graiul asturian care concordă cu fapte lexicale din domeniul dacoromîn. Se confirmă astfel o dată mai mult justetea concepției lui J. Gilliéron și M. G. Bartoli, după care ariile geografice ale unui teritoriu lingvistic indică adesea vechimea diverselor faze din evoluția unui cuvînt, precum și centrele de răspîndire a faptelor de limbă.

Se știe că pentru explicarea unor elemente de origine latină din limba romînă este foarte important să se țină seama — în special în ceea ce privește etimologia cuvintelor — de cadrul sau spațiul geografic al întregului domeniu al limbilor romanice. În acest cadru este firesc să

¹ Colección filológica de la Universidad de Granada. Dirigida por Manuel Alvar. Vol. VI. Universidad de Granada, 1953; 187 p.

² Vezi și G. Giuglea, *Cuvinte și lucruri*, în „Dacoromania”, Cluj, vol. II, 1922, p. 327—402; cf. id., *Crimpele de limbă și viață străveche romînească*, în „Dacoromania”, III, 1924, p. 61 și urm.

întîlnim concordanțe lingvistice între romînă și spaniolă, aceste limbi reprezentînd arii laterale, conservative, ale domeniului romanic³.

Materialul cercetat de Alonso Zamora Vicente a fost cules în 1952 din satul Libardón, aparținînd comunei Colunga, situat într-un masiv muntos în provincia Asturia din nordul Spaniei. Numele topic *Libardón* este atestat încă la începutul secolului al IX-lea și se crede a fi de origine vizigotă.

Forma de viață a satului este mai mult arhaică și primitivă, cu puține mijloace moderne de civilizație, ceea ce ne face să înțelegem de ce autorul a ales această regiune pentru a culege material lexical.

În Libardón este dezvoltată creșterea vitelor (în special a bovinelor), și locuitorii duc laptele în localități de pe litoralul maritim. Se practică și agricultura, dar vitele se lasă de obicei libere de primăvara pînă toamna în munți. Porumbul, caștanele și pometurile cu meri sînt abundente în această regiune.

Viața satului este mai animată în primele zile ale lui august, cu petreceri populare tradiționale, iar în tot restul anului domină liniștea și izolarea.

Populația s-a arătat prietenoasă cu cercetătorul. Materialul cules de la informatorii inițiali a fost totdeauna îmbogățit cu numeroase fapte obținute de la alte persoane, toți subiecții fiind însă aleși numai dintre localnicii care nu fuseseră stabiliți și în alte părți.

De reținut că autorul n-a utilizat nici un fel de chestionar pentru adunarea materialului. Întregul lexic a fost verificat și triat în numeroase convorbiri în fața obiectelor descrise, autorul observînd îndelung părțile acestora, utilizarea și diversele operații din procesul muncii.

Graiul spaniol în discuție se integrează în dialectul central asturian. Alături de formele regionale din Libardón sînt date și corespondentele lexicale sau fonetice din numeroase alte graiuri spaniole, portugheze etc. Transcrierea fonetică a materialului este aceea folosită în „*Revista de Filologia Española*”.

O hartă a satului Libardón cu împrejurimile sale și un număr de 29 de planșe și fotografii întregesc monografia lingvistică a lui Alonso Zamora Vicente.

Autorul descrie atent și destul de amănunțit faptele legate de domeniile pe care și le-a propus spre studiere. Ne vom opri numai la probleme ce interesează limba romînă.

În legătură cu moara de apă, numită *molín d'agua* sau numai *molín* (pentru a se diferenția de *molín de pisar* sau *molín de rabilar* — un fel de

³ Vezi și G. Giuglea, *Concordances linguistiques entre le roumain et les parlers de la zone pyrénéenne*, Cluj, 1937; cf. id., *Coincidences, concordances entre le roumain et d'autres langues romanes* [I], în „Langue et littérature”, [București], vol. I/2, 1941; II, în „Dacoromania”, X, 1941; III, în „Langue et littérature”, vol. II/1-2, 1943; IV, ibid., vol. IV/1-2, 1948. În problema raporturilor dintre limba romînă și alte limbi sau dialecte romanice, vezi și Iorgu Iordan, (în special) *Dialectele italiene de sud și limba romînă*, în „Arhiva”, XXX, XXXI, XXXIII-XXXV, Iași, 1923, 1924, 1926-1928; Giovanni Alessio, *Concordanze lessicali tra i dialetti rumeni e quelli calabresi*, în „Annali della Facoltà di lettere e filosofia”, I, Bari, 1954, 53 p.

rîșnită de decorticat cereale), se constată că este cea tipică în regiune⁴. Curentul de apă care pune în mișcare moara nu este cursul râului local, ci un iaz sau un canal (*desvio*), ea și la noi, pentru că riul în caz de puhoai ar duce moara cu totul. Așa ne explicăm numele topic romînesc, de factură latină populară, din Hunedoara, *Rî de moare* (= lat. *ri u de m o l a e*), care denumește pîriul lateral mai mic ce curge prin sat și se varsă în *Rîul Mare*⁵. În limba romînă diversele canale de conducere a apei (la moară, sau în exploatarea forestieră) au nume de origine slavă sau maghiară: *ierugă*, *jîlip*, *scoc*, *vălău*, *zugău* etc.⁶ Pentru derivații naturale mai mari, avem termeni ca *braț* (*Bratul Borcea*) sau *crac* (*Cracul Dunării*). Referitor la termenii care denumesc pîriașe desprinse dintr-o apă la munte cunoaștem numele topic *Brînci*.

Ast. *molîn* este derivat din lat. *m ō l i n u m (cf. W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch* [REW], Heidelberg, 1935), de unde rezultă, cum se știe, că față de inovațiile romanice apusene, la noi s-a păstrat lat. *m ō l a* (> *moară*), cu sensul de bază „Mühlstein” și „Backenzahn” (REW 5641), avînd forme diverse în alte limbi și dialecte romanice dar cu nuanțe de sens mai îndepărtate. Desigur că la început *moară* a însemnat „piatră de măcinat, de zdrobit”, apoi „piatră (sau pietre) la moară” și „construcția, clădirea în care sînt instalațiile necesare pentru măcinat”.

Roata morii de apă (sp. *rodezno*) este numită în Libardón *rodendo* sau *pendolar*. Autorul dă și numeroase variante din alte regiuni ale Asturiei și Iberiei, toate pornind de la ideea de „a se învîrți ca o roată”, cf. baza *roticinus. Derivatele ibero-romanice din *roticinus ne duc la vb. dr. *rătăcăna* (*răcătăna*) „a-și întinde brațele în lături”, întîlnit mai frecvent în adj. part. *rătăcînat* (*răcătînat*) cu sensul (despre un copac) „rotat, cu ramurile întinse mult în lături”, care presupune un lat. *roticinare > *reticinare (cf. *rătîndus* > *rătîndus*, ca și rom. *reteza* [*< retizare < rotizare*]) „a cresta împrejur capătul unui băț pentru a-l tăia sau scurta mai ușor”. Pentru *reteza*, CADE dă etimonul *rotundiare, dar această explicație este greu de admis din punct de vedere formal).

Din punct de vedere fonetic și al derivației, lat. *roticiniu (dat de A. Z. Vicente pentru unele forme spaniole, derivat cu suf. *-iciniu*, *-ia*, ne sugerează etimologia termenului pastoral romînesc, rămas neexplicat pînă acum, *sărciner*, cu variantele *sărcîner*, *sărcier*, *sărcer* etc.⁷, cunoscut cu sensul de „lemn ciuntit, ramură cu crengile scurtate, pe care se agață la stîna haine și alte obiecte păstorești, sau în

⁴ De obicei, în sat funcționează o singură moară. De curînd a fost instalată și o moară electrică, dar țărani se duc mai ales la cea veche.

⁵ Autorul nu pomeneste de vechimea morilor de apă în Spania. Acest lucru ar fi fost important pentru noi, deoarece se pune problema dacă toponimul romînesc amintit n-ar fi mai recent (medieval de exemplu).

⁶ Vezi *Atlasul lingvistic romîn*, serie nouă, vol. I, Editura Academiei R.P.R., 1956, h. 155.

⁷ Pentru toate formele și sensurile citate, vezi *Atlasul lingvistic romîn*, serie nouă, vol. al II-lea, 1956, h. 302. Cf. și răspunsurile din materialul ALR II la întrebarea 5384 (*sărcer* „lemne cu cioturi în care se atîrnă sacul cu urdă, haine, desagi etc.”) și 5036 („par cu cioturi în stogol de fîn”).

care se pun vasele la uscat; par cu cioturi din mijlocul clăii de fin". Fa-zele evoluției fonetice, pornind de la un *saricinii (< sarire „hacken, jäten” — REW 7606), se pot urmări ușor: *sărcinu + suf. -ariu > sârciner(iu), formă păstrată în partea de vest a teritoriului dacoromân; în ariile în care n s-a depalatalizat, avem forma sârciner(iu), iar prin evoluția n > i în majoritatea graiurilor românești, sârciner(iu) > sârcier(iu). Formele sârcer, sâlcer, sâlciner, sârcinel, sâlcier etc. reprezintă diverse evoluții mai noi în graiurile noastre regionale.

Sp. *citola*, deși denumește altă parte a morii decât rom. *ciutură*, ar putea fi înrudit cu acesta. Rom. *ciutură* „turbină primitivă la moara de apă; găleata de la fântină” reprezintă v. gr. *kótylos* (cf. și v. gr. Κοτύλη), lat. *ciūtūlus (REW 2290) sau *kiutulus* (REW 4749), cu urme în sardă și italiană. Nu poate surprinde că termeni tehnici vechi grecești s-au putut răspîndi pe tot litoralul romanic al Mării Mediterane.

Sp. *muesca* „cavidad” (A. Z. Vicente), „entaille, incision, coche faite dans du bois” (D. Vicente Salvá, *Nuevo Diccionario frances-español y español-frances*, Paris, 1898), „concavidad ó hueco que hay ó se hace en alguna cosa para encajar otra” (*Diccionario manual e ilustrado de la lengua española*, Madrid, 1927), precum și verbul *muescar* „hacer muescas al ganado vacuna” (*ibid.*) ne sugerează explicarea verbului romînesc a mușca, nelămurit suficient pînă acum și pentru care s-a presupus un lat. *muccicare (CADE, vezi și *Dict. l. rom. mod.*). Sensul sp. *muesca* apare și în dr. *mușcătoare* (mai frecvent pl. *mușcători*) cu sensul de „loc cioplit, cavitate în birnele de lemn făcută pentru a se îmbuca între ele; încheietura birnelor la colțurile casei”⁸. Pentru a explica sp. *muesga* „Kerbe, Fuge”, REW pornește de la lat. *mōrsicāre* „beissen”, care în romînește e păstrat în *murseca*. Dar formele spaniole citate, ca și it. *morsicare*, trient. *mozegār*, cat., port. *mossegar*, port. *mosca* „spiralförmige Kerbe”, astur. *muezca* „Kerbe, Scheile” etc. acoperă pe deplin sensurile rom. *mușca*. Lat. *mōrsicāre* explică dr. *murseca* (CDDE 1179). Asimilarea -rs-/-ss- ar presupune o fază mai veche a cuvîntului intrată la noi înainte de *mōrsicāre*. De aceea pentru a explica pe *muccicare ne gîndim la o contaminare între *mōrsicāre* și *buccicare (< *bucca* + *-icare*, după modelul lui *mōrsicāre*, *carricāre*, *follicāre*) cu sensul de „a apuca, a mușca cu gura”. Din punct de vedere semantic, cf. *îmbuca*, *bucătură* (= și „mușcătură”). Vezi în limbile romanice numeroasele derivate din *bucca* unde întîlnim și semantismul „a apuca cu gura”: it. *imboccare*, fr. *emboucher*, sp., port. *embocar* < *imbuccāre „in den Mund stecken” (REW 4285). Lat. *bucca*, la noi a evoluat la sensul de „parte a obrazului”. V. rom. *mușca* (= *mușca*) < *muccicare arată însă că contaminarea dintre *mōrsicāre* și *buccicare s-a făcut în momentul cînd *bucca* mai

⁸ Termenii aceștia sînt cunoscuți în mai multe regiuni din Transilvania. Ei au fost înregistrați și în răspunsurile la chestionarul II (*Casa*) al „Muzeului limbii romîne”, din localitățile Poșaga și Ponele (Turda), Cetea, Galtin și Remet (Alba), Agriș (Arad) etc.; cf. și *mușcătorii d’ila cercii* „cele două capete ale cercului de lemn care se îmbucă” la moșii din Scărișoara (E. Petrovici, *Folclor de la moșii din Scărișoara*, în „Anuarul Arhivei de folclor”, Cluj, vol. V, 1939, p. 114).

însemna și la noi „gură”. Pentru trecerea *-ĉc-* > *-șc-*, cf. v. rom. *feriĉcat* > *ferișcat*, *măci(u)cat* > *mășcat* etc. (lăsând la o parte numeroase cuvinte de origine slavă în care apare des acest fenomen).

În legătură cu termenul lib. *pina*, port. *pino* „cui de lemn sau de fier”, cu multe forme răspindite în castiliană, portugheză etc., se pare că avem de-a face cu o concordanță importantă între Iberia și Dacia, și anume în vest formele menționate, iar la noi *piroi* „cui mare de fier”, format ca augmentativ de la *pin*, cu suf. *-on* (lat. *-oneus*). Presupunem deci o formă mai veche *pinon care a ajuns prin obișnuita disimilare în această poziție a lui *-n-* (ca în *genucus* > *gerunche*, *minutus* > *mănunt* > *mărunt* etc.) la forma *piroñ* și apoi, prin evoluția *ñ* > *i*, la *piroi*⁹.

Cuvântul *piroñ* din limbile bulgară și sârbă pare a fi împrumutat din română, pentru că forma dr. *piroi* nu se poate explica dintr-un sl. *piroñ* (cf. *odgon* < srb. *odgon*, *plocon* < v. sl. *poklonŭ*, *pogon* < v. sl. *pogonŭ*, *prigon* < v. sl. *prëponŭ*, srb. *prigon* etc.).

J. Corominas, în marele său *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*, s.v. *pina*, făcând o amplă analiză a originii termenilor citați din limbile și dialectele ibero-romanice — despre care arată că aparțin unei civilizații rustice străvechi — consideră că problema nu e clarificată suficient și crede că *pina* ar putea fi și preroman. Derivarea din *pinus* „arbore conifer, *pin*” nu întâmpină greutăți pentru explicarea termenului românesc, în cazul că găsim atestări la noi privitoare la folosirea unor asemenea cuie de *pin*. Ne propunem să revenim mai documentat asupra acestei probleme.

E interesant că moara de apă din Libardón este foarte asemănătoare cu morile de munte de la noi, cu axul vertical, dar având în loc de *ciutură* roți cu cupe. În dacoromână axul morii e numit *fus* (ALR s.n. vol. I, h. 159), în vestul Asturiei *fuso*¹⁰, ambii termeni, din lat. *fusus* (pentru răspîndirea în limbile romanice, vezi REW 3620).

Pietrele de moară au *estrias sinuosas*, dungi scobite, numite în Libardón *rayao de la muela*. Adjectivul sp. *estrio* derivă din lat. *stria* („Rinne, Streifen”) > *stria* care apar în it. *stria*, *striare* și port. *estria*, *estriar* (REW 8300). Menționăm că în dacoromână există adj. *striat*, -ă „vrîstat, cu dungi”, despre pepeni (la românii din Serbia), sau despre culoarea unor animale — cai, boi etc. (în vestul Munteniei și în Oltenia)¹¹.

În legătură cu ast. *cabria* (= dr. *capră*) „mecanism care ridică piatra morii”, amintim că și în limba noastră populară este foarte frecvent acest proces de „zoomorfizare” (autorul îl numește „*proceso de animalización*” — p. 40): „stilpii sub podul morii” sînt numiți *urși* sau *ursoaică* (ALR s.n. vol. I, h. 166), iar pentru „pîrghia care ridică sau lasă polița, prîsnelul și pietrele” e cunoscut termenul *buhai* (Fr. Damé, *Termin.*, 150). De asemenea, pentru *sapa* din graiul asturian, însemnînd „broască (la moară)”

⁹ Pentru răspîndirea diverselor forme ale acestui cuvînt în graiurile rominești, vezi ALR II, vol. I, h. 295 (*PIRON*).

¹⁰ Fr. Krüger, *Die Hochpyrenäen*, în „Volkstum und Kultur der Romanen”, Hamburg, IX, 1936, 1./2. Heft, p. 65 (nota 5); cf. și Alonso Zamora Vicente, *op. cit.*, p. 38.

¹¹ Vezi „Langue et littérature”, vol. I, 1941, no. 2, p. 179—180.

< lat. *sappus „Kröte” (REW 7593) < sapo, în românește întâlnim același corespondent „zoomorfic” *braască*, imaginea broaștei fiind pusă în legătură cu diverse obiecte, de obicei înfipite în lemn pentru a fixa sau a susține ceva (la ușă, la moară, în terminologia forestieră populară etc. etc.¹² Dispariția lat. rana „broască” (REW 7038 : it., log., engad. rana, friul. rane, v. fr. raine, prov., sp. rana, pg. rã) din limba română, unde ar trebui să avem *rînă (ca lana > lînă etc.), se datorește probabil și tendinței de a evita omonimia cu rînă din expr. a sta într-o rînă „a sta rezemat într-un cot”¹³.

Jugul din Libardón (*xugo*) — semnalăm ca o curiozitate aceasta — e fixat pe capul boilor, de aceea în spaniolă e și numit *jugo cornal*. Autorul dă o bogată bibliografie în legătură cu studiile etnografice referitoare la acest tip rar de jug.

Jugul vechi românesc, preluat de la romani, avea forma jugului romanic apusean. Ulterior a fost adaptat după modelul jugului slav, mai complicat, păstrînd însă aceeași denumire (< lat. jūgum), deși unele părți ale sale sînt numite cu termeni de origine slavă¹⁴.

În legătură cu carul din Libardón, impresionează mulțimea de numiri referitoare la părțile constitutive ale acestuia, foarte complicat alcătuit deși are numai două roți¹⁵.

Roata nu are spițe propriu-zise și nici *butuc*. [La noi acest termen, ca și *butură*, *buturugă*, pare a fi derivat din lat. *imbutum (REW 4286) poate și pentru că în el se îmbucă spițele.] Bucșa de la osie e numită *cantadera* „cîntătoare” pentru sunetul sau scîrțîitul pe care-l produce în mers carul și care se aude de departe¹⁶. Termenul acesta oarecum metaforic este foarte frecvent nu numai în Asturia, ci și în alte numeroase graiuri și dialecte iberice.

Lib. *cibiellu* este explicat din lat. *fībēlla* (REW 3276), de aceea pentru dr. *fiulare* ar trebui să pornim de la un lat. *fīb(e)llaria, și nu de la *fīb(u)laria, dat de DA, căci în principiu, pentru lămurirea originii cuvîntului românesc e mai just să ne sprijinim pe o bază întîlnită și în limbile romanice apusene.

Lib. *rabera* (= sp. *zaga*) „derrière d'une voiture” este derivat din *rabo* „coadă” (vezi REW 7065). În dacoromână, *codîrlă* denumește aceeași parte a carului și este derivat din *coadă* + suf. *-îrlă* (DA).

¹² Vezi DA (s.v. *broască*) și V. Arvinte, *Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului*, în „Studii și cercetări științifice”. Filologie (Academia R.P.R. Filiala Iași), vol. VIII, 1957, fasc. 1, p. 140.

¹³ G. Giuglea, în „Dacoromania”, III, p. 562—567, cf. și S. Pușcariu, *ibid.*, p. 778—780.

¹⁴ Vezi B. Сорбазэ (Кишинев), *О чем говорит терминология ярма в молдавских говорах?* în „Тезисы докладов на V Всесоюзном координационном совещании, посвященном вопросам изучения диалектов и говоров на территории СССР” (Комиссия по координации диалектологической работы в СССР. Институт языка и литературы, молдавского филиала АН СССР), Chișinău, 1959, p. 10—12.

¹⁵ P. Neiescu, cercetător principal, care a făcut de curînd o călătorie de studii în R. P. Albania ne-a comunicat că și acolo se întîlnește frecvent carul cu două roți.

¹⁶ Acest fapt ne amintește evocarea plastică a scriitorului C. Sandu-Aldea referitoare la zgomotul caracteristic al bucșilor de la carul românesc : „Unde sînt ghiociurile de atît dată care păcăneau vesele din bucșile roșilor, de te auzăi de cît colo !” (apud DA, s.v. *bucea*).

Călcătorul din Libardón, numit *el Uagar* (< *lacare < lacus), este foarte răspândit în regiune, cidrul fiind băutura tipică a locuitorilor din nordul Spaniei. În legătură cu prepararea acestui suc de fructe în Spania, autorul indică vechi atestări din texte populare și culte datînd cel puțin din secolul al XIII-lea.

Sp. *exprimir* „a stoarce” s-ar putea pune în legătură cu v. dr. *a sprîjini*, atestat în textele vechi și în colinde, cu sensul de „a face să se scurgă (un lichid)”.

Pentru lib. *sobigaño* (< lat. sub-biganeus) „trunchiul care se pune sub călcător sau sub butoaie”, cf. ca semantism dr. *cătămîi*, *căpătîi*¹⁷.

Lib. *torga* „bucată de lemn întrebuințată pentru a apăsa, a fixa ceva” (cf. și sp. *tuerca* — p. 123), explicat din lat. *torques*, ne sugerează dr. *a stîrci* „a strînge, a presa, a strivi”.

Un derivat din familia ast. *morcar* „a începe să fermenteze” pare a fi ar. *mîrcat* „lapte acru, iaurt”.

Încălțămîntea de lemn este mult folosită în tot nordul și nord-vestul Peninsulei Iberice. În regiunile din nordul Spaniei saboții de lemn constituie un produs de industrie casnică, ajungînd să reprezinte chiar un obiect de artă populară, datorită măiestriei cu care sînt confecționați și decorați.

Lib. *tronzador* „fierăstrău mare cu care se taie lemnul pentru saboți”, ca și *tronzar*, sp. *tronchar* „a tăia” sînt din aceeași familie cu rom. *trunchi* și *a trunchea* (< trünculus „kleiner Stamen”, „Strunk” — REW 8955). De asemenea, lib. *resegar* „a tăia, a reteza” presupune aceeași derivație ca ar. *a disica* „id.” (CDDE). În dacoromînă, cu alt prefix, avem *a pîersica*, citat în REW 6425^a, s.v. *pîersicare*¹⁸.

Înceind observațiile noastre lexicale prilejuite de valoroasa lucrare a etno-lingvistului spaniol, subliniem încă o dată interesul științific al acestui studiu și buna metodă întrebuințată de autor, datorită căreia ajungem să cunoaștem, între altele, și câteva aspecte din viața poporului spaniol.

ЛЕКСИЧЕСКИЕ СООТВЕТСТВИЯ МЕЖДУ ИБЕРИЙСКО-РОМАНСКИМИ И РУМЫНСКИМИ ГОВОРАМИ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

На основе труда испанского лингвиста Алонсо Замора Висенте, *Léxico rural asturiano. Palabras y cosas de Libardón (Colunga)*, в котором исследуется терминология местности из Астурии, относи-

¹⁷ Cf. și „Langue et littérature”, vol. IV, 1948, no. 1 et 2, p. 9.

¹⁸ Pentru atestarea și explicarea termenului romînesc, W. Meyer-Lübke a trimis în dicționarul său la V. Bogrea, „Dacoromania”, vol. I, p. 249, în loc de G. Giuglea, *loc. cit.*

тельно водяной мельницы (*molin d'agua*), ручная мельница для обдирания зерна (*molin de pisar* или *molin de rabilar*), ярмо (*xugo*), телега (*carro*), тиски для сидра (*llagar*), деревянные башмаки (*madrernas*), авторы этой статьи устанавливают некоторые лингвистические связи между говорами, принадлежащими двум боковым ветвям романской группы языков.

1. Исп. *rodesno* < lat. *roticiniū объясняет румынский областной термин *rătăcănat* прил. (об округленном дереве с сильно разросшимися ветвями). А также суфф. -iciniū облегчает объяснение происхождения др. *sărciner* сущ. („ствол дерева с коротко обрубленными ветвями, на который, в загороженном месте для овец, вешаются носильные вещи и другие предметы“) из *saŕige* („hacken, jäten“) суфф. -iciniū + -ariū. 2. Исп. *muesca*, *muescar* (< mōrsicāre) ведут к объяснению румынского глагола *mușca* из *buccicare (< bucca + суфф. -icare, ср. *saŕricāre*, *follicāre*) со значением „хватать, кусать ртом“. При слиянии с др. *murseca* (< mōrsicāre) „кусать, разрывая, рвать на части“ привело к этимону *muscicare. Таким образом, мы имеем признанную форму в древне-румынском языке *a mușca*. Для перехода -ĉc- > -șc-, ср. д. рум. *feriĉcat* > *ferișcat*, *măĉ(u)cat* > *mășcat* и т.д. 3. Смысл исп. *muesca* „conscavidad, huesco“ появляется и в обл. рум. *mușcătoare*, -tori (мн.) со значением „углубление, сделанное на концах бревен, которые закрепляют углы деревянных домов“. 4. Аст. *pina* и порт. *pino* „деревянный или железный гвоздь“ могут объяснить этимологию рум. слова *piroṅ* (и варианта *piroṅi*) из *riponeu(m), как частица из *ripus*. Эволютивные фонетические фазы этого слова соответствуют румынскому языку. Термин *piroṅ* из болгарского языка не может объяснить румынские цитированные формы, откуда следует, что они заимствованы этим языком из румынского. 5. Что касается термина *fuso* Западной Астурии (подтвержденным Фр. Крюгером, *Die Hochpyrenäen*, VKR, IX (1936) стр. 65, заметка 5), то он называет ту же часть водяной мельницы как и рум. *fus* (ср. *Atlasul lingvistic romîn*, новая серия, том I, 1956; карта №159).

Не принимая во внимание некоторые детали, авторы останавливаются на известном явлении во многих языках, а именно: на так называемом процессе „зооморфизации“ названном А. З. Висенте „*proceso de animalización*“ часто встречаемый и в говорах Либардон, как и в народном румынском языке. В продолжении указывается параллелизм между аст. *cabria* „коза“ *sapa* „лягушка“ и рум. *capră*, *broască* (с тем же значением, как и в Либардоне), а также *urs*, *ursoaică*, *bihaṅ*, имена животных, представляющие части мельницы.

Авторы подчеркивают научное значение работы Алонсо Замора Висенте, особенно, в области сравнительной романской лингвистике также ценный метод, использованный автором, благодаря которому исследователи смогли познакомиться и с некоторыми аспектами жизни испанского народа.

CONCORDANCES LEXICALES ENTRE DES PARLERS IBÉRO-ROMANS ET ROUMAINS

RÉSUMÉ

Sur la base de l'ouvrage du linguiste espagnol Alonso Zamora Vicente, *Léxico rural asturiano. Palabras y cosas de Libardón (Colunga)*, où est étudiée, dans une localité des Asturies, la terminologie relative au moulin à eau (*molín d'agua*), au moulin à décortiquer (*molín de pisar* ou *molín de rabilar*), au joug (*xugo*), au char (*cárrro*), au pressoir de cidre (*Ugàr*) et aux sabots de bois (*madreñas*), les auteurs du présent article établissent certaines concordances linguistiques entre des parlers appartenant aux deux aires latérales de la Romania :

1. L'esp. *rodearno* < lat. *roticiniu explique le terme roumain régional *rătăcănât* adj. (se dit de l'arbre à couronne ronde dont les branches sont très écartées). Le suffixe *-iciniu* facilite également l'explication de l'origine du daco-roumain *sărciner*, nom („morceau de bois aux branches écourtées dont on se sert dans les bergeries pour pendre des vêtements et d'autres objets") de *sarire* („hacken, jäten") + le suffixe *-iciniu* + *-ariu*. 2. Les mots esp. *muesca*, *muescar* (< mōrsicāre) permettent d'expliquer le verbe roumain *a mușca* de *buccicare (< *bucca* + le suffixe *-icare*, cf. *carricāre*, *follicāre*) avec le sens de „saisir, mordre avec la bouche". Par la contamination avec le daco-roumain *murseca* (< mōrsicāre) „mordre, déchirer", on a abouti à l'étymon *muccicare. En ancien roumain est attestée la forme *a mușca*. Pour le passage de *-cc-* > *-șc-*, cf. ancien roum. *ferișcat* > *ferișcat*, *măc(u)cat* > *mășcat*, etc. 3. Le sens esp. *muesca* „concavidad, hueco" existe aussi dans le mot roumain régional *mușcatoare*, *-tori* (pl.) avec le sens de „cavité pratiquée à l'extrémité des solives où s'emboîtent les angles des maisons en bois". 4. L'ast. *pina* et le port. *pino* „clou de bois ou de fer" peuvent expliquer l'étymologie du mot roumain *piron* (et de sa variante *pironi*) d'un *pinoneu (m), comme augmentatif de *pinus*. Les phases de l'évolution phonétique de ce mot sont conformes au roumain. Le terme *piron* du bulgare ne peut pas expliquer les formes roumaines citées, d'où il résulte que le bulgare l'a emprunté au roumain. 5. En ce qui concerne le terme *fuso* de la partie ouest des Asturies (attesté par Fr. Krüger, *Die Hochpyrenäen*, VKR, IX (1936), p. 65, note 5), il désigne la même partie du moulin à eau que le roumain *fus* (cf. *Atlasul lingvistic român*, serie nouă, vol. I, 1956, harta no.159).

Laissant de côté certains détails, les auteurs s'arrêtent à un phénomène connu dans plusieurs langues, à savoir au processus désigné sous le nom de „zoomorphisation" (A. Z. Vicente le nomme „*proceso de animalización*"), qui est fréquent aussi dans le parler de Libardón, tout comme en

roumain populaire. On signale le parallélisme entre l'ast. *cabria* „chèvre”, *sapa* „grenouille” et le roum. *capră*, *broască* (avec le même sens que dans le parler de Libardón), ainsi que *urs* „ours”, *ursoaică* „ourse”, *buhai* „taureau” des noms d'animaux désignant des parties du moulin.

Les auteurs attirent l'attention sur l'intérêt scientifique de l'ouvrage d'Alonso Zamora Vicente, en particulier pour le domaine de la linguistique romane comparative, et sur la méthode appliquée par l'auteur espagnol, qui rend possible, entre autres, aussi la connaissance de certains aspects de la vie du peuple espagnol.

DIN PREOCUPĂRILE LEXICOGRAFICE ALE LUI TIMOTEI CIPARIU' (I)

DE

PIA GRADEA

În valorosul său studiu *Temeiurile populare ale literaturii române din Transilvania*¹, regretatul I. Breazu subliniază contribuția culegerii de poezii populare a lui Vasile Alecsandri, apărută în 1852—1853, la orientarea scriitorilor ardeleni, aparținând curentului latinist, spre produsele populare.

Printre reprezentanții acestui curent se numără și Timotei Cipariu. El ne-a lăsat dovezi concrete despre interesul cu care urmărea poeziile populare ale lui V. Alecsandri și, în general, produsele poetice din țările românești de peste Carpați. Lucrarea în care această preocupare apare mai pronunțată este manualul său de poezică *Elemente de poezică, metrică și versificațiune* (Blaj, 1860). În partea a doua a manualului său, referitoare la poezia românească, T. Cipariu dă numeroase citate din versurile lui I. Eliade-Rădulescu, Gr. Alexandrescu, V. Cîrlova, V. Alecsandri și D. Bolintineanu.

Atenția deosebită pe care T. Cipariu a dat-o produselor populare este însă anterioară anului 1860. Astfel, într-un manuscris de al lui T. Cipariu sînt extrase numeroase cuvinte din *Baladele* lui Alecsandri și din poeziile publicate în revista „Bucovina”. Acest manuscris, numit de I. Breazu² „caietul cu versuri de la maturitate”, cuprinde printre altele și versuri de ale lui Cipariu dintre anii 1849—1857. Întocmai ca și celelalte manuscrise rămase de la Cipariu, caietul se află astăzi în biblioteca Filialei din Cluj a Academiei R.P.R. și poate fi consultat cu multă ușurință. Manuscrisul, înregistrat sub cota 277^b, a fost amănunțit descris de N. Comșa³.

Între paginile 26—29 sînt înregistrate cuvinte din volumul *Balade adunate și îndreptate de V. Alecsandri* (partea I—II, Tip. Buciumului

¹ În „Studii literare”, II (1943), p. 66—77.

² În articolul *Timotei Cipariu și Italia* din „Studii literare”, II (1943), p. 208.

³ *Manuscrisele românești din Biblioteca centrală din Blaj*, Blaj, 1944.

Român, 1852—1853) și din *Doine și Lăcrămioare*, de același autor (Paris, De Soye et Bouchet, 1853). De la pagina 82 pînă la pagina 88 sînt extrase versuri din poeziile publicate în revista „Bucovina”, anul 1849 și sînt grupate sub titlul *Ex Ballad. Moldavicus*.

I. Breazu, în studiul său, grupează sub titlul de „balade moldovenești” toate cuvintele înregistrate de Cipariu din aceste opere. În realitate însă numai cele culese din revista „Bucovina” poartă acest titlu⁴. S-ar putea ca Cipariu să le fi intitulat astfel datorită subtitlului pe care îl poartă cea dintîi poezie publicată de V. Alecsandri în această revistă („Din Moldova 1848”) și cele mai multe dintre poeziile lui Gh. Sion („Din panorama Moldovei”), dar și faptului că cele mai numeroase poezii apărute în această revistă aparțin poezilor moldoveni: C. Conachi, N. Istrate, V. Pogor etc. Trebuie să observăm totuși că printre versurile extrase se găsesc și citate din poeziile muntenilor Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, V. Cîrlova⁵.

Fără să aibă, prin conținut, caracterul unor „comentarii filologice” propriu-zise, așa cum le numește I. Breazu⁶, materialul adunat de T. Cipariu în manuscrisul de care ne ocupăm constituie mai curînd un glosar de cuvinte și forme din limba scriitorilor epocii.

Materialul nu este extras după criterii bine stabilite; cuvintele sînt notate în ordinea în care au fost întîlnite în text, cu indicarea precisă a paginilor și chiar a rîndurilor. Din volumul de *Balade* și de *Doine* sînt notate numai cuvintele, fiind însoțite, în dreapta, de explicații. Pentru cuvintele culese din revista „Bucovina”, după sinonim sau după termenul corespunzător din limba romînă, urmează un citat de 3—4 versuri în care este cuprins termenul respectiv. Cuvintele glosate nu au decît foarte rar indicații gramaticale și, după felul cum sînt înregistrate sau după explicațiile de care sînt însoțite, le-am grupat în modul următor:

1. Cuvinte înregistrate, avînd la dreapta semnul (?), dar fără nici o explicație⁷.

a. Dintre acestea unele sînt moldovenisme: *cătinat* (despre brad) B I 59/9, *crișă* 33/13, *năgară* 29 r. u., 77/2, 78/13, 19/19, *pează* („Buc.” 97), *redîul* B I 13/3, *udătură* (prînz de udătură) B II 7/4, *vișinele rădăsești* D

⁴ Cf. și indicele de la sfîrșitul caietului întocmit de Cipariu însuși.

⁵ Identificarea autorilor poeziilor publicate în revista „Bucovina” a fost făcută de D. Popovici în fișele analitice scoase din această revistă și păstrate în arhiva Secției de istorie literară și folclor a Institutului de lingvistică din Cluj.

⁶ *Temeiurile populare ale literaturii romîne din Transilvania*, în „Studii literare”, II (1943), p. 77.

⁷ Citatele, atît cele din poeziile lui Alecsandri, cit și cele copiate de Cipariu le transcriem cu ortografia actuală. Am întrebuițat următoarele abrevieri: „Archiv” = „Archiv pentru filologie și istorie” (1867—1872); B I—II = V. Alecsandri, *Balade adunate și îndreptate*. Partea I—II, Iași, Tipografia Buciumului romîn, 1852—1853; D = Idem, *Doine și Lăcrămioare*, Paris, De Soye et Bouchet, 1853 [= *Doine*]; L = Idem, *ibid.*, p. 111—173 [= *Lăcrămioare*]; S = Idem, *ibid.*, p. 177—230 [= *Suvenire*]; „Buc.” = Revista „Bucovina”, 1849; *Princip.* = T. Cipariu, *Principia de limba și scriptura*, Blaj, 1866.

93/2⁸; cuvinte care privesc organizarea armată din Moldova, diferită de cea din Ardeal: *neferi* D 33/2 sup. și inf., 58/3, *urdié* 48/3 inf.

b. Regionalism cu o arie de răspîndire mai mare este: *rotilat* (despre paloș) B I 57/5;

c. Neologismul *vot* („Buc.”, 101) a rămas neexplicat, deoarece Cipariu nu a putut stabili din context sensul precis al cuvîntului. Acest cuvînt cu circulație redusă, neînregistrat de dicționarele noastre din poezia lui V. Pogor, are la Gh. Asachi sensul de ‘jurămint, dorință’⁹.

2. Cuvinte, alături de care, după semnul egalității, urmează un sinonim, un echivalent din graiul ardelenesc sau o explicație prin termenii corespunzători din limba comună: *adie* (vîntul) L 126/11 ‘suflă’; *desghinuri* B I 28/8 ‘rugine’ (vezi mai jos); *dumic* 36/17, 37/5 inf., 38 ult. ‘mic’; *fugariu* D 90/11, 94/4, S 178/8, *fugari* B I 29/12, 47/16 ‘cai’; *giuruiam* B I 17/8 ‘făgăduiam’¹⁰; *puse* „Buc.”, 205 (Alecsandri) ‘se puse, încep’¹¹; *rugine* B I 11/10 ‘lovituri’¹²; *treten* B I 31/6 ‘mînz de trei ani’; *venetici* B I 29/4, 5, ‘galbeni de Veneția’, *repez* B I 32/3 ‘ieptare’¹³; *netot* „Buc.”, 101 (V. Pogor) ‘prost’; *a scurge* „Buc.”, 95 (Gh. Sion?) ‘a stoarce’; *vecin*, -i „Buc.”, 96 (în *Odă la serbarea ve[a]cului întîi 1849, iunie 1 pentru dezrobirea vecinilor în Moldova*) ‘iobagi’ (alături de acest cuvînt înregistrează și forma articulată a derivatului *vecinia*).

În două cazuri, alături de explicare, autorul pune semnul întrebării, ceea ce înseamnă că nu era sigur de interpretarea dată cuvintelor: *cîntători* D 96/2 inf. ‘cucos’ (în locuțiunea *pe la cîntători*, care, pentru Cipariu, are sensul de ‘pe la cîntatul cucosilor’ spre deosebire de DA unde e dat sensul ‘pe la miezul nopții’) și *faptul diminetii* L 131/5 inf. ‘începutul’¹⁴.

⁸ Pentru acest fel de vișine vezi V. Alecsandri, *Poezii*, cu un studiu despre viața lui Alecsandri, note și comentarii de El. Rădulescu-Pogoneanu, vol. I, Craiova, Ed. „Scrisul Românesc”, 1940, p. 425.

⁹ Cf. Gh. Asachi, *Scriseri literare*, ediție îngrijită, cu o prefață, note și glosar de N. A. Ursu, vol. II, [București], [1957], p. 360.

¹⁰ De aceste cuvinte s-a ocupat Cipariu în „Organul luminării”, 1848, p. 356 și în *Princip.*, p. 384—386. Urmărind cauzele care au dus la pătrunderea elementelor străine în limba română, constată că în textele vechi moldovenești *a giurui*, cu derivatele lui, este întrebunțat în loc de *a făgădui* < ung. *fogadni*, de unde deduce că *a jura* a însemnat și ‘a făgădui’. Întîlnind acest cuvînt în poezia lui Alecsandri s-a grăbit să-l noteze.

¹¹ Trebuie să menționăm că Cipariu notează forma *puse* în ex.: *Puse prunca a cînta/Codrii puseră-a suna*, întrebunțată de Alecsandri, dîndu-i echivalentul *se puse*, *începu*, fără a ne lăsa să înțelegem dacă a considerat-o corectă sau nu. Această formă a fost discutată mai tirziu de N. Iorga (*Istoria literaturii romine în secolul al XIX-lea*, III, București, 1909, p. 152), care o socotește printre greșelile de limbă ale poetului. Reproducînd citatul, N. Iorga restabilește forma presupusă corectă: *Puse prunca a cînta, / Codrii prinseră a suna*. În acest caz forma *prinseră* nu mai e o greșeală de limbă, cum constată acad. Perpessicius (în *Alecsandri și limba literară din volumul De la Varlaam la Sadoveanu*, Studii despre limba și stilul scriitorilor, [București], ESPLA, [1958], p. 222), care însă nu a avut în vedere forma *puseră*, întrebunțată de Alecsandri.

¹² TDRG îl dă cu același sens, dar completează ‘Schläge mit dem rostigen Ladenstock’, cf. cu explicația dată de Alecsandri. Cipariu pare să se fi gîndit la o explicație legată de lat. *ruina*; -ae ‘Rennen, Stürzen, Losstürzen’ și it. *rovine*, pe care le notează alături de *rugine*.

¹³ După TDRG ‘Antrieb’. În ALR, întrebarea [4850], *a tniepta* este înregistrat numai în punctul 141 (Micăsasa), în apropiere de Blaj, cu sensul de ‘a împinge’. În acest caz sensul pe care i l-a dat Cipariu a fost acela de ‘împinsătură’.

¹⁴ Cu toate că în *Princip.* (p. 204—207) se ocupă pe larg de participiul *fapt*, acest sens nu este amintit, probabil datorită faptului că toate exemplele întrebunțate în această lucrare sînt din textele vechi.

3. Sensul câtorva cuvinte nu este identificat precis; explicațiile date în limba latină de Cipariu sînt vagi: *cucuoare* B II 59/inf., S 225/4 'avium species'; *lăcrămioare* (la Alecsandri *lăcrimioare*) B I 21/3, D 87/5 'species florum campestrium albicantum', iar mai departe încearcă identificarea acestei plante prin corespondentul german 'Maiblume'; *sulcină* D 87/1, 92/21 'herba aliqua'; *urzișor* „Buc.”, 101 (Pogor) 'species urticae'.

4. Destul de numeroase sînt cuvintele sau expresiile explicate printr-un termen latin: *bocet*¹⁵ D 104/7 'vociferæ [?] lugentium'; *crezare* B I 91/8 'opinio'; *a se desface*¹⁶ „Buc.”, 101—102 'resolvi'; *doine* „Buc.”, 97 (V. Alecsandri) 'elegiae'¹⁷; *drept* „Buc.”, 89 (V. Cîrlova) 'pro loco'; *să-mi durați* B II 3/18 'aedificare'; *gioacă* B II 22/6 'gymnasticus'¹⁸; *rotat* B I 20, B II 22/6 inf. 'circularis'; *despre soare* D 37/11 'orientē sole', *cît lumea* L 155 penult. 'in aeternum'; *sărutare* „Buc.”, 153 (Alexandrescu) 'salutatio'; *a sta* „Buc.” 153 'existere' etc.

Nu ne putem explica de ce pune semnul întrebării după formele *cincărel*, *pătrărel* B I 27/15, 16 (*Un căluț cam pătrărel, ieșia-n vară cincărel*) cu toate că a reușit să le dea sensul exact. La fel procedează și cu alte cuvinte al căror sens nu l-a putut stabili decît din context: *dănos* B I 28/8 'liberalis' (?)¹⁹; *medioară* B I 55/7, 56/5 'parvula' (?); *medior* B I 32 ult. 'media statura' (?);²⁰ *vîntă* „Buc.”, 98 (V. Cîrlova, în *Păstorul întristat*) 'laus' (?)²¹.

După cuvîntul *a se deprinde* „Buc.”, 55 (C. Conachi) se dă corespondentul latin *consuescere*, iar apoi corespondentul ardelenesc *a se deda să fie*.

Pentru un singur cuvînt după corespondentul latin urmează cel grecesc și cel romînesc: *cuvînt* „Buc.”, p. 147 (Gr. Alexandrescu) 'ratio, λόγος, socoteală'.

Cîteva cuvinte sînt însoțite de etimologiile corespunzătoare. Toate sînt de origine latină: *despuia* „Buc.”, 147 < *spoliare*; *freamăt* „Buc.”, 181 < *fremitus*; *gemet* 141/7 < *gemitus*; *lucit* „Buc.”, 101 (V. Pogor) < *lucsit*; *seamăn* B II 27/6, D 75/14 < *similis* etc. Cuvîntul *mezină* e derivat greșit de Cipariu din lat. *mediana*, nu din vsl. *mezină* 'cel tînăr'.

Dintre etimologiile date de Cipariu în manuscrisul pe care îl studiem, merită să fie relevată cea dată formei *nu-i cuvenea* din versurile lui Alecsandri: *Dar din cincizeci de bahmeți | De bahmeți cu perii creți | Nici unul nu-i cuvenea* B II 51/5. Cipariu dă întîi traducerea în limba latină: *non conve-*

¹⁵ Cf. *Princip.*, p. 414, Cipariu nu cunoștea decît forma *boacet*, iar *Lexiconul de la Buda* nu înregistrează nici una din aceste forme.

¹⁶ Versurile sînt următoarele: *Cînd dezbrăcat de simțire și în stihii eu desfăcut* 'descompus'.

¹⁷ Cipariu cunoștea forma *daină* (cf. *Elemente de poezie*, Blaj, 1860, p. 197).

¹⁸ *Gymnasticus* 'luptă'.

¹⁹ Acad. T. Vianu, *Observații asupra limbii și stilului lui A. I. Odobescu*, în *Contribuții la istoria limbii romîne literare în sec. al XIX-lea*, [II], p. 116 înregistrează acest cuvînt la Odobescu cu sensul 'darnic' și îl grupează printre cuvintele cu circulație regională sau conservate în literatura populară.

²⁰ TDRG consideră formele *medior*, *medioară* creații de ale lui Alecsandri după lat. *medius*. Cipariu, avînd în vedere înțelesul din context, dă pentru feminin sensul 'mic', iar la masculin sensul 'de mijloc, potrivit'.

²¹ E întrebuințat și de Gh. Asachi, *op. cit.*

niebat, după care urmează sensul din graiul său ardelenesc 'nu-i era pe plăcere', pentru ca să adauge apoi *est gallicismus*: *il ne lui convenait pas*, explicație pe care o întâlnim mai târziu în TDRG.

Cele mai numeroase sînt însă cuvintele glosate fără a fi însoțite de vreă explicație. Din această categorie fac parte cuvintele populare regionale cu circulație restrînsă în limba literară a epocii: *arcanel* B I 54/12 (acest cuvînt de origine turcă este glosat în „Albina romînească” (1844, p. 160) de Asachi, care îl derivă însă din it. *aricare* 'a prinde prin înșelăciune'); *puținare* (de suflet) „Buc.”, 101—102 (V. Pogor) (la I. Creangă *a se împuțina cu inima* 'a-și pierde curajul'; cf. DA); *zăstimpuri* etc. sau forme vechi, forme din graiul moldovenesc sau forme prezentînd particularități fonetice specifice acestui grai:

Forme vechi: *învăscuți*²² „Buc.”, 102, *mîneștergu* B I 52/15, *prînzare* B II 8/18.

Forme care prezintă fonetisme moldovenești: *răpide* D 30/9, 16; 45/12, L 152/8; S 230; *răpizi* (pl.) S 200/3; *vra, vrai, a* „Buc.”, 95; *buna ziua* D 86/4 sup. și 2 inf.²³ etc. alături de care se dau formele din limba literară: *repede, repezi; vrea, vrei, va*.

Elemente populare moldovenești din lexiconul lui Alecsandri: *fărături* „Buc.”, 101; *minciunoase* (pl.)²⁴ D 44/2, cu corespondentele din graiul lui Cipariu: *fărmituri, mincinoase* etc. Pentru expresia *din născare*²⁵ D 12, 14 se dă traducerea în limba latină *a natiuitate*.

În „Arhivul” (1867, p. 82) său Cipariu a afirmat „că pentru o cunoaștere deplină a limbii” nu e suficient să ne ocupăm numai „cu dialectul (sau jargonul, sit venia verbo!) al unui ținut sau măcar și al unei provincii, încă nici cu cunoașterea întregului uz modern, dar nici numai cu cunoștința uzului vechi, ci numai și numai împreunîndu-le toate împreună, și într-una, iar nu una fără de alta”. În vederea acestui scop el „a adunat tot ce i-a fost cu putință”, cu intenția de a prelucra acest material într-o gramatică, un dicționar și un glosar sau elenc „de cuvinte rare sau uitate și de semnificațiuni tot asemenea, însă corecte”. Din toate aceste deziderate n-a ajuns să realizeze decît Gramatica, iar glosarul și dicționarul, care urma să cuprindă „tot ce va fi cu putință autorului din partea etimologiei și a limbii”, au rămas numai în proiect.

Din examinarea materialului extras constatăm că sînt destul de puține elemente lexicale specifice graiului moldovenesc din limba poeziilor populare ale lui V. Alecsandri și neologisme, apărute pentru scurtă durată în limba cîtorva poeți, al căror sens Cipariu nu l-a putut stabili. Iar felul minuțios în care au fost culese cuvintele și formele, lasă să se întrevadă că Cipariu era preocupat în mare măsură și de „formele limbii romînești

²² Cf. *Princip.*, p. 159.

²³ Alături de această formă Cipariu a notat *pro bună ziua*. V. Alecsandri, în *Opere complete*, Poezii, vol. I. Doine și lăcrimioare, București, Ed. Socec, 1875, p. 92 o înlocuiește cu *buna ziua*, care reprezintă rostirea moldovenească a acestei formule de salutare.

²⁴ Cf. ALR II, întrebarea [3741] (material nepublicat), Alf Lombard, *Les verbes roumains issus des noms latins en -io*, în BL, XIV (1946), p. 49.

²⁵ Forma *născare* e atestată de ALR II, vol. I, p. 56, în punctele 531, 537, 605, 682, 705 (Modova și nord-estul Munteniei).

de acum, nu numai cum se aflau în cărțile bisericești mai nouă, ci și în uzul poporului român în toate părțile românești" („Archivul", 1867, p. 82).

Cu toate că numărul de cuvinte extras din baladele lui V. Alecsandri și din revista „Bucovina" este destul de neînsemnat, totuși el reflectă preocupări strâns legate de munca lexicografică. Variantele formale, variantele fonetice din graiul moldovenesc notate alături de cele din graiul său, etimologia unor cuvinte, stabilirea sensului lor, încercarea de a identifica anumite plante²⁶ etc., sînt un indiciu în legătură cu intențiile sale.

Fără îndoială că multe din formele înregistrate au fost considerate de el ca o confirmare a punctelor de vedere pe care le-a susținut în lucrările sale de gramatică, atît în partea referitoare la morfologie, cît și pentru normele sale ortografice. Astfel este notată forma *vise* („Buc.", 81), alături de forma de plural în *-uri*. În același fel sînt notate formele verbale nesufixate și sufixate: *se îndoiaie* B II 8/14, *se răpăd* B II 2/3, urmate de formele *se îndoiesc*, *se repezesc* etc. Aceste forme sînt discutate de Cipariu în lucrările sale. De ex. în *Princip.* (p. 369), dintre cele două forme de plural ale substantivelor neutre, este recomandată forma cu *-e*. Pentru formele sufixate se face constatarea (*ibid.*, p. 149) că sînt rare în textele vechi, ceea ce înseamna probabil că nu trebuiau utilizate. Forma *întristăciune* întilnită la Cîrlova („Buc.", 98) înmulțește exemplele cu suf *-ciune*, pe care îl susține (cf. *Princip.*, p. 215 și „Organul luminării", p. 286).

Într-o grupă aparte am putea clasifica substantivele derivate de la adjective verbale cu suf. *-oare*: *mulsoare*, *închegătoare* B II 83/2,3 cărora li se alătură pentru comparație abstractele verbale *muls*, *închegat*. Tot așa întilnirea abstractului verbal concret *avut* („Buc.", 101—102) îi sugerează abstractul verbal din infinitivul lung *avere*, atribuindu-le, în cazul de față, același sens.

Destul de numeroase sînt simplele înregistrări de cuvinte: *îmflăte* (pl.) S 182; *fraged* D 19, 71, L 121, S 202; pluralul din limba veche în *-e* a substantivelor feminine, care astăzi au mai ales pluralul în *-i*, formă des întrebuintată de Alecsandri: *mîne* L 150, S 230; *furtunelor* L 136; *moșiele* 42/2; *pietrele scumpe* B I 91/8; *surorelor* B I 41/6; forma pronumelui posesiv *le* pentru *li*: *le se șterge* B I 61/9. Cuvintele din această categorie sînt forme fonetice sau gramaticale mai apropiate de forma originară (latină), pe care Cipariu le considera mai corecte decît formele ulterioare (*Princ.*, p. 126 și 214).

Cuvîntul compus (piatră) *nestimată* D 16 este înregistrat la *stimată*, pentru că, potrivit cu principiile sale în ceea ce privește compunerea cuvintelor (pe care o numește „constricțiune"), Cipariu avea în vedere elementele constitutive ale cuvintelor.

În legătură cu ortografierea citatelor copiate trebuie să observăm faptul că Cipariu nu a respectat ortografia de tranziție întrebuintată de autori. El scrie și mai departe cu ortografia veche cu litere chirilice, așa cum proceda de altfel în toate lucrările sale cînd era vorba de exemple, între-

²⁶ Ceea ce nu ne surprinde din partea autorului unui vocabular botanic („Organul Luminării", 1847).

buintînd pe *k* pentru *ε* sau introducînd pe *s* final pretutîndeni. De asemenea în titlul poeziei lui Cîrlova : *Păstorul întrîstat*, *păstorul* e ortografiat *păstoriu*, cu *r* labiopalatalizat, ca în rostirea lui Cipariu. Numeroase cuvinte, de ex. : *eu, să-mi, brațe, giuca, simt, cincisprezece, blestemăți, lăcrimioare* etc., Cipariu le redă cu unele caracteristici ale graiului ardelenesc : *io, să-mu, brață, juca, simpt, cincisprăzece, blăstămați, lăcrămioare*.

Dintr-un singur exemplu se vede că este vorba de o atitudine critică față de sistemul ortografic întrebunțat de Alecsandri și de o încercare de a aplica ortografia cu litere latine și pentru aceste poezii. Astfel la p. 26 notează *coatele pro cotele*²⁷, ceea ce însemnează că nu accepta felul de notare a diftongului la Alecsandri.

Atît materialul cuprins în caietul de care ne-am ocupat, cît și cel din numeroasele caiete rămase de la Cipariu, este o dovadă despre preocupările sale lexicografice, asupra cărora s-a insistat prea puțin pînă acum²⁸. Cercetarea amănunțită a materialului cules poate scoate la iveală rezultatele necunoscute la care a ajuns Cipariu în explicarea și stabilirea sensurilor unor cuvinte, într-o epocă în care nu exista, în afară de *Lexiconul de la Buda*, un dicționar științific al limbii noastre. În cazul lui *nu-i cuvenea*²⁹, de exemplu, Cipariu are meritul de a fi explicat cel dintîi originea acestui cuvînt, explicație la care s-a oprit mai tîrziu și Tiktin în dicționarul său.

Cele cîteva pagini ale glosarului dovedesc cu prisosință conștiințozitatea care l-a caracterizat întotdeauna pe Cipariu. Dar îngrămădirea nesistematică a materialului în caiete, pe lîngă celelalte motive, pe care le invocă ori de cîte ori amintește de dicționarul și glosarul proiectat³⁰, au contribuit fără îndoială la amînarea elaborării acestor lucrări, care ar fi putut fi deosebit de prețioase pentru lexicografia romînească.

ИЗ ЛЕКСИЧЕСКИХ ЗАПРОСОВ ТИМОТЕЯ ЧИПАРИУ (I)

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Автор анализирует несколько страниц рукописи Т. Чипариу, содержащих в себе слова и формы, взятые из *Balade* В. Александри (изд. 1852—1853 г.) и из стихотворений, изданных в журнале „Буковина” в 1849 г.

Хотя количество слов этого „словаря” незначительное, все же оно является достаточным доказательством интереса, придаваемого Т. Чипариу к языку современных ему писателей. Многие из зарегистрированных им форм ограничиваются лишь подтверждением его форму-

²⁷ Sublinierea e a lui Cipariu (p. 26 a manuscrisului).

²⁸ Cf. „Archivu”, p. 82; A. Viciu, în „Unirea” (Blaj), XV (1905), p. 214 și Șt. Manciulea, *Timotei Cipariu gazetar*, Brașov, 1942, p. 31 (Extras din „Gazeta Transilvaniei”).

²⁹ Vezi p. 70—71.

³⁰ Cf. „Archivu”, p. 84, 785. Ne propunem să revenim asupra preocupărilor lexicografice ale lui T. Cipariu cu alt prilej.

лировок, установленных им в его грамматических работах. С другой стороны, они как бы отражают и другую сторону его запросов. Мы имеем в виду его лексикографическую работу, которой уделялось до сих пор мало внимания. Подробное исследование рукописи Чипариу может выявить неизвестные результаты, достигнутые им в объяснении смысла некоторых слов в эпоху, когда, кроме *Dictionarul de la Buda* не существовало ни одного научного словаря румынского языка.

LES PRÉOCCUPATIONS LEXICOGRAPHIQUES DE TIMOTEI CIPARIU (I)

RÉSUMÉ

L'auteur analyse quelques pages d'un manuscrit de Timotei Cipariu, qui contient des formes et des mots extraits des *Ballades* de V. Alecsandri (éd. 1852—1853) et des poésies publiées dans la revue „Bucovina” de 1849.

Bien que ce „glossaire” ne contienne qu'un nombre réduit de mots, il n'en constitue pas moins une preuve de l'intérêt que Timotei Cipariu témoignait à la langue des écrivains de son époque. Bon nombre des formes consignées ne faisaient que confirmer les idées qu'il avait soutenues dans ses ouvrages de grammaire. D'autre part, elles semblent refléter un autre aspect de ses préoccupations, notamment son activité lexicographique, qui n'a été que peu étudiée jusqu'à présent. L'étude détaillée des manuscrits de Cipariu peut révéler les résultats, encore inconnus jusqu'ici, auxquels il a abouti dans l'explication et l'établissement des sens de certains mots, à une époque où, excepté le *Dictionnaire de Buda*, la langue roumaine ne possédait pas de dictionnaire scientifique.

SUFIXUL *-ău* ÎN CUVINTELE DE ORIGINE MAGHIARĂ DIN LIMBA ROMÂNĂ

DE
EMESE KIS

Limba română, la fel ca celelalte limbi romanice, posedă un sistem de sufixe bogat, capabil să exprime clar un mare număr de nuanțe. Menținându-se ca sistem latin, elementele sale sînt însă înprospătate fie prin formații interne, fie, mai ales, pe calea împrumutului. Alături de foarte multe sufixe de origine slavă, cîteva turcești, grecești, multe recente de origine latină și greacă, primite cele mai multe prin intermediul limbii franceze, limba română s-a îmbogățit și prin sufixe de origine maghiară¹. Printre ele cel mai productiv e sufixul *-ău*.

Printre cele 1094 mai bine zis 402 cuvinte (avînd aproape fiecare cîte 2—7 variante fonetice) terminate în *-ău* din limba română² sînt de origine maghiară 33 %, de origine latină, poloneză, germană, turcească etc. 3 %; formații pe teren românesc, prin adăugarea sufixului la cuvinte de diferite origini și la onomatopee 59 %; prin schimb de sufixe 4 %, un cuvînt, *pîrău*, ar putea fi autohton³, restul pare a avea o proveniență discutabilă. Cuvintele prezintă nu numai numeroase variante fonetice (ca *gealău*, *jalău*, *cealău*, *ghialău*, *ghilău* etc.), ci și o bogăție de variante morfologice și lexicale. De pildă, cuvîntul magh. *tanu* „martor” a dat două substantive masculine românești: *tanău* „idem” (Pașca, 56) și *tanău* — *tănău* „prost, dobitoc” (Scriban, 1297) și un adjectiv: *tanău* „idem”. Printre cele 134 cuvinte de origine maghiară (s-a făcut abstracție de variantele fonetice) găsim 98 de substantive neutre (de ex. *ucău*, *adău*, *băgău*, *făgădău*, *ovodău* etc.); 32 de substantive masculine (ca *haidău*, *labidău*, *sabău*, *șvagău* etc.) și 4 adjective (*mangalău*, *tanău*, *tărtău*, *zabalău*). În aceste cuvinte s-a împrumutat direct forma sufixată. Alături de cuvîntul *făgădău*, existînd și împrumutul *a făgădui*, alături de *haitău* și *a hăitui*, sufixul *-ău* s-a detașat și s-a alăturat și altor cuvinte de diferite origini, latină: *codău*, *culegău*,

¹ G. Pascu, *Sufixele românești*, București, 1916, p. 412—419.

² Numărătoria s-a făcut după DI.

³ R. Todoran, *Note morfologice*, în „Cercetări de lingvistică”, I, 1957, p. 133.

lîmbău; sîrbești — bulgărești: *ciucurău* „os mare, ciolan” (DA); săsești: *bredălău* „par cu care se răsucește funia trecută peste un obiect spre a-l întinde” (DA); turcești: *cearcău* „galben” (DA); maghiare: *ferestrău*⁴. El a substituit câteodată terminația *-an* (confundat cu sufixul *-an*, sufix avînd funcții semantice similare cu cele ale lui *-ău*) ca în *haldău* (DI) pentru *haldan*, „fire de cînepă”; *făcău* < magh. *fakalán*.

În unele cazuri s-a desprins nu numai sufixul participiului maghiar *-ó, -ő*, ci s-au detașat și sufixele verbale maghiare care îl precedaseră: sufixul denominal *-l*, cel frecventativ *-al, -el, -ál, -él*. Astfel a intrat în limba romînă nu număr bogat de cuvinte în *-aldău, -ălău, -aleu*, ca rom. *meselău* magh. *meszel-ő*, rom. *răsălău* < magh. *reszel-ő*, rom. *abarlău* „blid în care se strecoară laptele” (< magh. *abár(o)l-ó* „vas de opărit”) și avînd în limbă perechi ca *ras-răsălău* (prin apropierea formelor *a rade* și *a răsăli*), *a fești* — *feșteu* și s-a ajuns la constituirea unui sufix cu funcție peiorativă *-ălău, -elău, -lău* (cf. *mutălău, torcău, butălău*). Sufixul rom. *-ălău* nu este deci un sufix compus pe teren romînesc (*-ală + -ău*) cum îl prezintă Gh. Pascu⁵, mai cu seamă că nici nu există forme ca **mutală, *torcală* etc. care să fi putut da naștere, cu ajutorul sufixului *-ău*, unor forme ca *mutălău, torcău*.

*

Sufixul *-ău* pune probleme atît în privința funcției, rolului pe care îl deține în derivația limbii romîne, cît și în ceea ce privește aspectul lui fonetic.

Funcțiile sufixului *-ău*

G. Pascu, în lucrarea citată, înșiră amănunțit funcțiile pe care le îndeplinește sufixul *-ău* în limba romînă. Acest sufix derivă:

A) *substantive* cu următoarele înțelesuri: 1. *augmentativ* (*băltău* „baltă mare”, *ningău* „ninoare mare”); 2. *depreciative comune* (*plîuhău* „rachiu rău”); 3. *depreciative nume proprii, porecle* (*Codău, Gînscău*); 4. *colective* (*bălegău*); 5. *nomina agentis* (*alergău*); 6. *nomina instrumenti* (*mestecău* < a m e s t e c a). Este de menționat faptul că lingvistul Tamás Lajos în observația citată amintește de o frecvență surprinzătoare a sufixului *-ău* în domeniul categoriei uneltelor. Alături de aceste funcții înșirate de Pascu, sufixul *-ău* mai poate avea și valoare de sufix motional: *șopîrlău, hulpău* (DI).

B) *Adjective* care exprimă însușirea de a fi posesorul unei calități prin excelență: 1. derivate de la substantive (*fălcău* „om cu fălcile mari” < f a l c ă); 2. derivate de la adjective (*lungău* < l u n g, *largău* < l a r g); 3. derivate de la verbe (*lingău* „lingușitor” < l i n g, *mîncău* „mîncăcios” < m î n c); 4. un număr bogat de adjective devenite substantive, exprimînd fie nume de animale (*fugău* „potîrniche” < f u g), fie porecle (*Beșău*).

⁴ Observația lui Tamás Lajos la discursul lui Gáldi László *A szlaviztikai jövevényszó-kutatás néhány problémája*, publicat în seria „Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi osztályának közleményei”, XII, 1958, 1-4, p. 143.

⁵ G. Pascu, *op. cit.*, p. 418.

În limba maghiară funcțiile sufixului corespunzător -ó, -ő, în linii mari, ar fi aceleași; alta este însă frecvența și ordinea importanței acestor funcții. În această limbă, -ó, -ő este, la origine⁶, sufixul specific participiului prezent (*jelen idejű meléknévi igenév*) iar, ca funcție de bază, o are pe aceea de nomen agentis (*tanít* „învăță”, *tanít-ó* „învățător”, *használ* „folosește” *használ-ó* „folositor”, *őríz* „păzește” *őr(i)ző* „păzitor”). Sufixul derivă nume care pot avea și funcție de adjectiv și funcție de substantiv (magh. *kutat-ó* „cercetător” < *kutat* „cercetează”, magh. *mutat-ó* „arătător” < *mutat* „arată”) și adjective devenite substantive (magh. *vető* „semănător” < *vet* „seamnă”). Alături de nomina agentis, acest sufix derivă și nomina instrumenti (*kötő* „sfoară < k ö t „leagă”; *koppantó* „mucări” < k o p p a n t „a tăia mucul la lumînare”). Pe cînd funcțiile, lui -ó, -ő, amintite mai sus, sînt foarte frecvente și astăzi în limba maghiară, funcția de a deriva posesorul unei calități prin excelență apare numai în cuvinte compuse sau în combinații sintactice, în care derivatul e însoțit de un complement sau atribut, de ex.: *istentagadó* „ateist”, pe cînd *tagadó* are numai sensul de „cel care neagă” (< t a g a d „neagă”). Firește, aceste combinații sintactice puteau să aibă — dar numai în funcție de sensul elementelor atributive sau complete componente și sens augmentativ, de ex. *nagyevő* „mîncău” față de < *evő* „cel care mîncă”. Posibilitățile de a compune astfel de combinații sintactice cu derivate în -ó, -ő, care să desemneze posesorul unei calități prin excelență și care să aibă nuanță augmentativă sau depreciativă erau mult mai frecvente, aproape nelimitate, în limba maghiară veche⁷. La fel de frecventă era în limbă și folosirea acestor combinații sintactice ca nume proprii (în basmele populare): *Panyivő* „Strîmbă-Lemne”, *Kőmorzsoló* „Sfarmă-Piatră”.

Prin urmare, funcțiile sufixului -ău, cu excepția funcției de sufix motional (care în limba maghiară nici nu s-ar fi putut dezvolta, în sistemul acestei limbi neexistînd categoria genului), se găsesc și la sufixul maghiar corespunzător, -ó, -ő. În același timp funcțiile cele mai răspîndite în limba romînă sînt caracteristice limbii maghiare vechi. Funcțiile augmentative și depreciative, exprimate în limba maghiară veche prin unități sintactice în combinația cărora a intrat ca element component derivatul cu sufixul -ó, -ő, au ajuns ca în limba romînă să fie îndeplinite și deținute de sufixul însuși, să se transmită, să se concentreze în însuși sufixul -ău.

Aspectul fonetic al sufixului -ău

Sufixul romînesc -ău e considerat ca un reprezentant al sufixului -ó, -ő lung final al limbii maghiare literare⁸. Se știe însă că un -ó lung final, accentuat, potrivit sistemului fonetic și morfologic al limbii romîne ar fi dat mai degrabă -ou: cf. formele, puține la număr, în -ou care prezintă și variante în -ău, ca rom. *ceacou* < magh. *csákó* (DA); rom. *copou* < *kopó*

⁶ Balassa J.-Simonyi Zs., *Magyar hangtan és alaktan*, Budapeșt, 1895, p. 504.

⁷ Könyve Nándor, *Az ó, ő képzős igenév a régi magyar nyelvbën*, (Budenz — Album), Budapeșt, 1884, p. 195—203.

⁸ R. Todoran, *loc. cit.*

(DA) și formele foarte numeroase de origine franceză cu terminația *-ou* (< fr. *-eau, -au, -o*). Trecerea *-o* > *ă* ar fi ușor de explicat în poziție neaccentuată, adică presupunând că aceste cuvinte și-ar fi păstrat accentul pe prima silabă din cuvântul maghiar. Însă forme ca un pretins *sábău sînt inexistente în limbă (toate cuvintele în *-ău* poartă accentul pe ultima silabă), ceea ce e și normal deoarece cuvîntul a devenit oxiton din paroxiton tocmai datorită cantității vocalei maghiare⁹.

Cercetînd etimologii de origine maghiară care stau la baza formelor în *-ău*, observăm că un număr considerabil al împrumuturilor și anume 51% prezintă forme corespunzătoare terminate în *-ó* în limba maghiară literară, 22% forme terminate în *-ő*, 10% în *-a*, restul în *-ú, -ü, -é* sau alte terminații. Dintre aceste forme, cele cu terminația *-ó* în limba maghiară literară au terminația diftong descendent în dialecte¹⁰ și anume varianta *-őű*, care din punctul de vedere al articulării stă cel mai aproape de diftongii rom. *-eu* și *-ău*. Pierzîndu-și caracterul rotunjit el a putut fi identificat cu ușurință de vorbitorii romîni cu varianta *-eu* a diftongului rom. *-ău/eu*, *ă* fiind varianta cu articularea medială, iar *e* varianta cu articularea anterioară a aceluiași fonem nerotunjit¹¹.

Astfel, formele romînești *eleștău* (DI) „aluățel”, *fitău* „bumbac roșu sau negru de calitate aleasă cu care se cos motive pe albituri” (Pașca, 27), *ilău* „nicovală” (DA), *lepedău* (DLRLO), *mesălău* „bidinea” (Márton, 27), *pergău* (DI), *răsălău* (DI), *suldeu* (Tamás, M. 31), *temetău* (ALR II, h. 301) etc. nu provin din formele maghiare cu terminația *-ó*, *élesztő*, *fejtő*, *üllő*, *lepedő*, *meszelő*, *pergő*, *reszelő*, *süldő*, *temető* etc. din limba maghiară literară, ci din formele maghiare dialectale *élesztőű* (Csüry, 310), *fejtőű* (Csüry, 268), *üllőű* (Csüry, 426), *lepedőű* (Csüry, 28), sau *lepedőű* *lepedőű*, *lepődőű* (Szabó-Márton-Gálffy, h. XI), *meszelőű* (Csüry, 126), *pergőű* (Csüry, 229), *süldőű* (Csüry, 308), *temetőű* (Csüry, 381) etc. În favoarea interpretării diftongului maghiar dialectal *-őű* de către vorbitori ca o variantă fonetică a diftongului romînesc *-ău(-eu)*, pledează faptul că majoritatea formelor amintite prezintă atât variante în *-ău*, cît și în *-eu* în dialectele romînești: *d'aplău-dăpleu*, *dulău-duleu*, *ilău-ileu*, *lepedău* — *lepedeu*, *metelău* — *meteleu*, *răsălău* — *reselău* etc. etc. (cf. bogăția de variante din DI).

În comparație cu cele terminate dialectal în *-őű* (22%), formele dialectale maghiare terminate în diftongul *-ou* au mai mulți reprezentanți în limba romînă (51%). Cuvintele *adău*, *ceacău*, *ciociltău* (DA), *fărăgău* (Tamás, u. 16), *halău* (Mindrescu, 163), *rablău* (Tamás, U. 40) etc. etc. stau și ele mai aproape de formele dialectale maghiare *adóu* (Csüry, 21), *csákóu* (Csüry, 131), *csikóutóu* (Csüry, 142), *faragóu* (Csüry, 254), *hálóu* (Csüry, 355), *rablóu* (Csüry, 255), decît de *adó*, *csákó*, *faragó* etc. din limba maghiară literară. E semnificativ faptul că unui *-ou* maghiar îi corespund nu numai

⁹ P. Neiescu, *Accentul în cuvintele de origine maghiară*, în „Cercetări de lingvistică” III, 1958, p. 137—139.

¹⁰ Tremblé L., *Der dynamische Wortakzent der ungarischen Lehnwörter im Rumänischen*, în „Bulletin Linguistique”, II, 1934, p. 60.

¹¹ Academia Republicii Populare Romîne, *Gramatica limbii romîne*, vol. I, *Vocabularul, fonetica și morfologia*, București, 1954, p. 82—83.

variante în *-ău*, ci și în *-eu* în dialectele românești ca *ciobolău* — *ciubeleu* (Pașca, 19); *cobîrlău* — *gobîrlău* (DI). Ba mai mult, la *hintău* — *hinteu* forma în *-eu* e considerată ca cea literară (cf. DLRLC). După semioclusiva prepalatală *č* și în general după consoane sau grupuri de consoane palatale (cf. formele *arșeu*, *copîrșeu*, *heleșteu*)¹² apare numai varianta în *-eu* (cf. rom. *canceu* DA).

Prin urmare, seria cuvintelor românești terminate în diftongul *-ău* (*-eu*) s-a îmbogățit nu numai cu numele împrumutate din limba maghiară avînd la origine terminația *-öü* — diftong cu elementul vocalic rotunjit, anterior care încadrîndu-se în sistemul fonetic românesc și-a pierdut rotunjirea — ci și cu nume avînd la origine terminația *-ou* — diftong cu elementul vocalic rotunjit, posterior, care încadrîndu-se în sistemul fonetic românesc și-a pierdut caracterul rotunjit. Ba mai mult, în cazul lui *hinteu*, *canceu*, și-a pierdut pînă și articulația posteroară.

Se pune problema dacă în cazul preluării acestor diftongi caracterul rotunjit s-a pierdut cu ocazia încadrării în sistemul românesc sau putem presupune etimoni care să se fi terminat în variantă nerotunjită în însăși limba maghiară. Diftongul *-öü* din punctul de vedere al istoriei limbii maghiare este faza unei evoluții fonetice: *-ey* > *-eü* > *-öü* > *-ö* cf. formele din documentele vechi maghiare atestate în anii 1055 : *menéh* ; 1211 : *Quereh* ; 1211 : *Qesereu* ; 1237 : *Kesereu* etc.¹³, pentru *menő*, *kérő*, *keserő*, *keserű* din limba maghiară actuală. Variante nerotunjite *-ë*, *é* apar și astăzi în dialecte, cf. *reszelë*, *essë* (*tartó*) (RMNYA 2481)¹⁴ (literar *reszelő*, *eső*, deci pentru *-ő* din limba maghiară literară).

Diftongul *-ou* a trecut și el prin faze nerotunjite în cursul istoriei limbii maghiare : *-ay* > *-au* > *-ou* > *-ó* cf. formele din documentele vechi maghiare atestate în anii 1055 : *gisnav* ; 1267, 1380 *Gyznou* ; 1364, 1399 : *Gyzno*¹⁵, pentru *disznó* din limba maghiară literară. Ba mai mult, în anumite funcții morfologice diftongul prezintă variante nerotunjite anterioare.

Lingvistul maghiar Kräuter Ferenc¹⁶ admite că formele participiului prezent maghiar de tipul *csáгатé*, *csáगतó* ; *pattantyu* notat și *pattanté* ; *hattyu* notat în texte vechi *hatryw* și *hate*, au avut o dublă posibilitate de dezvoltare : printr-o evoluție fonetică generală prin diftongul *-ou* s-a ajuns la terminația *-tou* *-tó* care exprimă autorul acțiunii, iar printr-o evoluție fonetică posibilă și cu răspîndire mai restrînsă în spațiu și în timp s-a ajuns

la terminația *-teu* $\left\{ \begin{array}{l} -\text{tiu} \text{ literar} \\ -\text{té} \text{ dialectal} \end{array} \right\}$ care exprimă instrumentul acțiunii.

Într-adevăr, o formă românească, ca de ex. *colatău* „mînerul sucalei“ (DA) stă mai aproape din punct de vedere fonetic de un astfel de etimon.

¹² Trembl L., *op. cit.*, p. 61.

¹³ Bárczi G., *Magyar hangtörténet*, Budapest, 1954, p. 70—71 ; cf. și Bárczi G., *A labiális ulótagú kettőshangzók megmaradásának kérdéséhez*, în „Magyar Nyelv“, XLIX, 1953, p. 35—43.

¹⁴ Materialul necartografiat al Atlasului dialectelor maghiare din R.P.R. (RMNYA) adunat de cercetătorii Inst. de lingvistică din Cluj în 1958. Numărul (1—3379) care urmează după siglă reprezintă numărul întrebării din chestionar.

¹⁵ Bárczi G., *Magyar hangtörténet*, p. 72.

¹⁶ Kräuter Ferenc, *Adalékok a magyar történelmi hangtanhoz*, în „Magyar Nyelv“, IX, 1913, p. 119—124 ; cf. și Horger A., *Borju, gyapju és esalán*, în „Magyar Nyelv“, IX, 1913, p. 111—116.

terminat în *-té*, decît de forma actuală terminată în *-tyú*: *kallanttyú* „mîner”. Deci, în explicarea formelor rom. *perdideu*, *burghidău*, *ferchedeu* trebuie luate în considerare nu numai formele maghiare literare contemporane terminate în *-tő*, *-tyű*, cum a procedat N. Drăganu¹⁷, ci și cele terminate în limba maghiară veche în *-teu* > *-té*. Avînd în vedere bogăția formelor în *-ău* în domeniul uneltelor, se ajunge la constatarea că variantei celei mai apropiate de forma romînească din punct de vedere fonetic îi corespunde și funcția semantică. În maghiară faza *-eu* a sufixului are o mică răspîndire și derivă instrumentul acțiunii; trecînd în limba romînă, sufixul primește conținut semantic mai restrîns, dar mai concret, denumind categoria uneltelor și obține o răspîndire foarte largă.

Terminația *-ó* din limba maghiară literară prezintă în graiuri nu numai varianta *-óu* (cu elementul vocalic rotunjit-posterior), ci ca de ex. în satul Dopca, reg. Stalin, și variante *-őü* (cu elementul vocalic rotunjit-anterior): *koporsőü* (RMNYA 2983) pentru forma literară *koporsó*, *hordőü* ~ *hordó* (RMNYA, 343) pentru forma literară *hordó*. Mai mult, sporadic apare și *-eu*, *-ëu* pentru magh. lit. *-ó* (cu elementul vocalic care și-a pierdut nu numai caracterul posterior, ci în parte și cel rotunjit): *csapëu* (RMNYA 615) pentru magh. lit. *csapó*, *mankëü* (*mankóu*) (RMNYA 195) pentru magh. lit. *mankó*, deci variante care se apropie de *-eu* din limba romînă. La Aita-Seacă, reg. Autonomă Maghiară¹⁸ pentru *-ó* din limba maghiară literară se aude în schimb diftongul *-ëü* (cu elementul vocalic nerotunjit-medial-identic în privința formării și a locului de articulare cu *ă* din limba romînă) în cuvinte ca *tanittëü* la informatorii mai în vîrstă, *assëü*, *tanittëü*, *birëü*, *bisëü* la informatorii între cele două vîrste și *assou* (*assëu*), *tanittëü*, *birëü* (*birou*) la copii. Astfel de variante dialectale (și nu *-ó* din limba maghiară literară) au putut fi identificate cu ușurință cu diftongul *-ău* existent în sistemul fonetic romînesc (cf. rom. *rău* < lat. *reus*).

Pare posibil prin urmare faptul ca aspectul fonetic al sufixului *-ău* (*-eu*) de origine maghiară să păstreze stadii fonetice arhaice ori stadii de relice dialectale ale diftongilor *-őü*, *-óu*.

10% dintre formele cu terminația *-ău* prezintă etimonul în *-a* (fonetic *-o*) în limba maghiară literară și în dialecte: *tărcău* (DI), *corfău* (DA), *chișafău*, *hamfău* (ALR. SN. II, h. 347), *șamfău* (DI), *șargău* (DI) (< magh. *tarka*, *barka*, *karfa*, *kisefa*, *hámfa*, *sámfa*, *sárga* etc.), restul, în *-ú*, *-ü*, *-é* sau alte terminații. Pentru încadrarea acestora în sistemul *-ău* (*-eu*) nu e exclus să se fi pornit de la masculinul singular al adjectivelor, la care nu se admite terminația *-a* specifică pentru feminine¹⁹. În orice caz, sufixul *-ău* (*-eu*) o dată format, încheșat, a putut să absoarbă apoi cuvinte cu cele mai

¹⁷ Raport anual, în „Dacoromania”, V, 1927—1928, p. 900.

¹⁸ Márton Gy.-Gálffy M., *A Bolyai Egyetem magyar nyelvészeti székének nyelvtudományi tevékenysége a Magyar Autonóm Tartományban* [Activitatea de cercetări dialectale în Regiunea Autonomă Maghiară a Catedrei de lingvistică maghiară a Universității „Bolyai”], în „A Kolozsvári V. Babeș és Bolyai Egyetem Közleményei Társadalomtudományi sorozat”, I, 1956, p. 253.

¹⁹ Tamás L., *Ugocsi magyar-rumén kapcsolatok*, Kolozsvár, 1944, p. 43.

diferite terminații (de la cele de tipul rom. *jucuțău* (DI) < magh. *perzekutor*²⁰, pînă la forme ca *rendău* < magh. *rendör*. TAMÁS, U. 40).

Se pare, prin urmare, că stadiile fonetice arhaice ori stadiile de relice dialectale ale diftongilor magh. -*öü*, -*óu* s-au păstrat în aspectul fonetic al sufixului rom. -*ău* (-*eu*). Punctul de plecare în explicarea aspectului fonetic al acestui sufix îl constituie variantele de diftongi maghiari cu elementul vocalic anterior (nerotunjit sau rotunjit) care a dat apoi diftongul rom. -*eu* sau -*ău* cu elementul vocalic anterior sau medial nerotunjit.

Nu este exclusă posibilitatea ca la integrarea în categoria cuvintelor terminate în sufixul -*ău*(-*eu*) a formelor maghiare cu terminația diftong — corespunzător unui -*ó* final din limba maghiară literară să fi contribuit într-o măsură oarecare și factori de ordin fonetic specifici graiurilor românești ca de pildă trecerea lui *o* accentuat la *ă*²¹ în formele dialectale, *ăm*, *ăi*, *ăk'*, *tăt*, *tăt'* pentru formele literare *om*, *oi*, *ochi*, *tot*, *toți*. Aria de răspîndire a trecerii *ó* > *ă* — cf. *pt'élia d'i pă uăt'u* ALR I, h. 17 (PLEOAPA); *lumina, uăt'ului* ALR I, h. 19 (PUPILA) — corespunde în linii mari cu răspîndirea formelor în -*eu* pentru -*ău*(-*eu*); cf. *temeteu* ALR II, h. 301 (CIMITIR), *copârșeu* ALR II, h. 297 (COSCIUG) (adică rostirea *e* după *s*, *ș*, *j* etc.); cf. ALR SN. I, h. 208, 209, 210 (CIREȘE ALBE, CIREȘE AMARE, PIERSEC etc.).

Aspectul morfologic al sufixului -ău

Nu numai în privința aspectului fonetic, ci și privind aspectul morfologic al sufixului românesc -*ău*(-*eu*) se pare că punctul de plecare îl constituie, de asemenea, formele cu terminația românească -*eu* provenită din diftongii maghiari cu elementul vocalic anterior nerotunjit sau rotunjit, fapt confirmat prin extensiunea pluralului în -*cauă*, -*auă* a substantivelor pentru care se consideră ca punct de plecare de asemenea singularele în -*eu*²².

*

În concluzie, sufixul -*ău*, cel mai productiv dintre sufixele de origine maghiară, derivă substantive și adjective din cuvinte de origine latină și străină. Privind funcțiile pe care le are acest sufix, se constată că în limba română sînt mai frecvente acele funcții ale sale care s-au bucurat de o largă răspîndire în limba maghiară veche (nomina instrumenti, desemnarea unei calități prin excelență). În ceea ce privește aspectul fonetic, acesta pare a păstra stadii de diftong din limba maghiară veche sau stadii de relice dialectale, cu elementul vocalic anterior și posterior nerotunjit sau rotunjit, fapt confirmat și prin aspectul morfologic al sufixului (pluralul în -*cauă*).

²⁰ Etimologie propusă de G. Giuglea într-o observație făcută la una din ședințele Institutului de lingvistică din Cluj. Cf. însă, Gáldi L. (*Samuelis Kleini, Dictionarium Valachico-Latinum*, Budapest, 1944, p. 179) care derivă pl. *juculzei* din magh. *ekzsékutor* < lat. *executor*.

²¹ S. Pușcariu, *Disimilarea, diferențierea, despicarea, disocierea și înmugurirea sonanțelor*. — Un capitol de fonetică românească — în „Dacoromania“, X 2, p. 383—384.

²² R. Todoran, *loc. cit.*

ABREVIERI

- ALR = Muzeul Limbii Române din Cluj, *Atlasul lingvistic român. Partea I*, vol. I—II. Cluj-Sibiu-Leipzig, 1938—1942.
- ALR SN. = Academia R.P.R., *Atlasul lingvistic român, Serie nouă, vol. I—II*, București, 1956.
- CSÜRY = Csüry B., *Szamosháti szótár*, Budapest, 1936.
- DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, tom. I—IV, București, 1913—1949.
- DI = Academia R.P.R., *Dicționar invers*, București, 1957.
- MÁRTON = Márton, Gy., *A rumén nyelvallasz első három kötetének magyar eredetű anyaga*, Kolozsvár, 1942.
- PAȘCA = Șt. Pașca, *Glosar dialectal*, București, 1928.
- SCRIBAN = A. Scriban, *Dicționarul limbii românești*, ed. I, Iași, 1939.
- SZABÓ-MÁRTON-GÁLFFY = Szabó T. A.-Márton Gy.-Gálffy M., *Huszonöt lap „Kolozsvár és vidéke néprajzi térképé”-ből*, Kolozsvár, 1944.
- TAMÁS, M. = Tamás L., *A magyar eredetű rumén kölcsönzavak művelődéstörténeti értékelése*, Kolozsvár, 1942.
- TAMÁS, U. = Tamás L., *Ugocsa-i magyar-rumén kapcsolatok*, Kolozsvár, 1944.
- TIKTIN = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, Bukarest, 1903—1924.

СУФФИКС *-ăi* В СЛОВАХ ВЕНГЕРСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ В РУМЫНСКОМ ЯЗЫКЕ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В настоящей статье исследуется суффикс *-ăi*, венгерского происхождения в румынском языке, происходящий от имен существительных и прилагательных.

Показываются функции, которые имеет этот суффикс, образуя имена существительные со значением увеличительности, существительные с пренебрежительным оттенком, существительные пренебрежительные собственные, прозвища, существительные собирательные, *nomina agentis*, *nomina instrumenti*, имея и роль словообразовательного суффикса существительных. Функции суффикса *-ăi*, исключая определенный словообразовательный суффикс имен существительных (которые не могли бы развиваться только в румынском языке, так как в системе венгерского языка отсутствует категория рода). Существуют и у соответствующего суфф. *-ó*, *-ő* в венгерском языке, самые распространенные функции в румынском языке характерны древне-венгерскому языку. Функции увеличительности и пренебрежительности, выраженные в древне-венгерском языке синтаксическими единицами, в состав которых вошел как составной элемент производный с суффиксом *-ó*, *-ő*, в румынском языке были выполнены и исполнялись самим суффиксом, переключались на него, концентрировались в самом суффиксе *-ăi*.

Далее исследуется фонетическая сторона суффикса *-ău*. Кажется, что архаические стадии, или диалектные реликты дифтонгов *-ôû*, *-ôu* суффиксов *-ô*, *-ô* сохранились в фонетической стороне суффикса *-eu*, *-ău*. Исходной точкой в объяснении фонетической стороны этого суффикса могли бы служить варианты венгерских дифтонгов с предшествующим гласным элементом или средним неокругленным. Не исключается возможность, что включению и превращению в суффикс *-ău* венгерских форм с окончанием дифтонгов способствовали и фонетические факторы, специфические румынским наречиям, как, например, переход ударного *o* в *ă*.

Не только с фонетической, но и с румынской морфологической точки зрения, кажется, что исходной точкой являются формы с румынским окончанием, происшедшие из венгерских дифтонгов с гласным неокругленным элементом то, что подтверждается и распространением множественного числа на *-eaiă*, *-aiă* существительных, для которых исходной точкой являются единственные числа на *-eu*.

LE SUFFIXE *-ău* DANS LES MOTS D'ORIGINE HONGROISE DE LA LANGUE ROUMAINE

RÉSUMÉ

Le présent article traite du suffixe *-ău* qui en roumain est d'origine hongroise et sert à dériver des noms et des adjectifs.

On indique les fonctions que remplit ce suffixe qui sert à dériver des noms à sens augmentatif, des noms communs dépréciatifs, des noms propres dépréciatifs, des sobriquets, des noms collectifs; nomina agentis et nomina instrumenti. Les fonctions du suffixe *-ău*, excepté celle de suffixe de motion (qui n'aurait pu se développer qu'en roumain parce que la langue hongroise ignore la catégorie du genre) se retrouvent aussi dans le suffixe correspondant *-ó*, *-ô* du hongrois. On signale que les fonctions les plus répandues en roumain sont caractéristiques à l'ancien hongrois. Les fonctions augmentatives et dépréciatives exprimées en ancien hongrois par des unités syntaxiques dans la combinaison desquelles est entré comme élément composant le dérivé avec le suffixe *-ó*, *-ô*, ont fini par être remplies et détenues en roumain par le suffixe même; elles lui ont été transmises et ont été concentrées dans le suffixe *-ău*.

On étudie aussi l'aspect phonétique du suffixe *-ău*. Il semble probable que les stades archaïques des diphtongues *-ôû*, *-ôu* des suffixes *-ô*, *-ô* se soient conservés dans l'aspect phonétique du suffixe *-eu*, *-ău*. Le point de départ dans l'explication de l'aspect phonétique de ce suffixe seraient les variantes des diphtongues hongroises ayant l'élément vocalique antérieur ou médial non-arrondi. Il n'est pas exclu qu'à la transformation dans

le suffixe *-ău* des formes hongroises terminées par une diphtongue aient contribué aussi des facteurs d'ordre phonétique spécifiques aux parlers roumains, comme, par exemple, le passage de *o* accentué à *ă*.

Il semble que le point de départ, non seulement de l'aspect phonétique mais aussi de l'aspect morphologique roumain, soit constitué par les formes ayant la terminaison roumaine provenant des diphtongues hongroises avec l'élément vocalique non-arrondi, fait que confirme aussi l'extension du pluriel en *-eauă*, *-auă* des noms ayant pour point de départ le singulier en *-eu*.

FUNȚIUNEA SINTACTICĂ A PRONUMELUI REFLEXIV

DE

E. CÎMPEANU

În lucrarea de față ne vom ocupa numai cu pronumele reflexiv ca element al diatezei reflexive. Fără a pune în discuție în ce măsură „diversele întrebuințări ale reflexivului” sînt bine stabilite sau nu, le vom privi sub aspectul funcțiunii sintactice.

În mod obișnuit, manualele școlare de gramatică includ pronumele reflexive în forma verbală respectivă, considerînd că împreună cu verbul alcătuiesc un predicat verbal. Deci nu se pune problema distingerii funcțiunii sintactice a pronumelui, deși, teoretic, funcțiunea completivă e recunoscută chiar în definiția diatezei reflexive. Ar fi o tratare la fel de simplistă și vulgarizatoare considerarea întotdeauna a pronumelui reflexiv drept complement pe baza formei sale cazuale. Gramatica Academiei R.P.R. face un pas înainte în această privință și, pe lângă definirea mai cuprinzătoare a diatezei reflexive, stabilește existența și în limba română a celor șase funcțiuni ale reflexivului menționînd, uneori, și valoarea sintactică a pronumelui. Legăturile ce se stabilesc între subiect, verb și complement (direct sau indirect) permit marcarea unor deosebiri nu numai de la o diateză la alta, ci și în cadrul aceleiași diateze, a celei reflexive, între diferitele sale funcțiuni¹.

Este destul de veche și de cunoscută constatarea că în limba română nu există o formă specială pentru diateza reflexivă; ea este alcătuită din verb activ și pronume, iar acesta din urmă numai în anumite cazuri, relativ puține, constituie astăzi un morfem al reflexivului (verbe ca *a se teme*, *a se gîndi*). Cît timp își păstrează valoarea de morfem pronumele respectiv este o altă problemă, care ar merita să fie studiată. Formal, orice verb însoțit de un pronume reflexiv este la diateza reflexivă. Din punctul de vedere al conținutului, numai anumite funcțiuni ale reflexivului corespund definiției sale, adică realizează o răsfrîngere a acțiunii asupra (persoanei)

¹ Vezi N. Goga, *Observații și sugestii teoretice și melodice cu privire la diateza verbală în limba română*, în „Limba română”, VI, 1957, nr. 5, p. 65.

subiectului; în aceste cazuri însă pronumele nu mai poate fi considerat ca un simplu morfem al reflexivului². „Așa-zisele” verbe reflexive se deosebesc între ele și după forma cazuală a pronumelui, după cum remarcă acad. I. Iordan³. Din acest punct de vedere, reflexive pot fi numite numai verbele care se construiesc cu pronumele în acuzativ, căci numai acestea pot răstrînge acțiunea făcută de subiect tot asupra lui; cele construite cu dativul nu au un conținut reflexiv, „nu arată asupra cui se îndreaptă acțiunea exprimată de verb, ci că subiectul participă la săvîrșirea acțiunii și sub forma interesului pe care îl are ca ea să se săvîrșească”⁴. Această deosebire explică de ce verbele reflexive cu pronumele în dativ „au mai puține întrebări decât cele cu pronumele în cazul acuzativ”, după cum constată Gramatica Academiei (vol. I, p. 245), și de ce nu pot avea altele.

*

Reflexivul obiectiv (*a se spăla, a se îmbrăca* etc.). După cum rezultă chiar din denumirea sa, acest reflexiv se caracterizează prin aceea că păstrează neștirbită întreaga valoare obiectivă a pronumelui reflexiv. De aceea reflexivul obiectiv este considerat drept reflexivul propriu-zis, această funcțiune corespunzînd în întregime definiției care se dă în mod obișnuit diatezei reflexive. Pe baza aceluiași fapt se trage însă și concluzia că limba romînă nu are o diateză reflexivă, deoarece verbe ca *mă spăl, mă duc* sînt verbe active, care, în anumite condiții, au o întrebuintare reflexivă. Orice verb activ tranzitiv poate deveni reflexiv obiectiv. Vorbînd de raportul dintre reflexivul obiectiv și activ, Al. Graur dădea dreptate lui M. Tangl, „care pretinde (Z Sl Ph., IV, 240) că este vorba numai de distribuirea forțelor: dacă subiectul este mai puternic, verbul este activ; dacă obiectul este mai puternic, verbul devine reflexiv”⁵, și dă ca exemplu propoziția *eu te lipesc de mine*, egală în privința rezultatului acțiunii cu *eu mă lipesc de tine*. Această „distribuție a forțelor” corespunde cu raportul logic dintre subiect și obiect și o întîlnim, sub o formă asemănătoare, la toate reflexivele obiective. Astfel în *tu (mă) duci* subiectul este mai tare și supune obiectul (*mă*); în *eu mă duc* obiectul a devenit mai puternic, iar verbul a trecut de la activ la reflexiv.

Reflexivul eventiv (*a se întrista, a se înverzi, a se îngrășa* etc.). După cum se știe, această categorie este foarte apropiată de aceea a incoativelor, care pot fi considerate eventive active. Adăugînd pronumele reflexiv cu funcțiune obiectivă, se creează reflexivul eventiv corespunzător: *a îmbătrîni — a se îmbătrîni; a înverzi — a se înverzi*. „În primul caz acțiunea

² Vezi S. Stati, *Verb „reflexive” construite cu dativul*, în „Studii și cercetări lingvistice”, V, 1954, nr. 1—2, p. 145. Autorul consideră că „sens reflexiv nu au decât reflexivele obiective și, în parte, cele reciproce”, sens dat nu de forma verbului, ci de pronumele reflexiv; de aceea propune să fie denumite verbe *pronominale*. Alții, sub aceeași denumire, cuprînd, dimpotrivă, „aceia categorie de verbe care nu se pot întrebuinta și nici nu se întrebuintează fără pronumele în acuzativ ori dativ” (N. Goga, *op. cit.*, p. 71).

³ *Limba romînă contemporană*, ed. a II-a, [București], 1956, p. 449.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Al. Graur, *Les verbes réfléchis en roumain*, în „Bulletin linguistique” VI, 1938, p. 54—55.

vine din afară, în al doilea ea este făcută de subiect, și noi avem de-a face cu un reflexiv obiectiv : „eu mă îmbătrînesc (înverzesc) pe mine însumi, în același fel cum pot să-l îmbătrînesc (înverzesc) pe altul”⁶. De la un verb tranzitiv, dacă bineînțeles sensul acestuia este corespunzător, se poate forma cu ușurință un reflexiv eventiv prin înlocuirea obiectului direct ce urmează să-și schimbe starea cu un pronume reflexiv : în felul acesta, subiectul își modifică starea și nu complementul, verbul a devenit eventiv. „Cum se dovedește prin urmare că *a se îngrășa* nu este obiectiv ? — se întreabă pe bună dreptate Al. Graur. — La fel cum *mă spăl* este obiectiv (reflexiv) în raport cu *spăl pe cineva*, *mă îngrăș* este obiectiv (reflexiv) în raport cu *îngrăș găștele*”⁷. Acest raport al reflexivului eventiv cu cel obiectiv demonstrează clar că pronumele păstrează valoarea de complement direct. Dar „eventivul nu este neapărat legat de obiectiv... El poate fi legat și de pasiv și de dinamic”⁸.

Legătura sa cu pasivul se explică prin însăși natura eventivului : de foarte multe ori modificarea în starea subiectului este provocată nu de acesta, ci de cauze exterioare. *A se întrista* înseamnă și *a fi întristat* (de ceva sau cineva), *a se înverzi*, și *a fi înverzit* (de ceva sau cineva) etc. Subiectul nu este totdeauna bucuros de asemenea schimbări și le lasă, uneori, pe seama altora. Spre deosebire însă de pasiv, eventivul nu solicită prezența sau subînțelegerea subiectului logic, a agentului acțiunii, deoarece el concentrează toată atenția asupra conținutului său eventiv, asupra modificării ce are loc în starea subiectului, aceasta fiind importantă.

Eventivul poate fi legat și de dinamic, după cum remarcă Gramatica Academiei, aducând în sprijinul acestei afirmații „o serie de verbe reflexive ale căror antonime nu sînt reflexive : *a se îngrășa* — *a slăbi* ; *a se dezgheța* — *a îngheța* ; *a se odihni* — *a osteni* (*a obosi*) ; *a se îmbogăți* — *a sărăci*. Formele reflexive arată interesul subiectului pentru acțiune, intenția lui, dorința de a obține un rezultat, pe cînd cele active se petrec în general fără ca subiectul să fie bucuros de ele. Se poate deci vedea în folosirea pronumelui un element dinamic” (vol. I, p. 247). Și în aceste exemple eventivul se leagă de obiectiv prin funcțiunea completivă a pronumelui, căci, chiar dacă unele antonime nu pot fi reflexive (*a slăbi*, *a sărăci*, *a îngheța*), toate reflexivele menționate mai sus pot fi active : *a se îngrășa* — *a îngrășa* (ceva) ; *a se îmbogăți* — *a îmbogăți* (pe cineva, ceva) ; *a se dezgheța* — *a dezgheța* (ceva, pe cineva) ; *a se odihni* — *a (-și) odihni* (picioarele, calul). Deci pronumele reflexiv, chiar dacă acordă verbului un sens dinamic, fără ca verbul să fie reflexiv dinamic, își păstrează valoarea completivă.

În cazul unor antonime ca *a osteni* (*a obosi*) avem și forme reflexive : *a se obosi* (m-am obosit), *a se osteni* (m-am ostenit), deși nici de astă dată subiectul nu este bucuros de această acțiune. Reflexivul apare și se întărește datorită funcțiunii tranzitive crescînde a verbului : din moment ce eu pot obosi pe cineva (calul, cîinele), pot să mă obosesc și pe mine. Acest fapt este determinant și nu interesul sau lipsa de interes a subiectului.

⁶ Al. Graur, *Les verbes réfléchis en roumain*, în „Bulletin linguistique”, VI, 1938, p. 66.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Gramatica Academiei R.P.R.*, vol. I, [București], 1954, p. 247.

Că în cazul eventivelor pronumele își păstrează valoarea obiectivă rezultă, indirect, și din faptul că reflexivul cu pronumele în dativ nu poate avea o asemenea funcțiune. Dacă în exemplele amintite deja înlocuim pronumele în acuzativ cu cel în dativ, reflexivul nu mai poate arăta o schimbare în starea subiectului: lipsit de pronumele în acuzativ, își caută un alt complement a cărui stare s-o modifice. Ex.: *a se îngrășa* — *a-și îngrășa* (giștele); *a se întrista* — *a-și întrista* (prietenul); *a se înverzi* — *a-și înverzi* (haina). Iată deci o altă manifestare a valorii complete a pronumelui, precum și deosebirea ce rezultă, pe baza celor spuse până aici, între reflexivul obiectiv și cel eventiv. Chiar dacă am neglija unele aspecte ca formarea specifică a eventivelor pe baza unor nume (*a se întrista* înseamnă a deveni trist; *a se acri* înseamnă a deveni acru etc.), totuși categoria reflexivelor eventive nu este bazată numai pe nuanțe de sens; ea are o situație oarecum aparte și în privința valorii obiective a pronumelui. De cele mai multe ori, eventivul se aseamănă cu reflexivul obiectiv, dar valoarea obiectivă a pronumelui este mai puțin clară decât la acesta din urmă; alteori se apropie de pasiv, deosebindu-se de acesta și prin aceea că trimiterea la un agent exterior nu este la fel de categorică, absolut necesară; iar alteori, eventivul se apropie de dinamic, fără a putea fi însă identificat cu acesta, căci pronumele reflexiv mai păstrează încă funcțiunea de complement direct.

Reflexivul reciproc (*a se certa*, *a se bate*, *a se saluta* — cu cineva). Din definiția dată acestei funcțiuni reflexive, „acțiunea e făcută în același timp de două sau mai multe subiecte și fiecare dintre ele suferă efectele acțiunii făcute de celălalt sau celelalte”⁹, rezultă fără nici o îndoială valoarea de complement direct a pronumelui, raporturile reciprocului cu obiectivul; se deosebește însă de obiectiv prin aceea că obiectul nu suferă efectele acțiunii propriului subiect, ci a altui subiect care săvârșește aceeași acțiune, înrudindu-se pe această linie cu pasivul. Am putea deci contesta mai degrabă valoarea reflexivă a reciprocului, decât valoarea obiectivă a pronumelui.

Reflexivul reciproc pretinde un obiect activ, capabil de a răsfriinge acțiunea asupra subiectului. Că este așa, ne-o dovedesc două fapte. Mai întâi, „este suficient ca obiectul unui verb să poată fi conceput ca activ, pentru ca tranzitivul să fie schimbat în reciproc. Se aude adesea, spre exemplu, *a se contrazice cu cineva*”¹⁰. În al doilea rând, dacă obiectul unui reflexiv reciproc este pasiv, neînsuflețit, acesta își pierde valoarea de reciproc: *a se bate de maluri*, *de pereți* „poate avea sensul de *a se zbate*”, cum remarcă Al. Graur¹¹, dar și sensul de *a se lovi*, *a se izbi*. *A se bate* se deosebește din punct de vedere gramatical de *a se zbate*, căci ultimul este un reflexiv dinamic autentic, în timp ce primul apare și sub formă activă: *a bate* (a lovi, a izbi) pe cineva sau ceva de pereți, de maluri; *a se bate* de pereți — *a-l bate* de pereți; deci în *a se bate* pronumele are valoare completivă, desigur că în acest caz nu reciprocă, ceea ce nu putem spune despre

⁹ Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, [București], 1954, p. 245.

¹⁰ Al. Graur, *op. cit.*, p. 58.

¹¹ *Ibidem*.

a se zbate. Din aceste exemple se observă cu ușurință că pronumele reflexiv poate fi înlocuit cu cel personal, dacă obiectul rămâne în pasivitate, iar reciprocul devine activ. Astfel construcțiile cu dativul :

Ei își împărtășesc bucuriile.
Noi ne strângem mâinile.

devin, în urma acestei modificări,

Ei ne împărtășesc bucuriile.
Voi ne strângeți mâinile ¹².

E interesant de observat că la plural (*ei se ceartă*) reflexivul reciproc este suficient prin sine însuși, în timp ce la singular el are nevoie de o complinire (*eu mă cert cu cineva*).

Cu toate asemănările pe care și reciprocul, ca și eventivul, le are cu reflexivul obiectiv, asemănări ce merg pe linia recunoașterii valorii obiective, mai mult sau mai puțin clare, a pronumelui reflexiv, reciprocul prezintă și trăsături de sens și sintactice specifice care-i mențin dreptul de categorie aparte. Căci o categorie gramaticală se definește nu prin ceea ce are comun cu altele, ci prin ceea ce se deosebește de celelalte, și reciprocul are astfel de deosebiri.

Reflexivul pasiv (*cartea se citește ușor de public; viile se culeg toamna etc.*). Gramatica Academiei R.P.R. precizează că în cazul reflexivului pasiv „subiectul suferă acțiunea verbului al cărei autor este sau nu exprimat” (vol. I, p. 245). Din definiție rezultă că subiectul păstrează o valoare obiectivă, din punct de vedere logic este complement direct; rămâne să vedem în ce măsură această valoare poate fi atribuită pronumelui reflexiv, în ce măsură este indicată de acesta.

După cum se știe, numai verbele tranzitive pot avea pasiv; pasivul presupune un obiect asupra căruia să se răsfrișcă acțiunea, pe care intransitivele nu-l au. Dacă într-un exemplu ca *Inginerii s-au evidențiat* (= *Inginerii au fost evidențiați*) am eliminat pronumele reflexiv, verbul, prin natura sa, simte nevoia unei compliniri (*Inginerii au evidențiat pe muncitori*), și ar rezolva-o în acest fel. Când avem forma de reflexiv pasiv, verbul nu simte nevoia unui complement direct exterior (*muncitorii*), deoarece există un complement la care ne duce pronumele. Prin forma sa gramaticală (*acuzativ*), pronumele este un complement direct, iar prin sens el ne trimite la subiectul gramatical (*Inginerii*), care, din punct de vedere logic, îndeplinește funcțiunea de obiect direct. Subiectul a devenit deci obiect (*Inginerii s-au evidențiat*) cu ajutorul pronumelui reflexiv. Din valorile reflexivului discutate pînă acum, și cu deosebire a obiectivului, s-a putut constata că pronumele pot apărea atât cu un conținut obiectiv cât și cu o formă de *acuzativ* corespunzătoare conținutului. În cazul reflexivului pasiv putem considera că pronumele nu mai are un conținut obiectiv propriu, căci și l-a pierdut; el a rămas aici numai cu o valoare gramaticală, formală, de indicare a complementului direct. Prin valoarea sa reflexivă el ne trimite la subiectul gramatical al propoziției, care nu săvârșește,

¹² S. Stăni, *op. cit.*, p. 142.

ci numai suferă acțiunea (logic, e obiect direct). De fapt nu stă în puterea pronumelui de a arăta și cine o săvârșește; aceasta o va spune verbul, propoziția. Important este că, și în cazul pasivului, pronumele reflexiv face o dublă trimitere: la subiect (gramatical) și la obiectul (logic) indicat gramatical prin *se*, care coincid, într-un fel asemănător, dar nu identic, cu subiectul și obiectul (gramatical și logic) reflexivului obiectiv; coincidența logică nu e necesară, cea gramaticală, da, și pasivul o respectă.

Sensul pasiv al formei verbale provine tocmai din inversarea subiectului și a obiectului. Subiectul, obișnuit, este înțeles ca activ, capabil de a săvârși acțiuni, el este totdeauna mai puternic decât obiectul său; complementul direct este, obișnuit, un lucru, are un conținut pasiv, suferă acțiunea făcută de subiect și pe care n-o poate împiedeca. Inversându-și rolul în propoziție, obiectul propoziției devine subiect (pasiv), iar subiectul devine obiect (activ): *Oamenii părăsesc casa — Casa se părăsește de oameni*; reflexivul, datorită motivelor arătate mai înainte, nu poate fi înțeles aici decât ca pasiv: *Casa este părăsită de oameni*. „Confuzia de sens cu reflexivul propriu-zis este exclusă, din cauză că acțiunea exprimată de aceste verbe nu poate fi săvârșită (ci numai suferită) de subiect”¹³. Confuziile ce se pot produce când obiectul este un nume de persoană, sînt semnalate de H. Tiktin¹⁴.

Reflexivul pasiv are legături cu reflexivul reciproc, cum just remarcă acad. Al. Graur: „reflexivul reciproc este înrudit cu pasivul: *a se bate cu cineva* înseamnă „a-l bate”, dar în același timp și „a fi bătut de el”¹⁵. Această înrudire arată și ea că pronumele mai păstrează ceva din valoarea de complement direct.

Acad. I. Iordan observa¹⁶ că reflexivul pasiv întrebuințează persoana a III-a (singular și plural). În această privință el se aseamănă cu reflexivul impersonal¹⁷. Corespondența de persoană între pasiv și impersonal se explică printr-o înrudire dintre aceste două funcțiuni ale reflexivului. *Melodia se cîntă bine*; impersonal: *se cîntă bine melodia*, fără să precizăm cine anume o cîntă; pasiv: *melodia este cîntată bine*, subiectul logic fiind și de data aceasta nedeterminat, verbul avînd un sens impersonal. În ambele exemple subiectul logic lipsește și nu întotdeauna se simte nevoia de a-l preciza. Lipsa de precizare este favorizată și de funcțiunea gramaticală de complement, parte secundară de propoziție, a subiectului logic. În ambele exemple subiectul logic este suplinit de un subiect gramatical (melodia); gramatical este satisfăcută deci nevoia de subiect, logic, nu totdeauna; de aceea reflexivul pasiv recurge la persoana a-III-a, cea mai indicată prin conținutul său, ca atunci când subiectul este nedeterminat, procedeu obișnuit în limba română.

Am insistat asupra acestei înrudiri dintre pasiv și impersonal pentru a putea ajunge mai ușor la concluzia că pronumele reflexiv, ca element al pasivului, și-a pierdut în mare parte valoarea obiectivă, apropiindu-se

¹³ I. Iordan, *Limba română contemporană*, ed. a II-a, p. 451.

¹⁴ H. Tiktin, *Gramatica română*, ed. a III-a, București, 1945, p. 128.

¹⁵ *Op. cit.*, p. 60.

¹⁶ I. Iordan, *Gramatica limbii române*, Iași, 1937, p. 199.

¹⁷ N. Goga, *op. cit.*, p. 71.

mai mult de funcțiunile reflexive care nu mai păstrează aproape nimic sau nimic din valoarea obiectivă primitivă a pronumelui. În cazul pasivului, pronumele rămâne numai cu funcțiunea de indicare a obiectului direct, și nu de înlocuire, suplinire a lui.

Reflexivul impersonal (*se întunecă, se înseninează, se cuvine, se pare* etc.). Discutând problema lipsei subiectului, Gramatica Academiei R.P.R. consideră că „propozițiile al căror predicat este un verb impersonal nu au subiect, deoarece acțiunea exprimată de astfel de verbe nu poate fi atribuită unei persoane” (vol. II, p. 69), și dă spre exemplificare verbele *plouă, ninge și fulgeră*. Acestor verbe active le corespund pe deplin reflexivele *se întunecă, se înnoptează* etc. Alături de ele pot fi puse verbe ca *se cuvine, se cade, se pare* etc. Definind reflexivul impersonal, Gramatica Academiei R.P.R. precizează că „subiectul este lăsat neexprimat, important este că acțiunea are loc, fără să se arate cine o face: *se pare*” (vol. I, p. 245). Ultima definiție pare mai cuprinzătoare și se includ aici verbe ca *se spune, se zice, se știe, se cade* etc. În prima categorie de verbe amintite pronumele nu mai păstrează nimic din valoarea sa primitivă de obiect; el ajută verbului pentru exprimarea sensului impersonal. Aceste verbe se apropie foarte mult de reflexivul dinamic. Intervine totuși o situație întrucâtva interesantă. Acad. Al. Graur consideră că în cazuri ca: *se nimereste ca bățul să aibă tocmai un metru*, „impersonalul reflexiv cere o propoziție care înlocuiește un subiect”¹⁸. Și verbele din cealaltă categorie (tipul *se spune*) pot fi urmate de o propoziție subordonată introdusă prin conjuncția *că (ca)* sau *să*: *se spune că e bețiv, se zice că apele s-au revărsat* etc. Gramatical, aceste exemple se aseamănă cu cele amintite mai înainte (*se întâmplă ca...*) și deci propozițiile subordonate s-ar putea considera drept subiective. La o asemenea interpretare ne duc cu mai multă claritate construcțiile în care pe lângă verbul impersonal apare un nume: *se spun lucruri felurite, se zic glume*. Acad. I. Iordan consideră că în astfel de cazuri limba română cere acordul dintre nume și verb, și nu o formă impersonală ca în franceză și germană (*se zice glume, se spune lucruri*): „Pretutindeni în asemenea cazuri verbele au, conform regulilor limbii noastre, înțeles pasiv și, în consecință, obiectul direct din construcțiile franțuzești și nemțești corespunzătoare devine subiect în românește, care, având formă de plural, cere un predicat la plural”¹⁹. Este fără nici o îndoială că în astfel de situații, din punct de vedere gramatical, limba română pretinde un reflexiv cu sens pasiv, în care deci obiectul direct a devenit subiect (acordul este un argument absolut categoric). Gramatical nu am putea tăgădui o asemenea valoare de subiect nici pentru propozițiile subordonate din celelalte exemple. Din echivalența reflexivului cu pasivul se deduce că pronumele reflexiv are rolul de a indica obiectul logic al propoziției care este totodată și subiect gramatical. O asemenea constatare am mai făcut-o și atunci

¹⁸ Al. Graur, *op. cit.*, p. 82. Curios este că un verb impersonal cere un subiect, fie el exprimat chiar printr-o propoziție întreagă. E adevărat însă că și în cazuri de nedeterminare a subiectului acesta poate fi exprimat din punct de vedere gramatical.

¹⁹ I. Iordan, *Limba română contemporană*, ed. a II-a, p. 451—452. Aceeași recomandare o făcea și în *Gramatica limbii române*, Iași, 1937, p. 200.

cînd ne-am ocupat de reflexivul pasiv propriu-zis, cu deosebirea însă că reflexivul impersonal cu valoare de pasiv, datorită conținutului său specific, nu trimite, nu poate să trimită niciodată la subiect. Dar pronumele ne indică obiectul direct ca element al pasivului. Dacă-l omitem, substantivul respectiv nu-și pierde valoarea obiectivă: *se spun lucruri* (= sînt spuse lucruri) — *spun* (sau *spune*) lucruri; și-a pierdut însă valoarea de subiect, căci pronumele reflexiv trimite atît la obiect cît și la subiect; la fel pentru exemplele: *se spune că e bețiv* — *spune* (sau *spun*) *că e bețiv*. De aici s-ar mai putea formula părerea că și în limba romînă acest *se*, la fel de unic întrebunțat ca și francezul *on* sau germanul *man*, suplinește un subiect nedeterminat, dă sens impersonal construcției. La forma activă: *cîntă o melodie*, subiectul nu poate fi decît de persoana a III-a după cum arată desinența verbală, iar ca sens, subînțeles; la reflexivul pasiv: *se cîntă o melodie* (= este cîntată o melodie), verbul nu ne mai dă nici o indicație cu privire la subiectul logic, deoarece el se acordă cu subiectul gramatical, contextul ni-l precizează însă de cele mai multe ori; la reflexivul impersonal: *se cîntă o melodie*, nici verbul și nici contextul nu ne dau absolut nici o indicație cu privire la subiectul logic al propoziției, forma verbală de persoana a III-a nu limitează autorul acțiunii numai la această persoană. Nu se poate contesta, oricît de mic ar fi el, rolul pe care îl are și pronumele reflexiv în atribuirea acestei valori impersonale. (De fapt verbele din această categorie — *se spun*, *se zice* — nu sînt reflexive impersonale propriu-zise, ci numai construite astfel). Acad. I. Iordan, discutînd despre verbele reflexive „care nu se întrebunțează decît cu pronumele reflexiv, precum *a se codi*, *a se fâli*, *a se pocăi*, *a se sfi* etc.” și la care „vorbitorul nu simte pronumele ca un obiect propriu-zis al verbului”, consideră că „obiectul se confundă la asemenea verbe cu subiectul, formînd împreună cu acesta o unitate desăvîrșită”²⁰. Despre o reflexivului impersonal. Astfel, pentru a explica un exemplu ca *se cunoaște că ești beat*, trebuie să pornim de la persoana a III-a: „*se cunoaște că e beat* a putut fi înțeles ca personal obiectiv: « el se vede pe el însuși »; pe acest model, s-a putut face *mă cunosc, te cunoști*”²¹. În exemplul *se cunoaște că e beat* (*te cunoști că ești beat*) subiectul este indicat de desinența verbală, iar propoziția *că e beat* (*că ești beat*) are funcțiune completivă. Trecîndu-se la construcția impersonală *se cunoaște că ești beat*, *se* își pierde valoarea de complement direct, căci nu el pe el se cunoaște, iar propoziția completivă se deplasează înainte spre funcțiunea de subiect, care a rămas liberă, fapt ce e posibil, ținînd seamă de legătura dintre subiect, verb și obiect în cazul reflexivului. Această trăsătură apropie reflexivul impersonal de cel dinamic.

În concluzie, pronumele reflexiv ca un element component al reflexivului impersonal nu mai păstrează de loc sau aproape de loc din valoarea obiectivă; el manifestă în același timp o apropiere de subiect.

²⁰ *Ibidem*, p. 449—450.

²¹ Al. Graur, *op. cit.*, p. 85.

Reflexivul dinamic sau mediu (*a se gândi, a se teme, a se ruga*). În acest caz „pronumele reflexiv nu păstrează nimic din valoarea lui primitivă de complement direct”²². Prezența pronumelui arată că „acțiunea este făcută cu participarea intensă din partea subiectului sau cu un interes special”²³ (pe lângă exemplele date pînă acum, mai amintim : *a-și rîde* — față de *a rîde*; *a-și uita* — față de *a uita*); uneori, intenția expresivă este evidentă : *a se miorlăi* — față de *a miorlăi*. Se observă deci și aici o anumită legătură a pronumelui cu subiectul, legătură pe care am întîlnit-o și la reflexivul impersonal.

Lipsa valorii obiective a pronumelui se vede foarte clar și din diferență, față de celelalte reflexive, pe care o prezintă reflexivul întărit : „se poate foarte bine spune *mă ajut pe mine*, dar nu se poate spune *mă gîndesc pe mine*. Dacă vrem să întărim reflexivul acestui verb, trebuie să spunem *mă gîndesc în mine*”²⁴. Faptul că nu putem spune *mă gîndesc pe mine* dovedește că *mă* nu este aici complement direct, de aceea nu suportă repetarea; în *mă ajut pe mine*, *mă* are o existență reală, e complement direct, de aceea poate fi întărit prin repetare.

Pe de altă parte se constată existența unor „reflexive dinamice, care, cu toată prezența pronumelui reflexiv în acuzativ, pot primi un complement direct în acuzativ : *m-am gîndit ceva*; *mă rog un lucru*.

Expresiile acestea arată că pronumele, în unele cazuri, nu e simțit ca complement, el face corp cu verbul, căruia îi dă nuanța dinamică”²⁵.

*

Pentru reflexivul cu pronumele în dativ Gramatica Academiei nu menționează decît trei funcțiuni : obiectiv, reciproc și dinamic. Situația se explică în primul rînd prin aceea că reflexivul în dativ nu are un conținut reflexiv propriu-zis, el arată interesul subiectului în săvîrșirea acțiunii, și nu obiectul asupra căruia trece acțiunea făcută de subiect; reflexive propriu-zise pot fi numai cele cu pronumele în acuzativ²⁶. În discutarea diferitelor valori ale reflexivului am analizat situația pronumelui din punct de vedere sintactic, constatări ce rămîn valabile și pentru pronumele în dativ, cu deosebirea că acesta e complement indirect, nu direct : *a-și aminti* (reflexiv obiectiv); *a-și da bună ziua cu cineva* (reflexiv reciproc); iar în cazul reflexivului dinamic pronumele este de asemenea lipsit de orice valoare obiectivă, a devenit un morfem al reflexivului : *a-și uita* (paralel cu *a uita*).

²² Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, p. 244—245. O afirmație asemănătoare face și Al. Graur în *Les verbes...*, p. 74—75 : „verbele medii sint singurele unde pronumele reflexiv nu poate fi înțeles ca un obiect direct”. La fel S. Stati, în *Verbe „reflexive”...*, p. 143, constată existența unor expresii care pentru vorbitor nu mai sînt analizabile, propunemele fiind luat împreună cu verbul : *a-și bate joc, a-și da aere, a-și face de cap* etc.

²³ *Ibidem*, p. 244.

²⁴ Al. Graur, *op. cit.*, p. 75.

²⁵ Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, p. 248. Al. Graur, în lucrarea citată, socotește că deoarece „verbele medii rup orice raport cu obiectivul, va trebui ca ele să poată avea un obiect direct (cum este cazul în greacă)” (p. 76).

²⁶ Vezi I. Iordan, *Limba română contemporană*, p. 449.

Cît privește funcțiunea eventivă, pasivă și impersonală, pe care nu le întîlnim aici, s-au dat explicațiile cuvenite în paginile anterioare : dativul, prin natura raportului pe care-l exprimă, nu poate arăta nici modificarea stării subiectului și nu permite nici echivalențele sintactice cerute de pasiv și impersonal.

*

Din analiza celor șase funcțiuni ale reflexivului se desprinde constatarea că pronumele reflexiv nu are peste tot aceeași valoare sintactică. Cu valoare obiectivă deplină și clară la reflexivul obiectiv, el devine din ce în ce mai puțin obiectiv la celelalte funcțiuni, mergînd pînă la pierderea totală a valorii obiective, la lipsa oricărei valori sintactice în cazul reflexivului dinamic. Departe de noi gîndul de a obliga un reflexiv obiectiv să treacă prin toate celelalte patru funcțiuni pînă la a deveni dinamic. Stăruim însă în afirmarea deosebirilor sintactice existente de la o funcțiune la alta. Pentru a convinge și mai mult, ne vom referi la trecerea unor verbe de la o funcțiune reflexivă la alta, de la o diateză la alta, folosind pentru exemplificare materialul cuprins în Gramatica Academiei, precum și studiul lui Al. Graur pe care l-am mai citat în această lucrare.

Din trecerile verbelor reflexive de la o categorie la alta menționate în Gramatica Academiei, § 227, e interesant de reținut faptul că obiectivul devine pasiv, dar nu impersonal ; eventivul în schimb devine și impersonal. Cazuri de trecere de la o valoare total obiectivă la pierderea ei totală sînt foarte rare (*a se năpusti*) și discutabile ; de cele mai multe ori se ajunge la un reflexiv dinamic pornindu-se de la alte reflexive la care valoarea obiectivă a pronumelui este mai slabă. Dar chiar cînd pornim de la obiectiv (la dinamic), pronumele nu are „adesea decît o foarte slabă valoare obiectivă”²⁷, cum se poate vedea din exemplul următor : *a se iscăli* (*a iscăli*) ; pronumele reflexiv are o slabă valoare obiectivă, datorită împrejurărilor în care se întrebuintează această formă verbală, căci, deși se poate semna și numele altei persoane, obișnuit, acțiunea este făcută și suferită numai de subiect și deci prezența pronumelui nu este simțită ca necesară. De aici se poate ajunge ușor la dinamic, unde pronumele e un element formal. Un alt exemplu : de la reflexivul *se află* se trece la pasivul *se află* (= este găsit) și apoi la dinamicul *se află* (= există), unde nu mai găsim nici o urmă din valoarea completivă a pronumelui : *Glas ca al meu nu se află nouă hotare* (Sadoveanu, N. P.).

Vorbînd de trecerea la mediu (dinamic) a unor reflexive obiective „urmate de un nume care are cam valoarea unui acuzativ de relație din greacă sau latină : un complement care limitează acțiunea la o parte a corpului (ex. : *a se tăia la deget, a se freca la ochi, a se scriîti la minte*)”²⁸, Al. Graur consideră că „este suficient numai de a lăsa să cadă numele desemnînd partea corpului sau instrumentul, pentru ca verbul să cîștige sau să poată cîștiga o valoare medie” și se dau exemplele : *a boldi ochii* — *a se boldi* (= a privi fix) ; *a fiți din coadă* — *a se fiți* ; *a zgîi ochii* — *a se*

²⁷ Al. Graur, *op. cit.*, p. 50.

²⁸ Al. Graur, *op. cit.*, p. 53—54.

zgîi ș. a. Lăsarea la o parte a acuzativului de relație (numele) a permis transformarea în mediu a obiectivului, deoarece verbul cîștigase o anumită întrebuintare numai cu numele respectiv. S-a spus numai *a fiți din coadă*, nu și din altceva, la fel *a zgîi* numai *ochii*, nu și altceva, și atunci a fost posibil să se renunțe la nume, reflexivul creat fiind suficient pentru înglobarea și redarea aceluiași înțeles. Așa se explică de ce primele exemple (*a se tăia la deget* ș. a.) nu permit lăsarea la o parte a numelui, ca dovadă că Al. Graur a recurs la alte exemple mai potrivite.

În Gramatica Academiei se menționează și treceri de la reflexiv la activ și invers. Trecerea care pare mai nefirească este cea de la obiectiv la activ : (Plăeșii) *or întors înapoi acasă*, datorită tocmai valorii integrale de complement direct a pronumelui. La fel de neobișnuite sînt trecerile de la activ la dinamic menționate în Gramatica Academiei : *a se întîrzia*, *a se locui*, *a se zăbovi*, *a se plînu*, forme fie dialectale, fie arhaice și întotdeauna rar întrebuintate. Trecerile de la dinamic la activ sînt mult mai firești, adică eliminarea unui element formal, pronumele, se face mai ușor decît adăugarea lui.

I. Iordan remarcă²⁹ la unii scriitori tendința de a înlocui reflexivul prin activ, datorită influențelor străine sau dorinței de a înova și dădea următoarele întrebuintări nerecomandabile : *naște întrebarea* (pentru *se naște*) ; *lăcomia iscă certuri între oameni* (pentru *se iscă certuri din cauza lăcomiei*) ; *gîndesc la părinți* (pentru *mă gîndesc*). Fără a contesta valabilitatea recomandării făcute de I. Iordan, ne oprim puțin asupra exemplului al doilea pentru a face unele observații în legătură directă cu problema ce ne interesează. Construcția cu reflexivul (*se iscă*) are un oarecare sens impersonal ; vorbitorul simte nevoia de a fi mai concret, mai precis și transformă circumstanțialul de cauză în subiect, ceea ce duce la căderea pronumelui reflexiv, care avea de altfel o valoare obiectivă slabă : *se iscă certuri din cauza lăcomiei — lăcomia iscă certuri*.

Încheiem avînd convingerea că problema funcțiunii sintactice a pronumelui reflexiv, pe care doar am pus-o în discuție, o dată soluționată, va putea contribui la lămurirea problemei generale a reflexivului și a funcțiunilor sale în limba romînă.

СИНТАКСИЧЕСКАЯ ФУНКЦИЯ ВОЗВРАТНОГО МЕСТОИМЕНИЯ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Работа занимается лишь синтаксической функцией прямого или косвенного дополнения возвратного местоимения, как элемент возвратного залога с шестью функциями, установленными Грамматикой Акад. Наук РНР в 1954 г.

Возвратное местоимение в роли объекта сохраняет нетронутой объектную роль местоимения то, что единодушно признано.

²⁹ I. Iordan, *Gramatica limbii romîne*, Iași, 1937, p. 198.

Возвратно-евентивное местоимение очень приближается к объектному. Объектная роль местоимения столь же действительна. Возвратно-евентивное местоимение может быть близким к страдательному и к динамичному, связь, указывающая на некоторое ослабление объектной роли местоимения. Взаимно-возвратное местоимение полностью сохраняет объектную роль местоимения. Все же можно оспаривать возвратную роль, так как объектное местоимение не терпит действия своего субъекта. Взаимно-возвратное местоимение требует активного объекта, способного стать, в свою очередь, творцом того же действия.

Возвратно-страдательное местоимение сохраняет только частично объектную роль местоимения. Оно отсылает нас к грамматическому субъекту предложения, который, с логической точки зрения, является прямым объектом. В этом случае возвратное местоимение нельзя рассматривать как имеющее в себе независимо объектную роль.

В случае возвратно-безличного местоимения, оно полностью потеряло объектную роль. Оно проявляет приближение к субъекту, слияние объекта с субъектом.

В возвратно-динамическом местоимении уже не встречаем более начальной роли прямого объекта местоимения. Оно стало простой морфемой возвратного местоимения.

Характеристика каждой возвратной функции объясняет причину, по которой возвратность с местоимением в дательном падеже обладает лишь тремя ролями: объектной, взаимной и динамической.

Наблюдая и переход глаголов из одной возвратной функции в другую, из одного залога в другой, становится явным главная мысль работы, а именно, что возвратное местоимение не везде обладает той же синтаксической объектной ролью; существуют более или менее явные и специфичные различия между шестью возвратными функциями.

LA FONCTION SYNTAXIQUE DU PRONOM RÉFLÉCHI

RÉSUMÉ

Le présent article traite de la fonction syntaxique de complément direct et indirect du pronom réfléchi en tant qu'élément de la voix réfléchie avec les six fonctions établies par la Grammaire de l'Académie de la R.P.R. parue en 1954.

La fonction réfléchie objective conserve inaltérée la valeur objective du pronom.

La fonction réfléchie éventive se rapproche beaucoup de la fonction réfléchie objective. La valeur objective du pronom est presque tout aussi forte. La fonction réfléchie éventive peut être rapprochée aussi de la fonction réfléchie passive et dynamique, ce qui indique un léger affaiblissement de la valeur objective du pronom.

La fonction réfléchie réciproque maintient entière la valeur objective du pronom. On pourrait cependant lui contester la valeur réfléchie, car l'objet ne subit pas les effets de l'action du sujet propre. La fonction

réfléchiée réciproque exige un objet actif, capable de devenir à son tour l'auteur de la même action.

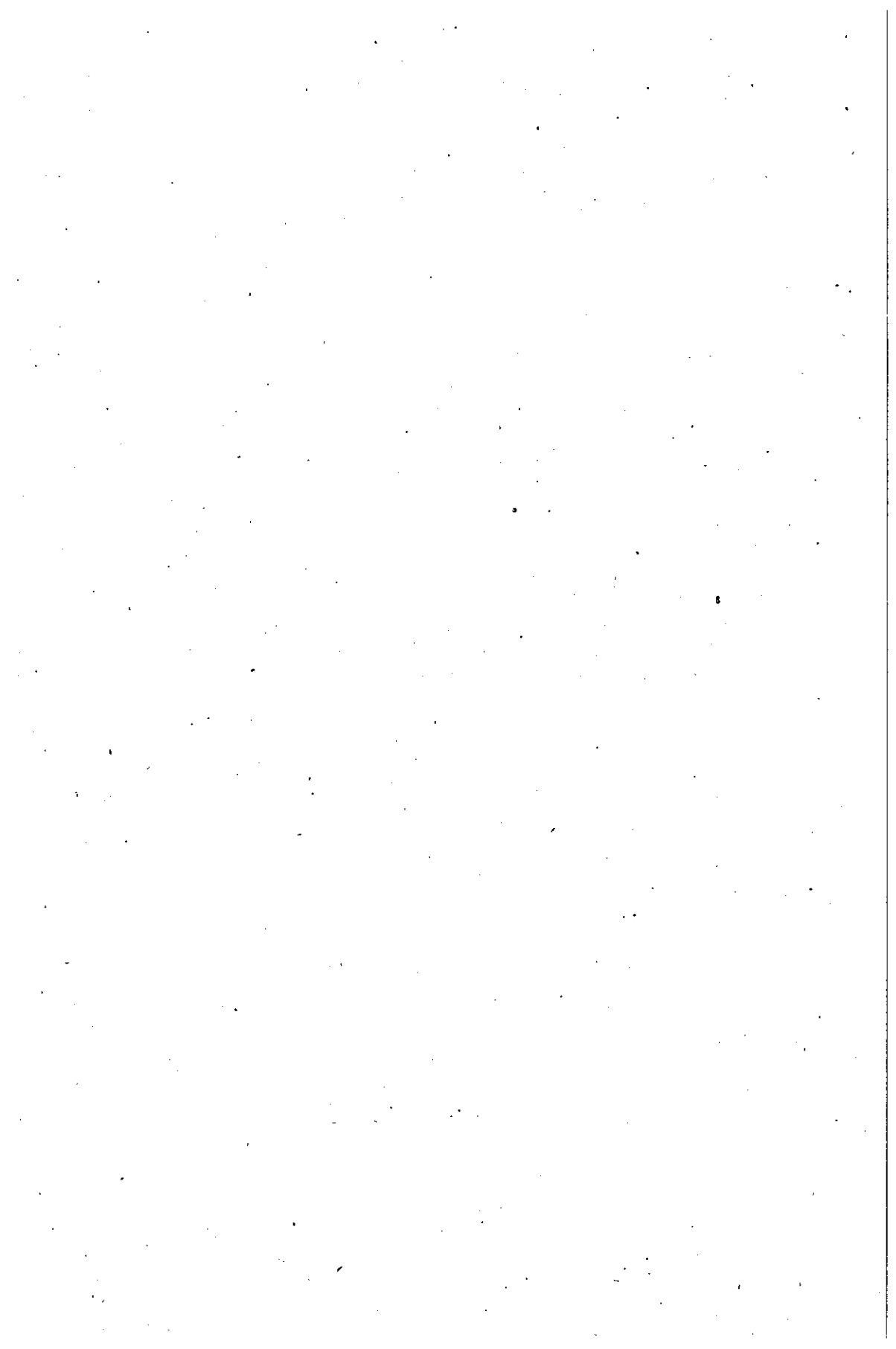
La fonction réfléchiée passive conserve seulement en partie la valeur objective du pronom. Celui-ci nous renvoie au sujet grammatical de la proposition, qui, du point de vue logique, est un objet direct. Dans ce cas le pronom réfléchi ne peut plus être considéré comme ayant par soi-même une valeur objective. La fonction réfléchiée passive se rapproche souvent de la fonction réfléchiée impersonnelle par l'emploi de la IIIe personne et parce que maintes fois le sujet logique n'est pas précisé.

Dans le cas de la fonction réfléchiée impersonnelle, le pronom perd complètement la valeur objective. Il manifeste un rapprochement vers le sujet, une fusion de l'objet avec le sujet.

La fonction réfléchiée dynamique ne conserve plus rien de la valeur primitive de l'objet direct du pronom. Celui-ci devient un simple morphème.

Les caractéristiques de chaque fonction réfléchiée expliquent pourquoi la voix réfléchiée ayant le pronom au datif n'a que trois valeurs, notamment la valeur objective, réciproque et dynamique.

Le passage des verbes d'une fonction réfléchiée à une autre, d'une voix à une autre, suggère nettement l'idée fondamentale du présent article, à savoir que le pronom réfléchi n'a pas dans tous les cas la même valeur syntaxique objective, et qu'il existe des différences plus ou moins évidentes et spécifiques entre ses six fonctions.

CONTRIBUȚII LEXICALE

DE

V. BREBAN

Dăm în cele ce urmează, însoțite de unele explicații, câteva cuvinte, forme și sensuri culese din comuna Herecleian (H.), raionul Zălau, regiunea Cluj, neatestate în dicționarele și glosarele apărute pînă în prezent și nici în partea nepublicată din *Dicționarul limbii române* (DA).

aórea adv., este dat în DA ca învechit, mai întrebunțat încă în Țara Oașului; cu sensul de „citeodată, uneori; altădată”. În H. cuvîntul e frecvent și azi, dar numai în locuțiunea *de-aórea* „de sărbătoare”, în expresii ca *haine de-aórea* „haine care se poartă numai la sărbători”, spre deosebire de *haine de purtat* „haine care se poartă în zilele de lucru”. De la sensul de „uneori” s-a putut ajunge ușor la acela de „în unele zile, în zile de sărbătoare”.

Același *oare* sau *ori* din care s-a format *aórea* (*de-aórea*) stă și la baza loc. adv. (*pe*) *de-a dórea*, care circulă în H. cu sensul de „la anul, în anul viitor”. Forme apropiate, dar cu sensul originar „a doua oară”, găsim¹: *adoară* (Moxa 393/36), *de-a dóri* (Viciu, Gl. 39) și *de-a dórlea* (com. Pașca, Crișcior-Hunedoara). Aceasta din urmă e atestată și în Frîncu-Candrea, M. 99, cu sensul „de altă dată”. O evoluție deosebită o prezintă adjectivul *adăurat*, semnalat de Vl. Drimba în *Contribuții lexicale* („Limba romînă”, nr. 1/1959).

crestătúră s. f. „taxă comunală” (spre deosebire de *porție* „impozit”). Pe vremuri, diferitele însemnări se făceau prin crestături pe răboj. Desigur că și taxele, impozitele se însemnau tot așa, de unde s-a născut și sensul de mai sus. (Cf. DA, verbul *cresta*, sensurile 2° și 3°, și citatul din Slavici, N. I (1892), 154, la cuvîntul *crestătúră*: *La răbuș tragi o crestătúră și asta vra să zică o zi de lucru*).

degrábí vb. refl. (rar, mai ales glumeț) „a se grăbi”. În mod curent, pentru acest sens se întrebunțează verbul *a se pázi*. Nefiind cunoscut *a se grábí*, s-a născut *a se degrábí*, din *degrabă*.

¹ Informațiile le-am luat din fișierul DA.

înciotrică vb. „a încilci, a încurca (fire, ață, sfoară)”. Cuvîntul e atestat în DA sub formele *ciotrica*, cu sensul de „a vorbi multe și mărunte (Frata, în Cîmpia Ardealului); a flecări” și *ciutrica* „a vorbi multe, dar fără importanță, a vorbi vorbe de clacă” (com. Bugnariu, Năsăud). Referitor la aceasta din urmă, DA menționează că este „poate, un derivat din *ciut(u)rică*, diminutiv din *ciutură* (= ploscă)”. E evident, însă, că sensul figurat al formelor *ciotrica* și *ciutrica* derivă din sensul propriu, atestat în H., al lui *înciotrica*, sens neatestat în DA. De la „a încilci firele” s-a ajuns la „a încilci, a încurca vorbele” și de aici la „a flecări”. Cuvîntul trebuie pus în legătură cu *ciot* care are, în N. V. Transilvaniei, și sensul de „nod (de fire, ață etc.)”.

focăli vb., spre deosebire de sintagma *a face foc*, care indică o acțiune momentană, are sensul durativ de „a face foc mereu, zi de zi” (*toată iarna am focălit cu crengi*).

îndemînă s. f. circulă în H. și cu sensul de „mijloace, posibilități materiale” (*mi-aș face casă, dar n-am îndemînă*).

luptăli vb. refl. „a se lua la hartă, la trîntă (în joacă)”. S-a format din *luptă*, prin analogie cu alte verbe terminate în *-ăli*, terminație frecventă aici în loc de *-ălui*. Verbul *a (se) lupta* a intrat în grai recent, din limba literară. În locul lui a circulat și mai circulă încă *a se bate*.

pătură s. f., este cunoscut numai cu sensul de „foaie de aluat din care se fac tăiței” (sens atestat și în ms. DA) și, prin extensiune, „supă cu tăiței”. Sensul comun se păstrează numai în verbul *a împătura*.

șișteală s. f., numai în expresia *mai pe șișteală* „mai bine, mai cu socoteală”. Cuvîntul figurează în ms. DA, ca regional, cu explicația: „unealtă de rotărie (nedefinită mai de aproape)”. H. XVI 48. Expresia din H. s-a născut, cu siguranță, de la numele uneltei, indicînd felul de a face, de a lucra mai bine, mai exact.

țare s. n. „răsadniță”. Sensul s-a născut prin analogie cu acela de „loc îngrădit în care se închid oile, vitele”, răsadnița avînd și ea o îngrăditură de spini pentru ca să nu intre în ea păsările de curte. Cuvîntul e pe cale de dispariție, fiind înlocuit cu *melegar*, împrumutat din limba maghiară.

ÎN LEGĂTURĂ CU UN GLOSAR REGIONAL

DE

V. STANCA

În cadrul rubricii „Glosar regional”, revista „Limba română” a publicat în nr. 5 pe 1959, pe lângă alte cuvinte regionale, și cuvinte adunate din comuna Gîlgău, raionul Dej. Cunoscînd îndeaproape graiul comunei respective, vom face cîteva observații asupra acestui din urmă material.

Substantivul *broză* „bicarbonat de sodiu” are numai singular, el încadrîndu-se în categoria cuvintelor care denumesc materii: mazăre, secară, unt, sînge etc.

Dodiță are nevoie de cîteva precizări. El este un diminutiv al lui *dodă* „mînă” și trebuie definit ca atare. Cuvîntul se întrebuițează numai în limbajul copiilor.

Substantivul *fliscoi* are și plural: *fliscoaie*. În același timp el are și o variantă de genul feminin: *fliscoaie*, cu pluralul *fliscoi*. Nici una din aceste forme nu indică fluierul obișnuit (făcut din alun, fag). Ele denumesc numai fluierul făcut de copii primăvara, din coajă de răchită și care este întrebuițat foarte rar pentru cîntat. De cele mai multe ori, el se folosește de către copii pentru *fliscoit*, adică pentru scoaterea unor șuierături.

Luhără nu înseamnă „lucernă”, ci „trifoi”. Cuvîntul prezintă în această localitate și varianta *luhër*, cu același sens.

Pronumele negativ *mimnica* prezintă redarea greșită din partea autorului a pronunțării regionale *nîmnîca* („nimica”).

Definiția „a (se) umple de nămol”, dată pentru *moli*, este vagă. Precizăm că acest cuvînt se întrebuițează numai în legătură cu acțiunea de inundare a apelor curgătoare și înseamnă „a acoperi cu nămol, cu viituri”. Locul acoperit cu *mol* se numește *molitură*. Adăugăm că în graiul localității pentru definirea noțiunii de „noroi” se întrebuițează termenul *tină*.

Substantivul *spată* „joagăr” are și plural: *spete*. La fel, *ticarău* — *ticarauă*. Pluralul lui *vedere* este *videri* și nu *vedere*, așa cum se menționează în glosar.

În legătură cu substantivul *val* menționăm că nu este vorba de un „dig de pământ și împletituri de nuiiele ridicat de săteni pentru a abate drumul peștelui și a-l mîna spre năvoadele pregătite”, ci numai de un fel de împletitură de nuiiele pe care o poartă prin apă doi pescari pentru a mîna peștele înspre năvoade. Această împletitură se numește însă, de obicei, *văluș*, termen pătruns și în folclor (*Mîndră de ti-i mărîta, | Să te mîie Dunărea | Și să te prînd cu luntrea | Să te mîie Someșul, | Să te prînd cu vălușul*).

Verbul *rolă* nu face parte din categoria cuvintelor regionale ci mai degrabă din jargonul elevilor. Înainte de al doilea război mondial acest verb era frecvent în cercurile elevilor de la licee, care jucau teatru. Culegătorul l-a auzit probabil de la un fost elev, dar cuvîntul n-a intrat în limbajul tineretului sătesc.

La cele semnalate mai sus adăugăm inconsecvența în ceea ce privește indicarea conjugării verbelor. Astfel de inconsecvențe se ivesc și la precizarea etimologiei unor cuvinte. Despre adverbul *cherestul*, explicat greșit prin „cruciș” (de fapt înseamnă „în curmeziș, de-a latul”), se menționează în paranteză că e maghiarism. Dar nu numai acesta e maghiarism ci și *broză*, *hereghie*, *holtoan*, *videre*, la care nu se face cuvenita precizare.

Se cere mai multă exigență și spirit de răspundere cînd se publică asemenea glosare, cu atît mai mult cu cît ele urmează a fi folosite ca material documentar la redactarea Dicționarului general al limbii romîne.

PRENUMELE LOCUITORILOR DIN SATUL PURCĂREȚI, RAIONUL SEBEȘ, ÎN 1957

DE

AL. CRISTUREANU și AURELIA STAN

Materialul pe care se întemeiază observațiile din acest articol a fost cules din satul Purcăreți (raionul Sebeș, regiunea Hunedoara), în cadrul cercetărilor întreprinse pentru *Monografia graiului din Valea Sebeșului*, care este în curs de definitivare la Institutul de lingvistică din Cluj.

Satul Purcăreți este cea mai de sus așezare de pe valea Pianului (Pianul, afluent al Mureșului, are un bazin paralel cu Sebeșul și Rîul Mare care trece prin orașelul Cugir). Singurul drum accesibil cu mijloace de locomotie spre acest sat de munte merge de-a lungul văii Pianului. Cele mai apropiate centre urbane sînt : Sebeșul, situat la 22 km și Cugirul, la care direct se ajunge numai pe poteci.

Principala ocupație a locuitorilor a fost păstoritul, practicat cam în același fel ca la mărgineni și la locuitorii din Hațeg. Transhumanța în șesurile Dunării și Tisei era o obișnuință și la păstorii acestui sat. Acum locuitorii lucrează fie la pădure, fie la culturile agricole extrem de limitate, fie la diferite întreprinderi din Cugir sau din alte orașe apropiate. Din cauza păstoritului și a reliefului accidentat, satul se prezintă cu multe locuințe distanțate și dispersate, formînd cătune, cel mai însemnat dintre acestea fiind Plauri. Pînă în 1910 această localitate a fost dependentă, din punct de vedere administrativ, de satul Răchita, așezat la 6 km.

În ceea ce privește numărul locuitorilor, acesta este în creștere. Astfel, în 1910 satul avea 546 locuitori, 552 în 1930, 596 în 1948, iar, după cum reiese din registrul consultat, 637 locuitori în anul 1957. Toți locuitorii sînt romîni. Cu ocupații diferite de cele amintite mai sus nu sînt, în prezent, decît familia învățătorului și a preotului. Toată populația are domiciliu stabil în localitate. În ce privește nivelul cultural, în 1930 erau 55% știutori de carte, înregistrîndu-se aici cel mai scăzut procent din localitățile din fosta plasă Sebeș.

Ancheta de antroponimie, în localitatea de care ne ocupăm, a fost efectuată în octombrie 1958 prin consultarea registrului agricol pe 1957, a registrilor de stare civilă (cele mai vechi registre aflate la sfatul popular încep cu data de 1794), precum și prin răspunsurile date de informatori la chestionarul special de antroponimie. Ca material comparativ a fost folosit cel din satele Strungari și Răchita — localitățile cele mai apropiate — și un material bogat din celelalte localități din Valea Sebeșului, precum și din Valea Jiului și Țara Hațegului (regiuni care au fost și ele cercetate).

Scopul nostru a fost cercetarea unui material complet, conținând prenumele tuturor locuitorilor satului respectiv dintr-un an dat (1957). Astfel se conturează un capitol de antroponimie dintr-o viitoare monografie completă a unui sat, unele din metodele sau rezultatele acestor cercetări putând fi valabile și pentru alte localități. Întrucât în prezent sînt în curs de elaborare monografiile regionale de lingvistică, care cuprind și o parte de antroponimie, spre deosebire de monografiile din trecut care dădeau doar liste de nume, credem că adîncirea cercetărilor reclamă și studierea minuțioasă a numelor locuitorilor din diferite sate.

Materialul documentar extras din Registrul agricol pe 1957 cuprinde 77 de prenume purtate de cei 637 locuitori. Raportul între numărul prenumelor utilizate și cel al purtătorilor acestora este de 1/8,27 (adică revine tot cîte un prenume la 8,27 locuitori). Raportul dovedește puțina varietate a fondului de prenume în uz.

Din numărul de 77 prenume, cele de proveniență calendaristică sînt 46. Aici se încadrează prenume foarte răspîndite ca: *Ana, Dumitru, Gheorghe, Ilie, Ioan, Maria* și altele, precum și prenume ca: *Andrei, Daniil, Moise, Raveica* ș.a.m.d. Luînd în considerare fiecare prenume o singură dată, adică neținînd seamă de frecvența lor, cele de proveniență calendaristică ocupă cam 6 zecimi. Prin frecvența lor însă ele ating aproape 9 zecimi. Unele prenume, deși din punct de vedere al formei lor sînt derivate sau variante ale unor prenume calendaristice, totuși, în localitatea de care ne ocupăm, sînt considerate ca prenume independente, fiind utilizate ca atare. Așa sînt *Elena și Ileana; Elisabeta și Saveta; Ana și Anuța; Maria și Marica; Nicolae și Niculiță, Gligor* variantă a prenumelui *Grigore* (în această localitate apare numai varianta, fără a fi înregistrat și prenumele de bază). La fel apare ca prenume derivatul *Romănel* fără să apară însă prenumele *Roman*.

*

Răspîndirea și consolidarea în sistemul de denotație a prenumelor calendaristice, chiar mai mult decît în alte părți, se explică prin puternica tradiție familială, legată de ocupația păstoritului, care impune dispersarea locuințelor diferitelor familii sau grupuri de familii. Cercetînd doar familia, înțelegînd prin aceasta pe cei care locuiesc în aceeași gospodărie, constatăm că, dintr-un număr de 124 de familii, care cuprind două sau trei generații, transmit și urmașilor aceleași prenume (bunicii la părinți și aceștia la copii sau bunicii la nepoți) un număr de 51 familii. În cîteva dintre familiile acestea, tata transmite fiului prenumele său, iar mama fiicei și, uneori, unul din părinți la urmașii de sex opus. Dacă luăm în considerare familiile

sub aspectul înrudirii sau al legăturilor de cumetrie, de ajutor în muncă și de prietenie, numărul prenumelor transmise de la unii dintre locuitori la alții se va înmulți și mai mult. Putem afirma astfel, fără prea multă incertitudine, că fiicei lui Mihăilescu Petru al lui Ioan, născută în 1949, i s-a atribuit prenumele *Elisabeta*, după acea al surorii tatălui său născută în 1942. De altfel asemenea cazuri sînt destul de numeroase.

La păstrarea prenumelor tradiționale, de proveniență calendaristică, și în acest sat, ca și în alte sate păstorești, a contribuit în foarte mare măsură ocupația lor, care stabilea ca puncte de reper în transhumanță anumite sărbători calendaristice ca : *Gheorghe, Maria, Dumitru* și altele. Și în acest sat constatăm că din această categorie sînt preferate prenumele provenite de la săbători care marceau, de altfel, etapele de primăvară, toamnă și iarnă ale păstoritului, adică *Gheorghe, Maria, Nicolae*. Unele dintre acestea s-au moștenit prin tradiția familială, altele au fost date după numele sfîntului din ziua nașterii sau dintr-o zi apropiată de aceasta. Alte prenume calendaristice, mai puțin frecvente, date în legătură cu sărbătorile, sînt preluate tot din intervalul primăvară — toamnă. Cea mai mare parte a prenumelor de proveniență calendaristică o formează, însă, cele perpetuate prin tradiția familiilor.

Pentru satul studiat păstrarea unui fond mai bogat de prenume tradiționale se datorește și izolării lui economice și geografice, lipsei de contact direct cu orașele sau cu o populație de alte naționalități. În general în unele localități mărginașe din Valea Sebeșului, mai puțin înaintate sub aspect economic și mai izolate, se observă această tendință. Totuși ca și în alte părți, o parte dintre prenumele calendaristice sînt părăsite, fiind purtate rar, mai ales de bătrîni. Așa sînt : *Gligor, Istenie, Maxim, Marina, Nistor, Nistora, Susana* etc. În generația tînără prenumele calendaristice sînt, în parte, înlocuite prin prenume de proveniență cultă.

O notă aparte cu caracter afectiv mai pronunțat o aduc prenumele care vizează domeniul florei. Prenume ca *Floarea, Rusalina* și *Simza*, ultimul fiind o prescurtare de la Simziana < Sînziana, pe lângă domeniul vegetal se leagă și de săbători de primăvară și de vară. Aceste prenume, deși circulă, tind să se învechească. Celor mai tineri le sînt date prenume născute prin derivare, preluate tot din același domeniu, ca : *Viorel* și *Viorica*.

Cu toată izolarea satului cercetat s-au încetățenit, în special în ultimele decenii, și prenume de proveniență cultă. Dintre acestea cele mai multe sînt de proveniență latinistă, altele indică o influență cultă românească. Doar două prenume arată o influență romanică apuseană.

Cel mai vechi și mai bine reprezentat strat de prenume culte îl formează cele de proveniență latinistă. Acestea au fost propagate în ultimele decenii ale secolului trecut de către burghezia și intelectuali romîni din Transilvania, în scopuri politice și ca un răspuns la tendințele de maghiarizare ale numelor, ale oficialităților statului habsburgic. În satul cercetat, izolat și fără intelectuali, prenumele latiniste apar mult mai tîrziu. Dintre locuitorii cei mai vîrstnici, cei care poartă prenume latiniste sînt născuți cam în anii primului război mondial. Socotim că în acest sat prenumele latiniste au fost preluate de la țărani din alte sate plăcînd

prin noutatea lor. Prenume latiniste sînt *Aurel, Aurelia, Aurora, Cornel, Cornelia, Emilia, Livia, Lucreția, Lucian, Romulus, Remus, Sabina, Silvia, Traian, Valeria și Victoria*. Observăm că, în general, cum era și de așteptat, întîlnim acele prenume care sînt deja împămîntenite la sate și care în celelalte localități din Valea Sebeșului sînt înregistrate la date mult anterioare înregistrării lor în Purcăreți.

După primul război mondial e cunoscut faptul că în special în rîndul intelectualității romînești s-a tîns ca, pe lîngă prenumele latiniste, să se dea și prenume care păreau mai romînești prin radicalul sau prin tendința pe care o exprimau și totodată aveau o rezonanță plăcută. Astfel găsim din această categorie prenume ca *Dorica și Dorin*, apropiate mai puțin de numele Tudor ci mai adesea de radicalul „dor”, *Doina, Gelu* hipocoristic de la Gheorghe sau probabil numele istoric respectiv, *Rodica* preluat din literatură și *Voichîța* după numele istoric. În satul cercetat, prenumele acestea au pătruns în special în ultimii zece ani fiind date ca prenume noi și ca atare considerate „frumoase”.

Prenumele culte de proveniență romanică apuseană apar rar, sporadic. Astfel sînt *Eleonora*, atestat de două ori și *Eugenia* de trei ori.

Un caz aparte e cel al prenumelui *Coman*, provenit de la numele etnic „cuman” și răspîndit în veacurile trecute la noi. În material apare o dată, ca o surpriză, fiind purtat de un copil născut în 1956.

O problemă însemnată în cercetarea prenumelor este și stabilirea frecvenței lor individuale, a frecvenței pe categoriile amintite mai sus și frecvența pe generații.

Prin frecvența lor individuală prenumele *Ioan*, purtat de 86 bărbați și *Maria* purtat de 78 femei întrec fiecare procentul de 10% din prenumele în circulație. Urmează, în ordine descrescîndă: *Nicolae* purtat de 65 locuitori, *Elisabeta* de 60, *Ana* de 51, *Gheorghe* de 35, *Ioana* de 25, *Petru* de 19, *Ilie* de 18, *Dumitru* de 11 și *Zaharia* înregistrat la 9 locuitori.

Prenumele frecvente în multe alte sate, ca de exemplu: *Andrei, Mihăilă, Pavel* apar purtate de cîte un locuitor și *Constantin* purtat de doi locuitori. Ele ies din uz din cauza omonimiei cu numele de familie *Andrei, Constantin, Mihăilescu, Pavelescu*. Din aceeași cauză apare și *Nistor* doar o singură dată; *Iosif* și *Lazăr* au ieșit din uz. Probabil tot din această cauză, cu decenii în urmă, au ieșit din domeniul prenumelor *Bucur, Crăciun, Costea, David, Iancu, Matei* și *Radu* care apar acum ca nume de familie, deoarece sistemul de denotație din această regiune, spre deosebire de Hațeg, Valea Jiului și alte regiuni din țara noastră, nu admite o identitate între prenume și numele de familie, de tipul numelor *Gheorghe Gheorghe, Petre Petre* etc. Nu cunoaștem motivul pentru care *Alexandru, Daniil, Gligor, Istenie, Luca, Maxim, Marina* apar o singură dată. De obicei sînt purtate de bătrîni și socotite ca învechite.

După origini, ținînd seama de categoriile schițate, prenumele din Purcăreți se prezintă în felul următor: prenume de proveniență calendaristică poartă 572 indivizi, ceea ce reprezintă o frecvență de 88,33%. Urmează categoria prenumelor culte, totalizînd prenumele purtate de 54 indivizi. Dintre aceștia 36 poartă prenume latiniste, înregistrîndu-se astfel o frecvență de 5,54%, 12 indivizi deci 1,88% poartă prenume culte de

proveniență românească și 5 prenume culte romanice occidentale, avînd o frecvență de 0,74% din prenumele locuitorilor. Prenumele date după flori ori după flori și sărbători sînt purtate de 20 indivizi, adică 3,01% din totalul locuitorilor.

Pentru a observa evoluția în timp a prenumelor am împărțit locuitorii satului în patru grupe de vîrstă : a) cei trecuți peste 76 ani ; b) cei de la 51 la 75 ani ; c) de la 26 la 50 ani ; și d) cei sub 25 de ani.

Cei trecuți peste 76 de ani, în număr de 16, se numesc : *Adam, Ana, Elisabeta, Istenie, Macavei, Maria, Marina, Maxim, Rafila, Susana, Vasilie*, cîte o persoană, trei sînt numite *Ioana* și două *Nistora*. Prenumele *Istenie, Maxim, Nistora* apare doar la generația celor foarte bătrîni.

Generația bătrînilor cuprinde 124 indivizi. Toți poartă prenume tradiționale calendaristice. Toate prenumele purtate de ei, cu excepția lui *Glîgor*, apar și la generația matură și la cea tînără.

La generația matură își fac apariția și prenumele latiniste. Cei mai în vîrstă care le poartă se numesc *Aurel* și *Aurora*, născuți în 1914, și *Valeria*, născută în 1913. Din generația matură, adică cei de la 26 pînă la 50 de ani, poartă nume latiniste 15 indivizi iar din generația tînără 19 indivizi. Prenumele culte romînești, cu excepția unui singur caz, apar la tineri, mai ales la copii. Prenumele apusene romanice sînt prea puține. Prenumele date după flori apar mereu, dar *Simza* era preferat de cei în vîrstă, *Floarea* e tot atît de bine primit de toate generațiile, iar *Viorel* și *Viorica* apar numai la cei sub 25 de ani. Și în cazul prenumelor de proveniență calendaristică are loc o oarecare selecție. Astfel *Elena* apare ca o inovație și e dat numai din anul 1939 încoace la 8 tinere, ceea ce ne face să credem că e o formă cultă. Varianta *Ileana* a apărut o singură dată, la cei maturi.

Pe sexe se confirmă încă o dată constatarea că femeile sînt mai inclinate spre inovații în acest domeniu. Din 37 locuitori cu prenume latiniste 22 sînt femei, față de 15 bărbați, din 12 locuitori cu prenume culte romînești 9 sînt femei. Prenumele romanice culte le poartă aici doar femeile. Dar și din cele 20 de prenume cu rezonanță afectivă, preluate din domeniul vegetal, 15 sînt purtate tot de femei. Aceste prenume fac, în schimb, parte din categoria prenumelor vechi romînești.

Faptul că generațiile dispărute apelau la un fond de prenume care prezenta deosebiri față de cel al contemporanilor reiese din consultarea actelor vechi și a unor informatori. În veacul al XIX-lea pe lîngă prenumele *Ana, Dumitru, Ioan, Ioana, Elisabeta* și *Nicolae*, era foarte frecvent *Onca*, azi dispărut cu totul și considerat de locuitori „prea vechi”. De asemenea *Matei, Pavel, Ștefan, Toma* prenume frecvente în trecut, azi nu mai sînt purtate de nimeni, iar *Simza* și *Zaharia* erau preferate și date mai des în ultimele decenii ale veacului trecut. Azi prenumele dispărute sînt amintite doar în denotația populară locală dată unor persoane, ca de exemplu : *Tat Ioan al lui Toma*, spre deosebire de *Tat Ioan Bîldea* și *Tat Ioan al lui Adam*.

Din cercetarea noastră asupra componenței fondului de prenume din acest sat se constată că, deși am cercetat o localitate izolată, fondul de prenume coincide în multe privințe cu cel al satelor din Valea Sebeșului; prin preferința arătată unor anumite prenume calendaristice, prin tendințele mai conservative și prin inovațiile de mai târziu din domeniul prenumelor, fapte care se explică prin specificul economic social și geografic al acestei regiuni. Poziția destul de izolată pe care o are în cadrul regiunii din care face parte și anumite condiții locale imprimă o notă specifică prenumelor din satul respectiv. Cercetînd prenumele masculine constatăm că alături de *Ioan, Nicolae, Gheorghe, Petru, Ilie* preferate în toate satele din aceste părți, cei din Purcăreți apelează în prezent, mai des decît alții, la prenumele *Zaharia, Simion* dar apelează foarte rar la *Alexandru, Constantin, Pavel, Luca* și nu poartă, în perioada analizată, prenumele *Gavril, Iacob, Iosif, Ștefan* și altele frecvente în alte părți. Cauzele abandonării acestora sînt: prezența lor ca nume de familie, tocirea lor printr-o folosire frecventă mai înainte etc. Cea mai mare parte din inovațiile masculine în domeniul prenumelor culte, de exemplu: *Aurel, Cornel, Dorin, Mircea, Remus*, apar, de asemenea, și în alte sate, de unde le-au preluat și cei din localitatea studiată. Izolarea satului, ocupația locuitorilor lui și tradiția familială duc la frecvența zdrobitoare a prenumelor calendaristice.

Comparînd situația prenumelor din Purcăreți cu cea a prenumelor calendaristice din Livadia și Rîul Bărbat, două sate din Hațeg situate pe lunca Streiului, între Hațeg și Petrosani, într-o regiune foarte apropiată de munți, ai căror locuitori se ocupă și cu agricultura și cu păstoritul și cu munca la pădure, constatăm unele diferențe în privința frecvenței anumitor categorii de prenume. Prenumele calendaristice cercetate global, în intervalul ultimului secol, au o frecvență de 75% la Livadia, 59% la Rîu Bărbat și peste 80% la Purcăreți. În aceste sate din Hațeg din fondul tradițional de prenume fac parte și prenume maghiare preluate de la nemeși, care ajung la 21% și, respectiv 16% în ceea ce privește frecvența lor, la Purcăreți lipsind cu totul. Prenumele culte (occidentale latiniste și românești) au o frecvență de 10% și la Livadia și la Rîu Bărbat, în ultimii ani fiind mult mai des înregistrate. La Purcăreți ele ajung la 8,50%.

Studiînd prenumele locuitorilor satului Purcăreți, în anul 1957, constatăm existența unor tendințe conservatoare în domeniul prenumelor; mai accentuate decît în alte părți, datorită cauzelor arătate.

Alături de această tendință, își face loc și o tendință inovatoare, accentuată tot mai mult în ultimii ani, manifestată prin preferința pentru anumite prenume culte, chiar și prin preluarea unor prenume calendaristice nefolosite mai înainte (prenumele *Elena*), prin părăsirea sau utilizarea rară a altor prenume calendaristice. În domeniul inovațiilor tendința e mai accentuată la persoanele feminine. Transformările economice și procesul de culturalizare vor aduce și alte modificări în utilizarea diverselor prenume. Generațiile în perindarea lor manifestă și preferința pentru unele prenume, în timp ce pe altele tind să le abandoneze. Tradiția familială, încheată și mai mult prin ocupația de păstori a locuitorilor, a contribuit la perpetuarea multor prenume. La tendința de concentrare și

de folosire a unui număr foarte mic de prenume a contribuit mult și faptul că satul este foarte dispersat, ceea ce a dus la lipsa de legături permanente între toți locuitorii satului.

Cu toată izolarea și împrăștierea satului, cu toate că locuitorii erau legați de o ocupație economică mai puțin înaintată, constatăm existența unui proces continuu de transformare, e drept, mai lent decât în alte sate.

Cercetarea prenumelor din satul Purcăreți, ne demonstrează că și în cadrul acestui nucleu social există un fond de prenume specific, care se încadrează în acel al regiunii din care face parte, fără a coincide în multe privințe cu fondul de prenume pe care le folosesc locuitorii din satele apropiate.

ИМЕНА ЖИТЕЛЕЙ ДЕРЕВНИ ПУРКЭРЕЦИ, РАЙОНА СЕБЕШ, В 1957 г.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Авторы исследуют имена всех жителей из данной деревни, зарегистрированных в сельскохозяйственном Реестре в течение данного года, включая и данные об их гражданском положении. Исследование производилось по анкете в Валя Себешулуй в 1958 г.

Материалы содержат 77 имен из 637 жителей. Соотношение между числом имен и жителями равно 1/8,27. Это соотношение, указывающее малое разнообразие имен, объясняется типом горной разрозненности села, изолированного, населенного пастухами соответствующей местности.

89% из имен по происхождению календарные. Такой высокий процент является результатом сильной тенденции передачи имен из поколения в поколение, отсутствием контакта с более передовыми местностями с экономической точки зрения или населенными другими национальными меньшинствами. Пастушество, связывающее свои определенные периоды с определенными праздниками, способствовало распространению календарных имен.

Имена латинского культурного происхождения, румынские, и западные культурные составляют более 8%. Их носят жители в возрасте моложе 50 лет, и, в особенности, молодые поколения, несмотря на то, что очень робко утверждается, что они распространяются в особенности через имена, данные лицам женского пола. Также у новых поколений появляются имена, как: *Viorel*, *Viorica* или производные, ставшие независимыми именами, как *Anuța*, *Niculita*, *Romănel*. Среди календарных имен, по индивидуальной частоте, отмечается свыше 10%, как: *Ioan*, *Maria* и *Nicolae*. Несколько календарных имен как *Istene*, *Marina*, *Maxim*, *Nistora* встречаются редко у лиц в возрасте старше 75 лет.

Изолированность, разбросанность села, пастушество, отсутствие влияния других национальных меньшинств и слабое общение с культурой в прошлом, объясняет консервативный характер системы наименования, как явная тенденция, в особенности, у старших поколений.

LES PRÉNOMS DES HABITANTS DU VILLAGE DE PURCĂREȚI, DISTRICT DE SEBEȘ, EN 1957

RÉSUMÉ

A l'occasion d'une enquête effectuée en 1958 dans la Vallée du Sebeș, les auteurs ont étudié les prénoms de tous les habitants du village de Purcăreți qui figuraient dans le registre agricole dressé pour l'année 1957.

Ils ont constaté l'existence de 77 prénoms portés par 637 habitants. Le rapport entre le nombre des prénoms et celui des habitants est de 1/8,27. Ce rapport, qui témoigne de la variété réduite des prénoms, s'explique par le fait que Purcăreți appartient au type de village de montagne dispersé, isolé et habité par des bergers.

Suivant leur provenance, 89% des prénoms sont empruntés au calendrier. Ce pour-cent élevé est dû à une tendance prononcée de transmettre les prénoms de génération en génération ainsi qu'au manque de contact avec des localités plus avancées du point de vue économique ou habitées par des minorités nationales. La vie pastorale, dont certaines étapes étaient en relation avec des fêtes, a favorisé l'emploi des prénoms empruntés au calendrier.

Les prénoms empruntés au latin savant, les prénoms roumains et occidentaux savants se chiffrent à plus de 8%. Ils sont portés par les habitants sous 50 ans et en particulier par les jeunes générations; bien que timide encore, leur emploi devient de plus en plus fréquent, surtout celui des prénoms donnés aux personnes de sexe féminin. C'est également chez les jeunes gens que l'on rencontre des prénoms tels que *Viorel*, *Viorica* ou bien des dérivés devenus indépendants comme: *Anuța*, *Niculîță*, *Romănel*. Parmi les prénoms empruntés au calendrier, *Ioan*, *Maria* et *Nicolae* enregistrent un taux de plus de 10% par leur fréquence individuelle. D'autres, tels que *Istemie*, *Marina*, *Maxim*, *Nistora*, sont rares.

L'isolement et le caractère dispersé du village, la vie pastorale, l'absence d'une influence exercée par d'autres minorités nationales et le peu de contact que ce village a eu dans le passé avec la culture sont autant de facteurs qui expliquent le caractère conservateur du système de dénomination par les prénoms, tendance qui est évidente en particulier chez les habitants ayant dépassé la cinquantaine.

TOPONIMICE DIN VALEA CUGIRULUI

DE

MALVINA PĂTRUȚ

Rîul Mare și Rîul Mic izvorăsc din Munții Sebeșului. După ce străbat zeci de kilometri, ele se unesc și formează Rîul Cugirului sau *Rîul*, cum i se spune în partea locului, care se varsă în Mureș. Pe cursul inferior al acestui rîu, nu departe de Orăștie, sînt așezate trei sate : *Șibotul*, la 6 km spre sud de el, *Vinerea*, iar la 13 km de Șibot dealuri și păduri de fag închid ultima așezare, *Cugirul*. Pe lângă considerentul geografic, istoricul numelor leagă aceste localități între ele de veacuri.

Cine a fost în gara Șibot, desigur că s-a oprit în fața bustului, în armură medievală, a lui Paul Chinezul, învingătorul turcilor în anul 1479 pe Cîmpul Pîinii. Temporar, în vremea celui de al II-lea război mondial, gara Vinerea se numea *Cîmpul Pîinii*.

Pe aceste meleaguri deci se întindea la 25.000 de pași de Alba Iulia, istoricul *Kinyr mezo*¹ (= *Kenyérmező* „Cîmpul Pîinii”).

Este firesc ca în această cîmpie fertilă de pe malul stîng al Mureșului să se fi așezat locuitori încă la sfîrșitul secolului al XIII-lea. Bogată mai ales în grîne, numele *Kenyérmező* „Cîmpul Pîinii” este întru totul justificat. De aceea sîntem de părere că forma corectă germană este *Brotfeld*, care corespunde magh. *Kenyérmező*, și nu *Brodfeld* (evident, o grafie greșită), cum susține Gustav Kisch².

Primul sat înjghebat aici, Șibotul de mai tîrziu, s-a numit *Kenyér*, după cîmpul pe care locuitorii îl cultivau : 1281. — *Kener*³, 1317—20 —

¹ Ballun Ernő, *A kenyérmezői diadal Bonfini Dekásaiban*, „A hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat tizenhatodik évkönyve”, 1906, p. 78.

² Gustav Kisch, *Zur Wortforschung Brodfeld*, „Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde”, XLV (1922), p. 46—47.

³ Knieszsa István, *Keletmagyarország helynevei*, în *Magyarok és románok*, I. Budapest, 1943, p. 212.

*Cogner*⁴, 1330 — *Kunyrthu*⁵, 1332—38 — *Kunertu*⁶, 1349 — *Koyngir*⁷. *Tó*, vechiul *thu* (*tu*), are în limba maghiară și sensul de „gura unui riu”⁸. *Kunyrthu* (= *Kenyértó*) este deci satul format la confluența râului (Rîul Cugirului), care străbate *Kenyérmező* („Cîmpul Pîinii”), cu Mureșul.

După ce ia ființă, la sud de Șibot, satul (*Fel*)*kenyér*, spre a se face deosebire între cele două localități, *Kenyér* se numește și *Alkenyér* (*al(só)* „de jos”), pentru ca mai târziu, să se impună această denumire: 1340 — *Olkunir*⁹, 1486 — *Alkenyer*¹⁰, 1515 — *Alsokenyr*¹¹, 1577 — *Also Kenyer*¹².

În anul 1349 este amintit în documente un „comes *Syboldus* de *Koyn-gir* [= Șibot] de sede *Waras* [= Orăștie]”¹³. Credem că noul nume al satului, *Șibot*, trebuie pus în legătură cu acest nume de persoană *Syboldus*. Numele nu pare neobișnuit în germană. Întîlnim în 1432 un *Jorg Seybold*¹⁴ și la Cîrța (rn. Făgăraș).

Este posibil ca numele să nu fi trecut în română direct din germană, ci din maghiară. Maghiarii probabil că rosteau numele fostului comite *Zsibold*, *Zsibod*, *Zsibot*, s (inițial) putînd fi redat în maghiară prin *zs*: cf. *Sigismund*: *Zsigmond*; *Sack*: *zsák*; *Sold*: *zsold* etc., *Seiburg*: *Zsiberk* etc.¹⁵. Românii, luîndu-l de la maghiari, au ajuns la forma, și azi în uz, *Jibăt* (oficial *Șibot*). *Kniezsa István* susține că originea numelui Șibot este necunoscută. Totuși, spune el, s-ar putea presupune că provine din numele de persoană german *Seibod*¹⁶. Nu poate fi admisă etimologia dată de *Gustav Kisch* și anume că *Șibot* provine din *șipot* „izvor”¹⁷.

Cu același nume, *Kenyér*, apare în documente și satul format în susul râului, *Felkenyér* (*fel(só)* „de sus”), azi *Vinerea*: 1310 — *Felkuner*¹⁸, 1340 — *Felkunir*¹⁹, 1486 — *Felkenyer*²⁰, 1577 — *Felseo Kenyer*²¹, 1617 — *Felseő kenier*²².

⁴ Franz Zimmermann und Carl Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I, Hermannstadt, 1892, p. 329.

⁵ *Ibidem*, p. 433.

⁶ Dr. Albert Amlacher, *Urkundenbuch zur Geschichte der Stadt und des Stuhles Broos*, Hermannstadt, 1879, p. 11.

⁷ Franz Zimmermann, Carl Werner und Georg Müller, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, II, Hermannstadt, 1897, p. 60.

⁸ Czuczor Gergely és Fogarasi János, *A magyar nyelv szótára*, II, Budapest, 1874, p. 384.

⁹ Lukinich E., *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia*, Budapestini, 1941, p. 84.

¹⁰ Dr. Albert Amlacher, *op. cit.*, p. 36.

¹¹ *Ibidem*, p. 87.

¹² *Ibidem*, p. 165.

¹³ Franz Zimmermann, Carl Werner und Georg Müller, *op. cit.*, p. 60.

¹⁴ Gustav Gündisch, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, IV, Hermannstadt, 1937, p. 463.

¹⁵ S. Moldovan și N. Toğan, *Dicționarul numirilor de localități cu populațiune română în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, Sibiu, 1919*, p. 99.

¹⁶ *Op. cit.*, p. 213.

¹⁷ *Op. cit.*, p. 46.

¹⁸ Lukinich E., *op. cit.*, p. 50.

¹⁹ *Ibidem*, p. 84.

²⁰ Dr. Albert Amlacher, *op. cit.*, p. 36.

²¹ *Ibidem*, p. 165.

²² *Ibidem*, p. 202.

Faptul că *Felkenyer* nu figurează în registrul dijmelor papale din 1317 — 1320 și nici mai târziu nu este amintit nici un preot din acest sat printre „plebani de decanatu de Sebus”²³, alături de cel din Șibot, ar putea să pledeze pentru existența unei populații românești sau măcar în bună parte românești, în această localitate²⁴. De altfel iată ce se spune în 1515 și despre magister Clemens, „plebanus de Alsokenyer”: *Conquaestus est nobis . . . qualiter cum in sua parochia pauci admodum sint Christiani, . . . (adică catolicii, care nu puteau fi la data aceea decât sașii și eventual maghiarii), Valachii ad civitatem Zazwaras pertinentes ipsum multis injuriis et damnis afficerent . . .*²⁵.

Nu este exclus ca numele românesc de mai târziu al satului, *Vinerea*, să fie în legătură cu ziua de târg, care se ținea vineri (cf. satul *Mercurea*, rn. Sebeș).

Etimologia ultimului nume, *Cugir*, a fost dată de Kniezsa István²⁶. Nu sîntem de aceeași părere că Rîul Cugirului s-ar fi numit *Kenyér* (*Kügyér*): „Părăul Cugirului”, cum îl numește Kniezsa I., este o apă prea mică. În descrierea memorabilei lupte de pe Cîmpul Pîinii, el nici nu este amintit. Apa în care au pierit atîția este, fără îndoială, Mureșul. Numele de ape nu se schimbă și nu dispar cu atîta ușurință. Locuitorii celor trei sate îl numesc numai *Rîu*.

Sîntem de acord cu Kniezsa I. că trebuie admisă pentru explicarea etimologiei acestui nume nu forma *Kenyér*, ci o formă mai veche maghiară *Kügyér*. Dacă însă ținem seama că, începînd cu sfîrșitul secolului al XIII-lea, localitatea *Kenyér* apare numai sub această formă (cu *ny*, nu cu *gy*) — cf. mai sus *Kener*, *Cogner* etc. —, atunci, fie că numele *Cugir* (dintr-o formă cu *gy*) este mai vechi decît apare în documente fie că *Kügyér* s-a menținut dialectal peste această dată.

Cele mai vechi forme sub care apare Cugirul în documente sînt: 1493 — *Kudzyr*²⁷, 1566 — *Kwezjyr*²⁸, 1577 — *Kuchier*, *Kuchyer*, *Kuchyr*²⁹, 1617 — *Kutser*³⁰, 1673 — *Kucsir*³¹. Nu este exclus ca formele acestea să reflecte rostirea romînească din acel timp.

Astăzi numele satului e rostit de romîni *Cujér*, formă care dovedește că numele maghiar din care provine, trebuie să fi avut grupul *-gye-*.

Satul pare să fi fost o așezare romînească. În 1566 este amintit un „Raduly Belde de Kwezjyr”³², iar în documentul din 1577 se spune: *quomodo incolae eiusdem possessionis Kuchier semper immunes a solutione decimarum extitissent . . . ita tamen, ut morè aliarum possessionum Valachalium hujus regni Transsylvaniae de ovibus et agnis caprisque et capellis, iidem*

²³ Dr. Albert Amlacher, *op. cit.*, p. 7.

²⁴ *Villa Wolkani (Vilkañi, Walkani)*, sat pe care Amlacher (*op. cit.*, p. 7, 11, 20) îl identifică cu *Vinerea*, Zimmermann (*op. cit.*, I, p. 610) îl dă ca dispărut și, credem, pe bună dreptate.

²⁵ Dr. Albert Amlacher, *op. cit.*, p. 87.

²⁶ Kniezsa István, *Kudzsir*, în „Magyar nyelv”, XLII (1946), p. 66—67.

²⁷ Dr. Albert Amlacher, *op. cit.*, p. 55.

²⁸ *Ibidem*, p. 150.

²⁹ *Ibidem*, p. 165.

³⁰ *Ibidem*, p. 202.

³¹ *Ibidem*, p. 250.

³² *Ibidem*, p. 150.

gău „ar cere și studii la fața locului” (*ibid.*), nu este întemeiat: autorul avea la dispoziție dicționarul ceangău al lui Y. Wichmann (pe care de altfel îl citează în bibliografie!), lucrare care cuprinde tocmai material adunat prin cercetări pe teren.

În cele ce urmează vom releva o serie de împrumuturi lexicale din limba română în limba maghiară, pornind, în general, de la studiul citat mai sus al lui Geza Blédy. Ele constituie, după cum anunță și titlul acestui articol, simple materiale puse la dispoziția cercetătorului care va studia în ansamblu problema influenței românești asupra limbii maghiare¹.

I. Completări și rectificări etimologice la dicționarul ceangău al lui Y. Wichmann

Ceangăii sînt o populație maghiară stabilită în cea mai mare parte în Moldova. Existența lor izolată de restul minorității naționale maghiare din țara noastră, în mijlocul unei mase românești compacte, explică, printre alte trăsături caracteristice pe care le are dialectul vorbit de ei, și puternica influență suferită de acesta din partea limbii române. Amploarea acestei influențe în ceea ce privește vocabularul apare cu evidență în cea mai bogată culegere de materiale de grai ceangău publicată pînă acum², anume dicționarul lui Yrjö Wichmann, intitulat *Wörterbuch des ungarischen Nordesangó- und des Hétfaluer Csángódiaktes* și publicat de Bálint Csúry și Artturi Kannisto, Helsinki, 1936.

Autorul și editorii acestui dicționar, în colaborare cu lingvistul finlandez O. J. Tuulio, au stabilit originea românească a vreo 600 de cuvinte, folosite în mod curent de ceangăi și care aparțin celor mai variate sfere semantice, foarte multe dintre ele făcînd parte din fondul lexical de bază al dialectului ceangău³.

¹ O serie de alte materiale de acest fel am publicat în articolul *Influențe românești în graiul maghiar din valea Crișului Negru*, în „Fonetica și dialectologie”, I (1958), p. 113—121.

² În ultimul deceniu, un grup de lingviști maghiari de la Institutul de lingvistică și de la Universitatea din Cluj a făcut cercetări pe teren în vederea întocmirii unui atlas lingvistic ceangău, lucrare care va aduce, desigur, noi materiale lexicale de origine românească. Despre lucrările pentru acest atlas, vezi Szabó T. Attila, *A kolozsvári magyar egyetem munkaközösségének nyelvöldrajzi kutatásai a moldvai csángóság körében* [Cercetările de geografie lingvistică printre ceangăii din Moldova ale unui colectiv de la Universitatea maghiară din Cluj], în „Magyar Nyelv”, XLIX, p. 508—514; Idem, *Cercetări asupra graiului popular al ceangăilor din Moldova*, în „Cum vorbim”, III (1951), nr. 2, p. 31—33; Márton Gyula, *A moldvai csángó nyelvjárás atlaszának munkálatairól* [Despre lucrările la atlasul dialectului ceangău din Moldova], în „Magyar Nyelvör”, LXXVIII, p. 376—382.

³ Pentru interpretarea care trebuie dată influenței românești asupra dialectului ceangău, vezi studiile lui Márton Gyula, *Cîteva aspecte ale influenței limbii române în lexical graiului ceangău din Moldova*, în *SCL*, VI (1955), p. 331—337 (cf. și „Magyar Nyelv”, LII, p. 92—100); *Két tanulmány a keleti magyar nyelvjárások köréből*. [Două studii despre graiurile maghiare răsăritene], Budapesta, 1956, p. 92—100 și *Perechi de cuvinte în graiul ceangău din Moldova*, în „Omagiu lui Iorgu Iordan”, București, 1958, p. 557—569. Numeroase elemente noi aduce și Edmund Balogh, *Influențe lexicale românești în graiul ceangăilor din valea Ghimeșului*, în *SCL*, IX (1958), p. 379—388.

Parcurgînd cu atenție bogatul material înregistrat de Y. Wichmann, se pot descoperi și alte numeroase cuvinte de origine romînească, pe care autorul și editorii dicționarului nu le-au recunoscut sau au omis să le explice⁴. În cele ce urmează le vom semnala pe cele pe care le-am putut identifica⁵:

ályimán „loc adînc (într-un rîu)” (p. 6): rom. *alîman*, care are, printre altele, și sensul de „apă adîncă” (atestat de *DA* din Transilvania).

báni „ban” (*fizetés 3 frank sze 50 báni napra* „plata (este de) 3 lei și 50 de bani pe zi”, p. 219): rom. *bani*, pl. lui *ban* (cf. *lej* < rom. *lei*, pl. lui *leu*, Blédy, p. 150). Blédy, p. 144, dă (din Transilvania) forma *bani*.

bélggye „pai gros, cotor (de fîn)” (p. 11): rom. *beldie*, cunoscut în Moldova cu sensul „cotor, (la pl.) cotoarele rămase după cosit și secerat” (*DA*). De la *bélggye* s-a format derivatul adjectival *b'élggyéssz* „plin de cotoare, beldios” (*ibid.*).

bízzeg „a clocoti (de ex. apa)” (p. 14): rom. *bîzîi* (pornindu-se de la zgomotul făcut de lichidul care clocotește).

bombog „a vorbi singur, pentru sine, a mormăi” (p. 15): rom. *bombăni* sau *bombăi*, prin înlocuirea terminației cu suf. *-og*.

buftyész „grăsuliu la față, bucălat” (p. 18): rom. *buftea* „om gras și buhăit” (*CADÉ*), cu suf. adj. *-ész*.

burka „pătură, cuvertură de lînă mițoasă (în diferite culori; se întrebuințează mai ales iarna, în călătorie)” (p. 19): rom. (Mold.) *burcă*, atestat însă cu alte sensuri, anume „șubă, bundă, manta mare de pănură groasă, ce se poartă iarna” și „cojoc mițos” (*CADÉ*). Sensul cuvîntului ceangău ori reproduce un sens de circulație regională pe care dicționarele nu-l înregistrează pentru cuvîntul romînesc, ori s-a dezvoltat prin analogie, de exemplu, cu *suman*, care desemnează atît haina respectivă cît și materialul din care e confecționată.

ciba, în expresia *ciba ki!* „(interjecție cu care se alungă cîinele) afară! marș!” (p. 157): țînre seamă de aspectul fonetic și de regiunea în care e folosit cuvîntul: trebuie, considerat mai degrabă un împrumut din rom. (Moldova) *țibă* sau *țiba* „idem” (< ucr. *ciba*, v. *CADÉ*), decît o variantă a lui *csiba* (< ceh. *čiba*), cum propune *MEtSz*, I, col. 1014; *ki* înseamnă „afară”.

cigla „frigare” (p. 157): rom. *țiglă* (cu pronunțare regională *țiglă*), care în Moldova înseamnă „frigare lungă de lemn” (*CADÉ*).

curka „manta mare de lînă purtată de ciobanii romîni (cu lînă în afară; mițele sînt țesute în stofă)” (p. 158): rom. *țurcă*, atestat numai cu sensul de „căciulă mare și lățoasă din piele de oaie țurcană” (*CADÉ*), dar care poate că are, în regiunea respectivă, și sensul cuvîntului ceangău.

⁴ Au fost semnlate de Tamás Lajos, în „Archivum Europae Centro-Orientalis”, p. 275-278.

⁵ Notafia fonetică întrebuințată de Y. Wichmann o redăm, pe cît posibil, în grafia maghiară obișnuită. Folosim totuși, unele semne speciale pentru sunete inexistente în limba maghiară literară: *á* = rom. *a* (spre deosebire de *á* = *a* lung), *ē* = rom. *e* (spre deosebire de *ē* = *e* închis lung), *ę* = rom. *ă*, *î* = rom. *i*, *dz* = rom. *đ*, *ty* = *ț*, *š* (< *č*) = rom. (regional) *ș* (sau *ș*), *w* = *u*. Renunțăm însă la notarea unor nuanțe vocalice și consonantice prea fine. Cf. și I. Márton, *SCL*, VI, p. 332, nota 2.

d'ér „frig mare (iarna)” (p. 21): rom. *ger.* Pentru fonetism, cf. *tyáj* citat mai jos (p. 131).

dondog „a îngina, a fredona (pentru sine), a vorbi pentru sine, a mormăi” (p. 22): rom. *dondăni* „idem”, prin înlocuirea terminației cu suf. *-og*.

elkoršilódik „a degenera” (p. 81): rom. *a se corci*, care, pe lângă sensul „a se încrușișă, a se amesteca”, îl are și pe acela, derivat, de „a se strica, a se altera” (*CADÉ*), deci „a degenera”.

fotográfia „Photographie” (p. 218): rom. *fotografie*.

glemnusz „pămînt Țilav” (p. 48): pare a reproduce cuvîntul rom. *gălămoz*, care are, printre altele, și sensul, destul de apropiat, de „mociplă” (*DA* s.v. 3°).

gidzig'él „a gidila” și refl. *gidzig'élódik* „a se gidila” (p. 48): rom. *a (se) gidila*, prin înlocuirea terminației cu sufixul frecventativ *-él*. Cf. și forma *gigyilódem* „mă gidil” dată de Márton Gy., în „Omăgiu lui Iorgu Jordan”, p. 560.

giszka „Gans” (p. 49): rom. *gîscă*. Cf. și Márton Gy., *loc. cit.*, p. 561.

grind „insulă” (p. 50): rom. *grînd* (Mold.) „insulă de prund neîmundabilă” (*SDLR* 6).

gyalka „lemn ascuțit, lung cam de 1 m, care se fixează la marginea superioară a unei îngrădituri și servește ca reazem pentru acoperișul ei” (p. 24): pare a reproduce cuvîntul rom. *ghioacă*, variantă moldovenească a lui *ghioagă* „măciucă, ciomag”; sensul cuvîntului ceangău n-a fost însă semnalat în romînește.

hálka „întrunire gălăgioasă de tineri (flăcăi și fete)” (p. 53): rom. (Moldova, Bucovina și nordul Transilvaniei) *halcă* „gălăgie mare, țărăboi” (*CADÉ*).

hármálákk „dezordine, incurcătură, zăpăceală” (p. 55): probabil din rom. *hărmălaie* (terminația cuvîntului ceangău rămîne de explicat).

herkent „a tuși ușor (din gît), pentru a elimina flegma” (p. 57): rom. *hîrcăi*, *hîrcăi* „a tuși din piept” (*CADÉ*).

herreg „(despre cîine) a mirîi”: rom. *hîrîi*, cu același sens (*v. CADÉ* s.v. 4°).

kópp „ridicătură sau groapă în drum” (p. 61): rom. *hop* „idem”.

hor'koy „a sforăi a răsufli greu” (p. 62): rom. *horcăi* „idem”.

kereszél, *kereszil* „numele unui dans (jucat în doi)” (p. 75): rom. *cărășel* (și, cu pronunțare regională, *cărășăl*), numele unui dans popular romînesc.

kic, în expresia *kic ki!* „(strigăt cu care se alungă pisica) afară!, ciț!, zît!” (p. 79): rom. *ciț*; *ki* înseamnă „afară”.

kirceg „a scîrții (de exemplu zăpada, ușa, roțile căruței)”, cu derivatul *kircektet* „a face să scîrție” (p. 79): rom. *scîrții*, cu simplificarea grupului consonantic inițial, sau din varianta regională *cîrții* (pentru care vezi *CADÉ*).

kirreg „a cîrîi, a cîrcăi (despre găină, mai ales cînd ouă)” (p. 78): rom. *cîrîi*.

6 *SDLR* = August Scriban, *Dicționarul limbii romînești*, Iași, 1939.

kirrent „a cîrîi, a cîrcîi o dată (despre găină)” (p. 79) : rom. *cîrîi*, prin înlocuirea terminației cu sufixul momentan *-ent*.

kocka „șmecherie, pungășie” se întâlnește în explicația dată lui *kockár* „șmecher, pungăș, escroc” : *ullyan ember ki kockával jár* „om care umblă cu escrocherii”; ambele cuvinte sînt de origine romînească : (Moldova) *coțcă* (acesta împrumutat din maghiară) și *coțcar*, care au aceleași sensuri (v. *DA*).

kolomponyl „a bate (în ceva), a lovi, a izbi” (p. 79) : pare a fi o contaminare între magh. *kolompol* „a bătăngăi” (la care trimite Wichmann) și rom. *clămpăni*.

komárnyik „adăpost acoperit, umbrar (mai ales la stîină; sub el sînt aduse și oile la muls)” (p. 79—80) : rom. *comarnic* „idem”. Cf. *komárnyék kaliba*, E. Balogh, *SCL*, IX, p. 385.

kontosz „pardesiu (purtat de orășeni), palton” (p. 80) : aspectul fonetic ne duce mai degrabă spre rom. (Moldova) *contos* (variantă a lui *contăș*) „un fel de manta boierească îmblănită” (cf. *DA*, *CADÉ*), decît spre magh. *köntös*, cum crede Wichmann.

koponyil „a lovi, a izbi cu o bită, astfel încît obiectul lovit se strică” (p. 80) : rom. *počani* (sau *pocni*), prin metateză (fenomen frecvent în dialectul ceangău, cf. *gáliba* „baligă”, *konora* (pentru *korona*) „co-roană” etc.).

korda „bîrnă de sprijin” (p. 81) : rom. *coardă*, care în Moldova se folosește și cu sensul de „bîrnă sau grindă groasă care susține tavanul casei și pe care se păstrează sau de care atîrnă diferite lucruri din casă” (*DLRC* s.v. IV 1°).

kordássz, în compusul *kordássz-fürész* „fierăstrău de mină” (p. 81, literal „fierăstrău cu coardă”), este un derivat adjectival de la *korda*, pe care dicționarul lui Wichmann nu-l înregistrează ca atare și care reproduce cuvîntul rom. *coardă* „sfoară care, prin învîrtirea penei, se răsucește, apropiind brațele și întinzînd pînza fierăstrăului” (*DLRC* s.v. II 1°).

koril „a lega o căpiță de fin cu o frînghie de o prăjină vîrtită sub ea și a o transporta astfel cu boii (fără car) într-un anumit loc” (p. 81) : dicționarele romînești cunosc un verb *a cori*, dar cu un sens destul de diferit, anume „a aduna finul cosit și uscat într-un loc” (v. *DA* s.v. *cor*²); s-ar putea ca în regiunea unde se folosește ceang. *koril* cuvîntul romînesc, pe care acesta l-ar reproduce, să aibă același sens.

kosár „ocol, țarc pe un izlaz” (p. 81) e tratat împreună cu *koszár* „coș”, deși este, evident, alt cuvînt, anume un împrumut al rom. *coșar* „țarc pentru adăpostirea vitelor sau oilor” (v. *DA* s.v. 1°), sens pe care magh. *kosár* nu-l are. Cf. și E. Balogh, *SCL*, IX, p. 386.

koszoj „fișie subțire și îngustă de piele cu care se cos obiecte de piele mai groase” (p. 81) : rom. *cosoi*, atestat, printre altele, și cu sensul „curea” (*DA* s.v. 3°) și care este, probabil, un derivat de la verbul *coase*.

kotiršilódik „(despre pisici) a se împreuna” (p. 82) : rom. *a se cotîrci* „idem” (v. *DA*).

krencekter, în expresia *krencekterni fogoit* „a scrișni din dinți” (p. 85) : rom. *crăntăi* (variantă a lui *crăntăni*) „idem” (v. *DA*, cf. și *CADÉ*).

krida „cretă” (p. 85) : rom. (Moldova și Bucovina) *cridă* „idem” (DA).

kukurigól „(despre cocoș) a cînta” (p. 85) are la bază onomatopeea romînească *cucurigu* (v. și verbele *cucuriga*, *cucurigi*, *cucurigui*) ; în maghiara comună se zice *kukorékol*.

ledunka „geantă de piele purtată cu o curea care trece pe subsoară” (p. 89) : rom. *lăduncă* „geantă de piele purtată de ofițeri” (DA).

mahmurassz, cu variantele *mamhurassz*, *mahurassz* și *mamurassz* „care are dureri de cap după un chef” (p. 93) : rom. *mahmur*, la care s-a adăugat suf. adj. -*assz* (= magh. -os).

megméről „(despre oi) a se împreuna” (p. 97) : rom. *mîrli*. Același cuvînt romînesc pare a sta și la baza lui *mîrnyilódik* (p. 99).

merin „, o boală de stomac” (p. 97) : rom. *mărin*, atestat cu sensurile de „boală a vacilor, caracterizată prin umflarea ugerului, din care apoi curge sînge” și (la pl.), în superstiții, „bube ce se fac la șezut . . . la aceia care muncesc în ziua de Mărina” (CADE). Cuvîntul ceangău pare a avea acest al doilea sens ; cf. și magh. *marin* (de aceeași origine), atestat cu sensul de „buboi” în pct. 575 din ALR II, h. 117.

moronšil „a molfăi ; a face reproșuri, a imputa cuiva ceva” (p. 100) : rom. (Moldova) *moronci* (cu pronunțare regională *moronși*), atestat cu sensul „a necăji, a cicăli ; a ocări” (CADE).

nyám „rudă, rudenie” (cu derivatele *nyámassz* „înrudit” și *nyámszág* „rubedenie ; înrudire”) (p. 104) : rom. *neam* ; v. și I. Márton, SCL, VI, p. 336 și, în alte graiuri maghiare, G. Blédy, op. cit., p. 71.

pazilkadik ~ *pezilkadik* „a se grăbi” (p. 113) : rom. *a se păzi*, care are, în nordul Transilvaniei, și sensul pe care-l are cuvîntul ceangău (v. V. Breban, în *Limba romînă*, IX (1960), nr. 5, p. 89-92).

piszi „pisiică (mai ales cînd o chemi)” și diminutivul *piszike* „pisi-cuță” (p. 116) : rom. *pis(i)* !, cf. și *pisiică*.

pîrc „Furz” (cu derivatul *pîrcent* „furzen”) (p. 116) : rom. *pîrț* „idem”.

pîrșilódik „(atît despre animale cît și despre oameni) a se împreuna, a se împerechea” (p. 115) : rom. *a se pîrci*.

pokkon „a plesni, a bate (cu pumnul)” (p. 116) : rom. *pocni*.

poriko, în expresia *veri e porkát* „se zice cînd, la jocul cu mingea, jucătorul vrea să arunce mingea înapoi și aceasta a atins pămîntul” (p. 117) : este vorba de jocul numit *poarca* (vezi o descriere sumară a lui în SCLR).

prázsnýék (p. 80 s.v. *koppon*) și *prázsnýik* (p. 209) „praznic (făcut în memoria unui mort)” : rom. *práznic*, cu *z* > *zs* (pronunțat *j*) sub influența lui *ny* (= *ń*) următor.

primeria „Gemeindehaus” (p. 219) : rom. *primărie*.

rokinca „fiecare dintre parii înfipti în cele patru colțuri ale saniei (între care se încarcă, de exemplu, lemnele)” (p. 123) : rom. *rochință* „idem” (atestat numai de SCLR, și numai din Transilvania) ; cuvîntul romînesc este el însuși împrumutat din magh. *rakonca* (sau *rokonca*).

rowátka și *ruhátka* „barieră la marginea orașului, la un birou vamal (acum nu mai există)” (p. 123) : rom. (Moldova și Bucovina) *rohatecă* „idem” (v. *CADE* și *SDLR*).

șirta „cerealele (în general) care cresc pe ogor” (p. 143) : este, probabil, o extensiune de sens a rom. *cirtă* (cu pronunțare moldovenească *șirtă*) „un sfert de pogon” (v. *DA*, *SDLR*).

šobákk „barcă mică, luntre” (p. 143) : rom. (Moldova și Bucovina) *ciobac* sau *ciobacă* (cu pronunțare regională *šobac(ă)* „idem” (v. *DA*).

šontoróg „schilod” (p. 144) : rom. *ciontorog* (cu pronunțare regională *šontorog*), variantă a lui *șontorog* „idem” (cf. și Blédy, p. 37).

šumujág „mănunchi, legătură” (p. 145) : rom. *șumuiag* „mănunchi (de paie sau de fin), șomoiaș” (*CADE*).

szerinka „șervet; batistă (țesută în casă)” (p. 132) : rom. *șirincă* (cu pronunțare regională *șirincă*), atestat numai cu sensul „maramă, basma de îmbrododit” (întrebuințat mai demult în Moldova, iar azi numai în Maramureș, v. *SDLR*).

szpírítusz ~ *pirítusz* „spirit rău, diavolul” (p. 136) : rom. (Moldova) *spírítuș* (variantă a lui *spíríduș*) „idem” (*SDLR*).

sztámbol „măsură de capacitate (din seria : *kila* = 400 kg = 2 *mjérce* = 24 *sztámbol*)” (p. 78 s.v. *kila*) : rom. (Moldova) *stambol* „măsură egală cu 12 ocale” sau *stamboală* „banită” (*SDLR*).

szufla „lopată” (p. 136) : rom. (Moldova) *șuflă* „lopată adâncă de luat pietriș; gunoi etc.” (*SDLR*).

tápálága „cu picioare mari și cu mers greoi” (p. 148) : reproduce, evident, cuvîntul rom. (Moldova) *tápálágá* „picioar mare, grosolan” (*TDRG*), dîndu-i însă valoare de adjectiv și sensul pe care-l are derivatul adjectival rom. *tápálágos*.

tyáj „Tee” (p. 156) : rom. *ceai* (pentru fonetism, cf. *tyá* și *tyáगतó* corespunzînd cu *esá*, *esáगतó* din limba literară).

tyáka „teacă” (în proverbul *nem f'ér k'ét k'ész i tyákába* „două cuțite nu încep într-o teacă”, p. 206) : rom. *teacă*.

vetewica „fata care conduce jocul într-un dans țărănesc (de fete), care supraveghează împodobirea bisericii etc.” (p. 169) : reproduce, fără îndoială, un cuvînt rom. *vătăviță*, care însă nu e atestat decît în formele *vătăjiță* și *vătășiță* și cu sensuri diferite (vezi *CADE*), dar care e foarte probabil că se folosește, în regiunea unde a fost înregistrat cuvîntul ceangău, paralel cu *vătav* „conducător al călușarilor, al cetelor de tineri ce umblă cu colindul, cu brezaia, cu turca etc.” și „conducătorul celor ce prepară festivitățile unei nunți țărănești” (vezi *CADE* s.v. *vătaf*. 3° și 4°).

*

Unele dintre explicațiile etimologice date de autorul și editorii acestui dicționar trebuie rectificate, în sensul că cuvintele ceangăiești trebuie raportate fie la variantele moldovenești ale cuvintelor propuse ca etimoane (acestea din urmă neexplicînd în mod satisfăcător forma cuvintelor din

dialectul ceangău), fie la derivate ale lor, fie, în sfârșit, la alte cuvinte. Astfel :

begyi „(mai ales în adresarea directă) frate mai mare ; unchi ; bărbat mai în vîrstă (în general)” (p. 11 s.v. *bátya*) : nu din *bade* sau *bădiță*, ci din *bădie*.

béc „prăjină subțire de măsurat ... lungă de 3,36 m” (p. 13) : nu din *bețigaș*, ci din *băt*.

budászka „găleată de lemn cu două toarte, în care se aruncă apa murdară (în bucătărie)” (p. 17) : din *budașcă*, cu înțeles foarte apropiat, iar nu din *budaiu* (? !) sau *bădău*.

buhuna „om cu cap mare, urît, cu părul zbîrlit” (p. 18) : mai degrabă din *buhnă* (v. *DLRC*), decît din *buhă* sau *bufnă* ; pentru sens, cf. sinonimul *buhă* (la *C.A.D.E.*). Pentru *buhuna* (și *bohuna*) cu sensul propriu de „bufniță”, vezi Márton Gy., în „Omăgiu lui Iorgu Iordan”, p. 560, 564.

bulyándra „zdreanță” (p. 18) : forma *buleandă*, propusă ca etimologie, trebuie corectată în *buleandră* ; cuvîntul românesc a fost împrumutat și în alte graiuri maghiare (v. Blédy, p. 29).

buránszik „Rohseide” (p. 18) : nu din *borangic*, ci din varianta moldovenească *burangic* (v. *DLRC*).

cénk „băț cu care se măsoară cantitatea, nivelul vinului într-un butoi” (p. 157) : nu din *țanc*, ci din varianta mold. *țenchi*.

cigan „țigan” (p. 157) : după aspectul fonetic, pare a fi mai degrabă un împrumut din romînește (regional *țigan*) decît o variantă a magh. *cigány*. Cf. și *cigán* „fierar”, explicat de Márton Gy. în „Omăgiu lui Iorgu Iordan”, p. 558. Tot din romînește (și anume din *țigancă*, regional *țigancă*) a fost împrumutat și *cigánka*, deoarece sufixul *-ka* are, în maghiară, numai valoare diminutivală (*cigányka* înseamnă „țigănuș”).

cilyhe „pădure tinărară, pădurice” (p. 157) : nu din *sîlhă*, ci din forma mold. *șîlhă* sau *șîhlă* (v. *S.D.L.R.*).

colyink „pătură mică din pinză groasă (cu care se acoperă calul sau cu care se aduce fin, paie etc.)” (p. 158) : din *țolinc* (v. *C.A.D.E.*, *S.D.L.R.*), nu din *țol*.

doftor „medic” (p. 22) : nu din *doctor*, ci din varianta cu aceeași formă ca a cuvîntului ceangău. Cf. și Márton Gy., *loc. cit.*, p. 558, 561.

fedeleş „butoiaș (pentru apă de băut)” (p. 37) e tratat împreună cu adj. *födeles* „prevăzut cu capac sau cu acoperiș” ; el trebuie, însă, separat de acesta din urmă, deoarece vine din rom. *fedeleș* (iar acesta, din adjectivul maghiar).

fetyélëu „(despre bărbați) impotent” (p. 41) trebuie explicat mai degrabă din forma *feteleu* (v. *D.A.*) decît din *fătălău* ; pentru variantele secuiești *fataró* și *pataró*, v. Blédy, p. 43.

gërgina „dalie” (p. 48) : din *gherghină*, nu din *georgină*.

gocán „purcel” (cu diminutivul *gocánka* „purceluș”) (p. 49) este explicat din magh. *koca* „idem”, de care totuși se deosebește, în ceea ce privește forma, destul de mult ; nu știu dacă există în regiunea respectivă un cuvînt românesc *goțan*, dar e atestată interjecția *goțană* (de obicei

repetată), cu care se cheamă porcii (v. *DA*) și cu care cuvîntul ceangău este, fără îndoială, înrudit.

guzba ~ *guzsba* „lemn înfurcit sau cu un cîrlig la capăt, de care se atîrnă căldarea deasupra focului” (p. 50) : din forma *gujbă*, nu din *cujbă*. Vezi și E. Balogh, *SCL*, IX, p. 384 și Blédy, p. 49.

hájdá „haide !” (p. 52) trebuie separat de *háj* (< rom. *hai*), deoarece are alt prototip : rom. *haida* (variantă regională a lui *haide*).

härmászár „Hengst” (p. 55), explicat din rom. *armăsar*, trebuie raportat la varianta moldovenească *harmăsar*.

hercegosz „certăreț” (p. 57) nu se poate explica din *hărtaș*, ci, după cum arată și forma cuvîntului, direct din derivatul rom. *hărtașos* (varianta moldovenească a lui *arțăgos*).

kapuj „cîine de vînătoare” (p. 71) : nu din *căpău*, ci din *copoi*.

kup³érta „plic” (p. 85) : din *copertă* „idem” (v. *DA* s.v. 1°), nu din *cuvertă*.

lámba „lampă” (p. 88) se explică mai bine din forma moldovenească *lambă* decît din cea literară *lampă*.

mágla „grămadă, morman” (p. 93) : mai degrabă din rom. *maglă* (v. *SDLR*), care are același aspect fonetic, decît din magh. *máglya*.

májsztru „meșter, maistru” (p. 93) : din rom. *maistru*, iar nu din *măestru*, care, în această formă, este numai adjectiv și are sensuri cu totul diferite.

meğgöntyil „a împinge, a îmbrînci” (p. 50 s.v. *göntyil*) nu derivă de la rom. *ghiont*, ci direct de la verbul *ghionti*.

mélyiga „mămăligă” (cu derivatul *mélyigáz* „a prepara mămăligă”) (p. 95) : nu din *mămăligă*, ci din varianta moldovenească *măligă* (v. *CADE*). Varianta *maliga* a fost înregistrată, în același dialect, de I. Márton, *SCL*, VI, p. 335 ; în alte graiuri maghiare se folosesc formele *mamaliga* și *momoliga* (v. Blédy, p. 64).

minunt „minut ; moment, clipă” (p. 99) : nu din rom. *minut*, ci din varianta populară *minunt*, folosită și în Moldova.

momica „măimută” (p. 100) : din forma moldovenească *momită*, nu din *măimută*, care a fost împrumutat de asemenea, dar sub forma *majmuc* (p. 93), — formă întîlnită și în alte graiuri maghiare (v. Blédy, p. 63).

motošilódik „(despre pisici) a se împreuna” (p. 101) : nu din rom. *motoc* „motan”, ci din derivatul acestuia *a se motoci*.

muszunoj „mușuroi” (p. 101) : nu din *moșuroi*, ci din varianta *mușunoi*.

nekeželódik „a se osteni degeaba, a se trudi” (p. 103) : atît forma cît și sensul acestui verb ne fac să-l explicăm mai degrabă din rom. *a se necăji* (regional *năcăji*) decît din *năcaz*.

nojēmbre „November” (p. 104) : din rom. *noiembrie* (formă populară pentru *noiembrie*), nu din *noiemurie*.

oktobre „Oktober” (p. 108) : nu din rom. *octomurie*, ci din *octombre* (formă populară pentru *octombrie*).

pitán „piine din făină de porumb” (p. 116) : nu din *pită*, ci din *pitan*, atestat cu sensul de „piine făcută din făină de orz sau de secară ; piine proastă” (*CADE*).

pruba „încercare, probă” (cu derivatul *prubál* „a încerca”) (p. 118) : mai degrabă din *prubă*, varianta moldovenească a lui *probă*, decât din acesta din urmă.

rez'ész „țăran care stăpânește prin ereditate o proprietate funciară” (p. 121) : etimonul propus (*răzaș*) trebuie corectat în *răzeș*.

tăwdl „tigaie” (p. 149) : nu din rom. *tavă*, ci din forma *tavale*, pluralul variantei moldovenești *tava* (pentru procedeu, vezi *báni* citat mai sus).

trin „tren” (p. 154) : nu din rom. *tren*, ci din varianta populară *trin*, care se folosește și în Moldova.

zindár „Gendarm” (p. 172) : nu din rom. *jandarm*, ci din forma moldovenească *jîndar* (azi ieșită din uz).

Foarte multe cuvinte ceangăiești păstrează, în vocalism sau în consonantism, particularitățile graiului moldovenesc din care au fost împrumutate, lucru de care autorul și editorii dicționarului n-au ținut seamă, aceștia indicând totdeauna corespondentele din limba română literară. Iată doar câteva exemple : *cigára* „țigară”, p. 157 (mold. *țigară*), *cînta* „țintă, de exemplu la cingătoare, la hamuri, la geamantan”, p. 158 (mold. *țintă*), *gîrgîrica* „gărgăriță”, p. 49 (mold. *gîrgăriță*), *këptár* „pieptar”, p. 75 (mold. *k'ëptar*), *nyînta* „mintă”, p. 106 (mold. *nîntă*), *nyîrjásza* „mireasă”, p. 106 (mold. *nîreasă*), *rákica* „rașiță”, p. 119 (mold. *rașiță*), *šákír* „ceacîr, sașiu”, p. 140 (mold. *sacîr*), *šérje* „fier”, p. 142 (mold. *șerie*), *vetezel* „vătășel”, p. 169 (mold. *vătășăl*), *šidra* „vidră”, p. 173 (mold. *șidră*) etc. etc.

*

Relevăm, în sfîrșit, câteva calcuri :

Bika are, pe lîngă sensul de „taur” (ca și în limba maghiară literară), și sensul special de „instrument muzical format dintr-o puțină, asupra gurii căreia e întinsă o bucată de piele; în mijlocul acestui fund de piele se află fixat un smoc de păr de cal...” (p. 13). Acest al doilea sens este un calc după rom. *buhai*, care în Moldova înseamnă atît „taur”, cît și instrumentul descris mai sus (folosit în practicarea datinei plugușorului).

Bika-tej „mîncare de post : semințe de cînepă pisate și fierte în apă” (p. 13) pare a fi un calc după rom. *lapte de bou*, care însă este atestat cu un sens puțin diferit, anume „zeama din semințele de dovleac fierte, care se mănîncă de post” (*CADE* s.v. *lapte* 3° b).

Egérfark „Schafgarbe (Achillea millefolium)” (p. 28) : calchiat după rom. *coadă-șoricelului*, care desemnează aceeași plantă (numită în limba maghiară *ciefark*).

Ejt „a scăpăra (cu amnarul)”, cu derivatul *ejtő* „amnar” (p. 29), s-ar putea datora unei confuzii între verbele românești *a scăpăra* și *a scăpa* (acesta din urmă se traduce în ungurește *ejt*), asemănătoare, pînă la un anumit punct, în ce privește aspectul formal.

Fejessz „inteligent, deștept” (p. 37) : derivat adjectival de la *fej* „cap”, cu sensul dezvoltat după modelul adjectivului rom. *căpos* (v. *DA*) sau al locuțiunii adjectivale *cu cap* „idem” (căci magh. *fejes* are, ca sens figurat, numai pe acela de „încăpățînat”).

Író „Landschreiber, Dorfnotar” (p. 67): să se compare cu rom. *scriitor* „jălbar” (v. *CADE*) și „funcționar comunal”, — căci cei ce nu știau carte se adresau mai ales notarului sau altui funcționar de la primărie ca să le scrie petițiile; în maghiară *író* înseamnă „scriitor, om de litere”.

Kigyó superke „un fel de ciupercă otrăvitoare (mică, de culoare galbenă cu alb, tugiată)” (p. 78): cf. rom. *burete șerpesc* sau *buretele șarpelui* „idem” (*CADE* s.v. *burete*, p. 186).

E robok útja „calea laptelui” (p. 122) e traducerea expresiei românești *drumul robilor*; în maghiara comună se spune *tejút*.

Szentül și derivatul *leszentül* „(despre soare, lună, stele) a apune” (p. 130) sînt derivate verbale de la *szent* „sfînt”, prin imitarea verbului românesc *a sfînti* (variantă a lui *asfînti*) „idem”; tot așa compusul *nap-szentület* „apusul soarelui; vest” (p. 102) traduce expresia românească *sfîntitul (asfîntitul) soarelui*.

Tyik'éssz „dracul, diavolul” (p. 156) este, din punct de vedere formal, un derivat adjectival de la *tyike* (împrumutat din rom. *tichie*, vezi *loc. cit.*), deci s-ar traduce prin „cu tichie, (cel) care poartă tichie”. De fapt diavolul are și în romînește, printre alte numeroase numiri eufemistice, și numele *Cel-cu-tichie* și *Tichiuță* (v. *CADE*), după care a fost calchiat cuvîntul ceangău.

Vatšág (formă dialectală pentru *vadság*, derivat de la *vad* „sălbatic” cu suf. colectiv-abstract -*ság*) e atestat de dicționarul lui Wichmann cu sensul colectiv de „animale sălbatice, fiare” (p. 167). Se pare că este vorba de un calc după rom. *sălbăticiune*, care înseamnă atît „fiară sălbatică”, cît și „sălbăticie” (pe cînd în maghiara literară *vadság* înseamnă numai „sălbăticie”).

II. Termeni păstorești maghiari de origine romînească

Materialul discutat în acest capitol este extras din lucrarea lui Herman Ottó, *A magyar pásztorok nyelvkinése* [Vocabularul păstorilor maghiari], Budapesta, 1914. Este vorba, anume, de o serie de termeni păstorești (în sensul cel mai larg al cuvîntului, așa cum înțelege și Herman) pe care Geza Blédy a omis să-i înregistreze în studiul său, deși a utilizat în măsură largă lucrarea, extrem de bogată în materiale, a lui Herman Ottó. Semnalăm de asemenea variantele fonetice și derivatele neînregistrate de G. Blédy, Y. Wichmann și de *MEtSz*⁷, precum și calcurile făcute după limba romînă. Deoarece intenția noastră nu e de a face considerații generale asupra întregii terminologii păstorești maghiare de origine romînească, prezentăm materialul discutat în ordine alfabetică:

áfáre (transcris de autor *á fáre*), în expresia pleonastică *ki áfáre* „(interjecție cu care se alungă ciinele) marș afară!” (p. 594): rom. *afară*; *ki*, adverb folosit aici cu valoare de imperativ, înseamnă tot „afară”.

berbécses „cioban care păzește berbecii castrați” (p. 147): derivat de la *berbécs*, cu sufixul de nomen agentis -*és*.

⁷ Nu dăm însă cuvintele și variantele, înregistrate de *MEtSz* dar omise de Blédy, ca *bordí*, *brenze*, *bringás*, *deréc* ș. a.

birginyó ~ *brigigyó* ~ *briginyó* (Ciuc) „unealtă cu care se bate laptele sau smîntina în putinei, ca să se aleagă untul” (p. 527, 528): rom. (Moldova) *brighideu* (variantă a lui *brighidău*) „idem”, cuvînt probabil de origine maghiară (v. *SDLR* s.v. *fercheteu*).

biszuszka (la ceangăi) „bici” (p. 220): rom. *biciuşcă* (cu pronunţare moldovenească *bişuşcă*); Wichmann, p. 14, dă *bişuszka*.

bissán (Ciuc) „bou puternic” (p. 390): *MEtSz*, I, col. 419 îl consideră „fără îndoială de origine romînească”; cuvîntul presupune, într-adevăr, o formă, neatestată, *bijan (cf., pe de o parte, *bijog* „mirtoagă”, format cu alt sufix, iar pe de altă parte *ghijan* „poreclă dată unui bătrîn”, pe care *DA* îl derivă de la *ghiuj*, dar care ar putea fi o formă cu labiala palatalizată pentru *bijan). Vezi şi numele de bou *Bissán* (p. 471).

branista „pădure bătrînă” (p. 149): rom. *branişte*.

budákó (Ciuc) „găleată sau ciubăr în care se pune laptele (cu o toartă mai mare, găurită, şi cu una mai mică şi negăurită)” (p. 528): rom. *budacă* „idem”.

budé (Ciuc) „vas de lemn fără toarte, cu o capacitate de 7—9 litri” (p. 235): rom. *budăi* (*budăi*) „idem”.

bunár (Torontal) „puţ, fîntînă cu cumpănă” (p. 289): rom. (Banat, Oltenia) *bunar* „puţ” (v. *DA*, *CADE*).

capî (Gheorgheni-Ciuc) „(vacă sau bou) cu amîndouă coarneau întoarse înapoi şi încovoiate spre grumaji” (p. 455): derivat de la *cap* (< rom. *ţap*, v. Blédy, p. 32); cf. rom. *ţapoş*, cu sens destul de apropiat (*CADE*).

cége, cége, cégela! (Odorhei) „cuvînt cu care se cheamă caprele” (p. 540): cf. rom. *ţigă, ţigă, ţigălie* „idem” (V. Bogrea, *DR*, I, p. 79, nota).

ciba el! şi *ciba ki!* (Odorhei) „interjecţie cu care se alungă cîinele” (p. 594): din rom. (Moldova) *ţiba* sau *ţibă* „idem”, împrumutat şi de ceangăi (vezi mai sus, p. 127).

csetenyés (Călăţele — Kalotaszeg), în expresia *csetenyés szekér* „căruţă cu care se aduce acasă, seara, mireasa” (p. 87), este un derivat adjectival de la *csetenye* (< rom. *cetină*, v. Blédy, p. 35—36) şi înseamnă „(împodobit) cu cetini de brad”; Blédy, p. 36, înregistrează numai derivatul substantival *csetenyés* „pădure tînără de fag” (?).

csiromálé „amestec de făină de porumb cu apă, terci” (p. 226): cuvînt compus din *csír* „terci” (*csiró?) şi *málé* „mălai”, ambii termeni de origine romînească (v. Blédy, p. 36 şi 64).

csongora (la secui) „semn la ureche [a oil], cînd aceasta se sfişie” (p. 524): cf. rom. (adj.) *ciungără* „(oaie) cu cornul rupt” şi (s.f.) *ciungără* „oaie cu coarneau tăiate” (*DA* s.v. *ciung*).

eszténáz (Transilvania) „a face o stîină vara, trecînd cu oile dintr-o păşune într-alta” (p. 503): derivat de la *eszténa* (< rom. *stîină*, v. Blédy, p. 42).

furka (Torontal) „furca fîntînii” (p. 291): rom. *furcă* „stîlpul pe care se sprijină cumpăna fîntînii” (*DLRC* s.v. 3° *d*).

gárgyás, în expresia *gárgyás kút* „fîntînă cu ghizduri” (p. 291): derivat adjectival de la *gárgya* (< rom. *gard*, v. Blédy, p. 46).

gârda (Călățele) „zgardă cu cuie, pusă la gîtul cîinelui ciobănesc, ca să-l apere de lup” (p. 586): rom. *zgardă*, cu reducerea grupului inițial de consoane.

gyósa (Ciuc): *gyósa kácske* „capră albă” (p. 539): cf. rom. *ghioș*, atestat din Moldova numai în forma de masculin, cu sensul de „alb-curat” (vorbind despre carnea vitelor, v. *DA*); cuvîntul maghiar presupune un adjectiv românesc folosit la ambele genuri și cu sensul de „alb” despre culoarea părului animalelor.

háráb (la ceangăi) „cărută”: rom. (Moldova) *haraba*; Wichmann, p. 54, înregistrează numai forma *hárába*.

hergely (la ceangăi) „troupeau de chevaux” (p. 312): rom. *herghelie*; Blédy, p. 50, dă (din Tîrnava Mare) forma *hergeja* și cu alt sens.

hiribigomba (Alba) „ciupercă” (p. 705): cuvînt compus dintr-o variantă a lui *híriba* (< rom. *hrib(ă)* „mînătarcă”, v. Blédy, p. 51) și *gomba* „ciupercă”.

kírcsėj (fostul județ Brașov) „pană, ic de fier” (p. 215): rom. *cîrceț* sau *cîrcei* (pentru sens, cf. *DA* s.v. III).

kosár (Ciuc) „îngrăditură de nuielă împletite, unde se bagă oile cînd se mulg, strungă” (p. 511): rom. (din aceeași regiune) *coșar* „idem” (v. *DA* s.v. I^o); în maghiara comună are alte sensuri. Cf. Kniezsa István, *A magyar nyelv szláv jövevényszavai*, I, Budapesta, 1955, p. 674—675.

kotyiga ~ *kocsiga* (la ceangăi) „cărută” (p. 95): rom. *cotiță* (explicație dată de autor); lipsește la Wichmann, care dă (p. 82) numai cuvîntul *kotyigár* (< rom. *cotițar*).

kuraszló (Bucovina) ~ *kurásza* (Alba) „lapte brînzit, serbezit” (p. 436 și 706): rom. *curaslă* (*ALRM* I, vol. II, h. 290, pct. 388, 391, 401) și *curaslă* (*ib.*, pct. 96, 125 etc.); cît despre variantele *gujesztza*, *gulajsztza*, *gulesztza*, *gurászka*, *gurásztra*, *kulajsztza* (p. 435—436), întrebuintate în Ungaria și neînregistrate de Blédy, fiind considerate (p. 49) de origine slavă, — vezi *DA* s.v. *colastră*.

lunka (Crasna) „luncă” (p. 274): rom. *luncă*; pentru dubletele magh. *lanka* și *lonka*, v. Kniezsa István, *op. cit.*, I, p. 303—304.

mátor (Gheorgheni-Ciuc) „berbec bătrîn” (p. 512): rom. *mătur* (sau *mátor*) „vîrstnic”, de ex. *berbec mator* (v. *CADE*).

míringyá (Alba) „merinde” (p. 707): variantă a lui *merinda* (< rom., v. Blédy, p. 66).

mijora ~ *mílorá* ~ *mílórá* ~ *millóra* ~ *miorá* (Transilvania) „mioară” (p. 513, 514, 523): variante ale lui *míóra*, neînregistrate de Blédy; de asemenea *nyivórá* (Alba; p. 515), cu o formă care se deosebește mai mult de celelalte variante (reproducînd, probabil, rom. *míor*).

monicca (la ceangăi) „mămuță” (p. 640): variantă a lui *momica* (v. Wichmann, p. 100) < rom. (Moldova) *momîță*.

mulgetor „cioban care mulg oile” (p. 166): rom. *mulgător* „idem”.

patusa (Ciuc, Odorhei) „căpușă (*Melophagus ovinus*)” (p. 641): probabil din rom. *căpușă*, cu modificări fonetice care rămîn de explicat; aceeași explicație cred că trebuie dată și formei *papusa*, cu sensul „*Oestrus*”

ovis", pe care Blédy, p. 73, o raportează, dimpreună cu celelalte sensuri ale cuvîntului, la rom. *păpușă*; s-ar putea ca magh. *papusa* să fi rezultat printr-o asimilare $c - p > p - p$, iar *patusa* — din *papusa*, prin procesul contrar.

platikahal „plătică (Abramis brama)" (p. 730) este un compus din *platika* (< rom. *plătică*) și *hal* „pește"; de aceeași origine românească sînt și formele *platyica* (Cîmpia Transilvaniei), rezultată prin schimbarea terminației, și *platyika* (v. Kniezsa István, *A magyar nyelv szláv jövevényszavai*, I, p. 915).

posztorong (la ceangăi) „lanț cu care se leagă oiștea la căruță" (p. 99): variantă a lui *posztoronka* (Wichmann, p. 117), explicat din rom. (Moldova) *postoro(a)ncă*.

procáp (la ceangăi) „proțap" (p. 99): variantă a lui *procápp* (Wichmann, p. 118).

szöcsála (la ceangăi) „șesală" (p. 333): după Herman, din rom. *șesală* (sic); de fapt, din forma moldovenească *săceală* (v. *CADE*).

szindésák (Bucovina) „măsură de capacitate (50 cl)" (p. 134): rom. (Moldova, Bucovina) *sîngeap* „cinzeacă" (v. *CADE*), sau dintr-o formă *sîngeac, rezultată prin contaminarea lui *sîngeap* cu *cinzeacă* sau *cinzec*.

szohát (la ceangăi) „izlaz" (p. 281): variantă a lui *szuhát* (< rom. *suhat*, Wichmann, p. 136).

szitina (Malnaș — Trei Scaune) „stîină" (p. 206): variantă a lui *eszténa* (v. Blédy, p. 42), mai apropiată de forma etimonului romînesc.

tyinga (la ceangăi) „stînghie cu care sînt fixate bîrnele care alcătuiesc ghizdul fîntinii" (p. 297): rom. *chingă* „stînghie" (v. *DA* s.v. 2°).

ujstye (la ceangăi) „oiște" (p. 105): rom. *oiște*.

vadra (Torontal) „găleată" (p. 297): rom. (Oltenia, Banat, Transilvania) *vadră* „idem".

vakara (Homoródalmás) „apelativ pentru oi" (p. 523): rom. *oacăr(ă)* „(despre oi) cu pete albe pe bot" (v. *CADE*).

vatyinata (Merești — Odorhei) „apelativ pentru oi" (p. 523): *oche-nat(ă)* „cu ochi mari" (v. *CADE*).

véska (în secuime) „rama de lemn a sitei, în care se presează cașul" (p. 439): rom. (Transilvania, Moldova) *veșcă* „văcălie" (v. *CADE*).

zahal ~ *záhol* (Odorhei) „a urmări, a gonii, a fugări (de exemplu lupul pe oi)" (p. 521): rom. *zăhăi* „idem" (v. *CADE*).

zsenticé (Alba) „zerul stors din caș și fiert" (p. 711): variantă a lui *zsendice*, despre a cărui origine romînească v. Kniezsa István, *A magyar nyelv szláv jövevényszavai*, I, p. 575.

zsigora (în secuime) „boală a cîinilor" (p. 591): cf. rom. *jigăraie* „idem" (*CADE*).

zsintujála (Alba) „smîntînă din lapte de oaie, cu care se prepară balmoșul" (p. 711): după cum arată și autorul, din rom. *jintuială* „ultimul zer stors din cașul pus sub teace, din care se scoate untul: jant, jintuit" (*CADE*).

Iată și cele câteva calcuri după limba română pe care le-am putut recunoaște în culegerea lui Herman Ottó:

felfordít (Ciuc) „a castra, a jugăni” și forma de participiu perfect *fordított* „castrat, jugănit (de ex. berbec)” (p. 504): după rom. *întoarce* și *întors*, cu aceleași sensuri.

magberbéc (Trei Scaune) „berbec de prăsilă” (p. 512), *magdisznó* (secuime) „pore de prăsilă, vier” (p. 554), *magmarha* (fostul județ Brașov) „vită de prăsilă” (p. 414) sînt compuse, sub influență românească, cu substantivul *mag* „sămînță”, care, ca atribut, înseamnă „de sămînță, de prăsilă, folosit pentru reproducere” (*magberbéc* traduce exact pe „berbec de sămînță”); în maghiara comună, sensul acesta este redat de adjectivul *tenyésztő*.

nagyszekér (Moldova) „(constelația) ursa mare” (p. 628): după rom. *carul-mare* (*car* = magh. *szekér*); termenul comun maghiar este *göncölszekér*.

ver (Ciuc) „(despre vînt) a sufla”: *a szél északról ver* „vîntul suflă de la miazănoapte” (p. 636): calehiat după rom. *bate* „idem”.

*

În sfîrșit, atragem atenția asupra numeroaselor nume de animale de origine românească, dintre care relevăm doar cîteva, ele trebuind să fie urmărite cu atenție și studiate aparte: *Balán* (p. 469) și *Bolán* (p. 602), *Boján* (p. 471), *Brádúj* (p. 472), *Bukuroz* (p. 362), *Buzsor* (p. 603), *Dregan* (p. 475), *Dumána* (p. 475), *Fáta* (p. 366), *Ficsor* (p. 366), *Flarike* (p. 475), *Kurázs* (p. 610), *Logofét* (p. 373), *Luna* și *Luni* (p. 482), *Mundra* (p. 375) și *Mundrane* (p. 483), *Murga* (p. 375), *Nyérkura* (p. 483), *Prezent* (p. 615), *Rojba* (p. 378), *Turkuj* (p. 620), *Vidra* (p. 621), *Zsajáné* (p. 490) și *Zsoján* (p. 490) ș.a.

МАТЕРИАЛЫ ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ РУМЫНСКО-ВЕНГЕРСКИХ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Исходя из установления, что монографический труд Гезы Блэди, *Influența limbii române asupra limbii maghiare* (Сибю, 1942 г.), далеко не полный, автор данной статьи обнаруживает румынское происхождение довольно большого количества слов венгерского диалекта, не фигурирующих в цитированной работе.

В первой части статьи приводится целый ряд этимологических дополнений и исправлений в словаре чангэу Ирйо Вихмана (*Wörterbuch des ungarischen Nordcsángó- und des Hétfaluer Csángódialektes*, Хелсинки, 1936 г.) и обнаруживает несколько кальков из румынского языка. Также целый ряд слов диалекта чангэу отнесены не к румынским литера-

турным формам, которыми объясняет их Викман и издатели его посмертного труда, а к соответствующим формам молдавского диалекта.

Во второй части статьи указывается румынское происхождение некоторых терминов, использованных венгерскими пастухами и, находящихся в сборнике Отто Германа, *A magyar pásztorok nyelvkincese*, Будапешт, 1914 г.

Обращается внимание и на фонетические и смысловые варианты, отсутствующие в труде Блэди, и на некоторые лексические кальки, а также подчеркиваются имена животных, данные венграми и потом заимствованные румынами.

MATÉRIAUX POUR L'ÉTUDE DES RAPPORTS LINGUISTIQUES ROUMAINS-HONGROIS

RÉSUMÉ

Ayant constaté que l'étude monographique de Géza Blédy, *Influența limbii române asupra limbii maghiare (L'influence de la langue roumaine sur la langue hongroise)*, Sibiu, 1942, est loin d'être complète, l'auteur identifie et signale l'origine roumaine d'un assez grand nombre de mots dialectaux hongrois qui ne figurent pas dans l'ouvrage cité.

Dans la première partie de l'article l'auteur fait de nombreux compléments au dictionnaire tchango de Yrjö Wichmann (*Wörterbuch des ungarischen Nordcsángó- und des Hétfaluer Csángódialektes*, Helsinki, 1936) et y apporte des rectifications étymologiques, tout en relevant plusieurs calques d'après le roumain. Un nombre important de mots tchangos est rapporté non pas aux formes littéraires roumaines par lesquelles ils sont expliqués par Wichmann et les éditeurs de son ouvrage posthume, mais aux formes dialectales moldaves correspondantes.

Dans la deuxième partie l'auteur indique l'origine roumaine de quelques termes hongrois relatifs à la vie pastorale, enregistrés dans le recueil de Herman Ottó, *A magyar pásztorok nyelvkincese*, Budapest, 1914. Il signale aussi les variantes phonétiques et les sens qui manquent à l'étude de Blédy, ainsi que plusieurs calques lexicaux, en attirant l'attention sur les noms donnés par les Hongrois aux animaux et empruntés également au roumain.

ÎNTEBUIŢAREA METODEI STATISTICE ÎN VEDEREA CARACTERIZĂRII GRAIURILOR LANDLERILOR DIN TRANSILVANIA

DE

B. CAPESIUS

Ca formă principală a lingvisticii matematice¹, metoda statistică nu este ceva cu totul nou, avînd şi pînă acum o întrebuiţare multilaterală. Ea se extinde, de exemplu, asupra „analizei cuvintelor - temă”, prin care se stabileşte în ce măsură apar diferitele combinaţii de consoane înainte şi după vocala din rădăcină², se extinde şi asupra frecvenţei combinaţiilor de consoane³, asupra numărului de silabe în cuvintele germane⁴ şi asupra fenomenelor morfologice, cum ar fi declinarea tare a adjectivelor în anumite cazuri⁵. Lexicul constituie, înainte de toate, obiectul unor asemenea cercetări; aşa sînt, de exemplu, cercetările care se referă la diferitele feluri de cuvinte folosite de unii scriitori⁶ sau la provenienţa

¹ Cf. Al. Graur, *Schiţă de istorie a lingvisticii*. Curs dactilografiat, Bucureşti, 1958, p. 80 : „În ultimii ani se răspîndeşte larg lingvistica matematică. Este vorba în primul rînd de folosirea statisticii, pentru a stabili frecvenţa şi modul de distribuţie a diferitelor elemente care compun o limbă”.

² Dintre cele 13 tipuri de construcţie sau structură posibile ale formelor de bază (vocală singură, voc. + cons., cons. + voc., cons. + voc. + cons., cons. + cons. + voc. etc.), structurile din 3 sunete (cons. + voc. + cons.) şi cele din patru sunete (cons. + cons. + voc. + cons.) alcătuiesc în limba germană literară 82% din totalitatea formelor de bază, cf. Johannes Erben, *Abriss der deutschen Grammatik*, Berlin, 1958, p. 5 (după H. Klötzer, *Gestaltanalyse deutscher und englischer Stammwörter*, Lexis 3, 1, 102, ff).

³ Astfel în germană, de exemplu, în 37.572 de cuvinte studiate, monosilabice şi bisilabice, combinaţia cea mai frecventă este voc. finală + (voc.) + nazală sau lichidă (în 4.968 de cuvinte, cf. W. F. Twadell, *Combinations of Consonants*, în „Acta linguistica”, 1, p. 189 şi 2, p. 31 după Erben, *op. cit.*, p. 8).

⁴ „Cuvintele din două, trei şi patru silabe constituie împreună 82,3% din întreg lexicul limbii germane”. (Cf. P. Menzerath, *Die Architektonik des deutschen Wortschatzes*, Bonn, 1954, p. 97, după Erben, *op. cit.*, p. 9).

⁵ K. Wälterlin, *Die Flexion des Adjektivs hinter Formwörtern in der neuen deutschsprachigen Presse*, Diss. Zürich, 1941, unde la p. 27 se află tabelele amănunţite cu date procentuale (redate de Erben, *op. cit.*, p. 109).

⁶ „Pentru Th. Storm, A. Procksch, în „Germanisch-Romanische Monatsschrift”, 6, 543 - 544, a stabilit o totalitate de 22.421 cuvinte, dintre care 12.874 sînt substantive” (Erben, *op. cit.*, p. 68).

cuvintelor în unele limbi⁷. Cercul de matematică lingvistică, întemeiat în decembrie 1958, la Institutul de lingvistică din București al Academiei R.P.R., și-a propus ca prim scop „studierea frecvenței cuvintelor în limba română”⁸. De altfel, cunoscutul lingvist francez M. Cohen în lucrarea sa, *Sur la statistique linguistique*⁹, se ocupă de utilizarea acestei metode în toate domeniile lingvisticii.

Și în domeniul cercetărilor de dialectologie, încă de multă vreme, statistica, ca metodă de lucru, a avut un anumit rol. Astfel, rezultatele geografiei lingvistice se bazează adeseori pe posibilitatea de a cuprinde numeric anumite isofone¹⁰, chiar dacă corespondența fonetică a reclamat prioritate față de frecvența fenomenelor. În cercetările dialectale ale graiurilor săsești transilvănene, A. Scheiner a utilizat, după cât mi-am putut da seama, o metodă statistică proprie în vederea stabilirii înrudirii fonetice mai apropiate sau mai îndepărtate dintre diferitele graiuri. Pentru prima dată a folosit această metodă spre a caracteriza situația din Țara Bîrsei¹¹, unde a notat în toate localitățile, după aspectul lor fonetic, 116 cuvinte alese anume în acest scop. Astfel a obținut un ansamblu de puncte, dintre care un număr mai mare sau mai mic scoate în relief înrudirea dintre diferitele graiuri locale. Aceeași metodă o folosește și în vederea cercetării înrudirii fonetice dintre anumite graiuri ale scaunului sibian, ca și a graiului sibian cu graiurile celorlalte orașe locuite și de sași¹². De astădată introduce și un calcul procentual, socotind acel procentaj pe care îl constituie, din numărul total de 2.088 de puncte, numărul punctelor comune din fiecare localitate. El ajunge la concluzia că în cadrul scaunului numărul punctelor din Sibiu nu este nicidecum cel mai răspîndit, ocupînd numai 37% din toate punctele, în timp ce Șura Mică și Daia ocupă 48%. În schimb, în cadrul celor 10 orașe locuite de sași, Sibiul prezintă înrudirea fonetică cea mai extinsă, cu 54%, fără a avea o formă fonetică proprie.

Oricît de bine chibzuită și precisă ar fi metoda lui Scheiner, totuși, după părerea noastră, suferă de două neajunsuri. În primul rînd, baza de comparație de numai 116 cuvinte, este prea mică, cînd de fapt se știe că pentru aplicarea statisticii „legea numărului mare” este decisivă¹³. În al doilea rînd, pentru caracterizarea fiecărui grai utilizează numai voca-

⁷ Cf. comunicarea lui P. Miclău, prezentată la sesiunea științifică a Facultății de filologie a Universității din București, din aprilie 1958, după care procentajul cuvintelor latine din tezaurul lexical francez e de peste 70% (841 din 1.169 cuvinte din fondul principal), în limba română fiind mai redus („Studii și cercetări lingvistice” (SCL), București, anul IX, 1958, p. 403).

⁸ SCL, art. cit., p. 270; vezi și „Limba română”, 1960, nr. 3, p. 11-13.

⁹ *Conférences de l'Institut de linguistique de l'Université de Paris*, vol. IX, 1949.

¹⁰ Cf., de exemplu, harta alcătuită de H. Protze, *Das Westlausitzische u. Obermeissnische*, Leipzig, 1957, care, pentru indicarea granițelor, reunește pînă la 316 isoglose.

¹¹ A. Scheiner, *Die Mundart der Burzenländer Sachsen*, Marburg 1922, Deutsche Dialekt-geographie XVIII.

¹² *Id.*, *Die Mundart der Sachsen von Hermannstadt*, „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde”, 41, p. 523-687.

¹³ Cf. și Al. Graur, *op. cit.*, „legi ale numerelor mari”.

lismul, pe baza unor cuvinte special alese, fără să aibă în vedere frecvența fiecărei vocale în parte¹⁴.

Eu însumi am încercat să aplic metoda statistică pe un domeniu restrâns¹⁵. În felul acesta am ajuns să stabilesc procentual frecvența deosebit de mare a sunetului *ă* în Sibiu față de majoritatea celorlalte graiuri săsești locale. Dacă cele 11 cuvinte cu *ă* sibian din tabelul sunetelor din Dicționarul graiurilor săsești din Transilvania, sînt notate cu 100%, în celelalte 51 de graiuri, adică între $11 \times 51 = 561$ de forme de cuvinte sînt reprezentate numai cu 20%. Din aceasta s-a putut deduce că *ă* este un sunet deosebit de caracteristic pentru Sibiu (în afară de Mediaș). Același lucru e valabil și în comparația cu graiurile din scaunul Sibiului unde, la 4 exemple alese, procentajul lui *ă* atinge numai 12 1/2 %.

La aplicarea metodei statistice pe scară largă în cercetarea graiurilor landlerilor am ajuns în parte prin experiență practică, în parte prin reflecții teoretice, fără a cunoaște modele anterioare. Încercînd să grupez corespondența lui *a* din gms. în cele trei graiuri din Turnișor (Tr.), Cristian (Cr.) și Apoldul de Sus (Ap. S.), am observat că nu pot să stabilesc legi fonetice și anumite regularități în combinațiile de sunete. Cele 220 de exemple notate arată în Tr. nu mai puțin de 11 variante fonetice. Cu aproximație, tot atît de multe sînt și în Ap. S., dar nu în aceleași cuvinte, adică nu în aceleași combinații de sunete. Pentru a sesiza mai clar această deosebire, s-a stabilit procentual raportul fiecărei corespondențe. Așa a rezultat că corespondența *o* este întrucîtva uniformă (25 % Tr. și 23 % în Ap. S.); dar *a* este mult mai frecvent în Tr. (30 % față de 18 % în Ap. S.). Bineînțeles, există și cazuri în care pot fi citate cauze fonetice care determină diferențele. Astfel *a^u*, de exemplu, apare numai în Ap. S. și anume aproape numai înaintea lui *n*. În acest caz raportul procentual 0% (Tr.): 18% (Ap. S.) este bineînțeles expresia pur formală a unui fenomen care poate fi explicat mult mai limpede sub raport causal.

În vederea stabilirii gradului de înrudire a celor trei graiuri, mi-am fixat metoda din punct de vedere teoretic. Căci pentru stabilirea exactă a unui fapt deja cunoscut, atît prin observații proprii, cît și prin datele informatorilor, anume că graiurile din Tr. și Cr. sînt mai apropiate unele de altele decît cel din Ap. S., nu există altă posibilitate decît comparația procentuală. Pentru *a* din gms. există forme corespunzătoare în toate trei localitățile numai în proporție de 25% dintre exemple, la care se adaugă pentru Tr. și Cr. încă 42% forme comune, în timp ce Ap. S. are un specific de 68%. Am făcut apoi această comparație pentru fiecare sunet în parte, în total pentru 46 de cazuri. Cu acest prilej am obținut cele mai variate cifre care indică proporția (de la 0%—100% atît în ce privește corespondența, cît și specificul în Ap. S.).

¹⁴ Astfel, Scheiner aduce pentru *a* mhd. 20 de exemple, pentru *iü* mhd. 6 exemple, deci în proporție de 3 : 1, în timp ce noi am obținut pe baza unei culegeri de 1.500 de cuvinte pentru *a* mhd. 220, pentru *iü* numai 14, adică în proporție de 15 : 1.

¹⁵ Într-o lucrare încă netipărită „Ein gegenläufiger Lautersatz im Siebenbürgisch-Sächsischen”.

Pentru a cita și un exemplu din consonantism, menționez că *n* din *gms.*, din cele 236 de cuvinte notate, rămâne de asemenea tributara „legii numărului mare”. De fapt acest sunet are numai patru corespondențe diferite, care sînt condiționate în parte și din punct de vedere al combinației de sunete. Pentru stabilirea raporturilor de înrudire însă, metoda statistică dă totuși cea mai bună imagine. Astfel corespondența în cele trei localități e de 61%, la care se adaugă pentru Tr. și Cr. încă 28%, în timp ce specificul din Ap. S. e de 30%.

Important însă nu este rezultatul la care se ajunge privind sunetele izolate, cu toate că și aceasta duce la concluzii interesante, ci rezultatul care reiese din sinteza tuturor corespondențelor sau diferențelor. O asemenea sinteză demonstrează că în vocalism din cele 925 de probe, 55% au corespondență în toate trei localitățile, alte 30% sînt comune numai în Tr. și Cr., în timp ce Ap. S. are un specific de 40%. Constatăm că în consonantism abaterile sînt mult mai reduse. Din 2.000 de probe, 77% au corespondență în toate trei localitățile, 17% au în plus Tr. și Cr., în timp ce Ap. S. posedă un patrimoniu propriu de 18%. Aceste date subliniază doar faptul, general cunoscut în lingvistică, că vocalele sînt supuse schimbărilor mai mult decît consoanele. O alăturare a tuturor corespondențelor fonetice dă următorul tablou: 72% au corespondență în toate trei localitățile, afară de aceasta au 20% în plus în Tr. și Cr., 2,2% în Tr. și Ap. S., 1,8% în Cr. și Ap. S., 4% forme diferite în toate trei localitățile. Specificul fiecărei localități e reprezentat în Tr. prin 9,2%, în Cr. 9,6%, în Ap. S. însă prin 25%. Cu aceasta putem considera raportul de înrudire din punct de vedere fonetic al celor trei graiuri ca fiind îndeajuns de clarificat.

Trebuie să menționăm că în stabilirea datelor statistice are fără îndoială importanță și alegerea elementelor de comparație. De exemplu, dacă nu luăm poziția fonemelor izolate drept bază de comparație pentru cele trei comune landlere, ci cuvinte întregi, atunci apare sub raportul cifrelor un alt tablou. Dintre 976 de cuvinte notate nu corespund întru totul decît 25% pentru cele trei localități, la aceasta, firește, se adaugă pentru Tr. și Cr. încă 51% corespondențe, așa încît pentru aceste două localități totalitatea formelor lexicale identice e 76%, procent nu mult redus față de identitatea poziției sunetelor de 85%. Dimpotrivă, în comuna Ap. S., procentul de 67% al specificului lexical e mult mai mare decît procentul de 25% care reprezintă specificul fonetic. Aceasta se explică prin faptul că sunetele luate izolat au mai degrabă o corespondență, în timp ce combinațiile lor permit un spațiu mult mai larg pentru diferențieri. Să exemplificăm acest lucru: cuvîntul *binden* ‘a lega’ are în tulpina sa (deci fără terminația infinitivului) patru foneme: *b, i, n, d*. Dacă comparăm deci, forma *pintn* din Tr. și Cr. cu *piŋn* din Ap. S., după sunetele lor izolate, rezultă o identitate de 75% în toate trei localitățile și un specific de 25% pentru Ap. S. Dacă însă luăm cuvîntul în întregime, corespondența e de 0% iar specificul de 100%. E clar deci, că prima bază de comparație, anume sunetele (*der Lautstand*), este mult mai potrivită pentru a da o imagine adecvată asupra raporturilor de înrudire.

Această constatare ne determină să revenim încă o dată asupra metodei comparative a lui Scheiner, care se bazează pe cuvinte întregi

și nu are în vedere sunetele izolate. În cadrul unui dialect e de mică importanță dacă, pentru caracterizarea înrudirii dintre graiurile locale, alegem o bază de comparație sau alta. Totuși ar putea să pară derutant faptul că după constatările lui Scheiner, dintre 116 forme de cuvinte comparate la Sibiu și Șura Mare, numai 9 prezintă identități. Ne întrebăm, în consecință, dacă mai avem de-a face cu același grai? Comparând pe *binden*, ca unitate lexicală, în corespondentul său sășesc din Tr., *binden* cu *bänden* din Sibiu și *bondjen* din Șura Mare rezultă o diferență de 100% între cele trei localități (ca și în cazul lui *pijtn* din graiul landler). Cu toate acestea cuvântul sășesc are în mod evident un caracter franc mijlociu, care la rândul său prezintă caracterul germanei de sus, căci, în ceea ce privește sunetele izolate, localitățile sășești se deosebesc între ele cu 50%, dar față de graiul landler cu 100%. Se poate deci afirma că, în vederea stabilirii unei înrudirii dintre graiuri pe un teritoriu mai vast, singura metodă potrivită e compararea situației sunetelor în general. Această metodă s-a luat drept bază și pînă acum la cercetarea istorico-fonologică, în timp ce metoda comparării cuvintelor pe bază statistică pare acceptabilă numai pentru compararea graiurilor locale, dar nici aici nu e recomandabilă. În ambele cazuri baza trebuie să o constituie un material de comparație destul de bogat, pentru a nu ajunge la concluzii false.

După cum am spus la început, metoda statistică poate fi întrebuințată nu numai în vederea stabilirii răspîndirii particularităților fonetice, ci și a celor morfologice. În graiurile landlerilor ea ne dă posibilitatea să relevăm existența unui *-n* anorganic la singularul unei serii de feminine slabe, ca *gasn* în loc de *Gasse*, *pflontsn* în loc de *Pflanze* etc. Dintre cele 130 de feminine notate, 48 au în toate trei localitățile acest *-n* care lipsește din limba literară. La acest număr se adaugă 11 în Tr. și Cr. și 7 în Ap. S. În celelalte cuvinte domină forma fără *-n*, corespunzătoare germanei literare. Deoarece nu poate fi stabilit un criteriu care să arate de ce *Kralle* > *kroln*, dar *Fälle* > *fol*, numai metoda statistică ne poate da o imagine asupra situației. Dacă luăm ca bază pentru calculul nostru forma de nominativ a celor 130 de cuvinte în toate trei localitățile, ajungem la 390 de forme, dintre care 150 (adică 38%, au *-n*, iar 240 (adică 62%) nu îl au. De data aceasta, Ap. S. are un specific mai restrîns, atît în ce privește formele cu *-n*, cît și formele fără *-n*, formînd împreună un total de 4,6%.

Situația e asemănătoare și la formarea pluralului. Posibilitățile de exprimare a pluralului sînt destul de numeroase și în declinarea limbii literare, care, de altfel, e înclinată spre compensare¹⁶. În graiurile landlerilor însă, ele apar într-un număr de-a dreptul uluitor în fiecare localitate, și cu atît mai mult dacă comparăm formele din toate cele trei comune. O „lege” însă nu poate fi stabilită nici în acest caz, ci trebuie să ne mulțumim cu cifre care arată frecvența. În privința modului de a forma pluralul, corespondența e destul de mare. Dintre cele 350 de substantive notate, 240 (adică 69%) formează pluralul în toate trei localitățile în același fel, fie fără terminație (și anume fără sau cu Umlaut), fie cu

¹⁶ Cf. Erben, *op. cit.*, p. 100.

-er respectiv -en. În urma formării diferite a Umlautului și a căderii lui -n și -r în Tr. și Cr., chiar și acolo unde forma de singular e identică, formele de plural sînt numai într-o mică măsură identice.

Foarte ilustrativ pentru utilitatea metodei statistice, dar și pentru prudența necesară în aplicarea ei, este declinarea pronumelui posesiv. În urma împărțirii după persoană, număr, gen al posesorului, respectiv număr, gen și caz al posesiunii, în limba germană numeroasele categorii de forme (morfeme) — în total 96 — dau posibilitatea unei comparații statistice pe bază largă. S-a văzut că numai 5 morfeme, adică 5%, sînt la fel în toate trei localitățile, pe lângă aceasta în Tr. și Cr. încă 87 (91%) sînt identice, în timp ce Ap. S. are un specific de 91 de forme (95%). Ar fi însă greșit să le socotim deosebiri morfologice, deoarece ele sînt mai mult de ordin fonetic (căderea sau apariția lui -n și i pentru u în *uns*; prefacerea guturalei fortis în lenis: *enker* în A.S., iar *enge* în Tr. și Cr. Din punct de vedere morfologic, este diferit numai radicalul *zen* la persoana a 3-a sg. și pl. a celor trei genuri, deci în 12 morfeme, din cauza cărora specificul morfologic din Ap. S. se reduce la 13%.

Putem cita apoi din conjugare un caz care numai prin datele cifrice poate să caracterizeze un grai. Este vorba de întrebuintarea prefixului *ge* la participiul trecut în Ap. S. În timp ce în Tr. și în Cr. se introduce sau nu acest *ge*, după reguli fonetice precise, respectiv se modifică în alt sunet, în Ap. S. lipsește prefixul numai în unele cazuri (din cele 56 de verbe notate, 6 sînt fără prefix, adică numai ceva peste 10%), fără nici un motiv vizibil de ordin fonetic (ca, de altfel, și în graiul săsesc de care ar putea fi influențat). În celelalte două localități avem *g-* sau *k-* în funcție de sunetul inițial.

În sfîrșit, mai poate fi luat în considerare lexicul. Totuși numărătoreea nu trebuie să se extindă decît asupra idiotismelor, deoarece e clar că, între graiuri atît de îndeaproape înrudite, fondul principal lexical nu prezintă deosebiri. Un început în acest sens s-a făcut prin compararea cu celelalte localități a unei culegeri de idiotisme din Tr. (de dr. Klima), culegere care cuprinde 450 de forme, nu numai cu un aspect fonetic diferit față de germana literară și graiul săsesc, ci și cu o tulpină proprie. A rezultat că 140 dintre aceste forme se întrebuintează și în Cr. și în Ap. S., că lexicul comun celor trei localități e de 31%, 170 de forme întrebuintîndu-se în Cr., dar nu și în Ap. S. Astfel că între Tr. și Cr. comunitatea e de aproximativ 70%, în timp ce 20 de forme sînt cunoscute și în Ap. S., dar nu și în Cr. Așadar lexicul comun între Tr. și Ap. S. cuprinde un procentaj de aproximativ 36%, 120 de cuvinte (adică 26%) limitîndu-se la Tr. Acest fapt arată că ordinea în ce privește gradul de înrudire în lexic este aceeași cu cea stabilită sub raport fonetic, dar din punct de vedere absolut și procentual există o deosebire mult mai mare. Din punct de vedere fonetic au fost 72% fenomene comune pentru cele trei localități, din punct de vedere lexical numai 31%. În primul caz, Tr. și Cr. au avut un procent comun de 92%, în al doilea caz numai de 70%. Specificul în Tr. este în primul caz de 9,2%, iar în al doilea caz de 26%. Cred că nu

există o dovadă mai convingătoare decît aceste constatări matematice în sprijinul tezei că partea din lexic care nu aparține fondului principal de cuvinte este partea cea mai instabilă a unei limbi. Dacă avem în vedere că coloniștii landleri din Tr. și Cr. au venit mai toți dintr-o regiune imediat învecinată și trăiesc aici de mai bine de 200 de ani, la o distanță de 5 km unii de alții, este cu totul surprinzător faptul că avem un număr așa de mare de idiotisme (120) care aparțin unei singure localități. Iar dacă s-ar culege și idiotismele care se întîlnesc numai în celelalte două localități, atunci procentajul s-ar îndepărta și mai mult de acela al înrudirii fonetice, iar din punct de vedere principal rezultatul ar fi și mai accentuat.

Prin cele de mai sus am arătat, credem, că metoda statistică, printr-o utilizare corectă, poate servi, atît la caracterizarea diferitelor graiuri, cît și la stabilirea gradului de înrudire. Pe lîngă acestea, ea contribuie la stabilirea sau sublinierea unor puncte de vedere lingvistice generale. În cazul nostru, metoda statistică își va primi importanța decisivă cînd se va încerca, în toate amănunțele, stabilirea înrudirii dintre graiurile landlerilor din Transilvania și cele din teritoriul lor de baștină. Acest lucru va fi posibil numai dacă și acolo se vor face cercetări în aceeași direcție. În caz contrar, nu există decît posibilitatea ca pe baza unui material, mai mult sau mai puțin sigur, să se facă comparații fonetice care pot duce la unele concluzii, dar nu aduc o clarificare definitivă a problemelor fundamentale: cît de mult s-au diferențiat graiurile celor două grupuri de vorbitori separați de peste 200 de ani, pe ce teritoriu au avut loc schimbările cele mai puternice, și care sînt factorii care au determinat caracterul actual al graiului din Ap. S. dintre vorbitorii graiurilor austriece de sus și a graiurilor carintiene provenite dintr-un amestec?

Este importantă mai ales ultima problemă. Cunoaștem destul de bine situația amestecului dintre austrieceii de sus (2/3) și carintieni (1/3) în Ap. S. Comparațiile făcute pînă acum între fenomenele fonetice izolate dovedesc că influența carintienilor, în raport cu numărul lor, a fost mult mai puternică decît a austrieceilor de sus. În cazul de față s-ar putea face o înregistrare statistică în regiunile de proveniență, care ar putea constitui o bază valoroasă pentru stabilirea exactă a măsurii în care se găsesc reprezentate caracteristicile uneia sau alteia din aceste regiuni. Ar fi o contribuție însemnată la problema mult discutată a amestecului graiurilor și a ceea ce se numește „sprachliche Mehrgeltung”.

Sîntem conștienți de deficiențele pe care le are metoda statistică în lingvistică, ca de altfel peste tot: lipsuri inevitabile în materialul care stă la baza ei, alegerea arbitrară a materialului, concluzii false în aplicarea ei pur schematică, pericolul de a privi mecanic lucrurile etc. De altfel, această metodă nici nu intenționează să schimbe caracterul cercetării lingvistice. Dar, ca metodă nouă de „informație tehnică” își are, fără îndoială, importanța ei și ar putea cîștiga tot mai mult teren, întrucît constituie baza necesară și pentru atingerea unor scopuri practice, ca, de exemplu, cel legat de mașinile de tradus. De aceea, dialectologia ar trebui să o utilizeze acolo unde își are locul.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СТАТИСТИЧЕСКОГО МЕТОДА ДЛЯ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГОВОРОВ LANDLER-ов В ТРАНСИЛЬВАНИИ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Статистика, как метод работы, используется в различных лингвистических отраслях. Она употребляется и в области исследований по диалектологии. Так, в исследовании говора Трансильвании А. Шайнер для установления фонетического родства различных говоров использовал статистический метод, созданный им специально для этой цели. По мнению автора, методу Шайнера присущи два недостатка. Во-первых, 116 слов, составляющие основу сравнения, недостаточны, так как „закон больших цифр“ является решающим в использовании статистики. Во-вторых, чтобы охарактеризовать говоры, он использует только вокализм, а именно, на основе слов, специально выбранных, без того, чтобы принимать во внимание частоту каждой гласной в отдельности.

Автор установил для небольшой области частоту звука *ä* (в Сибиу), который встречается в значительной мере чаще (100%), чем в большинстве других местных говоров (20%). Для установления родства между говорами Турнипор, Кристьян и Аполдул де Сус не существует другой возможности, кроме использования процентного сравнения.

Автор делает это сравнение для всех отдельных звуков, всего для 46 случаев, получив самые разнообразные цифры соотношения, от 0%—100%. Эти цифры относятся к соответствиям как между говорами этих местностей, так и к собственной специфике говора из Аполдул де Сус.

Однако, интересен результат, вытекающий из синтеза всех соответствий и различий. Этот результат подчеркивает известный в лингвистике факт, а именно, что гласные больше подвергаются изменениям.

Автор подчеркивает, что в установленных фактах на основании статистических данных имеет значение и выбор сравнения элементов.

Если не берем как сравнительный элемент фонологическую систему, а цельные слова, в соответствии с цифрами, то появляется другая картина. Это объясняется тем, что звуки, взятые в отдельности, могут скорее показать соответствие, в то время как их сочетание представляет более обширное поле для различий. Первая основа сравнений, звуки, является более подходящей для того, чтобы дать соответствующее представление о родственных связях. Можно, таким образом, утверждать, что для установления родства между диалектами на более обширной территории единственный и самый подходящий метод — это сравнение гласных вообще.

Статистический метод может быть использован не только для того, чтобы установить распространение фонетических характерных черт, но и морфологических. В говорах landler-ов его использовали, чтобы обнаружить неорганический — *n* в ряде мягких слов женского рода.

В виду того, что не существует критерия, которым можно было бы объяснить, например, почему слову *Kralle* соответствует *krohn*, а слову *Falle* слово *fol*, только статистический метод позволяет составить правильное представление о положении.

То же положение и в образовании множественного числа. Для частоты различных форм не существует „закон”. Мы должны довольствоваться цифрами, которые нам показывали бы частоту каждой отдельной формы.

Для применения статистического метода очень показательны склонение личного местоимения.

Далее автор цитирует случай спряжения, в котором только цифровые данные могут характеризовать говор.

Что касается лексики, счет должен распространяться только на идиотизмы, так как ясно, что между на столько родственными говорами основная лексика не выявляет различий. Вычисления с этой точки зрения являются явным доказательством для утверждения, что лексическая часть, не принадлежащая к основному словарному фонду, является самой неустойчивой частью языка.

В заключение автор показывает, что статистический метод разумным использованием может служить как в характеристике различных говоров, так и в установлении степени родства. В данном случае этот метод подтвердит свое конечное значение для установления родства между говорами *landler*-ов в Трансильвании и между говорами их коренных местностей.

Автор указывает, что статистический метод не пытается изменить характер лингвистического исследования, так как он собственно имеет недостатки, как: неизбежные изъяны в материале, являющемся его объектом, произвольный выбор этого материала, ошибочные заключения, вытекающие из чисто формального его применения и т.п.

Но он имеет значение, как новый метод в технической информации.

L'EMPLOI DE LA MÉTHODE STATISTIQUE À LA CARACTÉRISATION DES PARLERS DES „LANDLER” DE TRANSYLVANIE

RÉSUMÉ

La statistique en tant que méthode de travail est utilisée dans les divers domaines de la linguistique et par conséquent aussi dans les recherches de dialectologie. Ainsi, A. Scheiner, en vue d'établir la parenté phonétique de divers parlers, a utilisé dans l'étude des parlers transylvains une méthode statistique créée par lui à cet effet. Cette méthode a cependant deux imperfections. En premier lieu, les 116 mots qui constituent la base de la comparaison sont insuffisants parce que la „loi des grands nombres” est décisive pour l'application de la statistique. En second

lieu, la méthode n'utilise que le vocalisme pour caractériser les parlers, notamment sur la base de mots choisis à dessein, sans envisager aussi la fréquence de chaque voyelle.

L'auteur a établi, pour un domaine restreint, la fréquence du son *ä* (à Sibiu), qui est très grande (100%) par rapport à la plupart des autres parlers locaux (20%).

Afin de déterminer le degré de parenté entre les parlers de Turnișor, Cristian et Apoldul de Sus il n'existe aucune autre possibilité que la comparaison en pour-cent. L'auteur fait cette comparaison pour tous les sons isolés, soit pour 46 cas, et obtient des taux très variés (0% à 100%). Ces taux se réfèrent tant aux correspondances entre les parlers de ces localités qu'au caractère spécifique propre au parler d'Apoldul de Sus. Particulièrement intéressant est le résultat qui se dégage de la synthèse de toutes les correspondances et différenciations. Ce résultat souligne un fait connu dans la linguistique, à savoir que les voyelles sont facilement sujettes aux changements. L'auteur fait remarquer que le choix des éléments de comparaison est également important dans l'appréciation des résultats qui se dégagent de la statistique. Si l'élément de comparaison est constitué par des mots entiers et non par le système phonologique, on obtient un autre tableau statistique. Cela s'explique par le fait que les sons pris isolément peuvent aisément révéler une correspondance, alors que leurs combinaisons offrent un champ beaucoup plus vaste pour les différenciations. La première base de comparaison — les sons — fournit l'image la plus adéquate en ce qui concerne les rapports de parenté. On peut donc affirmer que pour la détermination de la parenté entre les différents dialectes d'un territoire plus vaste, la seule méthode appropriée est la comparaison des sons en général.

La méthode statistique peut être utilisée non seulement en vue de connaître l'aire sur laquelle s'étendent les particularités phonétiques, mais encore celle des particularités morphologiques. Dans le parler des „landler” elle est à même de relever un *-n* anorganique dans une suite de féminins faibles: Puisqu'il n'existe aucun critère capable de montrer pourquoi, par exemple, *kroln* correspond à *Kralle*, tandis que *fol* correspond à *Falle*, seule la méthode statistique peut fournir une image de cette situation.

Une situation similaire nous offre la formation du pluriel. Il n'y a pas de „loi” qui régit la fréquence des diverses formes. Force nous est donc de nous borner aux chiffres qui sont les seuls capables de révéler la fréquence de chaque forme.

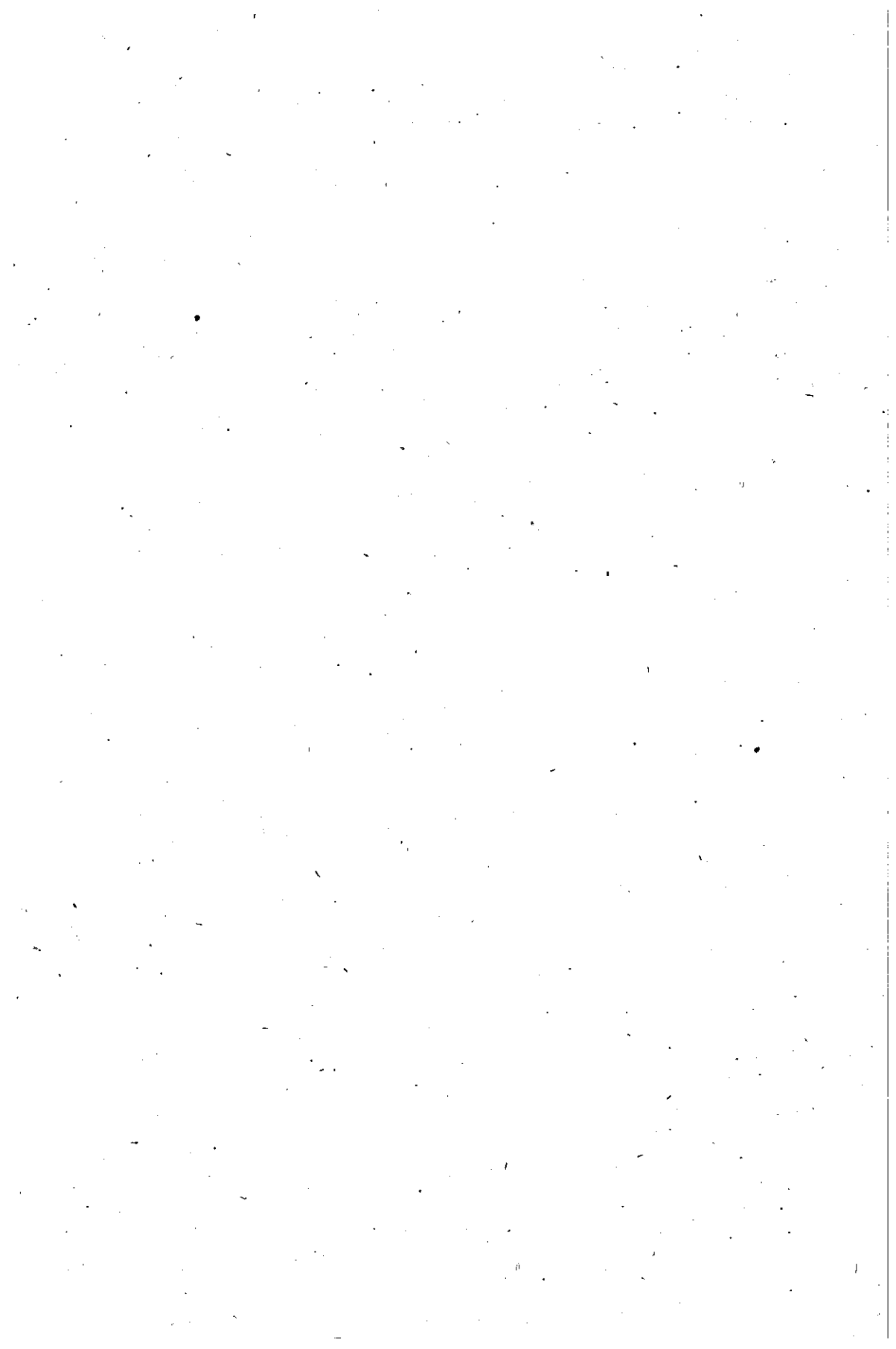
La déclinaison du pronom personnel est particulièrement illustrative pour l'utilité de la méthode statistique.

L'auteur cite un cas de conjugaison pour lequel seuls les chiffres peuvent caractériser un parler.

En ce qui concerne le lexique, le dénombrement ne doit comprendre que les idiotismes, vu qu'entre des parlers apparentés le lexique fondamental ne présente pas de différences. Les calculs faits dans ce sens sont un témoignage éloquent en faveur de l'opinion selon laquelle la partie du lexique qui ne tient pas du fonds principal lexical constitue la partie la moins stable d'une langue.

En conclusion l'auteur montre que, utilisée de manière rationnelle, la méthode statistique peut servir à caractériser les divers parlers ainsi qu'à établir leur degré de parenté. Dans le cas qui nous occupe cette méthode se révélera décisive lorsqu'on essayera d'établir la parenté entre les parlers des „landler” de Transylvanie et ceux de leur pays d'origine. L'auteur signale que la méthode statistique ne tend pas à modifier le caractère des études linguistiques, étant donné qu'elle-même a une série d'imperfections (lacunes inévitables du matériel qui constitue son objet, choix arbitraire de ce matériel, conclusions fausses qui découlent de son application purement formelle, etc.). Néanmoins, en tant que méthode d'information technique nouvelle, son importance est incontestable.

ВОПРОСЫ ЯЗЫКОЗНАНИЯ (Академия Наук СССР. Институт Языкознания),
Москва, Издательство Академии Наук СССР, VII, 1958, № 1—6

Cunoscuta revistă sovietică de lingvistică, realizând vastul plan tematic fixat pentru 1958, cuprinde articole din toate domeniile de cercetare a limbii.

Problema atât de actuală a structuralismului în lingvistică ocupă un loc mai puțin însemnat decât în anul precedent, totuși discutarea ei nu lipsese nici din paginile revistei pe 1958. F. A. Sedelnikov, în articolul *Citeva observații asupra teoriei sintagmelor* (nr. 4), referindu-se la articolul lui M. I. Steblin — Kamenski, *Citeva însemnări despre structuralism*, din 1957, nr. 1, găsește necesară cunoașterea structuralismului, ca metodă lingvistică, dar nu-l aprobă ca sistem filozofic.

Raportându-se la teoria lui F. Mikuş (Liublina) cu privire la sintagme, ajunge la concluzia că punctul de vedere al acestuia este greșit, întrucât „neacordarea atenției cuvenite categoriilor gramaticale vii, cu siguranță conține în sine primejdia dogmatismului, primejdia transformării unei teorii în schemă, primejdia izolării de obiectele reale, duce la o înțelegere simplistă a fenomenului social atât de complex, care este limba”.

V. M. Jirmunski prinde un alt aspect al structuralismului, vorbind *Despre sincronie și diacronie în lingvistică* (nr. 5). El arată marea dezvoltare pe care o ia lingvistica când renunță la caracterul pur sincron, descriptiv, normativ și îmbină sincronia cu metoda

istorică, singura care duce la cunoașterea legilor de dezvoltare a limbii. Analizând lucrări de bază asupra limbii ruse contemporane, arătând că metoda întrebuintată în ele nu rupe sincronia de diacronie, ci introduce în sincronie elemente de dezvoltare, adică punctul de vedere istoric, ajunge la concluzia că analiza sincronică nu este o inovație a structuralismului, structuralismul i-a dat doar un conținut special, rupând greșit staticul de dinamic. Încheie arătând necesitatea cercetării pe mai departe a noțiunii de sistem al limbii pe bază de material concret, nelimitându-ne la o simplă acceptare a ei.

R. A. Budagov, în articolul *Sistemul limbii și delimitarea istoriei sale și situația contemporană* (nr. 4), abordează aceeași chestiune a sincroniei și diacroniei, aprobând pe F. de Saussure pentru modul în care e văzut raportul dintre ele, și criticând pozițiile lingvisticii descriptive americane și ale școlii structuraliste din Danemarca, care au înlăturat aproape complet cercetarea istorică.

V. I. Grigoriev, în *Citeva observații asupra structuralismului și semanticii* (nr. 4) face o analiză a articolului lui S. K. Șaumian, publicat în nr. 5 din 1956, referindu-se și la L. Hjelmslev.

Articolele referitoare la structuralism au, într-o oarecare măsură, un caracter de polemică, acceptând, de pe poziții marxiste, ce e just în acest curent lingvistic și respingând ceea ce e negativ.

Preocupările de indo-europenistică sînt reprezentate prin 3 articole: V. V. Ivanov, *Problema limbilor centum și salem* (nr. 4), V. Georgiev, *Limbile balto-slave și toharice* (nr. 6) și Ș. D. Kaţnelson, *Asupra interpretării fonologice a sistemului de sunete proto-indo-europene* (nr. 3).

V. V. Ivanov, în articolul citat, propune o nouă împărțire a limbilor indo-europene în care, pe lângă împărțirea tradițională în limbi centum și satem, să se țină seamă și de dialectele care reprezintă un tip intermediar între ele. Teoria limbilor centum și satem a dus la unele greșeli cum este aceea a apropierii limbii toharice de limbile italo-celtice, deși limba toharică — argumentează V. Georgiev — poate fi apropiată de limbile balto-slave cu care are elemente comune, fonetice, morfologice, lexicale; într-o epocă îndepărtată balto-slavii, germanii și toharii formau un grup dialectal de nord al limbii indo-europene. Ș. D. Kaţnelson este preocupat să stabilească, în lumina teoriilor lingvistice actuale, sistemul fonologic al proto-indo-europenei.

Tot caracter general au articolele care prezintă chestiuni de metodă pentru studiul limbii în diferite domenii.

V. V. Vinogradov, în articolul *Bazele lingvistice ale criticii științifice de text* (nr. 2 și 3) se ocupă de redacții falsificate, și indică metoda prin care putem descoperi textul adevărat, fără falsificări și greșeli.

N. I. Dukelski, în *Metoda transplantării sunetelor vorbirii în fonetică* (nr. 1), încearcă să dea o metodă generală pentru cercetarea sistemului fonetic și fonologic al unei limbi; cu aplicație la limba română. Metoda lui N. I. Dukelski constă în a „transplanta” un sunet dintr-un cuvînt în altul, în felul următor: înregistrezi două cuvinte, de exemplu *tacă* și *teacă* — exemplele sînt date de Dukelski —; tai pe *t* din ambele cuvinte și în locul lui *t* din *tacă* pui pe *t* din *teacă*. Vei auzi, spune Dukelski, *tacă* nu *teacă*, deci opoziția nu este *t — t'* ci *a — ea*. Propunem ca experiența să fie făcută și pentru limba rusă: să se ia *nam* și *нямъ* și să se facă transplantarea lui *n*. Cuvîntul *nam* cu *n* transplantat din *нямъ*

va suna *nam*. Se impune concluzia că limba rusă nu are fonemele *n* și *n'*?

Problema fonemului este tratată cu bogată informație de către P. S. Kuznețov, *Asupra trăsăturilor distinctive ale fonemelor* (nr. 1). A. N. Gvozdev dă informații asupra metodei de transcriere în articolul intitulat *Probleme de fonetică. Asupra celor 3 tipuri de transcriere* (nr. 6).

În altă direcție, dar dînd indicații tot cu privire la metoda de lucru, este orientat articolul lui A. V. Superanskaja, *Alfabetul internațional și transcrierea internațională* (nr. 4). A. V. Superanskaja face o analiză critică a diferitelor proiecte de alfabet, dînd indicații asupra condițiilor pe care trebuie să le îndeplinească un alfabet internațional.

În rîndul articolelor referitoare la metoda de lucru, deși ridică mai mult o problemă de terminologie, am putea încadra și articolul lui H. Koneczna, *Despre asimilare și disimilare* (nr. 3). Găsește propriu termenul de asimilare, dar este de părere că trebuie înlăturat termenul și noțiunea de disimilare, întrucît nu definesc procesul fonetic.

Chestiuni de gramatică găsim în articolul lui T. A. Bertagaev, *Subiectul logic și subiectul gramatical* (nr. 5), în nota lui I. P. Raspopov, *Asupra problemei predicativității* (nr. 5), care, după ce prezintă cele două direcții existente în gramatică, în ce privește predicatul, încheie arătînd sarcinile care revin autorilor de gramatică de a studia „interacțiunea diferiților factori ai organizării structurale a propoziției”.

I. I. Meșcianinov, în articolul *Grupe sintactice* (nr. 3), trage concluzia că grupa sintactică ocupă o poziție a sa specială, ca o unitate semantico-sintactică.

Articolele referitoare la diferite limbi sau grupuri de limbi sînt numeroase. Într-o serie de articole sînt abordate probleme de bază ale slavisticii, cum ar fi problema unității balto-slave, tratată de B. V. Gornung în *Asupra discuției despre limbile balto-slave și a unității etnice* (nr. 4). Autorul face un istoric al problemei, arătînd în încheiere că ea intră în rîndul celor puse în discuție de comitetul slavistilor. El dă un răspuns categoric în ce-

privește problema unității etnice balto-slave, afirmând că este greșit chiar și a se privi lucrurile în felul acesta.

Cu multă competență este tratată o dificilă problemă de slavă comparată, referitoare la accent, de către L. A. Bulahovski, *Reflexul așa-zisei noi intonații acute a slavei comune în limbile slave de est* (nr. 2). O bogată informație aduce și articolul lui V. A. Dîbo, *Asupra celei mai vechi metatonii verbale în slavă* (nr. 6), stabilind corespondențe, cu letona pe de o parte și între limbile slave pe de altă parte.

Articolul lui P. Ivič, *Tendențele principale ale vocalismului sîrbo-croat* (nr. 1), are un caracter mai resfrîns, referindu-se la o singură limbă slavă, sîrbo-croată, al cărei sistem vocalic îl preocupă pe autor. Urmărind diferențele lui faze, stabilește pentru faza actuală două tipuri de vocalism care se opun: unul care este caracteristic pentru vocalismul sîrbesc propriu-zis și un altul care s-ar putea numi periferic și care s-a schimbat în contact cu limbile vecine.

În mod firesc, problemele limbii ruse ocupă cel mai însemnat loc în paginile revistei. Articolul *Nivelul studiului contemporan și sarcinile pentru cercetarea ulterioară a bazei dialectale a limbii ruse naționale* (nenumnat, nr. 5) și nota lui M. Vidnes, *Asupra schimbărilor poziției cuvintelor posesive în limba rusă din sec. al XVIII—XIX-lea* (nr. 5) aduc preocupări de limbă literară.

V. P. Timofeev, în nota *Asupra transgreșiei cîtorva forme scurte a adjectivelor rusești în categoria stării* (nr. 5), se ocupă de această nouă categorie gramaticală „a stării”. Chestiuni de gramatică găsim și în articolul *Asupra unor tipuri de construcție frazeologică în limba rusă vorbită* (nr. 2) de N. I. Șvedova. O chestiune mărunță, dar nu lipsită de interes, prezintă A. G. Likov în nota sa, *Unele caracteristici ale sufixului de persoană — ушк* (nr. 1).

Problemele de romanistică sînt reprezentate prin articolul *Locul adjectivului atributiv în raport cu numele în italiană*, de T. B. Alisova (nr. 5) și nota *Din istoria formării de cuvinte în latina vulgară*, de A. B. Dolgopolski (nr. 2).

Sînt numeroase articolele care se referă la cele mai diferite limbi. Din articolul lui M. S. Șiraliev, *Asupra bazei dialectale a limbii naționale literare azerbaidjienne* (nr. 1), reținem rolul însemnat pe care l-au jucat scriitorii progresiști în formarea limbii literare azerbaidjienne, iar în articolul *Formele verbale corespondente și dezvoltarea lor în limba uzbecă literară*, de G. F. Blagova (nr. 4), se subliniază că partea cea mai dezvoltată a morfologiei uzbece este verbul. Interesant este articolul, tradus în rusă, al lui D. E. Ibarra Grasso, *Scrierea hieroglifică a indienilor care locuiesc în Anzi* (nr. 1). Autorul a descoperit acolo hieroglife, ceea ce răstoarnă părerea de pînă acum, că scrisul la indienii din Anzi există numai după descoperirea Americii. Ne reține atenția în mod deosebit articolul lui A. V. Desnițkaia, *Asupra structurii morfologice a albanezei* (nr. 5), cu cele 2 idei de bază: a) rolul albanezei în studiile de gramatică comparată indo-europeană, b) rolul albanezei în clasificarea tipologică a limbilor indo-europene.

Referitor la limba engleză găsim trei studii: I. A. Jluktenko, *Conversia în limba engleză contemporană ca un mijloc morfologico-sintactic de formare a cuvintelor* (nr. 5); G. E. Glikina, *Studiul experimental al elementelor accentului dinamic pe baza materialului din limba engleză* (nr. 5); Z. Y. Futerman, *Asupra pronumelor reflexive și emfalice și a pretinselor „verbe reflexive” în engleza modernă* (nr. 1). Asupra limbii germane avem articolul tradus din franceză: J. Fourquet, *Introducerea punctului de vedere „sincronic” în studiul limbilor literare și a dialectelor din domeniul germanic* (nr. 4). La diverse alte limbi se referă articolele: P. I. Skorik, *Asupra clasificării limbilor cincoto-camciate* (nr. 1); V. Z. Panfilov, *Nume compuse în nivă și diferența lor față de grupurile de cuvinte (Despre problema cuvintului)* (nr. 1); E. A. Kreinovici, *Asupra încorporării în nivă* (nr. 6); E. A. Bokarev, *Ajricatele ocuzișe glotalizate ale protodaghestanei (Încercare de reconstrucție)* (nr. 4); A. S. Garibean, *Un nou grup de dialecte armenice* (nr. 6).

Facem observația că pentru specialiștii în aceste limbi, articolele de mai sus aduc un material prețios.

Variatatea problemelor de limbă dezbătute în paginile revistei a reieșit, credem, din prezentarea articolelor de bază. Varietatea preocupărilor apare din varietatea de rubrici a revistei.

La rubrica *Discuții* sînt date materialele celui de-al IV-lea Congres internațional al slavistilor, expunându-se problemele de bază care au fost discutate la congres: A existat unitate lingvistică balto-slavă? Care este teritoriul protoslav? Ce a adus nou lingvistica structuralistă din punctul de vedere al studiului comparativ istoric al limbilor slave? Care este epoca împărțirii slavilor în cele 3 grupe? Sînt arătate, în rezumat, răspunsurile la aceste probleme ale cunoscuților slavisti: T. Lehr-Splawiński (Cracovia), L. A. Bulahovski (Kiev), V. Kiparsky (Helsinki), V. Georgiev (Sofia), M. Budimir (Belgrad), K. Janáček (Olomouc), S. B. Bernștein (Moscova), P. Trost (Praga), I. Lekov (Sofia), F. Dickenmann (Berna), K. Treimer (Viena), M. Komárek (Olomouc), F. P. Filin (Leningrad), S. Bondartschuk (Viena), A. V. Isacenko (Olomouc), S. K. Șaumian.

Din paginile revistei putem afla nu numai problemele de bază ale lingvisticii, ci și lucrări lingvistice noi, în afară de cele prezentate la rubrica recenzii.

Menționăm în direcția aceasta notele informative: T. Mladenov, K. Kostov, *Asupra atlasului dialectal al limbii bulgare* (nr. 1) și *Micul atlas al dialectelor poloneze* (nr. 6). Nota lui L. V. Kopețky, *Dicționarul bilingv al limbilor slave (pe baza materialelor dicționarului rus-țeh și țeh-rus)* (nr. 3) depășește caracterul unei simple note informative, căci pornind de la dicționarul rus-țeh și țeh-rus, pune și din punct de vedere teoretic problema dicționarelor bilingve. Rubrica *Viața științifică* îl pune în curent pe cititor cu tot ce se petrece în viața științifică sub aspect lingvistic. Amintim cîteva din aceste informații: W. Sperber, *Dezvoltarea lingvisticii slave la Leipzig după 1945* (nr. 3); M. Karaš, S. Schlic-

ferstein, *Munca la dicționarul limbii poloneze din sec. al XVI—XVIII-lea*, (nr. 4); I. I. Meșcianinov, *Munca mea de azi și planuri de viitor* (nr. 6). Interesantă, instructivă și plină de îndemnuri este rubrica *Din istoria lingvisticii*, precum și rubrica înrudită, *Personalități din lingvistica sovietică*, din care menționăm articolele și notele despre *Boris Mihailovici Liapunov*, de S. B. Bernștein (nr. 2), despre *A 70-a aniversare a lui L. A. Bulahovski*, de V. I. Borkovski (nr. 2), *A 70-a aniversare a acad. S. P. Obnorski*, de S. G. Barhudarov (nr. 4), *Extrase din corespondența între A. A. Șahmatov și F. F. Fortunatov*. Reținem amănuntul că din această corespondență s-au păstrat aproximativ 250 de scrisori. Nota *Despre dicționarul rus-francez a lui L. V. Șerba*, de L. Tesnière (nr. 6) scoate în evidență faptul că acest dicționar are o importanță nu numai practică, ci și teoretică.

Pentru cei ce se interesează de etimologii, recomandăm rubrica cu etimologii rare și dificile, intitulată *Din istoria cuvintelor*.

Chestiunea atît de discutată în prezent a mașinilor de tradus nu lipsește din paginile revistei. Această chestiune fiind relativ nouă la noi și dat fiind faptul că numărul celor care se interesează de ea este tot mai mare, credem că este util să insistăm mai mult asupra acestui fapt.

În nr. 1 găsim articolul lui L. S. Barhudarov și I. B. Kolșanski, *Despre posibilitățile traducerilor mecanice*. Autorii analizează o serie de probleme necesar a fi cunoscute pentru traducerea automată. Principala sarcină este analiza formală a limbii în mici detalii și stabilirea unei programe cu care trebuie să lucreze mașina. În această muncă colaborează lingviști, matematicieni, ingineri etc. Sarcina de bază în privința „formalizării” limbii le revine lingviștilor. Autorii articolului polemizează cu acei care formalizează limba atît de mult încît rup legătura dintre funcția comunicativă și cea expresivă. În continuare se vorbește despre greutatea și necesitatea creării unei limbi intermediare, precum și despre redarea în traducere a expresiilor idiomatice.

În nr. 2 găsim articolul lui M. V. Sofronov, *Principii generale ale traducerii cu mașina din limba chineză*. Limba chineză reprezintă unul din cele mai desăvârșite tipuri de limbă analitică; toate relațiile gramaticale între cuvinte sînt exprimate prin cuvintele ajutoare și semnificative. În continuare autorul arată tehnica traducerii unei fraze, împărțită în sintagme.

Din recenziile asupra tuturor lucrărilor noi de lingvistică, deși toate ne rețin atenția prin spiritul lor critic și minuțios, amintim numai recenzia asupra *Dicționarului invers al limbii române* (din nr. 6). Este subliniată nota de originalitate și noutate a acestui gen de dicționar.

Nu putem încheia fără să menționăm

numărul mare de colaboratori ai revistei, mulți de peste hotare, în primul rînd din țările socialiste, dar și lingviști (cu vederi progresiste) din țările capitaliste.

Revista sovietică *Вопросы языкознания* pe anul 1958 aduce în cele 6 numere ale sale, așa cum am încercat să facem să reiasă din prezentarea noastră, o mare varietate de probleme și preocupări; probleme cu caracter general sau de strictă specialitate, probleme teoretice sau cu caracter practic sînt tratate cu aceeași competență.

Luată în totalitatea ei, revista corespunde pe de-a întregul rolului pe care îl are, de organ al Institutului de lingvistică al Academiei de Științe din U.R.S.S.

Maria Zdrenghea și O. Vințelers

ЛИМБА ШИ ЛИТЕРАТУРА МОЛДОВЕНЯСКӘ (Филиала Молдовеняскә а Академией де Штинце а Унпуний РСС, Институтул де Лимбә ши Литературә). Кишинәу, анул I, 1958, №2 (октомврие-децемврие)

Numărul 2 al revistei Institutului de limbă și literatură a Filialei moldovenești a Academiei de Științe a U.R.S.S. pe 1958 are un sumar variat.

Editorialul revistei, sub titlul *Restructurarea școlii și studierea limbilor*, se ocupă de măsurile importante în domeniul culturii și învățămîntului prevăzute în tezele raportului tov. N. S. Hrușciiov, prezentate la Congresul al XXI-lea al P.C.U.S., și de legea „Cu privire la întărirea legăturii școlii cu viața și la dezvoltarea continuă a învățămîntului public în U.R.S.S.". După ce arată unele lipsuri ale școlii în prezent și necesitatea restructurării întregului învățămînt în conformitate cu măsurile prevăzute în tezele și legea de care am amintit, exprimă convingerea că școala de mîine va da elevului cunoștințele și deprinderile practice necesare, făcîndu-l capabil de a răspunde la marile sarcini care stau în fața poporului sovietic în epoca trecerii de la socialism la comunism.

Restructurarea școlii, apropierea învățămîntului de viață, de producție și pregătirea elevilor pentru munca de folos obștesc impune și ridicarea nivelului cultural al acestora. În urma acestei restructurări însă — se spune în Teze — „nu trebuie micșorată sau slăbită instruirea umanitaristă care are o foarte mare influență pentru formarea concepției comuniste a elevilor” (p. 3). Articolul susține just că dintre științele umaniste rolul principal în școli îl are studierea limbilor și în special a limbii materne. Din acest motiv trebuie ridicat nivelul predării limbii și literaturii în școală. Pentru a putea realiza aceasta, trebuie să se revizuiască și să se îmbunătățească programele școlare, care e necesar să cuprindă pe toți scriitorii pe care trebuie să-i studieze un elev, și cele mai reprezentative și mai potrivite opere ale acestora. E necesar apoi să se întocmească manuale noi și bune de limbă și literatură pentru toate clasele. Limba maternă trebuie folosită în aceeași măsură

ca limbă de predare în toate aşezămintele de învăţământ mediu, special (tehnic, profesional şi special) şi superior. Editorialul mai insistă asupra îmbunătăţirii predării limbilor străine şi a studierii limbii latine în şcolile moldo-veneşti.

În cadrul rubricii „150 de ani de la naşterea lui C. Negruzzi” sînt publicate următoarele articole: V. Coroban, *Realismul lui C. Negruzzi*; I. Osadenco, *Prezenţa lui C. Negruzzi în proza rusă din sec. al XIX-lea*; I. Varticcan, *C. Negruzzi în traducerea ruse*; I. Vasilenko, *C. Negruzzi şi şcoala istorico-critică moldo-venească*. Dintre acestea, aduc date noi şi interesante studiile lui I. Osadenco şi I. Varticcan, din care aflăm ce s-a tradus din opera lui Negruzzi în limba rusă pînă azi şi felul cum a fost apreciată creaţia acestui scriitor de către criticii şi literaţii ruşi. Dacă în trecut opera lui C. Negruzzi şi, în general, literatura română a preocupat foarte puţin pe criticii şi literaţii ruşi, în schimb, după eliberare, în ultimii 7—8 ani, s-au tradus şi s-au publicat volume din peste 25 de scriitori români, între care e şi C. Negruzzi. Tirajul total al ediţiilor lui C. Negruzzi în ruseşte, apărute în ultimul timp, atinge impresionanta cifră de peste 300 000 de exemplare.

Autorii dau şi o bibliografie a ceea ce s-a tradus din opera lui C. Negruzzi şi numele traducătorilor.

La rubrica „Folcloristică” apare un articol foarte interesant şi foarte instructiv al lui V. Sidelnikov (Moscova): *La problema despre poezia epică a popoarelor Uniunii Sovietice*. În acest articol, scris în limba rusă, autorul arată că la institutele de cercetare ale Academiei U.R.S.S. s-a discutat problema publicării unor opere epice din creaţia populară a popoarelor Uniunii. Autorul arată sarcinile ce le revin folcloriştilor în studierea acestor opere, înainte de a le publica, în special la reeditarea materialelor publicate în trecut. Atrage atenţia că unii folclorişti burghezi au scos intenţionat din anumite creaţii epice unele părţi care nule conveneau şi le-au înlocuit cu fragmente ticluite de ei şi care n-au aparţinut nicicînd

poeziei epice respective. Creaţiile epice populare din trecut trebuie reeditate în spirit critic şi ştiinţific. Trebuie preluate şi difuzate numai adevăratele creaţii populare care conţin idei progresiste, democratice. Ideile neprogresiste, pe care le-au strecurat în poezii folcloristici burghezi din trecut, trebuie eliminate. Autorul mai arată că în ediţiile pentru masele largi nu e necesar să se reproducă toate variantele unei poezii, apoi că în astfel de ediţii sînt necesare ilustraţii. Socoate că munca în domeniul folclorului trebuie să îmbrăţişeze şi problema traducerii din folclorul cît mai multor ţări. Pentru a se stabili metode de studiere ştiinţifică a operelor cît adevărat populare, propune discuţii cît mai ample.

La studiile de gramatică S. Berejan se ocupă, în *Procedee sintactice de exprimare a aspectului verbal*, de o problemă încă în discuţie între lingviştii români, cea a posibilităţii şi modului exprimării aspectului verbal, a arătării anumitor momente ale dezvoltării unei acţiuni, în limba română. După ce face un scurt istoric al discuţiilor purtate de lingviştii noştri (Philippide, Rosetti, Graur, Ivănescu, Nedioglu, Gramatica Academiei R.P.R. şi F. Dimitrescu) în jurul problemei acesteia, se opreşte la cercetarea cîtorva procedee sintactice de care se serveşte pe scară largă limba noastră pentru a realiza deosebirea de aspect. Autorul arată că în cazul cînd limba română nu are suficiente posibilităţi de a exprima nuanţe de aspect prin mijloace semantice, lexicale, sau morfologice, recurge la perifraze, folosind imbinarea de cuvinte: infinitivul (sau conjunctivul) verbului care arată acţiunea însăşi şi anumite verbe semiauxiliare care-i dau nuanţa de aspect. Aceste verbe sînt destul de puţine la număr şi cu ajutorul lor pot fi redete numai următoarele nuanţe de aspect: 1) Nuanţa incoativă, la redarea căreia servesc următoarele semiauxiliare: *a începe, a prinde, a (se) porni, a se apuca, a (se) pune, a (se) prinde* cu ajutorul cărora putem izola momentul iniţial al acţiunii de continuarea ei (*începe a scrie, se apucă a juca, a porni a vorbi* etc.). Imbinările acestea au o nuanţă perfectivă. 2) Nuanţa durativă,

la exprimarea căreia ne servesc semiauxiliarele : *a urma, a continua, a prelungi*. Îmbinările dintre infinitiv și verbele acestea arată acțiunea în curs de desfășurare, fără a face vreo aluzie la momentul începerii sau terminării ei, deci au o nuanță imperfectivă (*urmă a zice, continuă a vorbi* etc.). Tot nuanță durativă arată, însă numai la forma negativă, următoarele verbe cu sens terminativ : *a (se) opri, a înceta, a conțeni (n-a conțenit a mă prizoni, n-au încetat de a-l hrăni* etc.). 3) Nuanța finitivă se poate exprima cu infinitivul verbului și unul din verbele : *a înceta, a termina, a sfinși, a conțeni* etc. (*încetase a filți, sfinși de a cinta* etc.). Sintagmele de felul acesta arată atât încetarea acțiunii cât și realizarea ei.

Îmbinările din discuție nu exprimă două acțiuni, ci una singură. Totuși, ele nu pot fi considerate încă „unități morfologizate”, ci mijloace sintactice și analitice pentru exprimarea valorilor aspective ale acțiunilor. Importanța lor e mare, mai ales în limbile care n-au alte modalități de a exprima nuanțele dorite de aspect, cum sînt și limbile romanice.

Tot la problemele de gramatică, I. Mocreaș se ocupă, în articolul *Atributive determinative și explicative*, de rolul acestora în frază și de criteriile după care le putem recunoaște. Sînt determinative toate atributivele care au în principală pe lângă substantivul determinat un corelativ (acel, așa, anume, acest etc.), exprimat sau subînțeles, precum și acele care determină un substantiv din regentă, articulat cu articol hotărît. Autorul mai dă cîteva modalități formale de recunoaștere a atributivelor determinative care pînă la urmă pot fi reduse la cele de mai sus.

Fără a aduce contribuții noi la lămurirea problemei, articolul are meritul că precizează unele chestiuni, necesare mai ales pentru punctuația în frază a atributivelor.

La problemele de stilistică, I. Ețco se ocupă, în articolul *Unele observații asupra substituirii în sistema verbală*, de varietatea valorilor stilistice ale verbului realizate prin substituire de timp și mod, respectiv prin întrebuintarea timpurilor și modurilor cu abateri de la normele gramaticale, cu scopul

de a obține anumite efecte stilistice. Dovedește prin exemple că înlocuirile de timp și de mod dau povestirii vioiciune, expresivitate și dinamism. Aceste înlocuiri sînt caracteristice nu numai pentru limba română, ci și pentru alte limbi.

C. Popovici dă, în *Analiza literară a poeziei „Junii corupți” de M. Eminescu*, o serie de îndrumări metodice asupra felului în care să se facă analiza acestei poezii. Sînt îndrumări utile pentru cadrele din învățămînt, servindu-le la predarea lecțiilor în condiții optime.

Revista a introdus o rubrică nouă „Cultivarea limbii”. La rubrica aceasta N. Corlăleanu, în articolul *Cîteva cuvinte despre limba literară moldovenească și cultivarea ei*, arată importanța acestei rubrici în cadrul căreia se vor publica articole în care se vor arăta unele abateri de la normele limbii literare, întîlnite în scrierile moldovenești. Se ocupă apoi de problema îmbogățirii lexicului moldovenesc, arătînd întrebuintarea greșită a unor termeni tehnici. Constată că „în aceeași situație se află nu numai termenii tehnici, ci și terminologia științelor sociale. Așa încît la noi se pune din ce în ce mai mult problema cultivării limbii literare, atît în ceea ce privește vocabularul, cît și privitor la stabilirea normelor ortoepice, morfologice și sintactice” (p. 62).

B. Vacsman, în *Rolul școlii la însușirea limbii literare*, insistă asupra îndatoririlor ce le revin învățătorilor și profesorilor de toate materiile în lupta pentru eliminarea din vorbirea elevilor a cuvintelor și expresiilor dialectale și a construcțiilor sintactice nefirești. „Școala joacă rolul primordial la însușirea unei limbi literare bogate și expresive” (p. 63).

A. Dirul se ocupă, în articolul *Despre norme în limbă*, de problema deosebirii între limba literară și cea vorbită. Arată că limba vorbită e de obicei mai puțin îngrijită și insistă asupra factorilor care contribuie la aceasta. Limba, fiind cel mai important mijloc de comunicare, trebuie să tindă spre uniformizare. În special limba literară trebuie ferită de elemente care poartă pecetea regională. Spre a se ajunge la

unificarea acesteia, e absolut necesar să cunoaştem normele limbii literare şi să le respectăm. „Respectarea conştiinţei a normelor şi regulilor limbii literare aduce cu sine împuţinarea şi atenuarea treptată a deosebirilor care există în fonetică, vocabular şi structura gramaticală ... adică contribuie la ... unificarea lingvistică, măbind efectivitatea limbii ca mijloc de comunicare” (p. 66).

La rubrica „Note”, E. Dvoicenco-Marcova publică în *Din corespondenţa lui B. P. Hasdeu cu savanţii ruşi*, o scrisoare adresată de savantul român omului de ştiinţă din Rusia, M. P. Pogodin.

La „Critică şi bibliografie”, N. Corlăteanu face o dare de seamă critică a *Dicţionarului limbii române literare contemporane* al Academiei R.P.R., făcînd cîteva observaţii de care o nouă ediţie a dicţionarului va trebui să ţină seamă.

T. Iliascu publică, la rubrica „Aniversări”, articolul *Academicianul Iorgu Iordan*. E o trecere obiectivă în revistă a activităţii şi un omagiu plin de căldură adresat omului de ştiinţă român, cu prilejul celei de-a 70-a aniversări.

În continuare se dă o notă despre volumul *Omagiu lui Iorgu Iordan*.

Din „Cronică” aflăm informaţii despre sesiunea ştiinţifică organizată de Institutul de limbă şi literatură cu prilejul împlinirii celor 150 de ani de la naşterea lui C. Negruzzi, apoi despre prima conferinţă a tinerilor cercetători din R.S.S.M. şi despre sesiunea cadrelor didactice de la Universitatea de Stat din Chişinău.

Revista este o oglindă a activităţii ştiinţifice susţinute a Institutului de limbă şi literatură a Filialei Moldoveneşti a Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S.

L. Ghergariu

FONETICĂ ŞI DIALECTOLOGIE, vol. I, Editura Academiei R. P. R., 1958

Necesitatea editării, de către Institutul de lingvistică din Bucureşti, a acestei reviste a fost reclamată de amploarea pe care au luat-o, în ultimul timp, cercetările privitoare la sunetele limbii române şi la graiurile populare.

Volumul cuprinde — aşa cum se arată în *Cuvînt înainte* — „o serie de lucrări consacrate foneticii limbii române şi graiurilor româneşti”.

Materialul este repartizat în trei rubrici: *Fonetică şi fonologie, Dialectologie şi Cronică*.

Pornind de la un studiu al acad. E. Petrovici* în care se susţine că rimele de tipul *surtis—vis, rău—meu, pribeag—drag, aproape—ape* sînt o dovadă a identităţii fonematice a vocalelor [i] şi [i], [ă] şi [e] şi a existenţei, în limba română, a corelaţiilor de timbru ale consoanelor, A. Avram, în articolul *Consi-*

deraţii fonologice asupra rimelor româneşti, discută valabilitatea acestui argument.

Deşi admite importanţa pentru fonologie a studierii rimelor, arată însă că la stabilirea fonemelor unei limbi aceasta nu aduce, uneori, nimic în plus. Pentru identificarea unei rime e necesar să cunoaştem în prealabil inventarul de foneme al limbii.

După A. Avram perechile de cuvinte mai sus-amintite nu sînt rime propriu-zise, ci sînt mai degrabă rime aproximative. Prin urmare ele n-ar constitui un argument în favoarea celor susţinute de acad. E. Petrovici

Notăm că articolul lui A. Avram, prezentat mai sus, e combătut cu argumente grăitoare de către acad. E. Petrovici în articolul intitulat *Consideraţii fonologice asupra rimelor „geometrice” şi „aproximative” în poezia românească*, publicat în revista „Cercetări de lingvistică”, anul IV (1959), p. 197—199.

* Vezi acad. E. Petrovici, *Rimele româneşti din punct de vedere fonologic*, în volumul colectiv *Limbă şi literatură*, Bucureşti, 1955, p. 273—284.

Problema consoanelor palatalizate (palatalizate în sens fonologic) în limba română literară, în alte poziții decât în cea finală, formează obiectul studiului lui D. Copceag, *Consoanele românești urmate de ea în comparație cu consoanele multate rusești*.

Autorul arată rezultatele citorva înregistrări la aparate asupra consoanelor românești și rusești, din punct de vedere al palatalizării în interiorul cuvântului.

Înainte de a intra în examinarea faptelor face unele observații de ordin teoretic cu privire la felul cum se pune problema în ansamblul ei.

D. Copceag consideră că nu se poate trece la abstractizări, nu se pot alcătui sisteme pînă cînd nu s-au cercetat în suficientă măsură realitățile concrete, adică sunetele. Nu se poate aborda nici o problemă sub aspectul fonologic pînă cînd nu s-a epuizat cel fonetic.

Întrucît în înregistrările pe care le descrie operează cu sunete, autorul încearcă să stabilească o definiție a sunetului. „Sunetul este cea mai scurtă fază omogenă percepută de o ureche normală în lanțul acustic al vorbirii”. Mai departe se arată că deoarece lanțul acustic al vorbirii se desfășoară în timp, înseamnă că fiecare sunet este situat într-un interval distinct de al celorlalte sunete.

Experiențele lui D. Copceag s-au redus, în esență, la izolarea consoanelor românești de ea următor și la compararea lor cu cele rusești corespunzătoare, care au fost supuse unei operații asemănătoare.

Astfel, în cuvîntul *fierbeam*, după ce a acoperit fragmentul *eam* pînă la o linie oarecare, a obținut cuvîntul *fierb'*, monosilabic, cu un *b* palatalizat și apoi cuvîntul *fierb*, „cu *b* dur exploziv, auzit în felul acesta de către toate persoanele care au asistat la experiență”. În notă precizează, însă, că, în unele cazuri, acest *b* este mai puțin sonor decât un *b* normal, totuși mai sonor decât *p*. Rezultate asemănătoare — spune autorul — a obținut și cu cuvintele *beat*, *beată* care, prin acoperiri succesive, au fost reduse la un simplu *b* dur, exploziv „identificat cu *b* din *bat*, *bată*”.

Aplicînd același procedeu la cuvîntul rusesc *тпыбн* a obținut cuvîntul *тпыб'* (monosilabic cu *б* multat exploziv) fără nici un apendicevocalic perceptibil cu urechea. Caracterul palatal al lui *тпыб'* s-a menținut pînă în punctul unde a încetat explozia lui *б*. În nici una din fazele acoperirii nu a reușit să obțină sunetul *б* dur, exploziv.

Procedeu arătat mai sus a fost aplicat și la cuvinte conținînd alte consoane. În toate cazurile — arată D. Copceag — prin izolarea elementului vocalic *ea*, din cuvintele românești, consoanele și-au pierdut timbrul palatal și au fost percepute dure, la fel ca și înaintea vocalei *a*, în timp ce consoanele rusești rămîn palatalizate.

Elementul vocalic *ea*, izolat de consoana precedentă, își menține, în partea inițială, timbrul palatal, de unde rezultă că acest timbru aparține vocalei și nu consoanei.

În legătură cu acest studiu considerăm că sînt necesare cîteva observații. În primul rînd nu putem fi de acord cu definiția pe care o dă sunetului.

În limba română, după cum se știe, există multe sunete care nu sînt omogene, însă pe care vorbitorii le percep ca omogene. Un *f*, de ex., începe ca un *t*, cu o ocluziune, și se sfîrșește ca un *s*, cu o constricțiune. E adevărat însă că trecerea de la ocluziune la constricțiune se face într-un interval de timp foarte scurt. Analizînd sunetul *f* constatăm că elementele sale componente sînt combinate, însă nu juxtapuse; *f* nu e compus dintr-o ocluzivă și o constrictivă. Prima parte a lui *f* nu e absolut ocluzivă, iar partea a doua e mai puțin decât o constrictivă. Ocluziva și constrictiva au suferit mari modificări, atît în ce privește felul cum sînt articulate, cît și în ce privește durata lor, care a fost foarte mult redusă. Durata lui *f* nu e egală cu a lui *t* + *s*, ci cu aceea a lui *t* sau *s*. Cele două elemente componente ale lui *f* au fost modificate pentru a putea fi articulate împreună. Africata *f* este prin urmare un sunet care constituie o unitate articulatorie și un singur fonem. În aceeași situație sînt și alte sunete, de ex. africatele *č*, *ğ*. Începutul lor îl constituie o ocluziune

asemănătoare (dar nu identică) cu aceea a lui *t*, *d*, iar sfârșitul este o constricțiune asemănătoare (dar nu identică) cu aceea a lui *ș*, *j*.

După părerea noastră în lanțul acustic al vorbirii nu se poate vorbi de sunete omogene. În vorbirea obișnuită, după cum se știe, nu articulăm în mod izolat sunet după sunet, ci ele se află într-o strinsă interdependență. Totdeauna începutul și sfârșitul unui sunet sînt condiționate de sunetul precedent și de cel următor.

A doua observație. D. Copceag arată că prin acoperiri succesive ale fragmentului *eam* din cuvîntul *fierbeam*, a reușit să obțină mai întîi *fierb'* (monosilabic, cu *b* palatalizat exploziv) și apoi, acoperind mai departe, cuvîntul *fierb*, cu *b* dur exploziv. După părerea noastră acel „*b* dur exploziv” este un *b* anormal, fără explozie și fără sonoritate, un *b* incomplet, inexistent în limba română, care nu poate fi identificat cu *b* nediezat-romnesc din cuvintele *bal*, *bată*.

Faptul că, prin acoperirea fragmentului *eam* din cuvîntul *fierbeam*, a reușit să obțină și forma *fierb'*, cu un *b* palatalizat exploziv, constituie cea mai elocventă dovadă că limba română literară posedă consoane diezate (palatalizate) și în interiorul cuvîntului. Că *b'* romnesc, din forma *fierb'*, e palatalizat numai în partea finală a exploziei sale e adevărat. Dar atît e suficient pentru ca acesta să se deosebească de *b* din *fierb*.

După cum se știe, deosebirea între consoana *d* și consoana *t* constă, mai ales, în aceea că prima se caracterizează prin vibrația corzilor vocale, iar a doua prin lipsa acestor vibrații; prima este deci sonoră, iar a doua surdă. Dar la articularea unui *d* final corzile vocale vibrează numai în partea inițială a acestuia; sfârșitul este surd. Cu toate acestea noi deosebim fără nici o greutate cuvîntul *cad* de *cat*. Partea sonoră a lui *d*, atît cît este ea (aproximativ un sfert din durata lui), e suficientă spre a-l putea deosebi de un *t*, care e lipsit complet de sonoritate. Nu gradul de palatalizare sau de sonoritate contează, ci existența palatalizării și a sonorității opusă lipsei acestora.

De o problemă privind consonantismul limbii române se ocupă și Galina Ghițu în articolul *Cercetări experimentale asupra consoanei muiate ũ din limba română*.

Autoarea a înregistrat în mod paralel, pe peliculă cinematografică, pe bandă de magnetofon și la chimograful electric, cuvînte conținînd un *n* (dur), un *n'* (palatalizat) și un *ñ* (muiat), de ex. *n-a* (= nu a), *nea* „zăpadă” și varianta regională *ña*; *n-o* (nu o) *ne-o* și regional *ño*; *n-am*, *neam* și regional *ñam* etc. În total 37 de cuvînte. Cuvintele au fost pronunțate „cu voce normală de către două persoane care posedă în graiul lor consoana muiată *ñ* (un ardelean și un moldovean)”.

În urma măsurătorilor Galina Ghițu a constatat că durata lui *n* e mai mică decît a lui *ñ*. În schimb durata vocalei care e așezată înaintea consoanei muiate este mai mică decît a vocalei dinaintea unei consoane nemuiate.

Pentru identificarea mai precisă a consoanei muiate și a celei nemuiate, autoarea a recurs și la criteriul auditiv, ascultînd cuvintele înregistrate la magnetofon sau pe peliculă cinematografică atît direct, cît și prin inversare.

Cuvintele *tun*, *an* etc. au fost auzite la inversare ^{*h*}*nut*, ^{*h*}*na* (cu *n* nemuiat și cu o aspirație care reprezintă suflul finalei); *tuñ*, *añ* s-au auzit ^{*h*}*ñut*, ^{*h*}*ña* cu aceeași aspirație și cu *ñ* muiat, nu cu *n* nemuiat, cum s-a auzit la inversarea cuvintelor *tun*, *an* sau a cuvintelor *tuni*, *ani* auzite la inversare ^{*h*}*ñut*, ^{*h*}*ña*.

Rezultatele experiențelor făcute asupra consoanei *ñ* le considerăm exacte și clar expuse. Se impun totuși cîteva observații.

1. Deși, alături de formele de singular *tun*, *an* etc. și cele de plural regionale *tuñ*, *añ*, au fost înregistrate și formele literare *tuni*, *ani*, *n* din aceste din urmă forme nu este comparat cu *n* din formele de singular. Nu se arată dacă, în ce privește durata, *n* din *tuni*, *ani* diferă de *n* din *tun*, *an*.

2. Ar fi fost util să se fi dat și palatograme pentru cele trei varietăți de *n*. Acestea le găsim de altfel în mai multe studii, printre care se poate aminti cel mai recent al acad. E. Petrovici; *La distinction phonologique entre*

trois sortes de N et de L — non diésés, diésés et palatals — en roumain et en slave, extras din „International Journal of Slavic Linguistics and Poetics”, I/II, 1959, p. 184—194.

3. La inversare, cuvintele *tun, an* etc. se aud ^h*nut, ^hna*, cu o aspirație pe care autoarea o notează prin *h* care reprezintă suflul finaliei. La inversarea cuvintelor *tuni, ani* a fost auzită de asemenea o aspirație, care a fost notată însă printr-un *h'* (*h* de timbru *i*). Galina Ghițu nu acordă acestui fapt nici o importanță și nu trage nici o concluzie.

Concluziile necesare se desprind însă din articolul următor, semnat de acad. E. Petrovici și P. Nelescu, intitulat *Un fonem sau două foneme? În legătură cu fonemele consonantice diezate finale în limba română*, în care se arată că fonemele consonantice finale, atât cele nediezate, cât și cele diezate sînt de obicei urmate de un suflu caracteristic metastazei („exploziei”) consoanelor finale. Acest suflu are aceeași durată indiferent de timbrul fonologic al consoanei și prezintă respectiv timbrul *i* sau *ı*. Suflul de timbru *i* la consoanele nediezate sau cel de timbru *ı* la consoanele diezate este însăși explozia consoanei. Explozia colorată în *i* a lui */p'/*, de ex., nu poate fi comutată cu zero, deoarece în felul acesta se obține un */p/* incomplet, fără explozie.

În concluzie, acad. E. Petrovici și P. Nelescu arată că „o consoană finală urmată de un fel de [h] sau de [h'], ambele sufluri explozive, avînd aceeași durată, nu poate fi considerată ca o succesiune de sunete. Atît [p^h], [m^h], [v^h], [z^h] etc., cît și [p^{h'}], [m^{h'}], [v^{h'}], [z^{h'}] etc. au valoare monofonematică. Primele sînt foneme consonantice nediezate, iar cele de-al doilea, foneme consonantice diezate: */p/-/p'/, /m/-/m'/* etc.”

În articolul *Asupra teoriei silabei*, acad. Al. Rosetti aduce unele contribuții privitoare la teoria motrică a silabei.

Combătînd teoria lui Bohuslav Hála, domnia sa arată că la constituirea silabei sonoritatea nu e esențială. Dă ca exemplu

cuvintele francezo *pst, chl* ale căror elemente sînt lipsite de vibrații glotale.

În al doilea rînd silaba subsistă și în vorbirea șoptită în timpul căreia coardele vocale sînt îndepărtate și nu vibrează. Deși aceasta e nesonoră, totuși nu împiedică diviziunea silabică. Ceea ce e important pentru existența silabei—conchide acad. Al. Rosetti—este prezența aerului (sonor sau nesonor).

Tatiana Slama-Cazacu, în articolul intitulat *Considerații asupra diftongilor, pe baza inversării (de către vorbitori) a cuvintelor*, își propune să urmărească felul cum reacționează persoanele, în vorbire, față de diftongi:

În cursul experiențelor s-a cerut unui număr de 32 de persoane, de vîrste și grade de cultură diferite, cărora li s-a făcut în prealabil un instructaj, să inverseze diferite cuvinte.

În urma examinării rezultatelor autoarea a constatat că nu toate persoanele inversează „corect” cuvintele, în sensul că nu izolează fiecare sunet în acord cu imaginea grafică a cuvîntului respectiv și deci cu unitățile sonore lingvistice. Persoanele tind de obicei să respecte, în inversare, sistemul fonologic al limbii. Diftongii sînt tratați ca un singur sunet, ca o unitate și, în multe cazuri, se mențin neschimbați: *degal-lead*. Aceștia funcționează de fapt ca un singur sunet, ca o structură sonoră bine fixată. Autoarea consideră că „acest fapt constituie un argument în sprijinul tezei independenței și unității diftongilor și infirmă părerea după care aceștia ar fi constituiți din sunete precedate de consoane muiate”.

Pentru a susține existența diftongilor în limba română, rezultatele experiențelor făcute de Tatiana Slama-Cazacu sînt — după părerea noastră — puțin concludente. Din expunerea rezultatelor experiențelor rezultă că majoritatea inversărilor au fost făcute în așa fel încît nu au putut fi luate în considerare. De altfel concluziile trase se bazează pe un număr redus de cazuri (50% și chiar mai puțin) în care diftongii au fost menținuți, funcționînd deci ca unități, ca sunete simple.

În articolul *Notă asupra neutralizării opozițiilor fonematice*, Em. Vasiliu își propune să

stabilească raportul dintre neutralizare și diferitele tipuri de distribuție (defectivă, complementară și contrastivă).

Autorul ajunge la concluzia că fenomenul de neutralizare poate să apară în cadrul oricărui tip de distribuție. Fenomenul neutralizării unei opoziții sau a unui grup de opoziții depinde de distribuția termenilor și nu de un anumit tip de distribuție. Neutralizarea reprezintă câteva cazuri particulare ale diferitelor tipuri de distribuții. Ea nu poate fi considerată ca un tip special de distribuție.

Em. Vasiliu precizează că, în ce privește natura opozițiilor neutralizabile, numai neutralizarea prin intermediul unei distribuții defectivă oferă un indiciu asupra naturii opoziției neutralizate.

Un studiu util semnează Mășilda Caragi-Marioșeanu, anume *Influența dacoromână asupra graiului unei familii aromâne din R.P.R.*, în care expune rezultatele obținute în urma studierii limbii vorbite în familia sa, care trăiește de peste 30 de ani pe teritoriul țării noastre.

Cercetarea cuprinde graiul în întregimea lui: lexic, fonetică, structură gramaticală.

O primă constatare în ce privește lexicul este faptul că, în timpul celor 30 de ani de conviețuire a aromânilor cu dacoromîni, un mare număr de cuvinte dacoromîne au intrat în graiul familiei respective. Cea mai mare parte a cuvintelor împrumutate desemnează noțiuni noi, cu care aromânii au venit în contact după stabilirea lor în țara noastră.

În ce privește cuvintele proprii numai aromînei, acestea sînt, în general, păstrate. Unele fac parte din fondul principal lexical al aromînei, iar altele denumesc anumite noțiuni mult mai exact decît corespondentele lor dacoromîne. Există însă unele cuvinte din fondul principal lexical al aromînei care coexistă cu corespondentele lor din dacoromîna sau au fost înlocuite prin acestea.

În continuare sînt arătate cauzele care determină înlocuirea unora dintre cuvintele aromîne cu termeni din dacoromîna.

În ce privește pronunțarea, autoarea precizează că nu a putut desprinde fenomene

regulate de transformare a fonetismelor aromînești. Ele sînt cu totul întimplătoare și, cel puțin deocamdată, nu reprezintă tendințe. Sistemul fonetic al aromînei a rămas intact. Cuvintele dacoromîne împrumutate sînt adaptate acestui sistem. Felul cum se face această adaptare diferă însă de la informator la informator. La cei mai culti adaptarea este numai parțială.

Și structura gramaticală a rămas, în general, intactă. Toate cuvintele dacoromîne folosite de informatori sînt adaptate sistemului gramatical al aromînei. Autoarea arată însă că unele schimbări a constatat totuși și în acest compartiment. Acestea depind foarte mult de informator (de gradul său de cultură), de context, de interlocutor etc. Sînt condiționate apoi de conținutul care trebuie exprimat. Se constată chiar unele fragmente de frază dacoromînă în graiul vorbitorilor aromîni. Autoarea spune însă în concluzii că aceste fragmente de frază „nu reprezintă un stadiu foarte avansat de influență, ci constituie o mărturie a procesului de dispariție a aromînei, nu însă pe calea integrării lente a elementelor limbii cu care vine în contact, ci prin părăsirea ei pur și simplu”.

În partea finală a lucrării sînt date un număr de zece texte cu „traducerea” lor în dacoromînă.

În articolul *Influențe romînești în graiul maghiar din Valea Crișului Negru*, Vladimir Drimba, bazîndu-se pe un material cules în toamna anului 1950 cu ocazia unor anchete dialectale întreprinse de Institutul de lingvistică din Cluj în regiunea menționată, prezintă o serie de împrumuturi lexicale neexplicate de Böszörményi Géza în studiul său *A jánosfalvi nyelvújítás* (Graiul din Ioaniș), publicat la Budapesta în 1906 și neregistrate pînă în prezent de lexicografia maghiară sau înregistrate din alte regiuni ori cu alte sensuri. Numărul acestora este destul de mare.

Autorul arată însă că influența romînească nu s-a exercitat numai în lexic, ci și în derivație. Astfel, maghiarii din Valea Crișului Negru au împrumutat din graiul populației romînești sufixul *-uca*, cu varianta (rezul-

tată prin armonia vocalică) -ŭce, cu care se formează de obicei diminutive.

Sînt semnalate apoi o serie de calcuri sintactice și frazeologice, precum și câteva calcuri lexicale.

În studiul lui Radu Flora (*Zrenjanin-Iugoslavia*) intitulat *Graiurile românești din Banatul iugoslav*, sînt expuse unele trăsături caracteristice ale acestor graiuri. Autorul se bazează pe materialul *Atlasului lingvistic al graiurilor românești din Banatul iugoslav*, în curs de elaborare, care cuprinde toate cele 36 de localități românești.

Autorul arată că deoarece în Banatul iugoslav se întîlnesc trei feluri de populație românească (din Banatul românesc, din Transilvania și din Oltenia), graiurile românești din această regiune prezintă unele particularități fonetice și lexicale caracteristice limbii vorbite în Transilvania și Oltenia. Cu toate acestea elementele din Banatul românesc sînt cele care predomină.

În urma interpretării, din punct de vedere lingvistic, a cîtorva hărți ale *Atlasului*, autorul ajunge la concluzia că graiurile românești din Banatul iugoslav se caracterizează, în general, prin aceleași particularități ca și cele din Banatul românesc și se încadrează în tendințele generale ale subdialectului bănățean. Totuși posedă și trăsăturile lor specifice imprimate, pe de o parte, de un substrat românesc nebănățenesc (oltenesc, ardelenesc), iar pe de altă parte de influența graiurilor sîrbești, aici mai puternică decît în alte zone.

Nu putem fi de acord cu sistemul de transcriere, întrebunțat de Radu Flora în ALBI. După părerea noastră semnele în plus față de transcrierea ALR nu contribuie cu nimic la redarea mai exactă a rostirii din graiurile românești din Banatul iugoslav, ci, dimpotrivă, complică numai sistemul de transcriere și, în multe cazuri, pun în încurcătură pe cei care consultă hărțile.

Liviu Onu, în articolul *Influențe interregionale în terminologia mineritului din Valea Jiului*, examinează condițiile în care s-a format terminologia minieră în Valea Jiului și împrejurările care au favorizat influențele

din alte regiuni, în special din Munții Apuseni și din Banat.

Materialul pe care se întemeiază articolul a fost cules în cadrul unor anchete dialectale efectuate în vederea întocmirii monografiei graiului din Valea Jiului pe care o elaborează, în colaborare, Institutele de lingvistică din București și Cluj. La adunarea materialului, la glosarea termenilor și la stabilirea etimologiilor și-a dat contribuția și M. Homorodean, cercetător la Institutul de lingvistică din Cluj.

Autorul arată că fondul cel mai vechi al terminologiei mineritului din Valea Jiului este german și maghiar, fapt care se explică prin proveniența etnică și prin școala primilor specialiști veniți aici. În acest fond vechi de cuvinte intră și o serie de termeni de origine italiană. În crearea terminologiei miniere a avut însă un rol destul de important terminologia românească din domeniul industriei casnice, al vîntătorii, al construcțiilor și chiar vocabularul comun.

După primul război mondial crescînd numărul muncitorilor și al specialiștilor romîni, aceștia din urmă au încercat să impună o terminologie românească, în mare măsură de origine franceză, care însă nu s-a impus în masa minerilor decît într-o foarte mică măsură.

Liviu Onu arată că în unele cazuri se poate spune cu siguranță că anumiți termeni de origine germană sau maghiară au fost impuși de specialiști străini. În alte cazuri, însă, e foarte probabil că acești termeni au fost aduși de muncitorii mineri romîni sau cehi veniți din alte regiuni miniere (din sudul Banatului, din Munții Apuseni, din regiunea Maramureș).

În urma expunerii materialului, Liviu Onu face unele constatări de ordin general: 1) Termenii minieri provenind din Banat sînt mult mai puțini decît cei aduși din regiunea minieră a Munților Apuseni. 2) Influența graiurilor din Crișana și Banat nu s-a exercitat numai în lexic, ci și în sistemul fonetic și fonologic: „atît în sistemul fonetic și fonologic, cît și în structura gramaticală și în vocabular, în graiurile populare românești din Valea

Jiului s-au petrecut stratificări variate și s-a produs un amalgam interesant.

Datorită influențelor foarte diferite care s-au exercitat asupra graiurilor românești din Valea Jiului, e ușor de constatat pentru oricine, că deocamdată, unitatea sistemului fonetic al limbii române vorbite aici, ca și unitatea celorlalte compartimente ale limbii, este foarte relativă. Se poate vorbi, de fapt, de o multiplă întrepătrundere de graiuri populare”.

Nu sîntem de aceeași părere cu Liviu Onu în ce privește influențele graiurilor învecinate asupra sistemului fonologic și a structurii gramaticale a graiului din Valea Jiului. „Stratificările” petrecute în acest grai și „amalgamul interesant” care s-a produs, datorită influențelor din graiurile învecinate, privesc vocabularul, mai precis terminologia minieră și într-o foarte mică măsură sau chiar de loc fonetica și morfologia. Dar și în ce privește vocabularul, cele afirmate de Liviu Onu sînt valabile numai pentru graiul orașenilor, al minerilor, nu, pentru graiul populației băstinașe.

Că în graiul Văii Jiului întîlnim particularități fonetice caracteristice graiurilor din Crișana și Banat e adevărat. Prezența lor însă în acest grai nu se datorește muncitorilor mineri veniți aici din regiunile amintite, ci se explică cu totul altfel. Nu mai insistăm asupra acestei probleme. Ea va fi tratată amănunțit în capitoul de fonetică al monografiei graiului din Valea Jiului.

Bazîndu-se pe un material publicat în noua serie a *Atlasului lingvistic român*, Marius Sala, în articolul intitulat *În legătură cu denumirea porumbului în limba română*, demonstrează că geografia lingvistică ne poate ajuta să lămurim modul în care apar termenii noi pentru o noțiune nouă. Discută termenii întrebuițați pentru „Zea mais” (*mălai*, *porumb*, *păpușoi*, *cucuruz*, *tenchi*), arătînd felul cum au apărut și cum sînt răspîndiți aceștia. Constată o lipsă de concordanță între termenii cu care e denumită planta și cei care denumesc făina făcută din fructul acestei plante.

Autorul crede că, dintre termenii amintiți, mai vechi este *mălai* și presupune că acesta a fost răspîndit odinioară în întreaga țară, fiind folosit la început numai pentru un soi de *mei*. După ce a fost adus porumbul, românii l-au numit și pe acesta *mălai*.

În continuare, Marius Sala arată împrejurările în care au apărut ceilalți termeni și cauzele care au determinat apariția lor.

Termenul cel mai recent este *tenchi*, apărut într-o regiune puternic influențată de limba maghiară. Dovadă că acesta a apărut mai tîrziu este caracterul compact al ariei în care e răspîndit și lipsa termenului *făină de tenchi*.

Teofil Teaha, în articolul intitulat *Cîteva particularități lexicale ale graiului de pe Valea Crișului Negru*, prezintă și discută o serie de cuvinte nesemnificate de alți dialectologi care, în studiile lor, s-au oprit, mai mult sau mai puțin, asupra acestui grai.

Autorul arată că graiul din Bihor posedă unele particularități lexicale care-i conferă o oarecare individualitate în cadrul limbii comune naționale și în același timp îi dau un caracter dialectal special. Aceste particularități sînt reprezentate în majoritate prin cuvinte de origine latină care au o circulație curentă în grai. În alte graiuri, chiar dacă se întîlnesc aceste cuvinte, se întrebuintează mai rar sau numai cu un anumit sens sau sînt înlocuite cu cuvinte noi.

Sînt analizați apoi o serie de termeni care, din punct de vedere semantic, au o evoluție proprie. Pe lîngă înțelesul din limba comună, aceste cuvinte au primit, în graiul respectiv, sensuri noi, iar altele păstrează sensuri sau nuanțe de sensuri dispărute din celelalte regiuni.

Teofil Teaha relevă în sfîrșit un fapt care, în perioada actuală de evoluție a graiurilor regionale, caracterizează nu numai graiul de pe cursul superior al Crișului Negru, ci în general, toate graiurile limbii române, anume pătrunderea a numeroase cuvinte din limba comună. Aceasta se datorește, îndeosebi, dezvoltării sociale și culturale a regiunii. Sînt date o serie de exemple care permit să vedem cum unele cuvinte încep să fie înlocuite cu altele din

limba comună. Natural, cuvintele noi, intrate din limba comună, nu sînt singurele care se întrebunțează în grai în perioada actuală. Alături de acestea coexistă încă, și poate vor mai coexista un timp oarecare, termenii vechi caracteristici graiului respectiv.

La rubrica *Cronică* semnează acad. E. Petrovici, V. Șuteu și Teofil Teaha.

Acad. E. Petrovici, în articolul *Sarcinile actuale ale dialectologilor din R.P.R.*, arată necesitatea întocmirii unui nou Atlas lingvistic român și expune principiile și metoda după care ar trebui întocmit acest atlas. În continuare, se arată stadiul în care se află cercetările asupra graiurilor minorităților naționale din țara noastră și sarcinile pentru viitor în legătură cu studierea acestor graiuri.

V. Șuteu, în *Arhiva fonogramică a limbii române*, precizează scopul acestei arhive, expune metoda de lucru, felul cum s-au stabilit localitățile, principiile după care s-au condus anchetatorii în alegerea informatorilor.

Autorul dă apoi chestionarul cu care s-a lucrat și face unele observații pe marginea primelor cercetări care s-au făcut pînă în prezent.

În *Ancheta fonologică asupra limbii române literare*, V. Șuteu arată că s-a alcătuit un chestionar de 88 de întrebări într-un număr de 2 000 exemplare care a fost distribuit printre intelectualii din București. Se prevede că rezultatele acestei anchete vor fi foarte importante.

Teofil Teaha înfățișează problemele și preocupările membrilor Secției de fonetică și dialectologie a Institutului de lingvistică din cursul anului 1957.

Această prezentare oferă o imagine clară asupra activității științifice ce se desfășoară în cadrul acestei secții.

Volumul se încheie cu un indice de autori, un indice de materii și un indice de cuvinte.

Gr. Rusu

LOPATNIKOVA N. N., MOVCHOVITCH N. A., *Précis de lexicologie du français moderne*, Éditions en langues étrangères. Moscou, 1958, 199 p.

Bogata literatură lexicologică și lexicografică sovietică s-a îmbogățit în ultima vreme cu un tratat de lexicologie a limbii franceze moderne, destinat înainte de toate învățămîntului superior.

În introducere se precizează poziția lingvisticii marxiste în materie de lexicologie. Dialectica marxistă este singura metodă care asigură cunoașterea desăvîrșită a particularităților și a legilor interne de dezvoltare ale vocabularului unei limbi. În această ordine de idei autorii subliniază că vocabularul unei limbi nu este un conglomerat de elemente disparate; ci este ansamblul unor unități lexice care formează un sistem. Vocabularul trebuie studiat în aceste raporturi reciproce dintre unitățile sale lexice (p. 6—7). Din aceste cercetări nu poate lipsi istorismul. Fenomenele limbii franceze, ca polisemia cuvintelor, sino-

nimia și altele nu pot fi explicate decît prin dezvoltarea istorică a vocabularului. Metoda dialectică consideră procesul dezvoltării ca o mișcare progresivă, ascendentă, ca o trecere de la o stare calitativă veche la una calitativ nouă. Această teză a dialecticii marxiste se aplică la limbă ca și la celelalte fenomene ale vieții sociale sau din natură. Pentru ilustrarea acestei constatări autorii aduc un exemplu: „Dans le vocabulaire de la langue française le passage d'un état qualitatif inférieur à un état qualitatif supérieur se manifeste en particulier par la spécialisation des suffixes. Ainsi, par exemple, dans l'ancien français le suffixe *-age* pouvait former des substantifs exprimant l'action (*voyage*), l'agent de l'action (*message*), la qualité (*barnage* 'добрлестъ'). A présent ce suffixe n'est productif que dans la formation des substantifs exprimant l'action.

La spécialisation sémantique de certains suffixes est une des particularités de leur développement dans le sens de la précision et de l'exactitude au cours des siècles" (p. 8).

Restul introducerii este consacrat unor probleme teoretice legate de cuvînt, ca bunăoară cuvîntul și noțiunea (p. 10—13), funcțiunile cuvîntului (p. 13—14), semnificația cuvîntului (p. 14—16), semnificația etimologică a cuvîntului (p. 16—20) etc. În încheierea introducerii, după ce aduc o critică definițiilor idealiste și metafizice ale cuvîntului, dau, ca una dintre cele mai reușite definiții ale lingviștilor marxiști, pe cea a profesorului R. Budagov. Problemele teoretice sînt expuse cu o mare claritate de autorii tratatului de lexicologie.

Corpul lucrării se împarte în patru părți. Prima parte este consacrată căilor de dezvoltare a vocabularului limbii franceze (p. 28—117). Primul capitol se ocupă cu evoluția semantică a cuvîntelor (p. 30—54), trecînd în revistă pe rînd polisemia și monosemia cuvîntelor, diferitele tipuri ale semnificației lexicale, metonimia, metafora, restringerea și extensiunea sensului cuvîntelor, eufemismele, grupările semantice în vocabular. Al doilea capitol este consacrat formării cuvîntelor, acordîndu-se o atenție deosebită derivării prin sufixe (p. 56—69). Se constată că derivarea prin prefixe este cu mult mai puțin frecventă în limba franceză decît cea prin sufixe (p. 69—73). Trecîndu-se la compunere (p. 73—76), autorii subliniază că acest procedeu al formării cuvîntelor este mai puțin productiv în limba franceză decît afixarea.

Un procedeu recent de formare a cuvîntelor este abrevierea. După ce prezintă diferitele tipuri de procedee, autorii consideră că formarea cuvîntelor noi prin abreviere este o reacție împotriva cuvîntelor lungi.

Ultimul paragraf (42) al acestui capitol se ocupă pe scurt cu limitele lingvistice ale formării cuvîntelor.

Este un merit al autorilor că în paragraful introductiv (23) al acestui capitol clarifică sensul termenilor de „derivatie” și „compunere”. În timp ce F. Diez și A. Darmesteter

includ prefixația în compunere, Kr. Nyrop este de părere că prefixarea este un procedeu cu totul deosebit al formării cuvîntelor. Spre deosebire de cei amintiți, F. Brunot și A. Dauzat trec prefixarea în categoria derivării afixale ca și sufixarea. Autorii volumului de care ne ocupăm se situează de asemenea pe poziția lui F. Brunot și A. Dauzat. Nu este unitară părerea lingviștilor nici în ce privește vigoarea afixării în limba franceză. În timp ce lingviștii ca Kr. Nyrop, I. Damourrette și E. Pichon sînt de părere că derivarea prin sufixe este în plină desfășurare în limba franceză de azi, alți lingviști, printre care Ch. Bally, J. Marouzeau, A. Dauzat contestă faptul acesta. Autorii volumului de față arată că lingviștii sovietici au urmărit această problemă în limba franceză și E. Ю. Юрчевá, И. А. Волнина, Н. Н. Лопатникова și alții au ajuns la concluzia că derivarea prin sufixe este unul dintre procedeele cele mai importante pentru îmbogățirea vocabularului limbii franceze moderne (p. 56).

Capitolul al treilea se ocupă cu problema mult discutată a formării grupelor frazeologice, ale unităților frazeologice. Autorii, după ce arată că primul lingvist care s-a ocupat cu unitățile frazeologice nestabile și cu cele stabile, în care elementele componente și-au pierdut independența, a fost Ch. Bally (cf. *Traité de stylistique française*, Librairie C. Klincksieck, § 80, p. 68), subliniază că dintre lingviștii ruși s-a ocupat cu această problemă A. Șaxmatov. Problema unității frazeologice în limba rusă a fost temeinic studiată de V. V. Vinogradov. (cf. *Русский язык*, Учпедгиз, М.-Л., 1947 și *Об основных типах фразеологических единиц в русском языке*, în *Сборник статей и материалов, посвященный А. А. Шахматову*, Изд-во АН ССРС., 1947. Studiile lui V. V. Vinogradov au dezvoltat mai departe această problemă și constatările sale sînt valabile în general și pentru limba franceză. Apoi autorii analizează în lumina lingvisticii marxiste unitățile frazeologice din limba franceză.

Al patrulea și totodată ultimul capitol al primei părți se ocupă cu problema împrumuturilor. Și aici, ca și în alte capitole, autorii clarifică noțiunea de împrumut, trecând în revistă, părerile unor lingviști ca A. Dauzat și L. Deroy în această problemă. În continuare tratează pe larg problema împrumuturilor latine și grecești vechi, italiene, spaniole, portugheze, arabe, germane, engleze, ruse. Deoarece influența limbii ruse asupra celei franceze este mai puțin cunoscută facem un popas scurt asupra acesteia. Primele împrumuturi ruse ale limbii franceze sînt din secolul al XVIII-lea. Acestea încă sînt exotice în vocabularul francez. Ele au intrat în limbă prin operele literare ruse traduse în limba franceză și se referă exclusiv la viața rusească (de ex. *boyard, cosaque, hetman, moujik, steppe, toundra, taiga, koulak, samovar, vodka* etc.). Au un caracter cu totul diferit cuvintele rusești care au intrat în limba franceză în epoca sovietică. Prestigiul internațional al Uniunii Sovietice și influența sa crescîndă, propagarea rapidă a principiilor democratice favorizează difuzarea în toate țările lumii a cuvintelor caracteristice orînduirii socialiste. Împrumuturile rusești de după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie sînt termeni sociali, politici, de economie. Cuvintele *kolkhoz, sovkhos, kom-somol, bolshevik, Sovjet, spoutnik* etc. fac parte integrantă din limba franceză. Uneori la temele rusești se adaugă afixe internaționale sau franceze, de ex. *léniniste, léninisme, kolkhozien, mitchourinisme, mitchourinien*. Sînt cazuri cînd unele cuvinte au fost formate cu morfeme internaționale chiar în limba rusă, de ex. *collectiviser, collectivisation, tractoriste, planification*. În rîndul împrumuturilor rusești ocupă un loc important și calcurile, ca de ex., *autocritique, plan quinquennal, émulation socialiste, engagement socialiste, maison de repos, héros du travail, sans-parti* etc. Autorii remarcă și cazuri cînd un cuvînt străin a primit în limba rusă un sens general și împreună cu acest sens nou a intrat în limba franceză. Astfel, de exemplu, substantivul francez *collectif* nu mai este exclusiv un termen financiar sau gramatical, ci sub influența cuvîntului

corespunzător rus, care la rîndul lui a fost împrumutat din limba franceză, a primit sensul de „grup de persoane unite prin muncă comună și scopurile lor comune” și face parte din locuțiuni ca *collectif de professeurs, collectif d'ouvriers* etc. (p. 106 — 108).

A doua parte a lucrării se ocupă cu grupele lexicale ale limbii franceze moderne (p. 118 — 150). Se analizează lexicul limbii comune, al dialectelor, al jargoanelor și al argourilor etc. Tratează pe scurt formarea limbii naționale franceze și a dialectelor ei.

Într-un capitol aparte (III), autorii tratează — destul de sumar — cuvintele și calcurile internaționale din limba franceză modernă. În capitolul următor (IV) se dezvoltă problema elementelor noi și a elementelor vechi din limba franceză. De la început precizează ce înțeleg ei prin cuvîntul *neologism*: „Les néologismes sont non seulement des créations indigènes, des vocables formés par les moyens internes de la langue même, mais aussi des emprunts faits à d'autres idiomes” (p. 143). Autorii deosebesc neologisme lingvistice și neologisme stilistice: „Les premiers sont le patrimoine de toute la nation et font partie du vocabulaire de la langue. Les derniers sont des inventions individuelles créées généralement par des écrivains dans des buts stylistiques comme moyen d'expression littéraire; ...” (p. 144).

Ilustrează cu un material bogat că îndeosebi în epocile de mari transformări și de zdruncinări sociale este mai mare îmbogățirea limbii. Drept exemplu aduc revoluția burgheză franceză din secolul al XVIII-lea, perioada crizelor economice și politice de după primul război mondial, pregătirea celui de-al doilea război mondial, ocuparea Franței, mișcarea de rezistență, perioada de după al doilea război mondial, dezvoltarea vertiginosă a științelor și a tehnicii etc.

În partea a treia autorii se ocupă cu seriile lexicale ale limbii franceze moderne (sinonimele, antonimele, omonimele).

Ultima parte (IV) a cărții se ocupă cu probleme de lexicografie, tratîndu-se, pe rînd,

dicționarele într-o singură limbă: explicative, enciclopedice, analogice, de sinonime, istorice etc. și dicționarele bilingve. Autorii se limitează în cea mai mare parte la trecerea în revistă a celor mai bune dicționare. Au perfectă dreptate când constată că cercetările lexicografice sînt abia la început. Cu toate acestea s-ar fi putut dezvolta aici unele probleme ale lexicografiei, doar în revista „Voprosi Iazicoznania” s-au publicat studii valoroase legate de lexicografie, cu privire la delimitarea sensurilor etc. Ne gândim la studiile lui V. V.

Vinogradov, S. I. Ojegov, N. I. Feldman ș.a.m.d.

Lucrarea lexicologică a lui N. N. Lopatnikova și N. A. Movșovici, pe lângă aplicarea principiilor lingvisticii marxiste și bogăția materialului lingvistic inserat în cea mai mare parte a lucrării, mai are și meritul că este de mare folos și prin învățămintele metodologice pe care le oferă nu numai celor care se ocupă cu problemele lexicologice și lexicografice, dar și istoricilor limbii.

B. Kelemen

ACTA LINGUISTICA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE,
Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, Tomus VIII, 1958 (395 p.)

Ultimul număr apărut al revistei maghiare *Acta Linguistica* înscrie în primele sale pagini un interesant studiu de lingvistică generală al lui Zs. Telegdi: *Bemerkungen zu einigen Theorien bezüglich der Wortarten* (p. 1—43). Autorul supune unei analize critice citeva din teoriile elaborate pînă în prezent asupra părților de vorbire. Relevînd contribuția la problema respectivă a unor cunoscuți cercetători ca V. Bröndal, F. Sloty, J. Kuryłowicz, Ch. Bally, E. Hermann, Sir Alan Gardiner, el indică totodată limitele și erorile lor, care — în majoritatea cazurilor — sînt rezultate ale concepției idealiste despre limbă. Cercetînd apoi comparativ, pe baza materialului oferit de diverse limbi, problema raportului între flexiune și schimbarea sensului, Zs. Telegdi dovedește între altele că „părțile de vorbire sînt categorii istorice, produse ale unei evoluții neîntrerupte. De aceea întrebarea «care din funcțiile părții de vorbire îi revin ca specifice?» nu poate fi pusă în mod absolut, ci numai pentru un caz anumit al unei limbi anumite într-un anumit stadiu al ei de dezvoltare” (p. 15). În încheiere se arată că acei învățați care voiau să vadă cu orice preț o deosebire fundamentală între *aglutinare* și *flexiune* au fost conduși de mult bun simț, dar au greșit

căutînd natura acestei deosebiri în raportul dintre semnul valorii și exponentul gramatical.

Un interes particular pentru filologii romîni îl prezintă articolul lui J. Melich „*Szibinyáni Jank*” (p. 44—62). Numele care alcătuiește titlul studiului este atestat în epica sîrbească și — după cum au dovedit cercetători mai vechi (Josef Székács, Michael Románecz, Rezső Szegedy etc.) — el indică personalitatea istorică a cunoscutului Ioan de Huniade. Legătura formală între numele de familie *Szibinyáni* și numele orașului *Sibiu* pîrînd foarte evidentă, St. Szamota a încercat să o pună pe seama originii mamei lui Ioan de Huniade. J. Melich demonstrează însă că, dacă eroul ar fi fost numit astfel după locul de baștină al mamei, ar fi trebuit să i se spună *Szibinčîn* sau *Sibinkinjin*, așa cum împunea tradiția sîrbească în derivarea numelor proprii.

Apropierea de toponimul *Sibiu* a determinat pe traducătorii folclorului sîrbesc să redea pe *Szibinyáni Jank* prin *Szebeni János* sau *Johann von Szeben*. Totuși nimeni, pînă în prezent, nu a luat în discuție contradicția dintre cele două nume: *Johann von Hunyad* și *Johann von Szeben*. Lămurirea acestei probleme este scopul urmărit de J. Melich. Cu probe istorice, el dovedește în primul rînd că Ioan de Huniade nu s-a născut la Sibiu, nu

și-a instalat niciodată scaunul de domnie aici, nu posedă nici moșii nici alte bunuri în oraș sau în împrejurimi și nu era legat de Sibiu prin nici una din funcțiile sau demnitățile sale. J. Melich formulează apoi următoarele trei ipoteze cu privire la proveniența numelui sârbesc al lui Huniade: 1) că ar trebui raportat la regiunea din jurul Zagrebului, unde s-a stabilit temporar tatăl lui Huniade; 2) că ar sta în legătură cu o luptă împotriva turcilor pe care Huniade a dat-o în regiunea Sibiului; 3) că *Szibinyáni* nu are nimic comun cu numele vreunui oraș, ci reflectă o traducere sârbească a cuvântului german *Siebenburg*.

Prima ipoteză pornește de la faptul că în Croația se găsesc trei localități cu numele *Sibinj*, iar în comitatul Zagreb un sat cu același nume, unde J. Melich crede că ar fi posibil să se fi născut Ioan de Huniade. Presupunerea rămâne totuși lipsită de argumente temeinice, după cum recunoaște însuși autorul.

În sprijinul celei de a doua ipoteze există documente destul de grăitoare. Totuși părțile istoricilor asupra locului exact unde a avut loc lupta sînt împărțite. În orice caz, acel loc pare a fi foarte aproape de Alba Iulia. J. Melich consideră de altfel că, în memoria poporului, lupta din Ardeal a fost estompată de victoria imediat următoare a lui Huniade la Porțile de Fier. Semnificativ în acest sens este faptul că în epica sârbo-croată nu apare niciodată Sibiul ca loc al victoriei lui Huniade, nici numele lui Beg Mesid, învinsul.

Ipoteza a treia, pentru autor singura valabilă, este întărită prin argumente istorice și lingvistice:

a) În documentele latine Huniade e numit „waywoda Transsilvanus” sau „voivoda transsilvanus”. Toate celelalte documente stabilesc cu precizie că el a fost voivod de Transilvania, dar nu de Sibiu. Acest lucru nu a fost cunoscut de Szegedy, care a tradus pe *Sibinsko* prin *von Szebenvár* „din Sibiu”. De fapt *Sibinsko* e un derivat cu sufixul *-sko*, care în sârbo-croată servește, printre altele, la derivarea numelor de regiuni și joacă aproximativ rolul maghiarului *-ság, -ség*. *Sibinsko* ar

trebui deci tradus prin „Transilvania”, „într-o țară Transilvania”.

b) După legendele sârbo-croate, patria și locul de baștină al lui Huniade a fost *Sibinj grad* > *Sibinj*, de unde și numele său *od Sibinja Janko*. Dar *Sibinj grad*, arată J. Melich, nu poate avea sensul de „orașul Sibiu”, ci este pe jumătate un împrumut, pe jumătate o traducere a lui *Siebenburg* (formă atestată de documente pentru *Siebenbürgen*). *Grad* traduce pe *-burg*, pe cînd *Sieben* a rămas netradus, fiind poate confundat, prin etimologie populară, cu numele sârbesc al Sibiului (*Sibinj*).

Concluzia lui J. Melich este că exprimările *Sibinj Grad*, *Sibinj*, *od Sibinja*, *cijela Sibinja*, *Sibinjsko*, *Ugrin Janko voievoda*, *Sibinjanin junak*, care apar în vechile legende populare sârbo-croate nu înseamnă altceva decît *Burg Siebenbürgens*, *Siebenbürgen*, *ganz Siebenbürgen*, *Wojwoda Johann der Ungar*, *der Held Siebenbürgens* etc. iar *Sibinyáni* (sau *Sibinyánin*) are sensul originar de „om din Transilvania”, fiind sinonim cu *Erdeljanin*, care în aceleași legende denumeste tot pe Ioan de Huniade. Prin bogata și convingătoare argumentare, concluzia izbutește să se impună. Rămînem totuși cu o mică rezervă. Ne întrebăm cum se face că poporul sârb a asimilat atît de ușor pe *Siebenbürgen* (sau *Siebenburg*) care constituia de fapt numai denumirea oficială a Ardealului? De asemenea e ciudat că, dintre toți slavii, numai sîrbi au împrumutat tale-quala prima parte a numelui german. Îndoieli serioase avem și în privința originii numelui de hotez al croului (*Iank*), de care J. Melich se ocupă în ultimele pagini. Este greu de crezut că sîrbi au împrumutat acest diminutiv de la maghiari.

În cuprinsul volumului de care ne ocupăm, E. Moor publică partea a IV-a și a V-a din vastul său studiu *Die Ausbildung des ungarischen Volkes im Lichte der Laut- und Wortgeschichte* (p. 63—97, 249—272). El arată calea migrației vechilor ugieni și, într-un capitol mare, dezbate problema creșterii cailor și a culturii ecvestre la acest popor. Vorbește apoi despre noua așezare a străugrienilor, în

Kama de mijloc, unde au învățat să toarne bronzul, au cunoscut aurul și s-au contopit cu un popor străin, format din pescari și vânători care au lăsat multe urme în lexicul limbilor ugrice.

Prima fasciculă a volumului include și un studiu de fonetică istorică: *L'histoire des voyelles finales des langues fino-ougriennes* de B. Kálmán (p. 99—140). Se urmărește aici procesul de uzură, de amuțire și de dispariție totală a vocalelor scurte care, în general, alcătuiau terminația cuvintelor în limba primitivă fino-ugrică. Autorul relevă rolul considerabil pe care l-a jucat ritmul în evoluția acestui proces. Astfel, în finlandeză s-a uzat numai vocala celei de a treia silabe, în estoniană amuțirea s-a efectuat numai după o silabă lungă sau închisă etc. După ce insistă asupra situației acestor vocale în limba maghiară, B. Kálmán conchide că uzura vocalelor finale ale radicalelor, specifică tuturor limbilor fino-ugrice, confirmă teza după care în limba primitivă accentul tonic trebuia să cadă întotdeauna pe prima silabă.

D. Pais, în articolul *Zur Frage der angehörigen der finnisch-ugrischen Demonstrativpronomen *u~*o und *i~*e* (p. 141—172) dovedește că originea cuvintelor maghiare *át* „cam, în jur de”, *átal* „prin mijlocirea cuiva”, *óta* „cu, început cu...”, ca și a numeralului *egy* „unu” și a adverbului *igy* „așa” se găsește în formele de pronume demonstrative **u~*o*, respectiv **i~*e* ale limbii vechi fino-ugrice. Prin urmare există o legătură genetică, pe de o parte între *át*, *átal* și *óta*, pe de altă parte între *egy* și *igy*.

Articolului lui D. Pais îi urmează un foarte interesant și documentat studiu de fonetică experimentală al lui U. Š. Baičura: *Experimentell-phonetische Beiträge zur Kenntnis des Lautbestandes des Kasan-Tatarischen* (p. 173—247). Este o minuțioasă expunere a sistemului vocalic și consonantic al limbii tătare. După părerea autorului, clasificarea fonologică și cea fonetică nu se exclud ci, pînă la un anumit punct, se învecinează și se sprijină reciproc. De aceea amîndouă merită să fie luate în considerare. Ținînd seamă

de contribuțiile anterioare ale lui V. A. Bogorodicki, S. Šaraf și L. V. Scerba, U. Š. Baičura dă o dublă clasificare a vocalelor și consoanelor tătare, în lumina unui nou material lingvistic. Comentariul acestui material este ilustrat cu ajutorul unui mare număr de planșe, cuprinzînd radiografii, palatograme, schițe ale radiografiilor și palatogramelor, chimograme. În sfîrșit, cîteva tabele redau valoarea semnelor de transcriere și tipurile de bază ale consoanelor tătare.

În articolul *Die Verbaladverbien der permischen Sprachen* (p. 273—342), D. R. Fokos-Fuchs supune unei ample analize formele gramaticale din limbile permice, care pînă în prezent erau considerate drept forme gerunziale. Concluzia care se desprinde din această analiză este că unele dintre formele respective pot fi considerate pe drept cuvînt gerunzii prezente, altele sînt pe cale de a deveni gerunzii, iar altele nu sînt și nu pot fi socotite forme gerunziale.

Ultimul studiu al volumului este semnat de F. Kovács și se intitulează *Ist das ungarische Zahlwort husz 'viginti' eine Zusammensetzung?* (p. 343—360). Deși tratează o problemă de amănunt, autorul reușește totuși să atragă atenția și interesul printr-o expunere frumoasă și mai ales prin rezolvarea judicioasă pe care o dă problemei în discuție. El face întîi o sinteză a cercetărilor anterioare asupra cuvîntului *husz* „douăzeci” și constată că pînă în prezent au existat două direcții, amîndouă greșite. Un prim grup de cercetători au căutat în numeralul maghiar sensul „doi de zece”. Pornind de la această premisă, ei nu au observat îndeajuns fondul real istoric și au ajuns să dea explicații etimologice pline de contradicții. A doua categorie de cercetători a tras concluzii pripite din compararea cuvîntului mordvin *koms'*, *komas'* cu cuvîntul maghiar și cu corespondentele permice. Greșeala lor metodică constă în faptul că au plecat de la forma unică mordvină, pe care au considerat-o reprezentantă a unui stadiu străvechi. Nu i-a stîngerit faptul că, în timp ce cuvintele ugrice și permice permit cu ușurință compararea reciprocă, cuvîntul mordvin stă absolut

izolat. Nimeni nu s-a gândit să caute o înru dire etimologică a cuvântului cercetat în limbile samoiede, ceea ce ar fi simplificat lucrurile. F. Kovács arată că numeralul maghiar *husz* și corespondentele lui din limbile igrice și permice se leagă de cuvintele *kuza*, *kaza*, *hāsa* care au sensul de „om, bărbat” și la baza cărora se află o formă *kšs’š. Urmează de aici că în străvechea limbă urală exista un sistem vigesimal de numărătoare, sistem care avea la bază numărarea degetelor de la mâini și de la picioare. Dacă presupunerea autorului este exactă, atunci maghiarul *husz* și corespondentele lui fino-igrice păstrează un străvechi document despre felul în care s-a născut noțiunea abstractă.

Dintre recenziile recentului volum ne atrage atenția una singură, semnată de L. Gáldi și intitulată *Deux recueils d'études stylistiques* (p. 373—389). Cele două culegeri de studii stilistice luate aici în discuție sînt: Tudor Vianu, *Problemele metaforei și alte studii de*

stilistică, București, ESPLA, [1957] și Béla Zolnai, *Nyelv és stílus. Tanulmányok*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1957. Coincidența tematicii și a anului apariției a constituit punctul de plecare pentru L. Gáldi. Analizînd paralel aceste două volume, el constată și în conținut multe asemănări care au la bază identitatea atmosferei de inspirație: școala geneveză și Ch. Bally (în parte J. Volkelt). Observă însă și câteva divergențe care se datoresc atitudinii diferite a celor doi autori față de fenomenele limbii: T. Vianu este mai mult un estetician, un filozof, în timp ce B. Zolnai este filologul preocupat de amănuntul lingvistic și istoric.

Plasîndu-se pe linia unei critici obiective, L. Gáldi izbuteste foarte bine să pună în lumină personalitatea fiecăruia dintre stilisții sus-numiți și, prin aceasta, aduce o nouă contribuție la întărirea relațiilor culturale între poporul maghiar și român.

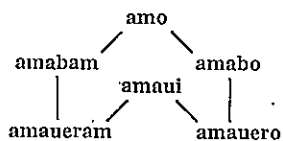
Lidia Sfirlea

REVUE DES LANGUES ROMANES, Montpellier, LXXII, N° 1956, 1957—1958;
LXXIII, N° 1958—1959

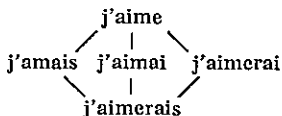
Primul din cele trei numere, apărut în 1956, conține patru studii (două articole și două „variétés”).

În: *Autour des passés — Réflexions sur les systèmes verbaux du latin et du français*, Jean Perrot observă, în introducere, că sistemul timpurilor verbului francez și apoi chestiunea crizei timpurilor trecute ale acestui sistem au făcut obiectul a numeroase studii în ultimii ani, care sînt departe totuși de a fi rezolvat problemele. Ca atare, după ce se fixează asupra metodei de cercetare, autorul își propune să supună unui nou examen sistemul verbal latin, apoi pe cel francez, iar în cadrul lor să examineze problema timpurilor trecute, a perfectului în special. Vechii grupări a timpurilor latinești în jurul celor două aspecte *infectum* și *perfectum*, Jean Perrot îi

opune o reprezentare mai complexă, exprimată grafic prin:

în care perfectul, dacă are pe de o parte valoare de trecut, el are pe de alta, și valoare de prezent (de)săvîrșit. În fața sistemului latinesc, franceza prezintă unul aproape tot atît de simetric:

în care totuși, perfectul simplu strică întru cîtva armonia. Dar acest timp tinde, precum se

știe, să dispară (în limba vorbită), fapt care va duce implicit la corectarea simetriei sistemului. (Tendința de dispariție a perfectului simplu găsește aprobare, încurajare chiar, la unii lingviști (ex. M. Cohen). Jean Perrot socotește însă că nici perfectul compus, nici prezentul nu pot substitui pe deplin perfectul simplu, de aceea susține necesitatea păstrării lui fie și numai în limba scrisă).

Un alt articol interesant este al lui H. Guiter: *Un cas d'homonymie triple: catalan Poll*.

Față de dicționare, care înregistrează pe de o parte cuvintele unei limbi, pe de alta sensul lor, atlasele lingvistice prezintă elemente în plus: ele arată, între altele, repartiția geografică a cuvintelor, interferențele ce se produc, reacțiunile reciproce, între care omonimia ocupă un loc deosebit. Cazul triplului omonim catalan *poll* e de natură să ilustreze și el aceste fapte.

Cuvântului *poll*, dicționarele catalane (v. Pompeu Fabra, *Diccionari General de la Llengua Catalana*) îi înregistrează trei sensuri: 1) *pui* (de pasăre), 2) *insectă parazită* (păduche), 3) *plop* — și îi dau sursele latine: 1) *pu* - > dimin. *puellu* > *pūllu*; 2) *peduculu*, 3) *populu*.

Or, în studiul său, H. Guiter își propune să arate și aspectul geografic-lingvistic al cuvintelor în chestiune. Astfel, el întreprinde o anchetă în 161 de sate din regiunea „catalanei pireeneene”, unde constată, pe lângă existența celor trei omonime, cu un mare număr de compuse sau derivate, și combinațiile acestor omonime în grupuri de două câte două. Concret, datorită jocului omonimiei, *poll* (*peduculu*) elimină pe *poll* (*populu*); *poll* (*populu*) elimină pe *poll* (*pullu*). În schimb, omonimia rămâne inactivă când subsistă alături: *pull* (*peduculu*) și *pull* (*populu*), *-poll* (*peduculu*) și *poll* (*pullu*), *-pull* (*pullu*) și *pull* (*populu*), sau în cazul când *poll* are toate treisensurile. Faptele acestea arată că legea omonimiei, dacă totuși trebuie admisă o lege în această materie (v. Gilliéron), nu are în aspectele ei concrete un caracter absolut (cf. Millardet).

În: *Rectification concernant l'Atlas linguistique de France: Valdériès (Tarn)*, abatele F. Nègre arată că în urma anchetării unui subiect dubios (din punct de vedere lingvistic), o serie de greșeli s-au strecurat la punctul 744 al Atlasului lingvistic al Franței, și dă în articolul său o listă de forme corectate în urma unei noi anchete lingvistice făcute de autorul însuși. Relevăm în aceste forme câteva fenomene caracteristice, și unele care se întâlnesc și în limba română. În:

lexic: *lu dōr* (doliul, durerea), *de pèrsec* (de piersec), *pèr* (păr), *la sar* (sarea), *sōrré* (soră), *supó de kawrés* (supă de curechi),

mièlsó nèyl (miezul nopții), *yéw* (eu); fonetică: *-l- > -r-*: *éstero* (< stella), *sarbatsós* (< salvaticos), *suró* (sola), *murzé* (mulgere), *armanat* (almanah), *arbó* (alba); fonemul *ts*: *galsé* (galtă), *tsaró* (ingheață), *rèlòtsé* (orologiu) *lètsis* (el citește);

morfologie: forma articolului masculin: *lu glas* (gheața), *lu médési* (medicul) *lu méw* (al meu);

adj. posesiv articulat: *la myó fennó* (femeia mea), *las nóstrós prúnós* (prunele noastre), *la bōstró drullótó* (fetița voastră);

inf. scurt (fără -re): *durmi* (rom. pop. a dormi), *purta*, (a purta), *sara* (a săra); sintaxă: *amé yéw* (cu ... eu), *pér tū* (pentru ... tu), *ta byèl cumó yéw* (așa bătrîn ca ... eu).

Un mare număr de recenzii (vreo sută) pun pe citeitor la curent cu ultimele noutăți literare sau lingvistice romanice.

Numărul pe anii 1957—1958, apărut în 1958, cuprinde două articole și trei „variétés”. În primul, care este al semnatarului acestor rînduri, *Les moyens d'expression de l'idée de pluriel dans les noms, dans le français parlé*, se arată felul cum limba franceză vorbită deosebește singularul de plural la substantive, după dispariția din pronunțare a semnului caracteristic (s) care distingea cele două numere.

Alte două studii poartă semnătura prof. J. Bourciez. În primul, *Sur l'énigme du Corbaccio*, autorul revine asupra discuțiilor privitoare la sensul atribuit titlului nuvelei lui

Boccaccio. Arătând că din cele trei explicații propuse 1) sp. *corbacho* = gîrbaci; 2) it. *corvo*, *corbo* = corb (fem); 3) it. *corba* = coș) înția e absolut cu neputință, prof. J. Bourciez optează pentru cea de-a treia, căreia însă nu-i acordă sensul propus pînă aci, de „coș”, „capcană”, ci unul metaforic, net obscen. Sprijinul în această părere îl găsește în ramura a 7-a a romanului lui Renart, din care mai mult decît o dată Boccaccio s-a inspirat. Natural, s-ar prea putea — spune tot autorul — ca și ideea de corb să fi intrat în semnificația titlului nuvelei: sursa ar fi de data aceasta Metamorfozele lui Ovidiu. Altfel e fără rost să se caute sensul precis, rigid, al unui titlu pe care Boccaccio însuși l-a vrut simbolic, aluziv.

În celălalt studiu, *Sur un point de parémiologie française-italienne* în legătură cu interpretarea corectată de G. Tilander a proverbului vechi italian: „E te chognosco ben, mal erba, disse el trumbanto all'ortiga” (în care *trumbanto* nu e „șarlatan”, „vraci”, ci un sinonim al lui „culo”), prof. J. Bourciez explică proverbul vechi francez: „Va, va, mar vit li piés le dent” (Jeu de Saint Nicolas, v. 314) pornind de la o altă locuțiune italiană: „Come disse la botta all'erpice!” (la Mandragola, III, 6), aluzie la o împlinire cu o broască jupuită de colții unei grape (și ale cărei spuse („disse”) au fost: „Senza tornata!” = fără întoarcere). Dintele „francez”, poate fi tot colțul unei grape sau al vreunei alte unelte de arat.

În „A propos de castillan *Andar*”, H. Guiter, plecînd de la articolul relativ la cuvîntul „andar” al Dicționarului critic etimologic al limbii castiliane al lui M. J. Corominas, reamintește cele două teorii mai de seamă privitoare la originea romanului „a merge”. După prima teorie, formele romanice ale verbului ar proveni, o parte din *ambulare*, altă parte dintr-un latin vulgar *ambitare. După a doua teorie, toate formele romanice provin dintr-o sursă unică: *ambulare* > *amlare* > *amnare*.

După ce aduce o serie de obiecțiuni teoriei monogenetice, H. Guiter arată că, pentru o justă explicare a tuturor formelor romanice e nevoie să se admită trei radicale diferite: 1) *ambulare* > fr. *aller*, friul. *la* [de adăugat și rom. *umbla*]; 2) *adnare* — *andar* > cat. *anar*, it. *andare*, și *annare* > occ. *anar*; și 3) *ambitare* (sau *adnare*) > cast., port. *andar*.

Jiri Svoboda, în: *Du passif pronominal français et italien* arată că prin pasivul pronominal se exprimă două funcțiuni: una pasivă și alta pronominală („ils/ mes petits vols/ se découvrirent” Rousseau, Conf. I. 272). Întrebuițarea acestui pasiv pronominal apare ca îngrădită de gramatici: astfel ei pretind că subiectul trebuie să fie un în (!) animat, acțiunea să fie generală, iar complementul de agent să lipsească. Or, autorul constată că de fapt în texte subiectul e uneori animat, complementul de agent exprimat, iar acțiunea poate fi nu numai generală ci și specială.

Și de data aceasta recenziile (vreo 75) aduc un real serviciu cititorului revistei prin bogăția și varietatea lor.

Numărul pe anii 1958—1959, apărut în 1959, nu conține decît două studii, unul de mai mari proporții (67 pagini) al lui Gérard Moignet: *La forme en re(t) dans le système verbal du plus ancien français* și altul de numai 6 pagini, al lui Gaston Vasseur: *Lexique picard du tourbier*.

Adept al teoriilor lui G. Guillaume în materie de verb, G. Moignet își propune să studieze în articolul său sistemul semiologie verbal al celui mai vechi stadiu al vechii franceze (de la *Serments de Strasbourg* la *Vie de Saint Alexis*) pentru a defini sistemul psihic (verbal) în uz în acea epocă. Cum trăsătura cea mai originală a aceluia sistem de semne este un mai mult ca perfect sintetic, pe care G. Moignet preferă să-l numească *forma în re(t)* (vezi titlul articolului), autorul se va ocupa în ultima analiză de acest timp, căruia încearcă să-i definească întrebuițările și valorile, apoi semnificația în limbă și locul în sistemul de gîndire.

Ca atare, G. Moignet dă mai întîi un inventar al formelor (simple și compuse) ale

sistemului semiologic, apoi studiază rînd pe rînd sistemul semiologic și pe cel psihic ale modului nominal (infinitiv, participiu prezent și participiu trecut), ale subjonctivului și ale indicativului. În acest din urmă mod, indicativul, autorul constată că cel mai vechi stadiu al francezei prezintă un sistem psihic deosebit de al limbii latine. Într-adevăr, în timp ce latina avea două serii paralele de timpuri, cu două prezenturi, franceza nu are decît un prezent — însă cu dublă acțiune separatoare („prin poziție în domeniul timpului exterior, prin compoziție, în domeniul timpului implicit” p. 26) — două viitoare și trei trecuturi: preterit definit, imperfect și forma în *-re(t)*, care pare a împiedeca simetria perfectă a sistemului. Real, sau formal numai? O va spune studiul acestei forme. Și autorul analizează, pe de o parte, întrebunțările formei în *-re(t)*, pe de alta, valorile sale, în număr de trei: idee de anterioritate, idee ipotetică și valoare de simplu preterit definit. Căutînd elementul de bază al acestei forme, G. Moignet ajunge la concluzia că forma în *-re(t)* dublează pur și simplu preteritul definit, și că acest fapt — și nu alterațiuni de natură fonetică sau morfologică — au determinat dispariția ei către secolul al XII-lea. Concluzia generală a arti-

colului este că sistemul semiologic al celui mai vechi stadiu de limbă franceză e în curs de elaborare; cel psihic în schimb e aproape fixat, și în linii mari el corespunde celui al francezei moderne.

În al doilea articol, *Lexique picard du tourbiér*, autorul, G. Vasseur, dă un număr de vreo 70 de cuvinte privind vechea industrie a extracției turbei. Lexicul a fost cules dintr-un cătun: Caubert, în departamentul Somme (Picardia) de la un aproape nonagenar. El privește turba propriu-zisă, mediul din care se scoate, uneltele întrebuințate, vehiculele cu care se transportă etc.

Și de data aceasta, revista conține un foarte mare număr de recenzii, (peste 80) datorate aproape toate prof. J. Bourciez. Printre altele, d-sa recenzează și un număr de lucrări românești, precum: revista *Studii și cercetări lingvistice*, 1955; *Micul dicționar ortografic*, 1953; Al. Rosetti, *Influența limbilor slave meridionale asupra limbii române din secolul VI pînă în sec. XII*, 1954 etc. În legătură cu *Limba română contemporană* a acad. Iorgu Iordan, recenzentul e de părere că ar fi foarte utilă o adaptare a ei în limba franceză sau italiană.

E. Tănase

ANTON MAYER, *Die Sprache der alten Illyrier*. Band I: Einleitung, Wörterbuch der illyrischen Sprachreste, 1957, VIII + 364 p.; Band II: Etymologisches Wörterbuch des Illyrischen; Grammatik der illyrischen Sprache, 1959, IV + 263 p. Wien (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung, XV, XVI)*.

Editată în condiții tehnice și grafice superioare de către Academia vineză, cartea în două volume a lui A. Mayer, merită „să

cuprindă tot ce se cunoaște despre limba vechilor iliri, în baza cercetărilor de pînă acum și a celor proprii ale autorului” (vol. I, p. III),

* Abrevieri:

CIL = *Corpus inscriptionum Latinarum*, Berlin.
EDR = *Ephemeris Dacoromana*, Roma.
IGN = Hans Krahe, *Die alten Balkanillyrischen geographischen Namen*, Heidelberg, 1925.
IPN = Hans Krahe, *Lexikon allillyrischer Personennamen*, Heidelberg, 1929.

SCL = *Studii și cercetări lingvistice*, București, I, 1950--.

Spr. III. = A. Mayer, *Die Sprache der alten Illyrier*, I, II.

TLL = *Thesaurus linguae Latinae*, Leipzig, 1900 și urm.

este cel mai vast repertoriu și studiu comparativ apărut pînă azi cu privire la limba și populațiile ilire din Peninsula Balcanică¹. Opera postumă a filologului croat (decedat în anul 1957) este produsul unei munci îndelungate, meticuloase, perseverente, al unei hărnicii admirabile, încoronarea unei vieți de trudă închinată în primul rînd trecutului antic al patriei sale, Croația și Dalmația. Prin dimensiunile (635 p.) și bogăția puțin comună a materialului adunat și studiat — ținînd seamă cu deosebire de cantitatea celui realmente iliric și de puțința reală de a-l interpreta comparativ — cartea este de-a dreptul importantă, depășind cele mai optimiste așteptări, chiar proporțiile marelui repertoriu de resturi ale limbii trace (mult mai bine cunoscută), alcătuit de Decev². După numeroasele cercetări parțiale, discuții, controversate, noi descoperiri și achiziții din ultimele trei decenii, apare evidentă necesitatea de a prezenta sistematizat și de a studia comparativ, după criteriile moderne, verificate și valabile, tot materialul fragmentar al limbii ilire; este evidentă de asemenea importanța și utilitatea unei lucrări de acest gen, atît pentru cunoașterea limbii și culturii ilirilor, cît și pentru lingvistica indo-europeană în general, pentru preistoria, istoria, cultura, epigrafia, limba romanică din teritoriile balcanice.

Relevînd unele calități și meritele cărții, hărnicia și munca impresionantă, erudiția și stilul ușor, proporțiile și bogăția materialului adunat și studiat de A. Mayer, — nu vom insista în detalii asupra lor în acest sens. Aceasta, întrucît asemenea însușiri, pe de o parte, apar firești și de așteptat de la oricare

¹ Paralel, dar cu totul independent, apare lucrarea cu aceeași temă și conținut anunțată și începută de Hans Krahe, *Die Sprache der Illyrier, I Die Quellen*, Wiesbaden, 1955, 120 p.; cf. recenzia critică în *Dacia* (București), II, 1958 [1959], p. 516—519, unde se arată meritele și scăderile ei principale.

² Dimiter Decev (Detschew), *Die thrakischen Sprachreste*, Wien, 1957, VII + 584 p. (*Österreichische Akademie der Wissenschaften, Schriften der Balkankommission*, XIV); cf. recenzia critică: *Dacia* II, p. 520—526.

cercetător conștient de răspunderea gravă ce-și ia prin publicarea unei opere de mari dimensiuni și pretenții, iar, pe de altă parte, n-ar fi just a se etala merite și calități ori aspecte ale căror valabilitate și realitate sînt supuse cauficiei, afectate sau mult diminuate de laturile negative ce trebuie să fie relevate în primul rînd, cît mai amplu și obiectiv. Aici, ca peste tot, critica va fi utilă numai indicînd și îndreptînd erorile, completînd lacunele, în interesul propășirii generale a științei, fiind în acest fel constructivă, pozitivă; iar cartea lui A. Mayer necesită o sumedenie de intervenții și îndreptări ale lacunelor și gravelor erori pe care le conține.

În calitate de bun filolog clasic, cu oarecare preocupări de comparatistică, A. Mayer avea puțința și datoria, dacă s-a apucat de această muncă, să adune cu mai multă răbdare, atenție și spirit critic, decît făcuseră antecesorii, direct din autori greci și romani, din inscripții și monete, materialul lingvistic (glose și nume proprii) variat și disparat, adesea echivoc și confuz, care este evident ori poate fi considerat ca aparținînd limbii ilire. În loc de muncă personală, critică, fecundă, autorul a procedat mai expeditiv și comod, cum arată conținutul celor două volume impozante: materialul e (cu unele adause recente) cel din repertoriile lui Krahe (lucrări din tinerețe, de la începutul unei rodnice cariere de comparatist): IGN și IPN³, care, după opinia lui A. Mayer, „la toponimice a trasat un cadru prea îngust prin limitarea la provincia Illyricum, dar la nume personale a luat prea mult material neiliric din teritoriile vecine” (*Spr. III*, I, p. III). Din aceste obiecții principale și principiale, formulate de A. Mayer, a doua este justă (aplicîndu-se în mare măsură

³ Cf. observațiile critice în legătură cu materialul din IPN, în *SCL*, VIII, 1957, p. 27—40. Tabelul alfabetic de material din IGN ocupă 40 pagini, cel din IPN 138 pagini mici; din aceste 178 pagini, cu omisiuni la numele de persoane și unele adause la cele geografice și de persoane, diluînd expunerea, A. Mayer a realizat un număr dublu de pagini: 333 (vol. I, p. 29—364).

și cărții sale), dar prima e falsă, demonstrată de însuși procedeu autorului, care în esență nu a făcut decât să combine, într-un fel destul de nereușit, cele două repertorii de material onomastic (IGN și IPN) pe care le critică. În IGN, Krahe făcea distincție clară (pe cât era posibil în 1925) între materialul eterogen și cel autentic ilir: I *Unillyrisches in Illyrien*, p. 1—11, nume grecești, romane, trace, celtice, pre-Indo-europene⁴, a căror origine și semnificație apar în majoritate evidente, lipsite de echivoc; ele sînt separate de cele ilirice, cuprinse în cap. II *Verzeichnis der Balkanillyr. geogr. Namen*, p. 11—40. A. Mayer vine cu o stranie inovație, explicînd și motivînd (*Spr. Ill. I*, p. 19) cum „die geographischen Namen von Illyricum mit Einschluss des zur römischen Provinz Macedonia geschlagenen Süd-Illyriens, von Ober- und Nieder-Pannonien mit Ausnahme des Gebietes von Emona, endlich von Pannonien und Dardanien sind sämtlich aufgenommen, also nicht bloss die illyrischen, sondern auch die vor-Idg. und keltischen, weil sie oft schwer zu scheiden sind, aber auch die lateinischen, weil diese zur Lokalisierung vielfach unentbehrlich sind“, — ceea ce este evident nu numai inutil, dar metodic și profund greșit: cu asemenea procedeu s-a amplificat în chip dăunător numărul colilor de tipar, grosimea cărții; nu se aduce nici un câștig pentru limba ilirilor, ci se încearcă derutarea cercetătorilor prin introducerea de toponime grecești, romane, celtice, trace etc. — bune numai într-o geografie istorică a Iliriei — sub pretext că ar fi „oft schwer zu scheiden“ ori că „zur Lokalisierung vielfach unentbehrlich sind“, în loc de a căuta izolarea lor din punct de vedere lingvistic, spre a se evita confuziile, cât mai riguros posibil. Situația este asemănătoare la numele

⁴ Griechische Namen: *Antipatreia, Apollonia, Asparagium, Aulon, Dyrrhachium, Dyskelados, Epidauros, Encheletai, Elaphites, Hippasinoi, Chelidonioi*; römische Namen: *Clo-diana, Fusciana, Gabiniana* etc.; thrakische Namen: *Adzizio, Bertison, Brygoi, Thermidava, Trallia* etc.; keltische, vorindogermanische Namen.

de persoane, deși afirmă că „aus dem oben umrissenen illyr. Gebiet wurden unter Ausscheidung der keltischen, lateinischen, griech. und sonst als fremd nachweisbaren diejenige Personennamen zusammengestellt, die sonst in anderen Ländern nicht wiederkehren, oder deren Träger Illyrier waren, oder die ihrer Bildung nach als illyrisch gelten können; die letzten Kriterien galten auch für die Aufnahme von Personennamen aus den Nachbarländern“. Cu toate că din numele personale cuprinse în IPN⁵, A. Mayer, prudent, a omis multe — mai ales italice, venete, celtice —, totuși lipsa de suficientă critică și cunoaștere justă a onomasticii populațiilor vecine a făcut să fie înglobate o sumedenie de nume celtice, trace, grecești, italice etc. între cele ilire (cum se va arăta mai jos); în schimb au fost omise din *Spr. Ill.* cîteva nume autentic sau foarte probabil ilire (în total 87), ca și numele mesapice (fiind citate numai ca analogii), a căror înrudire strînsă și adesea identitate deplină e cunoscută și recunoscută îndeobște, cum arată și lista sumară de nume mesapice, întocmită de A. Mayer (*Spr. Ill. I*, p. 28).

Produsul acestei munci de colecționare și selecționare (în care însă controlul și critica filologică-lingvistică nu peste tot stau tocmai la locul de cinste) e cuprins în vocabularul resturilor limbii ilire (*Spr. Ill. I*, p. 29—364), unde partea cea mai valoroasă și durabilă, în multe locuri nouă, o formează precizările privind toponimia și topografia Dalmației (Iliria)⁶, pe care autorul ca localnic, croat, a explorat-o documentîndu-se amănunțit la

⁵ În IPN, Krahe înglobase o enormă cantitate de nume neilirice, fictive, grecești, trace, semite, celtice, venete, italice, epirotice etc.; din totalul de 960 nume (titluri) în IPN, nu pot fi ilire decât aproximativ 300, ceva mai mult de 1/3; cf. SCL, VIII, p. 40—41.

⁶ Lucru relevant de secretarul clasei filozofico-istorice a Academiei vieneze, J. Keil, în prefața cărții (*Spr. Ill. I*, p. IV) „wenn das Werk Anton Meyers durch Krahes neues Werk in mancher Hinsicht, namentlich in der Einleitung, überholt ist, so behält das Wörterbuch doch durch seine lexikalische Form, durch die Erschliessung neuer, nament-

fața locului. Utilă este de asemenea contribuția sa din punct de vedere romanistic și slavistic pentru explicarea reflexelor și a continuării în epoca romanică și slavă a toponimicelor în Dalmația. În ce privește însă cantitatea și calitatea lingvistică a materialului glotologic în ansamblu, se impun — cum s-a spus — rezerve și obiecții numeroase și grave; el se cere analizat integral și detaliat, căci de valoarea însăși a materialului din repertoriul lui A. Mayer (vol. I, p. 29—364) depinde în chip evident valoarea și valabilitatea întregii lucrări, atât a „vocabularului iliric” (tezaurul lexical), cât și a interpretării lingvistice; tot ce este prezentat, cu discuții și ample demonstrații în vol. II, va fi valabil și util numai în măsură valabilității „lexicului” însuși. Controlul minuțios a arătat că o bună parte, dacă nu majoritatea absolută din tezele și argumentările lingvistice-etimologice oferite în vol. II (din care soluțiile-formule etimologice sînt indicate ca un avans la cuvintele respective în vol. I) sînt aprioric afectate ori compromise mîi cu seamă de felul greșit cum este ales, grupat și analizat materialul de nume în „Wörterbuch”, unde abundă elementele eterogene (fictive, celtice, venete, italice, grecești, epirotice, trace etc.). Alături de lucruri verificate și valabile, apar multe materiale și păreri vechi cu aserțiuni greșite, trecute dintr-o carte în alta, preluate fără controlul critic (oricînd posibil și necesar). Numeroasele forme și formule hibride cu pseudoetimologii din vol. I și II ale cărții lui A. Mayer arată subrezența terenului pe care se mișcă cercetarea și argumentarea lingvistică, în care lipsa spiritului critic duce adesea la „soluții” și forme de diletantism filologic,

lich slavischer Quellen und durch die genauen topographischen Kenntnisse des Verfassers, auch neben Krahe seinen Wert und seinen Nutzen”, incheind „ip dankbarem Gedanken an den unter besonders erschwerten Verhältnisse arbeitenden Kollegen übergibt die Österreichische Akademie der Wissenschaften dieses Buch als ein Vermächtnis der Nachwelt”.

proprii ori adunate de la alții⁷. Ignorînd ori sfidînd unele rezultate și achiziții valabile ale cercetării comparative, entuziasmat de tema sa, zelos în specialitatea de „ilirolog” — care l-au dus la denaturări și falsificări deliberate ori neobservate a lucrurilor simple și clare, — A. Mayer a întocmit tabele mirase, umflate mult peste real, cuprinzînd nu numai o mulțime de materiale eterogene (care n-au nimic comun cu limba iliră), dar și lungi parafrazi cu demonstrații fără rost, înșirări de lucruri diverse, uneori de interes, — altele în forme prolixе, inspirate de false „soluții” ori etimologii nevalabile și inutile. În acest fel, lucrarea postumă a filologului croat abuzează atât de ospitalitatea Academiei vieneze, cât și de răbdarea și buna credință a cercetătorilor și cititorilor săi.

În *introducere* (vol. I, p. 1—28) este prezentată o expunere clară și utilă în cîteva paragrafe: informații istorice despre iliri, așezările lor preistorice și relațiile cu alte populații indo-europene, respectiv cu cele neindo-europene, contactul cu grecii (trebuie completat cu expunerea din „Wörterbuch”, vol. I, p. 164—171, s. v. *Illyrii*); expansiunea spre est a ilirilor și în Asia Mică [ceea ce este o erezie, ca o parte din vechea teză fantezistă numită „panillyrism” în filologie și arheologie]; durata limbii ilire [în Balcani a dispărut probabil în sec. al IV-lea e. n., ori în sec. al V-lea (?); dar afirmația lui A. Mayer că

⁷ Extrem de numeroase în *Spr. III.*; de ex., în vol. I, p. 282, *Ragusium*, din baza *leus-; II, p. 3, numele semit *Acrabanis* e derivat, (după alții) din indo-europeanul **ak'r-* „scharf, spitz; Stein”; p. 15 și 111, *au-* „bei” + *tara* „rasch” în numele de trib iliric *Au-tariatae* (care în realitate conține baza i.-e. **auidh-* ca numele personal *Audarus*, *Audata*); p. 33, *Dardanii* din i.-e. **g'horda* (care ar fi dat în iliră *zorda ori *zarda, nu *Dard-*); *Das-* din i.-e. **g'heus-* (în loc de simplul **dek-*, indicat la 1881 de W. Deecke); p. 86, *Panti-* din i.-e. *penqutos (care însă a dat în illiro-messapică *Penka-* etc.); p. 124, *Daversi* divizat, de A. Mayer în *Da-vers-* cu gr. *γα-Fopγoi* (în loc de baza i.-e. **d(h)eu-er-*); p. 127, *Zenta* „Fluss” din i.-e. **g'heu-* (inadmisibil fonetic) etc.

slavii ar mai fi aflat aici „noch ihre ererbte Sprache redende Illyrier vor”, neîntemeiată pe vreun document ori argument, nu e verosimilă]; poziția limbii albaneze și raportul ei cu iliră [unele afirmații învechite și depășite despre o pretinsă „simbioză albano-română” prin teritoriul Dardaniei etc.]; izvoarele limbii ilire: din peste 1000 [dar cf. mai jos, p. 184] nume geografice și personale, o singură inscripție [care însă e creștină, grecească din sec. al V—VI-lea]; „poziția limbii venete” (p. 16—18) este un titlu de paragraf care nu se potrivește cu conținutul său (care e: raportul și răspîndirea numelor ilire); dispoziția materialului din vocabularul iliric (p. 18—19); autorul arată teritoriul de unde a cules toponimicele: nu numai din Iliria propriu-zisă, ci și din Macedonia, Panonia, Peonia, Dardania (cf. mai sus, p. 178); raporturile cu limba și onomastica venetă și mesapică.

Se știe că materialul de limbă iliră (constînd din fragmente: glose și mai ales nume proprii) este cunoscut exclusiv din sursele documentare grecești și romane. De aceea, pentru studiul acestui idiom dispărut, pentru determinarea corectă și valorificarea justă, este necesar să fie cunoscute și utilizate integral și corect sursele în care au fost transmise fragmentele respective: textele literare, inscripțiile, monetele antice. Izvoarele documentare impun deci, ca cercetătorul „ilirolog” să fie în primul rînd filolog clasic și epigrafist versat, perfect orientat în ce privește conținutul și aspectele tuturor textelor literare și epigrafice care conțin material de limbă iliră. Dată fiind necesitatea de a determina acest material în funcție de al celorlalte populații antice, contemporane și vecine cu ilirii, de a-l studia etimologic, este necesar a cunoaște comparatistica, adică în primul rînd sistemele onomastice (toponimia, antroponimia) *tuturor* triburilor și populațiilor cu care ilirii au venit în contact fie în Iliria (Dalmatia), fie în teritoriile de expansiune din imperiul roman: traci, celți, panoni, veneți, greci, epiroți, semiți, iranieni etc. Numele proprii numeroase și variate ale acestor neamuri se amestecă adesea cu cele

ilire — în urma circulației intense și a amestecului elementelor etnice, mai ales în cadrul vieții provinciale romane —, se asemănă uneori în mod real ori superficial, sînt înrudite ori au elemente comune; trebuie deci separate net, cunoscute just în raporturile lor concrete. Pentru studiul etimologic al cuvintelor (numelor) ilire este necesară o largă orientare în comparatistică, în lingvistica indo-europeană, o cunoaștere temeinică a limbii ilire însăși, a normelor ei interne, a poziției față de idiomurile vecine în ansamblul indo-european. Fără îndeplinirea integrală a acestor „condiții”, comiterea de confuzii și erori e firească, inerentă, cum a fost cazul la mulți exploratori ai limbii ilire și în măsură largă, cu forme deosebit de grave este în cartea *Spr. III.* a lui A. Mayer. Calitatea de filolog clasic, preocupările comparatistice și hărnicia autorului nu erau suficiente spre a studia cu succes și a elucida în chip mulțumitor resturile limbii ilire; iar adunarea unui bogat material de limbă, împetriștat cu elemente eterogene, omiterea unor elemente importante, încercări etimologice neverosimile sau direct false, unele interpretări lingvistice și istorice deplasate ale acestor resturi constituie scăderi ce apasă greu ca un stigmat asupra mării opere postume a lui A. Mayer.

Frecvente sînt efectele lipsei de orientare și de control personal în materialul epigrafic, în bibliografia lui, în conținutul însuși al inscripțiilor, legat de probleme variate și „mărunțșuri” privind antichitățile, organizarea militară, administrativă, istoria socială și religioasă, relațiile familiale ale persoanelor etc., dar mai ales onomastica lor (care constituie un prețios material lingvistic pentru populațiile antice a căror limbă a dispărut, cum sînt ilirii și tracii). Nu e posibil și nici util a înșira toate lacunele și erorile de această natură din *Spr. III.*; să fie de ajuns cîteva exemple: inscripții publicate demult sînt pentru autor „unveröfentlich”, ca cea menționată în vol. I, p. 35, 51, 188, 340, 351, 363 „*Adiutorio Aetoris* (etc.), unveröf. Is. im Museum von Zara”, care este de fapt inscripția pe o frumoasă stea funerară din ghidul mu-

zeului Zara⁸; s-ar părea că pentru A. Mayer un monument reprodus în fotografie cu excelent comentariu epigrafic-arheologic continuă să rămână „unveröff.”⁹. Tot „nepublicată, inedită” este la p. 92 („unlängst wurde in Butua ein Grabstein gefunden...”) inscripția citată de autor la p. 73, 333 și 334 din *Glasnik nar. univers. Boke kotorske*, IV, Kotor, 1937; la fel p. 273 „*Plaino Autopanti filia* (neu), Rider”, care este inscripția citată corect și complet la p. 71 „*Platino Autopanti filia* GMB (Glasnik, Sarajevo) 1951, 56, Rider”. Marea încredere pe care o acordă cercetătorilor mai vechi l-a făcut pe A. Mayer să renunțe la controlul multor citate, la lectura integrală a textelor epigrafice direct din publicațiile respective, de unde ar fi putut să observe lucruri destul de interesante: astfel, numele de persoane *Acrabanis* Ababanis și *Hanicus* sînt înșirate între cele ilirice, copiate exact după IPN al lui Krahe, — de unde se vede că A. Mayer a citat dar n-a mai citit inscripția de la Arrabona (Győr), CIL III 4367 „*Acrabanis Ababanis f(ili), ala augusta Ituravorum—Hanicus frater*”, care indică limpede că e vorba de militari iturei (originari din Liban), aduși de romani în Panonia și care n-au nimic a face

⁸ *Führer durch das Staatsmuseum in S. Donato in Zara*. Wien, 1912, p. 44—45, cu fotografie.

⁹ La eventuala obiecție că un „ghid muzeal” nu e de considerat ca o „publicație științifică” ori că nu este destul de „exactă” pentru savanții filologi, trebuie să observăm că din acel modest și admirabil ghid vechi al muzeului din Zara, filologul A. Mayer putea să afle „mărunțișuri” filologice-epigrafice utile; ultimele două rînduri ale inscripției „nepublicate” *ADIVTORIO AETORIS ET CEVNI VADICIS FECERVN(t)* n-au fost înțelese de autor care scrie (*Spr. III*, I, p. 35 și 351) „*Adiutorio Aetoris*” (adică două nume proprii), cită vreme în inscripție e „cu ajutorul lui Aetor și Ceunus au făcut (monumentul)”, ceea ce explică just autorul arheolog „anonim” în ghidul „pentru public” al muzeului din Zara (J. Bersa), p. 44 „... mit Hilfe von Aetor”.

cu ilirii ori cu limba lor, cum s-a relevat de multă vreme¹⁰.

Neutilizarea efectivă a unor lucrări, citate numai de formă și paradă în repertoriul bibliografic, a dus la alte numeroase și grave erori; astfel, „thesaurul celtic” al lui Holder (care, cu toate scăderile firești acum 6 decenii, rămîne un excelent instrument de lucru) este citat numai în lista abrevierilor, dar în text nu mai apare; dacă A. Mayer ar fi răsfoit puțin acest imens repertoriu lingvistic, ar fi văzut că nume ca *Ammula*, *Andamius*, *Andamionius*, *Angelus* ș. a. sînt celtice, nu pot fi considerate și e inadmisibil să fie cuprinse între cele ilirice; pentru onomastica italică-romană, tratatul lui Schulze (*Zur Gesch. lateinischer Eigennamen*, 1904) e foarte puțin pus la contribuție, iar studiul lui C. Daicoviciu despre italică în Dalmația¹¹ este cu totul ignorat; excelentul „*Thesaurus linguae latinae*” (TLL) nu este utilizat de loc, deși pentru literele A—D oferă liste complete de nume proprii din autori și inscripții latine, pe care însă A. Mayer nu le-a văzut și nu le citează. Pentru numele macedonene și din Macedonia se putea afla material și referințe în „*Macedonica*” din EDR VIII (1938), p. 105—232. Sînt ignorate și alte publicații cu material epigrafic și onomastic¹², iar din asemenea omisiuni, erori și confuzii au rezultat în chip firesc lacunele și greșelile grave ale tabelelor de nume ilire în *Spr. III*, împănate cu nume fictive ca „*Artemius*”, „*Iavus*”, „*Iavido*”, „*Laux*”, „*Mevertens*”, „*Oppecs*”, „*Vaentius*” etc., preluate de la predecesori sau confecționate de autorul filolog „ilirizant” de la Zagreb.

Bibliografia epigrafică și felul cum este utilizată de către A. Mayer mai prezintă și alte ciudățenii: lipsa de uniformitate, precizie

¹⁰ TLL I (1900), p. 429; H. Hofmann (1905), Veidinger (1930) etc.; cf. SCL VIII, p. 35.

¹¹ C. Daicoviciu, *Gli Italici nella provincia Dalmatia*, în EDR V [1932], p. 57—122.

¹² Mai ales românești, ca *Anuarul Institutului de studii clasice* (Cluj, Sibiu), *Dacia* (1924—1948) etc.

și consecvență, ceea ce se repercutează negativ chiar și asupra materialului lingvistic; astfel, inscripțiile de pe „table cerate” din Dacia apar citate ca C. VI, VIII, C(er). 6, C. 6 etc.¹³, fără să se fi arătat la abrevieri ce înseamnă acel „C. VIII”, „C. 6” ori „C(er)”. Diplomele militare sînt citate cînd după vechea ediție, CIL III, cînd după cea nouă, CIL XVI¹⁴. Record de „varietate” ating inscripțiile din provincia Germania (CIL XIII) citate în vreo 10 feluri, cînd după CIL XIII, cînd din vechiul „corpus” al lui Brambach ori din ambele¹⁵. Asemenea pitorească împetritare, adevărat bazar citatologic, nu se datorează totuși unui simplu hazard sau confuziilor în fișele lui A. Mayer, căci „incurcătura” e mai veche: vine din repertoriile lui Krahe (IGN și IPN), de unde autorul nostru a copiat, în virtutea înertiei, fără să vadă materialul epigrafic în publicația originală; astfel, cînd

¹³ CIL III C. VI, VIII (p. 45, 73, 85, 96, 358), ori CIL III C. 10, 11 (p. 94), CIL III C(er). VI (p. 139, 221, 231, 260, 310), CIL C. 6 (p. 46), sau simplu C. VIII (p. 180), C. XX (p. 212), C. 8 (p. 46), C(er). VI; C. XIV (p. 272).

¹⁴ CIL III D. 62 (p. 46), CIL III C. 98 (p. 95), CIL D.LX, LXI, LXII = CIL V 4092, D. XII—XVII (p. 162), CIL III D. XVI = XXI (p. 216), ori „D.C. a. 149” (sic!, p. 210), apoi CIL XVI 46 (p. 95), CIL XVI 11 (p. 104, 203), CIL XVI 38 (p. 272), chiar CIL XV/14 (p. 272, posibil eroare de tipar în loc de CIL XVI 14).

¹⁵ *Spr. III*, I, p. 46 „CIL XIII 7507 = I. Rhen. 742”, „XIII 7508, XIII 6538”; p. 80; p. 85 „Inscr. Rhen. 869” și „XIII 6538”; p. 89 „Brambach 740”; p. 96 „Brambach, Inscr. Rhen. 740”; p. 104 „CIL XIII 7581 = C. I. Rhen. 1518”; p. 115 „CIL XIII 7507 = Brambach; C.I. Rhen. 743”; p. 124 „Brambach, C. I. Rhen. 741”; p. 159 „C.I. Rhen. 1141”; p. 210 „I. Rhen. 1519, 232”; p. 216 „Brambach, Inscr. Rhen. 1621 = Haug-Sixt, Röm. Inscr... Würtemberg, S. 590, 416”; p. 249 „Brambach, Inscr. Rhen. 1519”; p. 273 „CIL XIII 7039”; p. 296 „Brambach, Inscr. Rhen. 232”; p. 327 „CIL XIII 7509 = 11962”. Recordul acestui record este bătut la p. 216 și 217: odată se citează „Brambach, Inscr. Rhen. 1621 = Haug-Sixt S. 590, 416”, pentru a dovedi existența „sigură” a unui „munic. Magab.”, iar apoi (aceeași epigrafă) „I. Rhen. 1621 = CIL XIII 6538” pentru „munic. Magn[o]”.

Krahe citează „CIL XIII”, A. Mayer încă știe de acest „corpus”, unde nu — CIL XIII nu există nici pentru el; caz elocvent e în *Spr. III*, I, p. 85 „*Beusas Sutti f. Delmata* Inscr. Rhen. 869; *Batoni Beusantis* XIII 6538”, odată vechea, a doua oară noua publicație, exact ca la Krahe IPN p. 21; copierea servilă a IGN și IPN de către A. Mayer l-a dus în chip firesc la preluarea unor calambururi epigrafice, ca *Spr. III*, I, p. 249 „*Oppecs*, frater *Oppecs*, *Brambach*, Inscr. Rhen. 1519, *Wiesbaden* (mit anderen *illyr. Namen*)”, transcris din IPN p. 82 „*Oppecs*, frater *Oppecs*, *Brambach*, I. Rhen. 1519 (*Wiesbaden*; auf derselben *Is. noch andere illyr. Namen*)”; dar epigrafa renană a fost citată corect la 1905 în CIL XIII 7682 „*frater op (= ob) pie[tatem] f[ecit]*”, în loc de fictivul „*Oppecs*”. În anul 1957 filologul de la Zagreb n-a izbutit să afle că nimeni (în afară de unii „*ilriologi*”) nu mai citează vechea colecție epigrafică a lui Brambach (1867), înlocuită integral de 6 decenii prin CIL XIII¹⁶. Asemenea dezordine în materiale și în citate nu este cea mai bună cheazășie pentru metoda și acribia filologică a autorului mării colecții de materiale lingvistice intitulată „*Die Sprache der alten Illyrier*”.

Proporțiile și sensul în care este necesar să se aplice corectivele menite a îndrepta majoritatea erorilor mai grave, care pot influența în

¹⁶ Că A. Mayer n-a excerptat direct toate volumele mării colecții epigrafice CIL, iar pe unele nici nu le-a văzut, rezultă și din alte citate ale sale, ca *Spr. III*, I p. 211 „*Licous Iuuletis*, Dessau, Inscr. Lat. sel., I 2577” [în loc de CIL VIII 21040, care e mai recent], dar „*Licco Burnionis* VIII 21041”, copiate din IPN p. 66 și 87. În *Spr. III*, I, p. 114 se citează „*M. Ulp. Dasmenus*, Nđsc. 1886, 49 Z. 14”, copiat din IPN p. 36, în loc de citatul corect: CIL VI 31140 c 14. Unele abrevieri sînt puse numai de formă; GDI (la p. 207 etc.), dar la p. 248 citim clar și integral: *Sammlung der griech. Dialektinschriften*; autorul a uitat de formula sa „GDI” din lista vol. I p. VI cu „*Abkürzungen*”. — Unele localități apar în *Spr. III* cu două nume, cînd cel antic, cînd cel modern (ex. p. 83 *Potaissa*, p. 97 *Torda* — *Potaissa*); ca și cum ar fi vorba de două așezări antice diferite.

sens negativ studiul limbii ilire și aportul lui la comparatistica indo-europeană — rezultă din următoarea statistică aproximativă (efectuată în limitele îngăduite de certitudinea sau echivocul materialelor de limbă, a numelor proprii): în *Spr. Ill.*, vol I, p. 29—364 sînt cuprinse 1380 de cuvinte (glose și nume proprii); din care sînt realmente ori foarte probabil ilire 918; nu sînt ilire celelalte 462, deci un total de 1/3 sînt eterogene; pe categorii se repartizează astfel¹⁷:

glose 17, din care 3 probabil ilire (rhinos, sabaium, sibyne); restul de 14, mai ales epirotice (alx, aspalos, daza, dybris, pelios, tritō), cu caracter echivoc (bra în Eleia, cacalia în Dardania, camum, medos în Dacia, monapos (?), valytas în Eleia), ori fictive (iser și oelhe, într-o inscripție greșit considerată ilirică, dar de fapt creștină grecească din sec. al V—VI-lea);

toponimice (rîuri, munți, insule, localități) 653, din care ilire 429, neilire 224, a) corupte (fictive) Ionope; b) nedeterminate Anapos, Magab.; c) trace¹⁸ Ardeia, Astibus, Bemastes, Bermion, Bertiscos, Berzana, Bidzo, Borbrega, Bratzista, Brygeides, Brygias, Brigizes, Bymazos, Buteries, Dardapara, Doberos, Dodona (?), Edessa, Galepsos, Gurbicon, Gurbila, Idimum, Margos, Marisos, Naissos, Orbelos, Parnusta, Rabeston, Remestana (?), Salebries, Stobi (?), Subara, Tezule, Thermidava, Timacus, Timiana, Trallia; d) venete Flanona, Pola; e) celtice (panonice)¹⁹ Adiauum, Acumincum, Albanum (roman) (?), Anavon, Annamatia, Aquincum, Arrabo, Arrabona, Belgiles, Berbis, Bononia, Brigelio, Eorta, Ercuniates, Gordellacā, Chertobalos, Campona, Capedunon, Caramant-, Carnuntum, Carpis, Carrodunum, Cimbriana, Crumerum, Lepavist, Leuconum, Leutuonum, Limusa, Lugio, Lu-

¹⁷ Rectificările și adausurile sînt prezentate în ordinea paginilor și a alfabetului original adoptat de A. Mayer: a, b, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, z.

¹⁸ Decev, *op. cit.*

¹⁹ A. Holder, *Altceltischer Sprachschatz*, Leipzig, I 1896 (A-H), II 1904 (I—T), III 1914—U-Z și „Nachträge“).

somana, Lussonium, Matric-, Mênneiana, Mogeliana, Neviodunum, Pannonia, Passarenliaci, Pelso, Poetovio, Quadriburgium, Rispon, Savaria, Silacena, Singidunum, Scarabantia, Solva, Stailuco, Taurunum, Teutoburgium, Tolenses, Tricciana, Tricornium, Vacontium, Valcum, Viminacium (?), Vixillo; f) epirotice Agrinton, Aous, Arachthos, Talarius, Tomaros (?); g) grecești Anchiale, Antigonea, Apollonia, Argyrunum, Asparagium, Aulona, Buthrotos, Dyrrhachium, Elaphites, Electrides, Enesteldon, Epidauros, Harpyia, Heracleia, Chrysondyon, Ionios, Ioron (?), Celadussae, Cerac-, Ceraun-, Cercetion (?), Ceryra, Cnidos, Lychnidos, Megara, Nicata, Nymphaion, Olbia, Olympia, Onagrinum, Oricos, Osthagos, Palaestrica, Pelion (?), Phanole, Pharos, Phoinice, Rhamnusion, Spalathron, Stymphaioi, Tragurium; h) romane-italice Aequum, Alla ripa, Ansum, Aqua viva, Aquesiani, Argentaria, Aufustiana, Aureus mons, Bassiana, Bivium, Decimum, Donatiana, Egnatia (via), Ferfinium, Figlina, Fines, Flexum, Florentia, Floriania, Fortiana, Fossae, Gabiniana, Herculia, Horreum, Intercisa, Interphurinoi, Iovia, Iulianus, Iustiniana, Caesariana, Cariniana, Castra, Cervaria, Claudius mons, Clodiana, Confluentes, Constantia, Crispiana, Curtiana, Labores, Lacus Felicis, Lauriana, Lentulae, Leporaria, Libri, Magia, Magnum, Mariniana, Mediana, Mestriana, Muri, Pinguis, Pons, Populi, Portunata (?), Praetorium, Quadrata, Quint-, Romula, Sacra, Statuae, Tituli, Turres, Turribus, Ulmus, Ulpianus, Ursaria, Vincentia, Viperaria; i) scitice Matoas; j) medievale (slave?) Ason, Daneion, Drivastum, Canina, Peirula, Zenta;

zeități 16, din care Deipatyros epirotic, Sedalus celtic; Tadenus tracic;

triburi (comunități etnice-teritoriale) 114, din care 30 de altă origine: a) corupte (fictive) Coletiani (= Colaitiani, Colapiani); b) nedeterminate Hylleis, Undini (?); c) trace²⁰ Agrianes, Bryges, Laiaioi, Paioplai, Saldensi, Thunatai, Triballi; d) venete Veneti; e) celtice

²⁰ Decev, *op. cit.*

(panonice²¹) *Aravisci, Boii, Cythoi, Lalobici, Osi, Scordisci, Tauristae, Varciani*; f) epirotice *Agraioi, Aithices, Athamanes, Atinlanes, Chacones, Molossi, Selloi (?)*, *Syltones, Thesproti*; g) grecești *Hippasinoi*;

antroponimice: a) fictive *Artemius, Audenta, Blazziza, Dentio (Dento), Iaeus, Iaritus, Iato, Iavus, Iavido, Ciassicianus, Ciassicus, Crinelissa, Laux (= Aug.), Mevertens, Oppecs, Vaentius*; dubios *Lamic.*; b) trace (frigiene)²² *Acristos, Bidia, Bithus, Bilo, Bitilla, Brygos, Daizo, Didas, Dina, Dinentilla, Dines, Diza, Dizo, Drebetaos, Langaros, Muca, Mucalius, Sola, Syrmos, Tara*; c) celtice (panonice)²³ *Ammuta, Andamionius, Andamius, Angellus, Artus, Aspalia, Assoparis, Bilisa, Brimoius, Busio, Dasodunus, Dav(i)us, Coimo, Liccana, Luppius, Marica, Masarius, Malsiu, Mellitus (?)*, *Moienus, Sipo, Sipp-, Scarabantilla, Scarabantia, Tarbos (?)*, *Tatulo, Tuio, Vepa, Vepo, Vepus*; d) venete *Esflodeia, Laepicus, Laepocus, Magaplinus*; e) epirotice *Dardas, Derd-, Galaistes, Tyrimmas*; f) grecești²⁴ *Apisaon, Artemo, Asteropaios, Diop(h)anes, Drossos, Eortaios, Coccalos, Cynnana, Cynnis, Lasagos, Leucaros, Mellitis (?)*, *Meltito (?)*, *Mico, Micylus, Nebris, Pantlauchos, Passia (?)*, *Patron, Phalacrion, Phalacros, Phalinos, Phausiades (?)*, *Pilho, Salax, Selinó, Sonylos, Teudamides (?)*, *Zosús*; g) latineitalice²⁵ *Aquesilla, Aquilla, Arguriana, Artanius, Artorius, Asistenus, Attienus, Avitus, Balbus, Bradua, Datorius, Didius, Dirulius, Ennius(?)*, *Entella, Eluvius, Farrax, Fasina, Fala, Faustia, Fronto, Germanicus, Germanus, Germullus, Germus, Hostidux, Iallius, Iavolenus, Ippius, Iuventilla, Iuventus, Carpius, Carpus, Catius, Cato, Culcius, Lasinius, Latiniana,*

Lucullus, Masurius, Messa, Messianus, Messilla, Messius, -a, Messor, Messorianus, Messorina, Messorius, Messus, Mestrianus, Mestrius, Mevanus, Minatos, Nasidius, Oppius, Orlecus, Ostilius, Paenius, Papisius, Passienus, -a, Raecius, Raecus, Sextia, Sexto, Sextus, Scaeva, Scaevianus, Sulla, Sullius, Tadius, Tarius, Taronius, Talianus, Tatusius, Titianus, Tilius, Trio, Tullia, Ulcudius, Vallius, Varro, Veius, Vesidia, Vesius, Vetiola, Velius, Vettidius; h) germanice *Baltarios, Tarbos (?)*; i) asianice (?) *Mantyes, Pirges*; j) semite *Acrabanis, Beres (?)*, *Hanicus*.

La cifra de 918 cuvinte (nume), care este maximă, probabil exagerată, rămasă după eliminarea celor 462 elemente eterogene înșirate mai sus pe categorii, se adaugă 87 cuvinte (nume proprii) omise de A. Mayer din tablele sale:

toponimice: mun. *Cel., Malvesa*;

triburi: *Dostoneis, Geneatae, Golaili(?)*;

antroponimice: *Aja, Andetia, Andetius, Andio, Andis, Andrada, Assenio, Atadis(?)*, *Atta, Auca(?)*, *Balalerus, Baosus, Bardias, Bardurius, Beladius, Bers(us), Bersa-, Beucus(?)*, *Bidu, Bidusa, Bisius, Biso, Bituvant-, Borius, Bolia(?)*, *Bridos, Bysana, Dardimus, Dassiolus, Dasumilla, Dazis, Deazius, Diasdinus, Diasmenus, Diurdanus, Doranus, Drupelis, Galgestes(?)*, *Geldonis, Genthis, Glabistus, Glavius, Gorsila, Iadestinus, Iora(?)*, *Labrio, Lavianus, Lensius, Linda, Lisrus(?)*, *Lossa, Luccaius, Mavida, Muganius, Nando, Nanea, Noselis, Pasina, Plabaotius, Plaia, Plaiianus, Plaius, Plarus, Pradus, Sarnunia, Simiras, Scirvius, Scina, Talanius(?)*, *Tationia, Temaius, Teutumerus(?)*, *Trasanus, Turuna, Tutula, Vadisa, Vadix, Varzo, Venda, Venemus, Vez., Vinent-²⁶.*

Prin adăugarea acestor elemente se obține cifra de 995, deci aproape 1000 cuvinte (nume) care trebuie sau pot să fie considerate ilire, în starea actuală a cunoștințelor noastre. Această cifră va fi mai curînd diminuată decît

²¹ Holder, *op. cit.*

²² Decev, *op. cit.*

²³ Holder, *op. cit.*

²⁴ Pape-Benseler, *Wörterbuch der griech. Eigennamen*, Braunschweig, 1884; Fr. Bechtel, *Die historischen Personennamen des Griechischen bis zur Kaiserzeit*, Halle, 1917.

²⁵ W. Schulze, *Zur Geschichte lateinischer Eigennamen*, Göttingen, 1904 (reeditat în 1933); C. Daicovicu, *op. cit.*

²⁶ Referințe detaliate, complete asupra acestor materiale și asupra celorlalte se vor da într-o monografie asupra ilirilor și a limbii lor.

amplificată de un control mai sever decât cel făcut de noi în baza unei documentări care nu este completă. Atare constatări sînt destul de elocvente, ilustrînd imaginea deformată și proporția în care conținutul nu corespunde titlului cărții „Die Sprache der alten Illyrier”, care ar presupune că sînt cuprinse integral materialele lingvistice (și numai acestea) create de triburile ilire propriu-zise, încă în epoca existenței lor libere (înainte de contactul cu grecii, celții, romanii etc.), adică din acea limbă indo-europeană de tip „satem”²⁷ vorbită de populațiile ilire și dispărută probabil prin secolul al III-lea — al IV-lea e.n. și din care nu s-au păstrat pînă azi decît glose și nume proprii constatate în teritoriile etnice și în zonele de expansiune reală a ilirilor. Deci, natural, nu orice nume propriu din „Illyricum” ori purtat de localități și de persoane de aici poate și trebuie să fie considerat iliric. Este evident că nu sînt ilirice și nu au ce căuta într-un asemenea repertoriu nume despre care se constată că aparțin limbii celtice, venete, panonice, latino-italice, trace, grecești etc., pe care însă înadvertența ori lipsa de suficient spirit critic, uneori simpla comoditate ori zelul ilirizant al unor erudiți le-au declarat ori le-au introdus cu forța în tabele de nume ilirice. Din cauza fenomenului istoric al înlocuirii și dispariției timpurii a limbii și antroponimiei naționale, sub puternica presiune a influenței romane, mai ales în Dalmația (zona centrală etnică și lingvistică a triburilor ilire) — unde procesul romanizării a fost favorizat și intensificat de numeroasele elemente oficiale, militare și populare italice pătrunse aici²⁸ și de faptul că acest teritoriu a format timp de cîteva secole puntea de legătură și de intensă circulație între Italia și provinciile dunărene Panonia, Moesia și Dacia — materialul lingvistic ilir cunoscut azi este în realitate mai puțin (mai redus cantitativ) decât se consi-

deră de obicei²⁹. În același timp, din repertoriile ample ce s-au publicat pînă azi (Krahe, Mayer) sînt necesare masive reduceri de materiale, eliminări de nume și glose pseudo-ilire, acel balast ce împiedică și denaturează cunoașterea justă a limbii și onomasticii ilire. Față de numărul relativ mic de cuvinte care au rămas (mai ales nume proprii) din limba ilirilor balcanici, este firesc ca și puțința de a le interpreta etimologic să fie deocamdată mult mai redusă decât ar lăsa impresia copioasele „demonstrații” și arhetipuri (majoritatea neverosimile) formulate de cercetătorii de pînă acum și de A. Mayer în vol. II al operii sale postume.

Apare evident faptul că limba ilirilor, prin fragmentele cunoscute pînă azi, nu este integral și nici corect reprezentată în cartea *Sprache der alten Illyrier*, lucrare provizorie, o colecție de materiale diverse, „materia primă” din care — după reduceri masive și cîteva adause — se poate alcătui o mai mică, dar reală și omogenă colecție de resturi lingvistice, însoțită de studiul etimologic comparativ adecvat. Totul trebuie refăcut, întregul material prelucrat, colectat, clasificat din nou, după criterii severe, spre a obține un repertoriu critic complet, care să ofere imaginea reală a resturilor fragmentare ale limbii ilire și mesapice, a structurii ei fonetice, morfologice și lexicale, a întregii istorii a acestui idiom indo-european. Va trebui să se urmărească, de asemenea, răspîndirea elementelor etnice ilire în lumea greco-romană, rolul lor social-economic, militar în cadrul procesului romanizării și dispariția lor fără urmă. Un asemenea nou repertoriu (pe lingă criteriul științific al separării cit mai riguroase a

²⁷ Cf. I. I. Russu, *Studii ilirice*, III: *Poziția lingvistică a ilirilor*, în *Cercetări de lingvistică*, Cluj, III, 1958 [1959], p. 89—103.

²⁸ C. Daicoviciu, *op. cit.*

²⁹ Materialul lingvistic ilir cunoscut pînă acum nu depășește cifra de 1000 de cuvinte (aproape toate nume proprii); e mai probabilă însă cifra de 900, care încă va fi eventual dovedită ca exagerată. Resturile limbii trace sînt mult mai numeroase: circa 130 glose și vreo 2200 nume proprii, a căror explicare etimologică este posibilă în măsură mult mai mare; cf. I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București, 1959.

numelor sigur ori foarte probabil ilire-mesapice de cele eterogene) va trebui să aibă în vedere principiul prosopografic și topografic, prezentând *toate* atestările (cu numerotare curentă) a exemplelor de nume personale (*Dasius* apare de 150 de ori, *Epicadus* de 47 de ori, *Plator* de 50 de ori etc.), în ordinea răspândirii teritoriale, cu contextul (pasajul) respectiv din autori și inscripții, reprodus mai amplu și explicit.

Erorile și lacunele materialului lingvistic-onomastic din vol. I se transmit și se resimt deosebit de grav în expunerea din vol. II (etimologia, analiza și interpretarea fonetică, morfologică și gramaticală), unde greșelile și pseudoetimologiile sînt atît de numeroase și variate, încît compromit în chip iremediabil întregul tablou al „limbii vechilor iliri”, care apare cu grave deformări. O simplă numărătoare statistică a soluțiilor etimologice din partea a III-a (dritter Teil, *etymologisches Wörterbuch des Illyrischen*, vol. II, p. 1—127) e suficient de semnificativă: din 263 de „etimologii” numai 35 sînt valabile, anume vreo 20 vechi (date de alți cercetători): *And-, Apl-, Argu-, As-, Auda-, Barz-, Dravus, Epi-, Erigon, Gentius, Clausal, Kleves, Meit-, Naron, Pannonia* (ilir?), *Risinium, Savus, Skard-, Teuta, Turo, Veneti, Verzo* și 15 noi (date de A. Mayer): *Ars-, Bindus, Blod-, Damastion, Durnium, Glavus, Iasae, Lizav-(?)*, *Ludram, Lugas, Margus* (tracic), *Mändeta, Salon*, mesapic *Vaicinetas*; restul sînt ori neprobabile ori cu totul neverosimile, ori nu sînt nume ilire (ca *Marisos* din Dacia, *Naissos, Triballi* etc. din Moesia, *Matoas* scitic etc.). Eroarea etimologiilor rezultă din faptul că ele se întemeiază pe false analize morfologice ori pe false analogii. Aceste etimologii sînt produsul unor legături ireale făcute de un meșter abil în mînuirea șabloanelor și formulelor gramaticale, dar mediocru etimologist, care s-a lăsat sedus, ca puțini alții dintre contemporani, de iluzii, căzînd mereu victima unei „omonimii de sunete” (Opfer den Lauthomo-

nymie, cum spunea D. Decev despre Gustav Weigand). În asemenea condiții este firesc ca tot capitolul gramaticii (p. 128—263, vierter Teil: Gramatik der illyrischen Sprache, Lautlehre, Nominale Wortbildungslehre) să fie plin de erori, de teze și teorii cu „demonstrații” pompoase, care nu acoperă realitatea lingvistică ilirică, ci o denaturează, devenind în cea mai mare parte nu numai inutilă, dar și profund dăunătoare pentru justa cunoaștere a limbii vechilor iliri. Din tipizările și schemele savante și pretențioase (de ex. cele în legătură cu apofonia i.-e., p. 146—156. „der Ablaut”), dar lipsite de conținutul faptelor lingvistice realmente ilire, știința limbii nu poate reține decît foarte puțin pentru îmbogățirea ei cu date și fapte concrete și valabile. Tot ce A. Mayer expune artificial și diluat pe 260 pagini despre etimologia și „gramatica” sărăcăcioaselor resturi de limbă iliră, trebuia și putea fi spus, în chip exhaustiv și util, pe 25 pagini ori chiar mai puțin.

Studiul critic istoric-comparativ al limbii ilire va corespunde realmente menirii sale firești numai dacă — utilizînd echitabil și judicios toate achizițiile valabile, făcute de peste un secol de muncă și investigații comparative — va face analiza și studiul etimologic just, din care să se poată stabili lexicul, fonetica și morfologia (derivarea, compunerea) în limba iliră. În prealabil, este absolut necesar a se elimina toate părerile nevalabile, tezele grupate în acel perimat sistem pseudo-științific istoricofilologic numit „panillirism”, cu numeroasele tilcuii neverosimile de nume proprii și concluzii de aceeași natură, care apasă ca un balast, încurcînd și împiedicînd mersul înainte al cercetării științifice. E singura modalitate de a servi cauza cunoașterii juste și cît mai ample cu puțință a idiomului și istoriei populațiilor ilirice din nord-vestul Peninsulei Balcanice, ca și comparatistica indo-europeană și istoria provincială a lumii romane.

I. I. Russu

HANS KRAHE, *Sprache und Vorzeit*. Europäische Vorgeschichte nach dem Zeugnis der Sprache. Heidelberg, 1954, 180 p., în 8°.

Cuprins: I Allgemeiner Teil, p. 5—47; 1. Sprache als Geschichtsquelle. 2. Vergleichende Sprachwissenschaft. 3. Die indogermanische Sprachenfamilie. 4. Rekonstruktion der idg. Grundsprache. 5. Verwandtschaft der idg. Sprachen. 6. Das Problem der Heimat der idg. Grundsprache. 7. Die Namenforschung. II. Systematischer Teil, p. 48—172; 8. Die alteuropäische Hydronymie. 9. Die alteuropäische Sprachengruppe. 10. Das Italische und das Germanische. 11. Italisches, Germanisch und Keltisch. 12. Das Italische und das Keltische. 13. Das Illyrische. 14. Das Illyrische und das Germanische. 15. Das Verhältnis des Illyr. zum Baltischen und Slavischen. 16. Das Venetische. 17. Das Germ. und das Kelt. 18. Das Griechische und die Ägäis. 19. Das übrige Südeuropa. 20. Die Südbewegung der „alteuropäischen“ Sprachen. Literatur-nachweise, p. 173—177. Zeichenerklärung, Abkürzungen, p. 177—180*.

Unul din cei mai de seamă comparațiști actuali, cunoscut la noi în țară mai ales prin studiile asupra limbii ilire¹, profesorul de la Tübingen, H. Krahe dezvoltă o vastă activitate multilaterală și rodnică în lingvistica indo-europeană, unde a făcut de multă vreme dovada unei rare măiestrii și puteri de muncă, printr-o producție științifică de o bogăție impresionantă privind limbile europene, gramatica, etimologia, toponimia, antroponomastica etc. Cartea despre „limbă și preistorie” (Büchlein, „cărțică” o numește modest autorul, p. 3) trasează în linii mari raporturile și mișcările populațiilor în Europa pre- și

protoistorică, servindu-se numai de mijloacele lingvistice. Destinată în primul rând unui cerc mai larg de cititori nespecialiști, lucrarea prezintă o serie de elemente introductive, înfățișând (p. 5—47) generalități, materia și metoda cercetării lingvistice, într-o expunere simplă și clară, instructivă și utilă pentru oricine: de la un maestru au de învățat oricând și oamenii „de specialitate”, chiar din lucrările destinate „nespecialiștilor”. Scrisă în stil expresiv, curgător, „Sprache und Vorzeit” este o bună inițiere în comparativă, în tehnica etimologiei, ca și în interpretarea istorică a faptelor de limbă, cronologia fenomenelor istorice indicată și îngăduită de ordinea celor lingvistice. Din bogatul conținut de fapte, date și idei al acestei cărți valoroase vom releva unele lucruri privitoare mai ales la zonele Europei centrale și răsăritene, interesând cu deosebire și pe cercetătorii din țara noastră. Observațiile se referă mai mult la detalii, considerând că acestea nu sînt lipsite de importanță și semnificație, cită vreme prin ele se stabilesc fapte, fie chiar mărunte, criterii și legi în cercetarea lingvistică și deci istorică; fără a fi adept și adorator al mărunțișurilor, oricine va recunoaște că, în schimb, e necesar să fie adversar hotărît și consecvent al amănunțelor eronate, al datelor greșit alese ori utilizate în orice demonstrație științifică.

Cel mai vechi și important document istoric și produs social, limba se prezintă pentru studiu sub două aspecte: a) ca mijloc de transmitere a documentelor ce pot fi scrise în orice idiom (latină, greacă, slavă, germanică etc.) și a căror valoare este independentă de felul limbii, de originea ei (ea avînd numai rolul unui vas, receptacol ce păstrează o tradiție, un text etc.); studiul critic, editarea, comentarea textelor constituie sarcina filologiei, „știința cuvîntului” în sensul clasic, tradițional; b) limba este ea însăși un izvor istoric, ca material glotologic, deci importantă

* Abrevieri:

Cerc. lingv. = Cercetări de lingvistică, Cluj.
SCIV = Studii și cercetări de istorie veche, București.
SCL = Studii și cercetări lingvistice, București.

¹ Cf. mai în urmă: I. I. Russu, SCL, VIII (1957), p. 27—42; SCIV, IX (1958), p. 209—213; *Dacia*, II (1958 [1959]), p. 516—519; *Cerc. lingv.*, III (1958 [1959]), p. 89—103.

ca sistem în sine, ca origine, structură, evoluție, indiferent deocamdată de conținutul textului, a documentului pe care-l redă; studiul limbii constituie obiectul lingvisticii, iar cercetarea unei limbi în comparație cu alta sau cu alte limbi e lingvistica comparativă, urmărind dezvoltarea istorică a limbii ori a grupelor de limbi. În câteva exemple și forme a lese, simple, clare (autorul se vede a fi un eminent pedagog și profesor) este ilustrată înrudirea genetică dintre limbile indo-europene în lexic, fonetică, morfologie, prin grupe de cuvinte, fenomene și forme. E știut că „limba indo-europeană” s-a ramificat într-o serie de idiomuri: indică (sanscrită), iraniană, tocharică, hitită, armeană, frigiană, tracă, iliro-mesapică, slavă, baltică, greacă, italică (latino-faliscă, osco-umbrică), germanică și celtică. Forma primitivă, comună — despre care nu s-a păstrat nici măcar o mențiune ori indiciu direct — a fost reconstruită, dedusă pe cale comparativă din limbile cunoscute integral sau parțial în „epoca istorică”, din texte antice sau mai recente; de exemplu din lat. *septem*, gr. ἑπτὰ, v. ind. *sapta*, got. *sibun* s-a dedus un „indo-european *septm”; termenii lexicali mai importanți, privind relații familiare-sociale, animale, noțiuni și acțiuni elementare din viața socială și din natură etc. — un fel de „fond lexical principal” arhaic — în limbile numite indo-europene sînt comuni, provin din cuvinte identice, cu fonetism specific fiecărui idiom. În ce privește repartizarea lor în două grupe mari (împărțirea tradițională): a) *centum*, cu oclusele prepalatale *k'* și *g(h)'* menținute ca ocluse *k*, *g*, labiovelare k^h , $g^h(h) > q^h$, *p* ori *t*; b) limbi *satem* cu palatale $\geq$ spirante *s*, *z*, labiovelare $>$ simple velare *k*, *g*, — autorul înșiră (p. 23 și 69) la prima grupă (greaca, italică, veneta, celtică, germanică, tocharică, hitită) și ilira, ceea ce este cu siguranță greșit, căci aceasta (împreună cu ramura italică a mesapilor), prin elemente ca *Barizan-*, *Barzid-*, *Dasius*, *Dazos*, *Maezei*, *Verzo*, *Zanatis*

etc.² se dovedește a fi o limbă *satem*, grupându-se cu indo-iraniana, armeană, traco-dacică, albaneză și balto-slava. Felul cum s-a produs separarea lor a fost imaginat și formulat în secolul al XIX-lea în două teorii: ramificația în chip de „arbore genealogic” (A. Schleicher), ori prin transformarea treptată asemenea unor undulații, teoria undelor (Wellentheorie a lui J. Schmidt); a doua teorie pare mai firească, mai verosimilă, preferată și de H. Krahe, care expune apoi (p. 29—37) tezele principale în chestiunea mult dezbătută a „patriei primitive” a populațiilor de limbă indo-europeană, căutată de comparațiști mai ales în Asia („patria popoarelor, leagănul omenirii”), ori în Europa, la nordul Mării Negre, între Dunăre și Don, sau la Marea Baltică. Elementele pe care se bazau teoriile erau cuvinte ca apelativul pentru „fag”, pentru „mare (Meer)”, nume de metale etc., sau de animale între care, cel mai important și semnificativ în lexicul și viața acestor „păștori războinici” (*Hirtenkrieger*) era *calul*, frecvent nu numai în limba, dar și în onomastica și religia lor; pentru exemplificare, H. Krahe amintește o serie de nume și zeiități (ca v. ind. *Aśvinau*, celt. *Epona*, pers. *Aspa-šana*, scitic *Aspurgos*, grec *Philippos* etc.), dar în loc de unele nesigure ca maced. *Epicillos*, ilir (? ?) *Eppo/Ecco*, trebuia să pomenească zeitatea tracă *Velespios* (Heros) „Protectorul callor, herghelilor (?)” și numele personal *Esbenus*, (*H)ezbenus* — în care s-a recunoscut de mult și este evident apelativul i.-e. *ek'uzos „cal”, tipic pentru lexicul, fonetica și religia tracilor, amintiți, de altfel, împreună cu popoarele indo-europene la care erau mult iubite cursele de care (p. 35). S-au formulat (și se vor mai formula) și alte teorii despre „patria primitivă, leagănul indo-europenilor”, chestiune ce va rămîne cum e firesc să fie, multă vreme (dacă nu pentru totdeauna) nerezolvată.

Numele proprii (p. 36—47 Die Namenforschung) sînt considerate de autor (specialist consacrat în onomatologia indo-europeană) pe

² Cf. de ex.: *Cerc. lingu.*, III (1958 [1959]), p. 100 (poziția lingvistică a ilirilor).

bună dreptate ca un material de limbă și documentar istoric de primul rang: stăruind asupra faptului că numele de locuri au o vechime mai mare, permanență și continuitate, fiind legate de locuri și de localități, H. Krahe relevă valoarea documentară a numelor proprii pentru limbile dispărute total sau parțial (traca, ilira, celtica etc.) și pentru teritoriul de expansiune a diferitelor populații, în baza toponimiei sau antroponimelor. Exemplele citate (ca celt. *Rēnos*, *R'in*, germ. *Rhein* din *reinos; *Hercynia*, *Ercynia* din *perqunia, toponime celtice în *-acum* etc.) sînt instructive și concludente pentru vecinătatea grupelor de triburi și idiomuri indo-europene.

În partea a II-a, tratează hidronimia veche europeană (p. 48—63), începînd din Scandinavia pînă în Sicilia și Britania, alcătuită din elemente lexicale „indo-europene”, însemnînd în general „apă”, „rîu, curs” etc., sau proprietăți fizice ale apei (Wasserwörter), ca **ala-*, „izvor”, **var(a)*, „apă” etc. Sînt întocmite ample tabele de ape din zonele de limbă germanică, celtică, iliră și venetă, italică, baltică, celtică etc., care în totalitatea lor arată că hidronimia aceasta e de dată străveche, dintr-un fond lexical arhaic, anterior separării idiomurilor indo-europene din teritoriile respective. Plecînd de la teza unei asemenea comunități a hidronimiei, H. Krahe stabilește o „veche grupă de limbi europene” (p. 63): germana, celtică, ilira, veneta, italică, baltică, între care constată ori preconizează serii de elemente comune și paralelisme lexicale, fonetice, morfologice. Aici sînt necesare unele obiecții și corectări. De ex. la elementul **mori-*, „mare (Meer); baltă, mocirlă, apă tulbure” etc. se spune (p. 64) „pentru iliră poate fi dedusă cu siguranță existența cuvîntului din nume de riuri: *Marus* (March) *Marisos* (Mureș) în Dacia și altele multe”; ceea ce nu e corect: *Marus* nu e în teritoriul iliric (puțin probabil să fie de aceeași origine), iar *Marisos* e cunoscut și recunoscut de mult și de toată lumea ca nume traco-dacic. Elementul *leutā „mulțime, comunitate; țară” este nu numai germanic, celtic, ilir, italic și baltic (cum afirmă H. K. p. 65—66), ci și

tracic: *Tiula*, *Tulio*, *Tulenes* nume personale, *Tiutiamenus vicus*; deci apelativul are o sferă mai largă, importanță mai mare în societatea primitivă a triburilor de limbă indo-europeană, pentru a desemna o comunitate populară, o formație socială. Subdiviziunea acesteia ar putea să fi fost (după autor, p. 67) *gentis, lat. *gens*, germ. *kind*, got. *kindins*, la care el consideră că poate fi alăturată ilira cu apelativul corespunzător ca noțiune politică-socială dedusă din numele personal *Gentius*; dar deducția e neîntemeiată, căci presupusa legătură etimologică este ireală; *Gentius* iliric nu are nimic a face (deci o asemănare fortuită de formă) cu baza i.-e. **g'en-t-*, ci vine din baza i.-e. (existentă în numele trace *Bitū-*, *Cele-*, *Dilu-gentus*, grec *-phontes*) **g^hen-t-*, cum s-a arătat mai demult³. Aceeași obiecție față de grupa construită din lat. *longus* — galic *Longo-stalates*, got. *laggs*, ahd. *lang* etc., ilir. *Langaros*, *Longaros* (p. 69), din care numele *Longaros* (*Langaros* pare a fi o variantă tracică, balcanică de est) cade, etimologia fiind nevalabilă: *Longaros* vine din i.-e. **leng^h-ar-*, formă apofonică. Nesigură este și prezența apelativului *barba în nume ilire *Bardus*, *Scenobardus* (p. 69; mai curînd un i.-e. **bher-d-*, al rad. **bher-*, „a aduce”).

Interesante și ingenioase sînt paralelisme și înrudirile stabilite de H. Krahe între diferitele grupe lingvistice europene, de ex. între italică-germanică (p. 71—79); sufixe ca *-no-* la numerale distributive, *-nē* în adverbe locative etc. (alte elemente invocate apar dubioase, cum relevă autorul însuși); sînt inovații comune în gramatică și lexic, care se întind asupra multor domenii ale naturii și culturii, instituții sociale, adjective, verbe etc., ca o conservare și dezvoltare în comun a unor vechi moșteniri; sînt indicii despre vecinătatea geografică a limbilor și deci a populațiilor respective, înainte de îmigrarea „italicilor” în peninsula și de mutația consonantică germanică (pe la a. 1000 î. e. n.). Paralelisme italice-germanice-celtice sînt exclusiv lexicale: un tabel de elemente comune (p. 79—81), în

³ *Godišnik*, Plovdiv, I (1948), p. 57.

care s-ar putea observa de ex. că baza i.-e. *bhlō- e nu numai ital.-celt.-germ., cum afirmă autorul, ci e probabil și ilirică, în numele *Blodius*⁴. Cele două grupe de limbi „italice”, bine conturate și delimitate, „au derivat dintr-o zonă dialectală a vechii indo-europene, din care au rezultat și graiurile celtice de mai târziu”, dar unitatea „italo-celtică” presupusă ori susținută mai demult în baza unor isoglose izolate e contestată de H. Krahe (p. 85), iar unele elemente comune între latino-faliscă și irică (irlandeză) ori osco-umbrică și celtică au prea puțină putere probantă în acel sens. Foarte probabilă apare concluzia (p. 88, 96) că idiomurile celtice și cele italice au venit din teritorii învecinate din centrul Europei. Potrivit cu locurile ocupate la începutul „epocii istorice” e firesc a deduce că italicii au emigrat dinspre nord în Peninsula Apenină.

Capitolul despre limba iliră și raporturile ei cu germanica, baltica și slava (p. 98—114) e cel mai puțin reușit dintre toate, — constatare ce va părea paradoxală, dacă se are în vedere faptul că autorul trece drept cel mai de seamă „ilirizant” din ultima vreme. Relevind (p. 99) neclaritatea și echivocul în felul cum mai este încă utilizat termenul „iliric, iliri” în știința actuală, autorul arată excesele și exagerările comise prin admiterea unei largi expansiuni pre- și protoistorice a ilirilor înspre sud, est și vest de teritoriul etnic (în primul rând, era necesar a preciza, chiar de către H. Krahe prin anii 1925—1950); dar acestea sînt o interpretare deformantă a unor elemente toponimice, rău înțelese, cum s-a arătat cu prisosință⁵. Combătînd asemenea excese, autorul renunță la ele, în cea mai mare parte, fără a se putea însă reține de a face afirmații ca „în anumite vremuri, afară de nord-vestul Peninsulei Balcanice, au existat iliri în Grecia, Macedonia și Moesia, chiar în Asia Mică, mai ales în Troas; în Italia, Noricum, Panonia, Boemia; în Germania și Polonia pînă la Baltica” (p. 101). Aceasta, cum s-a spus,

rămîne cu totul neverosimilă, după cum nu e probabilă originea ilirică a numelui *venedi*, a sufixului *-st-* în numele *Naristi* ori alte toponime: *Bateinoi*, *Corcontoi*, *Leucaristos*, *Calisia*, *Setovia*, *Coridorgis*, *Budorgis* ș. a. (p. 102—103) în Germania, Boemia etc., la fel ca aproape tot materialul onomastic-lingvistic servit de H. Krahe (p. 103—114) spre a dovedi prezența ilirilor în zone dinafara teritoriului lor etnic cunoscut în epoca istorică; ori paralelismele și înrudirile cu germanica și balto-slava. Cîteva observații și rectificări: elementul *ap(e)- (p. 105) e și grecesc, zeul *Apollon* și cuvinte comune, ca și traco-dacic. *Appuli*, *Apulum*, *teulā (p. 105—106) e și tracic (cum s-a arătat mai sus); *Strevintia* în Germania Magna nu poate fi iliric, iar înrudirea etimologică cu trac. *Strymon* e prea puțin verosimilă. Este apoi necesar a sublinia că de o vecinătate și înrudire mai strînsă între germanică și iliră nu poate fi vorba din cauză că prima e limbă de tip „centum”, a doua „șatem”. La paragraful „raporturile ilirei cu baltica și slava” (p. 108—114) majoritatea exemplelor de nume citate nu sînt valabile, nefiind ilire, ca *Balauson* în Moesia Superior (mai curînd trac); *Dodona* în Epir, *Cacyparis* în Sicilia, *Cremona* în Italia, *Neda* în Arcadia, *Pannonia* (care trebuie să fie mai curînd „panonic”, nu iliric; elementul i.-e. *pan- e și tracic: *Pannysos* rîu, *Pannasa* localitate în Moesia Inferior); *Plavts* (Playe, venet?), *Scordisci* (celtic); elementul *terp- (în local. iliră *Terponos*, comparat de H. Krahe cu balticul *Terpin*) este și tracic: *Terpyllos*, *Tarpodizos*, *Tarporos*, posibil chiar și italic, dacă asemănarea cu *Tarpeium saxum*, *Tarpe* nu este simplă întîmplare. Concluziile scoase de autor din asemenea premise și comparații (*Bolausen*, *Speriti* etc. în teritoriul baltic ar fi relice ilirice...) nu pot fi valabile, sînt fără valoare istorică. Alte „amănunte”: numele unui trib nu e format din *Au-tariatae* (ca „locuitorii de la rîul Tara”, p. 112; „etimologie” propusă la 1854 de J. G. Hahn, ci din tema *Autar-*, *Audar-*⁶; numele *Grabos* (*Grabon*),

⁴ *Glasnik*, Sarajevo, III (1948), p. 168.

⁵ SCL, VIII (1957), p. 27—42; *Dacia*, II (1958), p. 516—519.

⁶ *Cerc. lingv.*, III (1958), p. 95.

Grabaei nu e din **grab-*, cu maced. *grabion* etc. (p. 112—113 „copac” etc.), ci din **g^herab-* „a lăuda, glorifica”. Şubrezenia unor demonstraţii bazate pe asemenea elemente lingvistice rezultă de la sine, iar afirmaţia autorului despre apropierea şi înrudirea ilirei cu germana şi cu baltica nu are valabilitate atîta vreme cît nu se iau în considerare elementele comune între iliră şi tracă⁷; despre aceasta din urmă (mult mai bine cunoscută decît limba ilirilor) H. Krahe face abia cîteva menţiuni fugare.

Limba venetă (p. 114—122), de tip centum e deosebită de iliră, la fel ca şi onomastica celor două grupe lingvistice. Importante isoglose leagă veneta de limbile italice (*bh* şi *dh* > *f*; cuvinte comune etc.). Amănunţit şi temeinic sînt prezentate raporturile limbilor germanică şi celtică (p. 122—143), cu multe date şi fapte, într-o expunere compactă şi deosebit de atrăgătoare — din care rezultă că triburi de limbă celtică au locuit în teritoriile germanice de mai tîrziu. Ingenioasă e demonstrarea unor imprumuturi celtice în germană (ahd. *ambahti* „Dienst” < **amb(i)-aktos*; got. *reiks*, ags. *rica* „domnitor” din celt. *rix* etc.) şi a unor germane intrate în celtică.

Capitolul despre greaca în Marea Egee (p. 143—160) expune raportul între greci şi acea populaţie necunoscută „proto-îndo-europeană” numită de unii „pelasgică”, care a imigrat în Elada şi căreia i s-au atribuit îndeobşte numeroase toponime din Grecia şi baziulul Egeii, ca şi unele apelative greceşti considerate neeleneice, mai ales sufixele *-nl(h)-*, *-s(s)-*, *-ene*, *-mn-*, *-rn-* etc. Dar trebuie obiectat (ceea ce s-a făcut prea puţin pînă azi) că asemenea sufixe ca *-nl-*, *-s(s)-* apar în nume proprii cu etimologie evident îndo-europeană, de ex. *Zerynthos* în Samotrace, *Salmydessos*, *Naissos*, *Odessos*, *Odrysae* (toate trace) etc. Multe din numele proprii mitologice de „eroi” (ca *Odysseus-Ulisses*, *Achilleus*, *Nereus* etc., ca şi zeităţi, *Apollo* ş.a.) dacă nu sînt greceşti,

pot să fie ori sînt cu siguranţă de origine îndo-europeană; ele provin eventual de la aceleaşi populaţii care au dat grecilor (ori au mijlocit, influenţat forma fonetică) cuvinte ca *βασιλεὺς* „rege”, *βραβεύς* „arbitru”, *ἄμβων* „proeminenţă” etc., a căror etimologie îndo-europeană (dar nu greacă), deci „pelasgică” sau traco-frigiană este dovedită ori se va dovedi în curînd. În funcţie de aceste elemente numite pînă acum greşit „egeene”, ori „asianice”, pre-îndo-europene etc., trebuie studiată problema populaţiilor şi limbilor preeleneice din Grecia, ca şi limba celebrelor „Scripta Minoa” (texte cretane în scriere ideografică, liniară A şi B), al căror „secret” e pe cale de a fi dezlegat în ultimii ani. Aici trebuie să se aibă în vedere factorul îndo-european de nuanţă traco-frigiană, pe care l-am preconizat mai demult⁸. Purtătorii acelei „alte limbi i.-e. numită pelasgică de unii” (H. Krahe, p. 159) nu e probabil să fie ilirii, cum s-a pretins (V. Georgiev ş.a.), ci vor fi fost o ramură sudică a traco-frigienilor pe care-i cunosc tradiţiile şi legendele greceşti în Elada proto-istorică. Oricum, e clar şi firesc că aici, ca şi în alte zone şi epoci preistorice, „multe probleme rămîn încă deschise” (p. 159), iar altele au prea puţine şanse şi posibilităţi de a fi rezolvate.

Cu situaţia din restul zonei sudice a Europei (Sicilia, Liguria, Iberia) şi mişcările spre sud ale limbilor „vechi europene” se încheie expunerea lui H. Krahe, care rămîne ca o lacună destul de gravă fără un capitol despre limba tracă. Din această limbă în cuprinsul cărţii se citează sporadic cîteva date, alese la întîmplare, cu totul insuficiente pentru o lucrare tratînd lingvistica şi preistoria europeană, în timp ce (potrivit preocupărilor mai vechi ale autorului, dar nu fără unele denaturări) se acordă o importanţă exagerată elementului iliric⁹, care în realitate n-a ajuns niciodată la proporţiile rolului preistoric şi istoric, lingvistic, cultural, religios, economic şi politic al

⁸ *Ephemeris Dacoromana*, VIII (1938), p. 129; SCL, VIII (1957), p. 30.

⁹ SCIV, IX (1958), p. 209—211.

⁷ *Cerc. lingu.*, III (1958), p. 101.

traco-dacilor în Peninsula Balcanică, în lumea grecească și romană. Dacă, precum se vede, lucrările mai vechi ale lui Tomaschek, Kretschmer, Jokl și alții nu au izbutit să atragă în măsură suficientă atenția autorului asupra limbii trace, sperăm că cel puțin cercetările și rezultatele mai recente din țările socialiste (Bulgaria, România) despre limba tracică¹⁰ vor avea darul să impună comparațiilor din țările apusene ceva mai multă preocupare (decît s-a manifestat pînă acum în ultimele 2—3 decenii) în legătură cu limba și civilizația traco-dacilor. Ede dorit, de asemenea,

ca ediția a doua a cărții „Sprache und Vorzeit” să nu fie lipsită de un capitol firesc și necesar despre „limba tracică”. Valorificarea materialului lingvistic tracic care a putut fi explicat etimologic pînă acum (alături de o justă înțelegere a limbii ilire, a poziției și proporțiilor ei și alături de limbile slave) prin noile elemente utile vor aduce un aport substanțial la etimologia și lexicul indo-european, ca și o sumă de contribuții la legăturile de înrudire, deplasările și ramificările diferitelor triburi de limbă indo-europeană.

I. I. Russu

SLAVIA, *Časopis pro slovanskou filologii*. Československá Akademie věd. Slovanský Ústav, Praha, ročník XXV (1956), sešit 1—4; ročník XXVI (1957), sešit 1—4; ročník XXVII (1958), sešit 1—4.

În paginile sale, revista „Slavia” cuprinde probleme de slavistică în accepțiunea largă a acestei noțiuni: filologie slavă, probleme de istorie a popoarelor slave, istorie literară și literatură slavă, creație populară și etnografie slavă etc.

Din cuprinsul ei ne-a atras în mod deosebit atenția articolul lui František Václav Mareš, *Originea sistemului fonologic slav și evoluția sa pînă la sfîrșitul epocii unității lingvistice slave* (XXV, p. 443—495). Autorul subliniază că sistemele fonologice ale fiecăreia din limbile slave se desprind din sistemul slav comun, care la rîndul său se leagă de cel indo-european. Prezintă sistemul vocalic și consonantic din slava comună, apoi se ocupă de anumite fenomene fonetice și fonologice, cum ar fi delabializarea vocalelor, armonia silabică, palatalizarea a III-a a velarelor, defonologizarea lui *j*, vocalele nazale etc.

F. V. Mareš explică într-un mod nou palatalizarea a III-a. El arată că ea s-a produs

atunci cînd velara era precedată de o vocală anterioară și urmată de o vocală posterioară. După el, această palatalizare are două faze și două cauze: Faza întâi, starea inițială: vocală „înaltă” anterioară + velară + vocală „joasă” posterioară, de ex. *i + k + a*: *děvika*. A doua fază are următoarea înfățișare: în stadiul inițial după asimilare, vocală „înaltă” anterioară + velară + vocală „joasă” anterioară, de ex. *i + k + e*: *děvikě*. Aceasta provoacă palatalizarea obișnuită regresivă a velarelor: *děvikě* > *děvik'ě*, și apoi asibilarea ocluzivei palatale: *děvicě*.

După examinarea amănunțită a fenomenelor lingvistice menționate, delabializarea vocalelor, palatalizarea a III-a, armonia silabică, defonologizarea lui *j* ș.a., autorul ajunge la concluzii interesante și anume, că primul factor hotărîtor în formarea sistemului fonologic slav este caracterul de lege al delabializării vocalelor, caracter care a constituit sistemul fonetic slav ca un tot independent. S-a format un sistem vocalic închis, bazat pe două calități ale vocalelor: înălțimea lor și valoarea fonologică a corelației de timbru

¹⁰ D. Decev (Detschew), *Charakteristik der thrakischen Sprache*, Sofia, 1952, 134 p. (în bulg. și germ.); *Die thrakischen Sprachreste*, Wien, 1957, 584 p. (cf. *Dacia*, II (1958), p. 520—526); V. Georgiev, *Trakiiskiat ezik*, Sofia, 1957, 84 p.; I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București, 1959, 158 p.

și a cantității. Prin aceasta sistemul fonetic slav s-a diferențiat față de celelalte sisteme indo-europene.

În încheierea articolului se spune că diferențierile dialectale mai vechi sau mai noi decurg din doi factori fundamentali: 1) din existența a două focare principale de dezvoltare pe suprafața teritoriului lingvistic slav și 2) din diferite coincidențe reciproce ale schimbărilor evolutive, conform cronologiei lor relative deosebite. Spre sfârșitul perioadei unității lingvistice slave sînt o mulțime de schimbări, ale căror cauze rezidă în tendințe comune și generale, dar cu efecte diferite. Chiar împărțirea limbilor slave din punct de vedere istoric după criteriile fonetice apare într-o lumină nouă. Se desprind astfel două unități: a) nordică (limbile slave de răsărit și apus) și b) sudică (limbile slave meridionale).

Caracteristica și sarcinile studiilor comparative ale limbilor slave literare (XXVII, p. 153—160), este articolul lui Bohuslav Havránek, în care se arată că studiul comparativ de pînă acum al limbilor slave urmărea un singur scop: stabilirea originii comune a limbilor slave. Lipsa cu desăvîrșire explicarea specificului relațiilor dintre aceste limbi literare. Studiul comparativ se impune prin faptul că dezvoltarea limbilor literare slave s-a produs într-o strînsă interdependență.

Lingvistul comparatist trebuie deci să urmărească evoluția fiecărei limbi literare, chiar de la stadiul ei de încheiere ca limbă literară, de la formele ei supradialectale pînă la limba națională contemporană.

Trebuie acordată o deosebită atenție faptului că dezvoltarea acestor limbi nu este proporțională în toate compartimentele. Într-o perioadă anumită morfologia, spre exemplu, poate să fi evoluat într-un ritm mai rapid, iar fonetica să fi rămas în urmă sau invers. Astfel limba cehă literară din secolul al XIV-lea este caracterizată de dezvoltarea rapidă a foneticii și lexicului și de o înfrîiere pe plan morfologic, iar în secolul următor sînt mai mari schimbările morfologice, provocate mai ales de cauze externe.

Obiectul comparării limbilor slave literare trebuie să-l constituie asemănările și deosebirile dintre ele, evoluția lor spre unificare sau diferențiere. Această comparare nu se reduce doar la studiul comparativ în general, ci este vorba de studiul comparativ al acelor fenomene care formează specificul limbilor literare.

Dacă examinăm aceste relații interslave din punctul de vedere al limbii care preia anumite elemente de exemplu lexicale, din altă limbă, este supraevaluată, de regulă, problema rolului activ, respectiv pasiv al limbilor în discuție. De obicei, nu cea limbă din care provin anumite fenomene de împrumut joacă un rol activ în aceste relații. Rolul activ îl prezintă limba care adoptă anumite fenomene (elemente). Aceste realități sînt o dovadă a creșterii necesităților limbii, ori creșterea necesităților limbii nu este un semn al decăderii ei, ci al înfloririi ei, al tendinței de cucerire a unei situații noi. Acesta este un simptom al evoluției (creșterii) societății pe plan politic și a culturii noi.

Articolul *Categoria acțiunilor determinate și nedeterminate ca bază a categoriei slave a aspectului* (XXV, p. 496—534) este semnat de Igor Nemeč. Problema este concepută ca avînd trei etape: 1) baltoslavă, 2) slavă comună și 3) cea de la începutul epocii istorice.

Geneza aspectului, spune autorul, are două laturi: pe de o parte, este evoluția temelor vechi ale acțiunilor nedeterminate în *e-* și *a-*, provocată de felul de exprimare a perfectului în baltoslavă, iar pe de altă parte este dezvoltarea vechilor teme ale verbelor determinate cu tema în *n-*, provocată mai cu seamă de exprimarea viitorului slav. În esență este deci corectă părerea că asupra dezvoltării aspectului slav au influențat factorii: complexitatea sensului temelor preteritului indo-european vechi „aoristic”, lipsa perfectului, absența viitorului în *s-* și dezvoltarea acțiunilor determinat-nedeterminat.

Studiul dezvoltării formelor verbale, în legătură cu evoluția sensurilor gramaticale, ne arată că geneza aspectului, din categoria lexicală a acțiunilor determinat-nedeterminat, a fost numitorul comun al acelor

procese de bază, care au dat formă sistemului slav al temelor și al formelor verbale. Geneza aspectului a fost legea principală a evoluției preistorice a sistemului verbal slav.

În articolul *Cu privire la participiile prezente active vechi slave ale verbelor perfective* (XXVI, p. 1—12) al aceluiași autor, se arată că verbele vechi slave considerate acum ca perfective, îndeplinesc, în mod obișnuit, funcția verbelor corespunzătoare imperfective numai într-un anumit context: nu acolo unde este vorba de exprimarea unei acțiuni concrete unice, ci acolo unde e vorba de o acțiune repetată, o acțiune posibilă, o acțiune care arată o stare etc.

Participiile verbelor perfective care exprimă o acțiune simultană cu altă acțiune nu sînt noi, ci rămășițe ale fazei cînd verbul slav n-a fost subordonat aspectului în așa măsură ca în epoca istorică. Atunci întreaga categorie a verbelor n-a fost, aproape de loc, caracterizată de dualitatea de aspect, așa încît multe verbe azi perfective (*pasti, nazîrėti, vûmesti*) au exprimat acțiuni care în epoca istorică sînt redade prin rădăcini imperfective (*padati, nazîrati, vûmetati*). În epoca istorică avem doar rămășițe ale acestei faze atît în limba cehă arhaică (*snih pade = snih padá*), cît și în vechea rusă (*rêka vûtečel = vtekael*), în vechea slavă (*narečetû sê = naricajet sê, nazîrêacho* etc.). Aici este vorba de o categorie a verbelor care exprimă o stare sau o acțiune repetată, categoria verbelor nedeterminate. Chiar la participiile prezente active ale verbelor perfective vechi slave observăm că această categorie a acțiunii nedeterminate n-a fost la începutul epocii istorice atît de subordonată aspectului ca mai tîrziu (deoarece n-a fost exprimată consecvent prin teme noi, imperfective).

Procesul fuziunii dintre sistemul vechi al timpului și cel nou al aspectului, în ce privește participiul prezent activ, a decurs astfel: sensul vechi al acțiunii simultane cu altă acțiune l-a avut, de la început, și participiul prezent activ al acelor verbe care mai tîrziu au devenit perfective. Această întărire a temelor vechi în aspectul perfectiv a fost în mod sistematic legată de dezvoltarea temelor spe-

cială imperfective. Forma veche a participiului prezent activ al verbelor deja perfective a fost înlocuită cu vremea printr-o formă nouă, imperfectivă (sensul vechi a rămas, dar preluat de forma nouă).

A. V. Bondârko, în articolul *Prezentul istoric al verbelor de aspect imperfectiv și perfectiv în limba cehă* (XXVII, p. 556—584) analizează frecvența prezentului istoric din limba cehă. În cercetarea sa, lingvistul sovietic se bazează, pe de o parte pe date din operele literare ale celor mai reprezentativi scriitori cehi, iar pe de altă parte și pe datele oferite de graiurile cehe actuale, precum și pe monumentele vechi de limbă datînd din secolul al XIV-lea—XV-lea.

Autorul ajunge la concluzia că, spre deosebire de celelalte limbi slave, ca rusa, ucrainiana, bielorusa; poloneza contemporană, bulgara literară, în limba cehă se constată o mare frecvență a prezentului istoric. Acest timp se formează atît de la verbele imperfective, cît și de la cele perfective. Mai evident apare acest lucru în limba populară vie.

În limba cehă terenul de manifestare a fenomenelor antitetice legate de aspectul perfectiv-imperfectiv este mai vast decît în o serie de alte limbi slave.

Rudolf Krajčović, în *Schimbarea lui g > h în grupul slav apusean* (XXVI, p. 341—357), pornește de la slava comună, trecînd în revistă teoriile privitoare la evoluția velarei *g*. Unii susțin că în sistemul fonetic slav comun n-ar fi existat velara *g*, ci spiranta sonoră γ . Alții spun că velara *g* a existat în slava comună, dar ocluziunea acesteia s-a pierdut încă în cadrul evoluției sistemului fonetic slav comun. În fine, a treia categorie de cercetători susțin că velara *g* n-a fost alterată în slava comună, ci schimbarea *g > h* s-a produs în epoca dezvoltării independente a fiecăreia dintre limbile slave apusene. Toate aceste teorii sînt examinate amănunțit.

Cît privește cronologia trecerii lui *g* în *h*, Krajčović, bazat pe documente, o plasează în a doua jumătate a secolului al XII-lea și prima jumătate a celui următor. Unii lingviști, ca de ex. Fr. Trávníček, spun că

fenomenul amintit trebuie să se fi efectuat înainte de neutralizarea sonorității consoanelor finale care avusese loc cam o dată cu dispariția ierilor sau cel mai târziu imediat după dispariția lor. Autorul conchide că trecerea velarei *g* în spiranta sonoră γ s-a produs între secolele al XI-lea și al XII-lea.

Cauzele schimbării lui *g* în *h*, spune autorul, au fost palatalizările, schimbarea sistemului morfologic, mai cu seamă sistemul declinărilor. Sistemul velarelor la sfârșitul „bazei morfematice” a fost alterat în epoca slavei comune de așa-numitele palatalizări.

R. Krajčović semnează și studiul *Grupul consonantic zg în slovacă și cehă* (XXV, p. 514—516), care, spune el, este o completare la articolul precedent. Autorul se referă la studiul lui A. Lamprecht *Evoluția sistemului fonetic al limbii cehe cu privire specială la graiturile din Moravia și Slovacia*, apărut în „Slovo a slovesnost” 17, 1956, p. 65—78. Grupul *zg* s-a păstrat în slovacă. În cehă însă, a suferit schimbări, astfel *zg* > *z* ca urmare a pfa-cerii $g > \gamma (> h \text{ sau } g)$ s-a substituit fonemului *k*. Unele cuvinte au în cehă, încă de la început, *sk* în loc de *zg*.

R. I. Avanesov, în articolul său *Trei tipuri de transcriere științifică lingvistică* (XXV, p. 347—371), preconizează, pentru studiul științific al limbii ruse transcrierile: 1. fonetică, 2. fonematică și 3. morfonematică. Analizează amănunțit fiecare sistem de transcriere în parte, conchizând că tipurile de transcriere științifică lingvistică se bazează pe de o parte pe problemele teoretice ale fonologiei (teoria fonemelor), iar pe de altă parte se leagă de problemele practice ale ortografiei. Transcrierea științifică lingvistică a diferitelor tipuri de limbi trebuie să fie rezultatul studiului teoretic al sistemului fonetic al limbii în diferitele ei aspecte, în diferitele lui conexiuni cu structura gramaticală a limbii. Acest fapt și permite valorificarea ortografiei contemporane în mod științific, motivându-se totodată rațiunea acestei ortografii precum și eventualele-i defecte. Studiul teoretic al sistemului fonetic și rezultatele sale exprimate în tran-

scrieri, permit crearea unor noi ortografii pentru limbile literare nou apărute.

Foarte multe articole ale revistei, în numerele din anii XXV—XXVI, sînt închinăte celei de a 90-a aniversări a zilei de naștere a profesorului ceh Josef Vajs. Seria acestor articole începe cu *Importanța operei profesorului J. Vajs* (XXV, p. 165—172), semnat de Josef Kurz, în care se scoate în evidență prodigioasa activitate a sărbătoritului în domeniul slavisticii și a culturii în general. De tînr, J. Vajs a avut preferință pentru studierea operei chirilo-metodiene. S-a dedicat în mod deosebit cercetării monumentelor vechi croato-glagolitice. De fapt, mare parte a vieții sale a petrecut-o în insula Krk (Iugoslavia), deci în „raul glagoliticii”. Datorită profesorului J. Vajs, materialul monumentelor glagolitice croate a devenit foarte important pentru rezolvarea unor probleme de slavistică. Edițiile din tezaurul monumentelor vechi slave întocmite de către J. Vajs sînt absolut necesare și de un real folos oricărui cercetător în domeniul filologiei slave.

Acad. prof. Bohuslav Havránek, în articolul *Problema existenței slavei bisericești în Polonia* (XXV, p. 300—305), după ce arată că slava bisericească, într-o anumită perioadă, a fost neglijată în mod voit și greșit, atît în Cehoslovacia, cît și în Polonia și în alte țări, cu excepția Uniunii Sovietice, aduce exemple din care reiese rolul important, pe care l-a avut slava bisericească în cultura cehă și polonă din secolele al IX—X—XI-lea.

Articolul *Foi chirilice din sec. al XII—XIII-lea nou descoperite*, XXV, p. 372—383) al lui Kiril Mirčev, analizează două foi de pergament găsite de curînd în Ohrida, și după cum stabilește autorul, datează de la sfârșitul secolului al XII-lea.

Numeratele în codicele Assemanian (XXV, p. 390—400) este semnat de Miloš Noha. În acest articol este subliniată contribuția și indicațiile pe care le dă J. Vajs, privitor la numerele din paleografia glagolitică, indicații care stau la baza oricărui studiu temeinic al textelor vechi slave. Se subliniază că toate stu-

dile făcute de J. Vajs cu decenii în urmă și concluziile la care a ajuns sînt corecte.

Karel Horálek semnează articolul *În legătură cu activitatea de traducător a lui Metodiu* (XXV, p. 191—193), în care subliniază că tehnica traducerii lui Metodiu se deosebea de aceea a lui Constantin, care era mai liberă. Deși se crede că în activitatea de traducător Metodiu a fost urmașul lui Constantin, Metodiu a tradus mai mult scrieri privitoare la normele bisericești mai ales din nomocanon, care din motive practice trebuiau să fie cit mai aproape de textul original. Se știe că Rostislav și-a trimis solile la Constantinopol tocmai pentru grija față de normele bisericești (*Zakonŭ sŭdŭnyj ljudemŭ*), care au fost traduse chiar la începutul activității lui Constantin și Metodiu în Moravia Mare. Cit privește traducerea textelor biblice cuvînt de cuvînt, Metodiu a făcut aceasta numai atunci cînd în activitatea sa de misionar s-a izbit de critica dușmănoasă din partea clericilor germani. În astfel de traducere se putea vedea mai clar că nu se abate de la învățătura cuprinsă în textul oficial grecesc sau latinesc.

În articolul *Prioritatea tipului morav de scriere glagolitică* (XXV, p. 198—199), al lui Oldřich Menhart, se argumentează că Foile Kieviené sînt mai vechi decît celelalte monumente glagolitice, Evanghelia de la Zographos și Codicele Assemanian, deoarece scrierea moravă este mai clară, mai citează și baza de scriere este de un singur rînd. S-a scris pe un singur rînd pentru a da posibilitate scribului de mai tîrziu să scrie eventual și semnele mai complicate. Aduce și un argument de logică și anume că orice dezvoltare pornește de la simplu la complex.

Vojtěch Tkadlčík analizează în articolul *Trei feluri de i în Foile Kieviené* (XXV, p. 200—216), utilizarea celor trei semne grafice în alfabetul glagolitic pentru sunetul *i*, menționîndu-se și corespondențele lor în cirilică și greacă. Arată că primele două semne sînt variantele unei singure litere, fapt care reiese și din valoarea numerică identică : 10.

Atunci cînd Chiril a întocmit alfabetul slav, cunoștea sistemul fonologic grec precum

și sistemul de scriere grecesc. Pe de altă parte, cunoștea sistemul fonologic slav, iar sistemul de scriere slav corespunzător trebuia să-l creeze. Natural, că a făcut uz de cunoștințele sale de greacă în această privință. Nu putea însă, să preia pur și simplu unele semne grecești, fiindcă sistemul fonetic slav a fost diferit de cel grecesc, dar a utilizat pentru redarea sunetelor slave unele modele obișnuite în greacă. Astfel, în greacă a existat *i, y* pentru *i*, care unite fiecare în parte cu *o* au avut reflexe diferite : sl. (redate cu chirilice) *и* (bisilabic) = *ъ, ѣ*, *оі* = *оѣ*, cf. grec. *ογ* ; *ѣн* (monosilabic) = *y*, cf. grec. *οη* etc.

Radoslav Večerka, în *Genitivul datei în slava veche* (XXVI, p. 31—41), arată că această construcție aproape că lipsește din gramaticile de limbă slavă veche. Doar în *Vergleichen slavische Grammatik*, II a lui Vondrák se menționează la genitivul temporal, că este frecvent în exprimarea datei, dar fără să fie aduse exemple. A. Vaillant spune același lucru, aducînd și un exemplu.

Autorul găsește în monumentele slave vechi 350 de exemple cu genitivul datei de tip diferit.

Cele mai numeroase sînt astfel de cazuri, în care numele lunii, în genitiv, stă înaintea numeralului în nominativ, care indică ziua. Se aduc o serie de exemple din monumentele de limbă slavă veche. Cu topică inversă, adică ziua înaintea numelui lunii, sînt mult mai puține exemple.

Genitivul s-a dezvoltat din construcția nominală veche (*Měsic březem... ; Třetŭ den... „luna februarie; ziua a treia”*) care, pierzîndu-și funcția de propoziție independentă, s-a schimbat în genitivă (în timp ce numeralul ordinal cu substantivul *den* a rămas la nominativ, care putea eventual să fie sesizat și ca acuzativ, sau a fost construit și cu prepoziția *v*).

Deci, pentru explicarea genitivului vechi slav al datei se poate presupune că *měsęcŭ* a început să fie simțit ca dependent de substantivul *dŭnŭ*, pentru care fapt s-a utilizat la genitiv și că acesta ar fi un genitiv adnominal.

A. S. L'vov, în articolul *Verbul natrutii-napitěti în slava veche* (XXV, p. 241—249), respinge părerea lui V. Jagić că *natrutii* ar fi fost introdus în paleoslavă în Moravia și Panonia. Autorul spune că acest verb s-a întrebuițat la început numai cînd se referea la hrana pentru oameni, iar *pitěti* la hrană pentru păsări. Aceasta reiese clar din monumentele de limbă slavă veche.

Primii traducători au sesizat și respectat aceste nuanțe de sens, pe cînd redactorii și copiii de mai tîrziu au început să utilizeze un verb în locul celui alt sau numai unul dintre ele, ales la întîmplare. În Bulgaria orientală, prin sec. al XI-lea *napitěti* s-a întrebuițat și cînd era vorba de hrana oamenilor. Din acest motiv, *natrutii* putea fi înlocuit cu *napitěti*. Este posibilă și presupunerea că, într-o epocă mai veche, cuvîntul *pišta* avea în bulgară sensul de hrană omenească. În bulgară, mai devreme ca în alte limbi slave, verbul *pitěti* a început să se utilizeze atît cînd se referea la animale și păsări, cît și la oameni.

În *Încercări etimologice ale lui Miklosich în domeniul limbii maghiare* (XXVI, p. 57—78) Zoe Hauptová, prezintă, la început, situația lingvistică maghiară din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, indicînd lucrările mai ales dicționarele existente pînă atunci, de care s-a putut servi Fr. Miklosich pentru lucrarea sa privitoare la limba maghiară (de ex. *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, latinae, italicae, germanicae, dalmaticae et hungaricae*, al lui Faustus Verantius-Vrñić, apărut în cîteva ediții ș. a.).

Unele etimologii eronate ale lui Miklosich se datoresc tocmai faptului că s-a folosit de asemenea lucrări, cu multe scăderi și, pe de altă parte, nivelului destul de scăzut al filologiei slave contemporane lui.

Menționăm că, nu toate criticile aduse lui Miklosich au fost juste, multe din ele fiind pornite să răstoarne cu orice preț concluziile lui din *Slavische Elemente in Magyarischen*. Amintim în această privință pe Simonyi Zsigmond, Balassa József și Thúry József. Cel din urmă spune că Miklosich explică o serie de cuvînte turcice și persane ca fiind

împrumuturi slave. Thúry susține că aceste cuvînte au ajuns în slavă prin intermediul maghiarei sau direct încă în perioada culturii persane (!).

Cert este că lucrările lui Miklosich privitoare la limba maghiară nu pot fi neglijate de cercetătorii maghiari sau de alții. În prezent, ele sînt revalorificate, fapt care reiese din studiul lui Kniezsa I., *A magyar nyelv szláv jövevénysszavai*, Budapeșt, 1955, în care a folosit aproape tot materialul lui Miklosich.

În articolul *Despre problema originii regiunilor dialectale cehe* (XXVII, p. 188—208), Slavomír Utěšený propune să se determine mai întîi evoluția dialectală a fenomenelor lingvistice izolate, apoi să se țină seama de istoria formării regiunilor dialectale. Desigur că în problema regiunilor dialectale cehe cercetătorul trebuie să se sprijine pe datele istorice, arheologice și toponimice.

Dintre slavii de seamă care s-au ocupat mai mult de problemele etnogenezei slave este slavistul polonez T. Lehr-Splawinski, care publică în 1952 *Baza istorică a grupării graiurilor cehe*, unde constată, printre altele, că actualele graiuri cehe își au rădăcinile adînc înfipte în trecut, chiar în preistorie, pe actualul teritoriu ceh, cu mult înainte de formarea statului ceh. Autorul articolului se ocupă și de lucrarea menționată a lui T. Lehr-Splawinski, respingînd unele afirmații ale acestuia.

Dialectele, ca și toate graiurile popoarelor culte de azi, s-au format, spune Utěšený, treptat într-un proces mai complex de schimbări ale dialectelor de trib în dialecte teritoriale.

Este interesant și articolul lui Robert Auty *Unele probleme ale evoluției limbilor slave literare* (XXVII, p. 161—170), în care autorul se ocupă de unele limbi de pe teritoriul fostei monarhii austro-ungare, care au avut condiții de dezvoltare aparte. Analizează îndeaproape evoluția limbilor cehă, slovacă, slovenă și croată.

Interesant pentru limba literară și dialectologia ucraineană este articolul lui I. Pańkevič, *Varianta dialectală transcarpatică a limbii lite-*

rare ucrainene din sec. al XVII—XVIII-lea (XXVII, p. 171—181).

Celor care au preocupări literare le recomandăm articolul *Sarcinile principale ale cercetării istorico-comparative a literaturilor slave*, semnat de Frank Wollman (XXVII, p. 209—215).

La rubrica „Materiale”, Hermína Plevačová se ocupă de *Schimbările verbelor viděti și viděti în textele vechi slave* (XXVI, p. 249—255), susținând că în monumentele slave vechi poate fi găsit un număr considerabil de cazuri în care alternează verbele *viděti* și *věděti*. Autoarea spune că nu este vorba aci de un fenomen fonetic. Aproape toate probele pot fi explicate prin apropiere semantică, apropiere întâlnită și în alte limbi slave. La cea mai mare parte a exemplurilor este vorba chiar de o sinonimie pe baza sensului „znati, poznati”, comun ambelor verbe. Despre o apropiere de sens, este vorba și în cele câteva cazuri în care suprapunerea celor două verbe a putut fi sprijinită de corespondentele lor grecești *ιδεῖν* și *εἰδεῖν*, apropiate și ele semantic și ca formă în urma itacismului.

La rubrica „Critici și referate” poate fi citit referatul semnat de V. Bechyňová, *Literatura despre raportul poeziei bulgare față de Majakovski* (XXV, p. 614—624), în care se arată pe larg influența substanțială a marelui poet asupra poeziei bulgare de după primul război mondial, exercitată în special asupra generației tinere de poeți.

Pe lângă cele de mai sus, amintim și articolele *Legile intrinsece ale utilizării formelor nominale și pronominale ale adjectivului în vechea rusă* (XXVI, p. 192—211), semnat de Rudneev A. G. și *Reducția ca principiu de formare a inițialelor glagolice* (XXV, p. 535—554) al lui T. Eckhardt. Este interesant și articolul lui F. Wollman, *Tradiția populară în renașterea lingvistică și literară a slavilor* (XXV, p. 555—584).

Revista cuprinde și o serie de articole de literatură slavă, redactate cu ocazia centenarului lui Mickiewicz: *Mickiewicz în literatura slavilor occidentali și meridionali* (XXV, p. 1—17), de Karel Krejčí, *Mickiewicz și Cntec despre oastea lui Igor* (XXVI, p. 105—115), de Slavomír Wollman și *Portrete cehe ale lui Mickiewicz* (XXV, p. 18—36), de O. Bartoš.

La rubrica „Cronică” găsim, printre altele, informații despre situația studiilor de slavistică din unele țări, mai ales din Ungaria și Austria, arătându-se preocupările slavistilor din țările respective, precum și orientarea publicațiilor de specialitate.

Articolele revistei „Slavia” sînt redactate în toate limbile slave, precum și în unele ne-slave de largă circulație, ca franceza și germana. Tabla de materii este dată în limba în care este redactat articolul și în limba rusă și franceză.

Admirăm sobrietatea revistei, care este o serioasă sursă de informație științifică în domeniul filologiei slave în general.

Gh. Ciplea

INDICELE VOLUMULUI AL V-LEA

(1960)

ÎNTOCMIT DE V. BĂJĂNICĂ

INDICE DE MATERIE

A

ABREVIERE 158.

AFRICATE 17.

AJUSTAREA înălțimii tonului caracteristic al consoanei la aceea a tonului caracteristic al vocalei următoare 20; ~ timbrului palatal al consoanelor la acela al lui *e* următor 10, 15, 16.

ALBANEZĂ, rolul ~ ei în clasificarea tipologică a limbilor indo-europene 145; raportul ~ ei cu illra 170.

ALTERNANȚE consonantice 24.

ARIA fonologică dunăreană, ~ fonetică dunăreană, ~ fonologică a limbilor din Europa orientală 19.

ARTICULAȚIE labială, ~ palatală, ~ succesivă 26.

ASIMILARE 144.

ASPECT, categoria slavă a ~ ului 183; procedee sintactice de exprimare a ~ ului verbal 148.

B

BEMOLAT, consoane ~ e finale, vezi CONSOANE.

C

CALCURI LINGVISTICE 115.

CALITĂȚI fizice ale fonemelor, ~ funcționale ale fonemelor 25.

CIRCULAȚIA CUVINTELOR 47, 48.

COMUTĂRII, metoda ~ 25, 26.

CONCORDANȚE lexicale între graiturile ibero-romanice și românești 57-63.

CONSOANE bemolate finale 31; ~ dentale 10; ~ dorso-palatale 12; ~ diezate 33; ~ diezate-bemolate finale în dialectele dacoromîn și aromîn 32; ~ diezate (palatalizate) 152; ~ palatale 17,25; problema ~ lor palatalizate în limba romînă 151; ~ cu timbru palatal 16; ~ rotunjite.

CORELAȚIA de timbru a consoanelor 19, 24; ~ consonantică de timbru în dialectele dacoromîn și aromîn 35; ~ de timbru a consoanelor finale ale dialectului aromîn și ale limbii romîne vechi 29, 30.

D

DENOMINAȚIE, sistemul de ~ a prenumelor calendaristice 104.

DENTALE, consoane ~, vezi CONSOANE; ~ românești palatalizate 17.

DEPALATALIZAREA consoanelor înainte de *e* în Muntenia, sud-estul Transilvaniei și în dialectul istroromîn 9-21; ~ relativă a consoanelor 20; ~ completă a consoanelor 20; ~ în ucraineană 16.

DESINENȚĂ 24, 26; ~ e personale 24, 25.

DIACRONIE 143.

DIALECTICĂ, metoda ~ 157.

DIALECTOLOGIE 115-141.

DIATEZĂ, pronumele reflexiv ca element al ~ei reflexive 85-95; trecerea unor verbe de la o ~ la alta 94, 95.
DIFTONGI, considerațiunii asupra ~lor, pe baza inversării (de către vorbitori) a cuvintelor 153.
DIFTONGOIDĂ, pronunțarea ~a lui *e* 10.
DISIMILARE 144.
DISTRIBUȚIE, diferite tipuri de ~ (defectivă, complementară și contrastivă) 154.

E

ETIMOLOGIC, completări ~e și rectificări la dicționarul ceangău al lui Y. Wichmann 116-125.

F

FONEM, ~ele dure *f, z, ș, j* 25; ~ele consonantice moi ale limbii romine 23-27; ~ele consonantice diezate finale în limba română 153; ~e diezate-bemolate românești 29; ~autonom 20.

FONETICĂ 9-38.

FONOLOGIE 9-38.

FONOLOGICĂ, ancheta ~ asupra limbii romine literare 157.

FRANCEZĂ, procentajul cuvintelor de origine ~ în dicționarul lui A. de Cihac, al lui I. A. Candrea și DLRM 43, 44.

FUNȚIUNE, ~a sintactică a pronumelui reflexiv 85-95; trecerea unor verbe de la o ~ la alta 94,95; ~i îndeplinite de consoanele finale în morfologia nominală și verbală a dialectelor dacoromîn și aromîn 31-35; ~morfologică 27; ~ile sufixului -ău 76, 77.

G

GEOGRAFIE LINGVISTICĂ 156.

GLAGOLITICĂ, scriere ~ 186.

GLOSAR de cuvinte și forme din limba scriitorilor începutului sec. al XIX-lea 68.

GLOSE ilire 173.

GRAI, ~uri românești din Banatul iugoslav 155; stabilirea gradului de înrudire între ~uri 133.

GRAMATICĂ 39-100.

H

HIDRONIMIA veche europeană 179.

I

ILIRĂ 166-176, 178; limba ~ și raporturile ei cu germanica, baltica și slava 180; elementele comune între ~ și tracă 181.

INDO-EUROPENISTICĂ 144.

INFLUENȚĂ bulgară, grecească, albaneză, maghiară, ucraineană în limba română, ~ croată la istroromîni, ~ grecească la aromîni: 15; ~ a romînească asupra limbii maghiare 115; ~e romînești în graiul maghiar din Valea Crișului Negru 154; ~a exercitată de limba maghiară asupra limbii romine 115; ~a fonetică maghiară asupra limbii romine 19; ~e interregionale în terminologia mineritului din Valea Jiului 155; ~a dacoromînă asupra graiului unei familii aromîne 154; ~a diferitelor substraturi și adstraturi 16; ~a limbii ruse asupra celei franceze 159.

INTERFERENȚĂ fonică între limbi învecinate 17.

ISTORISMUL în studierea vocabularului 157.

L

LATINĂ, identitatea procentajului cuvintelor moștenite din ~ în limbile română și franceză 43.

LEXICALE, particularități ~ ale graiului de pe Valea Crișului Negru 156.

LEXICOGRAFICE, preocupările ~ ale lui Timotei Cipariu 67-73.

LEXICOLOGIE 39-100.

LIMBA ca mijloc de transmitere a documentelor și ca izvor istoric 177.

LINGVISTICĂ descriptivă americană: critica ei 143; ~MATEMATICĂ 131.

LINGVISTICE, raporturi ~ romîno-maghiare 115-129.

M

MAGHIARĂ, procentajul cuvintelor de origine ~ în dicționarul lui A. de Cihac, al lui I. A. Candrea și în DLRM 44, 45.

MAȘINI-DE TRADUS 146.

MONOFONEMATIC, caracter ~ 25; valoare ~ă 26.

MORFEM, valoarea de ~ a pronumelui 85.

MORFOLOGIE 25.

MOTRICĂ, teoria ~ a silabei 153.

MUTATIVĂ, muierea ~ 12, 16; palatalizarea ~ 12, 19.

N

- NEOGREACĂ, procentajul cuvintelor de origine ~ din dicționarul lui A. de Cihac, al lui I. A. Candrea și DLRM 44, 45.
 NEOLOGISM, definiție 159.
 NEUTRALIZAREA opozițiilor fonematice 153.
 NUME grecești, romane, trace, celtice, pre-
 indo-europene, italice, mesapice 168; ~
 maghiare de animale, de origine românească
 129.

O

- OCLUZIVE dentale 16.
 OMONIMIE 164.
 ONOMASTICĂ 103—110.
 OPOZIȚIA dintre consoanele dure și moi, ~
 dintre consoanele rotunjite și nerotunjite 23.

P

- PALATALIZARE 26, ~ a dentalelor 16, 17;
 ~ a fonematică (diezare) a consoanelor 12;
 grad de ~ (diezare) 9; ~ a mutativă 12, 19.
 PALATOGRAME 152.
 PALEOGRAFIA glagolitică 185.
 PREDICAT VERBAL 85.
 PREFIXAREA, procedeu de formare a cu-
 vintelor 158.
 PRENUME, ~ le locuitorilor din satul Pur-
 căreți 103—109; ~ latiniste 105; ~ de pro-
 veniență romanică apuseană 106; ~ calen-
 daristice 104; frecvența ~ lor 106—178;
 tendințe conservatoare și inovatoare în do-
 meniul ~ lor 108.

R

- RAPORTUL dintre cuvintele de bază, adică
 moștenite din latină, împrumutate din slavă
 în perioada veche sau împrumutate mai
 recent din alte limbi și cele formate din
 acestea pe teren românesc prin mijloacele
 de derivare și de compunere ale limbii
 române 45—47.
 REDUCERE 27.
 REFLEXIV, ~ ul dinamic 93; ~ ul eventiv
 86—88; funcțiunea sintactică a pronumelui
 ~ 85—95; ~ ul impersonal 91—93; ~ ul
 obiectiv 86; ~ ul pasiv 89—91; ~ ul reci-
 proc 88—89.
 ROMANICĂ, tendința dominantă de dezvol-
 tare a vocabularului limbii române este
 caracterizată prin creșterea neologismelor de
 origine ~ 52.

- ROMANISTICĂ 145.
 ROMINĂ COMUNĂ 15, 16.
 ROMÎNESC, vezi VOCABULAR.
 RUSĂ, pătrunderea în limba română a termi-
 nologiei din limba ~ 46.

S

- SEMANTICĂ, evoluția ~ a cuvintelor 158.
 SERII de localizare (autonome) 17, 18.
 SILABĂ, teoria motrică a ~ ei 153.
 SINCRONIE 143.
 SINTACTIC, funcțiunea ~ a a pronumelui
 reflexiv 85—95.
 SINTAGMĂ, teoria ~ lor 143.
 SISTEM fonologic 20, 24, 151, 153; ~ ul
 triunghiular al ocluzivelor în limba română
 19; ~ patruunghiular al ocluzivelor 18;
 coexistența în limba română literară a două
 ~ e fonologice 21; ~ ul vocalic al srbro-
 croatei 145; ~ ul fonologic slav 182; ~ ul
 vocalic și consonantic al limbii tătare 162; ~
 ul fonologic al proto-indo-europenei 144;
 ~ morfologic 24, 25; ~ ul morfologic al
 unui grai 26; ~ ul morfologic al limbii lite-
 rare 26; ~ ul conjugării românești 26; ~ ul
 verbal latin 163.
 SLAVĂ, procentajul cuvintelor de origine ~
 în dicționarul lui A. de Cihac, al lui I. A.
 Candrea și DLRM 44, 45; ~ a meridională
 15.
 SLAVISTICĂ 144.
 SPECTROGRAME ale fonemelor românești
 diezate-bemolate 29.
 STATISTIC, întrebuințarea metodei ~ e în
 vederea caracterizării graiurilor landlerilor
 din Transilvania 131—137.
 STATISTICA vocabularului românesc, făcută
 după dicționarul lui A. de Cihac, al lui
 I. A. Candrea și după DLRM 40—42;
 stabilirea gradului de înrudire între graiuri,
 prin metoda ~ cii 133.
 SUBIECT logic și ~ gramatical 16.
 SUFFIX, ~ ul -ău în cuvintele de origine
 maghiară din limba română 75—82; func-
 țiile ~ ului -ău 76—77; aspectul fonetic
 al ~ ului -ău 77—81; aspectul morfologic
 al ~ ului -ău 81; ~ e [verbale] 24; ~ ul
 imperfectului 25, 26.
 SUNET, definiție 151.

T

- „TABLE CERATE”, inscripțiile de pe ~ 172.
 TEMA prezentului 24, 26.
 TERMENI păstorești maghiari de origine
 românească 125—129.
 TERMINOLOGIA mineritului 155.

TIMBRU fonologic 153; ~ul fonologic al consoanelor finale 29—35; redarea ~ului consoanelor în textele chirilice românești și în textele aromâne scrise cu litere grecești 30.

TONALITATEA bemolată, ~ obișnuită, ~ diezată 29.

TOPONIMICE din Valea Cugirului 111; ~ trace, venete, celtice, epirotice, grecești, romane-italice, scitice, medievale (slave?) 173.

TRACĂ 175, 182; elementele comune între iliră și ~ 181.

TRADUCEREA automată 146.

TRANSCRIERE, tipuri de ~ științifică 185.

TRANZIȚIILE de la un sunet la altul 9.

TURCEASCĂ, procentajul cuvintelor de origine ~ în dicționarul lui A. de Cihac, al lui I. A. Candrea și DLRM 44, 45.

U

UCRAINEANĂ, varianta dialectală transcarpatică a limbii literare ~ ene 187.

UNITATEA lingvistică balto-slavă 146.

V

VENETĂ 181.

VOCABULAR, compoziția istorică și tendințele actuale de dezvoltare ale ~ului românesc 39—53; schimbările în ~ [constau din mai multe procese] 40; lupta dintre vechi și nou [în ~] 40; ~ul poeziilor lui Mihail Eminescu, după origine și circulație 48, 49; ~ul românesc, ca origine și circulație, după ziarul „*Scintila*” 51; ~ul francez din volumul „*Choix de poésies*”, după origini și circulație 49.

INDICE DE AUTORI ȘI DE OPERE

A

Acta Linguistica 131, 160
 Alecsandri, V. 67, 68, 71, 72
 Alessio, Giovanni 58
 Alisova, T. B. 145
 ALR 9, 10, 12, 15, 17, 19, 80, 81, 82, 120, 155, 156
 ALRM 127
 Amlacher, A. 112
 Anuarul Institutului de studii clasice 171
 Arvinte, V. 62
 Asachi, Gh. 69
 Asociația științifică a inginerilor și tehnicienilor din România (A.S.I.T.) 41
 Atlasul lingvistic al Franței 164
 Atlasul lingvistic al graiurilor românești din Banatul iugoslav 155
 Auty, R. 187
 Avanesov, R. I. 185
 Avram, A. 24, 26, 27 150

B

Baičura, U. Š. 162
 Balassa, J. 77, 187
 Balogh, E. 116, 119, 123
 Ballun, E. 111
 Bally, Ch. 158

Barezi, G. 79
 Barhudarov, L. S. 146
 Barhudarov, S. G. 146
 Bartoli M. G. 57
 Bartoš, O. 188
 Bechtel, Fr. 174
 Bechyňová, V. 188
 Berejan, S. 148
 Bernstein, S. B. 146
 Bersa, J. 171
 Bertagaev, T. A. 144
 Blagova, G. F. 145
 Blédy, G. 120, 122, 123, 125, 126, 127.
 Bloch, O. 43, 49
 Bogrea, V. 126
 Bokarev, E. A. 145
 Bondarko, A. V. 184
 Bondartsehuk, S. 146
 Borkovski, V. I. 146
 Böszörményi, G. 154
 Boureicz, J. 164, 166
 Brambach, W. 172
 Breazu, I. 67, 68
 Brehan, V. 99—100
 Broch, O. 9, 12
 Brunot, F. 178
 Budagov, R. A. 50, 143, 158
 Budimir, M. 146
 Bulahovski, L. A. 145, 146
 Bulletin linguistique 23, 78, 86, 87, 116, 117
 Burger, A. 9

C

CADE 40, 41, 43, 44, 45, 46, 48, 50, 117, 118,
119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127,
128
Capesius, B. 131—137
Capidan, Th. 30, 31, 33
Caragiu-Marioțeanu, Matilda 154
Cihac, A. de 40, 43, 44, 45, 47, 48
Cipariu, T. 67, 68, 72, 73, 74
Ciplea, Gh. 182—188
Cimpeanu, E. 85—95
CL 25, 75, 78, 150
Codicele Assemanian 186
Codex Dimonie 30, 31
Codicele voronețean 30, 31, 39
Cohen, M. 132, 164
Copeang, D. 151, 152
Corlăteanu, N. 149
Coroban, V. 148
Corominas, J. 61, 165
Cristureanu, Al. 103—109
Csűry, B. 82, 78, 116
Czuczor, G. 112

D

DA 78, 79, 80, 99, 117, 118, 119, 120, 121,
122, 123, 124, 126, 127, 128
Dachsel, P. 30
Dacoromania 48, 49, 80, 81, 126
Daicoviciu, C. 171
Damourette, I. 158
Darmesteter, A. 158
Dauzat, A. 158, 159
Decey, D. 167, 176
Densusianu, O. 12
Deroy, L. 159
Desnikala, A. V. 145
DI 75, 78, 79, 80, 81, 82, 147
Diekenmann, F. 146
Diez, F. 158
Dimitrescu, Florica 148
Dibo, V. A. 145
Birul, A. 149
DL 79, 119, 122, 126
DLRM 40, 41, 43, 44, 45, 46, 48, 51
Dolgopolski, A. B. 145
Drimba, Vl. 99, 115—129, 154
Dukelski, N. I. 10, 20, 144
Dvořeco-Marcova, E. 150

E

Eckhardt, T. 188
Embescu, M. 48, 49, 50, 52
Erben, I. 131, 135
Ețco, I. 149
Evangelhia de la Zographos 186

F

Fabra, P. 164
Fant, M. 18
Filin, F. P. 146
Flora, R. 155
Fogarasi, J. 112
Folle kievene 186
Fokos-Fuchs, D. R. 162
Fonetică și dialectologie 26, 116, 150
Fortunatov, F. F. 146
Fouquet, J. 145
Futerman, Z. Y. 145

G

Găldi, I. 81, 163
Gálffy, M. 80, 82
Garaihan, A. S. 145
Georgiev, V. 144, 146, 181
Ghergariu, L. 147—150
Ghițu, Galina 152, 153
Gilliéron, J. 57, 164
Giuglea, G. 57—63
Glikina, G. E. 145
Goga, N. 90
Gornung, B. V. 144
Gradea, Pia 67—73
Gramatica limbii romine (Academia R.P.R.)
24, 85, 86, 87, 88, 91, 93, 94, 148
Graur, Al. 23, 86, 87, 88, 90, 93, 94, 95, 131,
132, 148
Green, H. C. 9
Grigoriev, V. I. 143
Guillaume, G. 165
Gulter, H. 164, 165
Gündisch, G. 112
Gunnar, C. 18
Gvozdev, A. N. 144

H

Hahn, J. G. 180
Hála, B. 153
Halle, M. 18, 29
Hasdeu, B. P. 47, 48
Hauptová, Z. 187
Havránek, B. 183, 185
Herman, O. 125, 128
Hjelmslev, L. 143
Hölder, A. 171, 173
Hofmann, H. 171
Homorodean, M. 155
Horátek, K. 186
Horger, A. 79
Hrușeiov, N. S. 147

I

- Ibarra Grasso, D. E. 145
 Iliasenco, T. 150
 International Journal of Slavic Linguistics and
 Poetics 153
 Jordan, I. 58, 86, 90, 91, 92, 94, 95, 166
 Ivănescu, G. 44, 148
 Ivič, P. 145

J

- Jakobson, R. 15, 16, 17, 18, 23, 29
 Janáček, K. 146
 Jirmunski, V. M. 143
 Jluktenko, I. A. 145
 Jokl, N. 182

K

- Kálmán, B. 162
 Kannisto, A. 116
 Karás, M. 146
 Kajnelson, Ș. D. 144
 Keil, J. 168
 Kelemen, B. 157-160
 Kiparsky, V. 146
 Kis, Emese. 75-82
 Kisch, G. 111, 112
 Knieza, I. 111, 112, 113, 127, 128, 187
 Kolșanski, I. B. 146
 Komárek, M. 146
 Koneczna, H. 144
 Könye, N. 77
 Kopečky, L. V. 146
 Kopp, G. A. 9
 Kostov, K. 146
 Kovács, F. 162
 Krahe, H. 167, 168, 171, 172, 177
 Krajčović, R. 184, 185
 Kreinović, E. A. 145
 Krejčí, K. 188
 Kretschmer, P. 182
 Krüger, Fr. 61
 Kuznetov, P. S. 144

L

- Lamprecht, A. 185
 Lehr-Splawiński, T. 146, 187
 Lekov, I. 146
 Leonte, C. 44
 Lexiconul tehnic român 41
 Liapunov, B. M. 146
 Лямба ши литература молдовеняска 147
 Lopatnikova, N. N. 157, 158, 160

- LR 24, 25, 99, 132
 Lukinich, E. 112
 Lunt, H. G. 12, 18
 L'vov, A. S. 187

M

- Maerea, D. 27, 39-53
 Magyar Nyelv 79, 116
 Magyar Nyelvőr 116
 Mareš, Fr. V. 182
 Marouzeau, J. 158
 Márton, G. 78, 80, 82, 116, 117, 118, 120,
 122, 123
 Marxismul și problemele lingvisticii 47
 Mayer, A. 166, 167, 168
 Melich, J. 160
 Menhart, O. 186
 Menzerath, P. 131
 Meșcianinov, I. I. 144, 146
 Metodiu 186
 METSz 117
 Mickiewicz 188
 Miklosich, F. 187
 Mikuš, F. 143
 Millardet, G. 164
 Mircěv, K. 185
 Mladenov, T. 146
 Moereac, I. 149
 Moignet, G. 165
 Moldovan, S. 20, 112
 Moor, E. 161
 Moscopoleanul, D. 31
 Movehovitch, N. A. 157, 160
 Müller, G. 112

N

- Nedioglu, G. 148
 Nègre, F. 164
 Negruzzi, C. 143, 150
 Neieseu, P. 26, 30, 62, 78, 153
 Nemeč, I. 183
 Nyrop, Kr. 158

O

- Obnorski, S. P. 146
 Ojegov, S. I. 47
 Onu, L. 155
 Osadenco, I. 148
 Ovidiu, N. P. 165

P

- Pais, D. 162
 Panfilov, V. Z. 145
 Pánkevič, I. 187

Papahagi, T. 33
 Pașca, Șt. 75, 78, 82, 99
 Pascu, G. 75
 Pătruș, I. 17, 19, 23—27, 31
 Pătruș, Malvina 111—114
 Peressicius 48
 Perrot, J. 163, 164
 Petrovici, E. 9—21, 23, 24, 25, 26, 29, 30,
 31, 33, 150, 152, 153, 157.
 Philippide, Al. 148
 Pichon, E. 158
 Pike, K. L. 9
 Plevačová, H. 188
 Pogodin, M. P. 150
 Pogor, V. 69
 Popovici, C. 149
 Potter, R. K. 9
 Proeksch, A. 131
 Pușcariu, S. 62, 81

R

Raspopov, I. P. 144
 Revue des langues romanes 163
 RMNYA 79, 80
 Romanoslavica 19
 Rosetti, Al. 15, 17, 23, 26, 148, 153
 Rudnev, A. G. 188
 Rusu, Gr. 26, 150—157
 Russu, I. I. 166—182

S

Sadoveanu, M. 95
 Sala, M. 156
 Saussure, F. de 143
 Sbiera, I. G. 29
 Scheiner, A. 132, 134
 Schleicher, A. 178
 Schlieferstein, S. 146
 Schmidt, J. 178
 Schulze, W. 171, 174
 Scinteia 51, 52
 SCL 23, 24, 26, 27, 30, 86, 120, 132, 166
 Scriban, A. 75, 82
 SDLR 118, 120, 121, 122, 123, 126
 Sedelnikov, F. A. 143
 Sfirlea, Lidia 160—163
 Simonyi, Zs. 77, 187
 Skorik, P. I. 145
 Slama-Cazacu, Tatiana 153
 Slavia 182
 Sofronov, M. V. 147
 Sorbală, V. 62
 Sperber, W. 146
 Stan, Aurelia 103—109

Stan, I. 29—35, 57—63
 Stanea, V. 101—102
 Stati, S. 86, 89
 Steblin-Kamenski, M. I. 143
 Stoikov, St. 15
 Storm, Th. 131
 Superanskaja, A. V. 144
 Svoboda, J. 165
 Szabó, T. A. 82, 116

Ș

Șahmatov, A. A. 146, 158
 Șaumian, S. K. 29, 143, 146
 Șcerba, L. V. 9, 146
 Școala ardeleană 44
 Șiraliiev, M. S. 145
 Șuten, V. 157

T

Tamás, L. 78, 80, 81, 82, 117
 Tânase, E. 163—166
 Teaha, T. 156, 157
 Telegdi, Zs. 160
 Tesnière, L. 146
 Thesaurus linguae latinae 171
 Thúry, J. 187
 Tikfín, H. 82, 90
 Tilander, G. 165
 Timofeev, V. P. 145
 Tkadlík, V. 186
 Todoran, R. 75, 77
 Toğan, N. 20, 112
 Tomaschek, W. 182
 Transilvania 48
 Treimer, K. 146
 Trembl, L. 78, 79
 Troubetzkoy, N. S. 16, 17
 Trost, P. 146
 Tuulio, O. J. 116
 Twadell, W. F. 131

U

Utěšený, S. 187

V

Vacsman, B. 149
 Vajs, J. 185
 Vaillant, A. 186
 Varticean, I. 148

Vasilenco, I. 148
 Vasilii, Em. 24, 153, 154
 Vasseur, G. 165, 166
 Večerka, R. 186
 Veidinger, G. 171
 Verantius-Vrúčić, F. 187
 Verlaine, P. 49, 50
 Vianu, T. 163
 Vicente, A. Z. 57, 58, 60, 61
 Vidnes, M. 145
 Vinogradov, V. V. 144, 158
 Vinjeler, O. 143—147
 Волнина, И. А. 158
 Vondrák, W. 186
 Вопросы языкознания 143

W

Wälterlin, K. 131
 Weigand, G. 16, 30, 176
 Weinreich, U. 17
 Werner, C. 112
 Wichmann, Y. 116, 117, 119, 125, 126, 127, 128
 Wollman, F. 188

Z

Zdrenghea, Maria 143—147
 Zimmermann, Fr. 112
 Zolnai, B. 163

INDICE DE CUVINTE

ANGLO-SAXONĂ

rica, 181

BALTICĂ

Terpin, 180

CATALANĂ

poll, 164

DIALECTUL CEANGĂU

alakor, 115
atymán, 117
báni, 117
bálya, 122
béc, 122
begyi, 122
bélgye, 117
berbence, 115
bika, 124
bika-lej, 124
bjzseg, 117
b'élgyéssz, 117
bombog, 117
budászka, 122
buftjesz, 117
buhuna, 122
bulyándra, 122
buránzsik, 122
burka, 117
cáp, 115
cénk, 122
ciba, 117
ciba ki! 117
cigan, 122

cigánka, 122
cigára, 124
cigla, 117
cilyhe, 122
cjnta, 122
colyink 122
curka, 117
d'ér, 118
doftor, 122
dondog, 118
egérfark, 124
ejt, 124
ejtő, 124
elkóršilódik, 118
e robok utjo, 125
esztrenga, 115
fedeleesz, 122
fejessz, 124
fetyéléu, 122
ficsór, 115
fotográfia, 118
gáliba, 119
gelemusz, 118
gërgina, 122
gidzig'él, 118
gidzig'élődik, 118
gigyilödem, 118
gïrgirica, 124
gïszka, 118
gocán, 122
gocánka, 122
göntyil, 123
grind, 118
guzba, 123
guzsba, 123

gyaka, 118
háj, 123
hájdá, 123
hálka, 118
hármálákk, 118
hármászár, 123
hercegosz, 123
herreg, 118
herkent, 118
hópp, 118
horkog, 118
iró, 125
kapuj, 123
képtár, 124
kéreszel, 118
ki, 118
kjc, 118
kigyó šuperke, 125
kjrceg, 118
kjrcektel, 118
kjrreg, 118
kjrrent, 119
kocka, 119
kockár, 119
kolompol, 119
kolomponyil, 119
komárnyik, 119
konora, 119
kontosz, 119
koponyil, 119
koppon, 120
korda, 119
kordássz, 119
kordássz-fürész, 119
koril, 119

kosár, 119
 koszój, 119
 koljřšilódik, 119
 kozsók, 115
 krenceklet, 119
 krencekletni fогоil, 119
 krida, 120
 kup³érta, 123
 kukurigól, 120
 lámba, 123
 lędunka, 120
 leszentül, 125
 mágla, 123
 mahmurassz, 120
 mahurassz, 120
 májsztru, 123
 málté, 115
 mamhurassz, 120
 meggőnyil, 123
 megměřil, 120
 mélyiga, 123
 mélyigáz, 123
 mérin, 120
 minunt, 123
 mjrnyilódik, 120
 momica, 123
 moronšil, 120
 motošilódik, 123
 muszunoj, 123
 napszentület, 125
 nękežęłodik, 123
 nojęmbrę, 123
 nyám, 120
 nyámassz, 120
 nyámszág, 120
 nyjnta, 124
 nyjirjásza, 124
 oktombre, 123
 palacsinta, 115
 pazilkadik, 120
 pęzilkadik, 120
 pęrc, 120
 pęrcent, 120
 pęritusz, 121
 pęřšilódik, 120
 piszi, 120
 pizsike, 120
 pitán, 123
 pokkon, 120
 veri e porkát, 120
 porko, 120
 prázsnyjék, 120
 prázsnyik, 120
 primeria, 120
 pruba, 124
 prubál, 124
 rákica, 124
 rez³ész, 124
 rokinca, 120

rowátka, 120
 ruhátka, 121
 řákjř, 124
 řerje, 124
 řirta, 121
 řobákk, 121
 řontoróg, 121
 řumujág, 121
 řzent, 125
 řzentül, 125
 řžęrinka, 121
 řzohád, 128
 řžpirilusz, 121
 řžtámbol, 121
 řžufła, 121
 řžpáldaga, 121
 řžwál, 124
 řžjút, 125
 řřin, 124
 řžyá, 121
 řžyáj, 118, 121
 řžyágató, 121
 řžyáka, 121
 řžyike, 125
 řžyk³ész, 125
 řžad, 125
 řžalšág, 125
 řžęłęwica, 121
 řžęłęžęł, 124
 řžjndár, 124
 řžidra, 124

CEHĀ

řęiba, 117
 řęđvicę, 182
 řęđvikę, 182
 řęđvik³ę, 182

CELTICĀ

-acum (suf.) 179
 Acumincum, 173
 Adiauum, 173
 Albanum, 173
 Annula, 171, 174
 Andamionius, 171, 174
 Andanius, 171, 174
 Anavon, 173
 Angetius, 171, 174
 Annamalia, 173
 Aquincum, 173
 Aravisci, 174
 Arrabo, 173
 Arrabona, 173
 Artus, 174
 Aspalia, 174
 Assoparis, 174
 Belgites, 173

Berbis, 173
 Bilisa, 174
 Boii, 174
 Bononia, 173
 Brigetio, 173
 Brimoius, 174
 Busio, 174
 Campona, 173
 Capedunon, 173
 Caramant-, 173
 Carnuntum, 173
 Carodunum, 173
 Carpis, 173
 Chertobalos, 173
 Cimbriana, 173
 Coimo, 174
 Crumerum, 173
 Cythoi, 174
 Dasodunus, 174
 Dav (i)us, 174
 Ercuniales, 173
 Eoria, 173
 Epona, 178
 Gordellaca, 173
 Latobici, 174
 Lepavist, 173
 Leuconum, 173
 Leuluoanum, 173
 Licana, 174
 Limusa, 173
 Lugio, 173
 Luppis, 174
 Lusomana, 173
 Lussonium, 173
 Marica, 174
 Masarius, 174
 Matric-, 173
 Malsiu, 174
 Mellitus, 174
 Menneiana, 173
 Mogetiana, 173
 Moienus, 174
 Nevioudunum, 173
 Osi, 174
 Pannonia, 173, 176, 180
 Passarentiaci, 173
 Pelso, 173
 Poetovio, 173
 Quadriburgium, 173
 Ręnos, 179
 Rin, 179
 Rispon, 173
 -ria, 181
 Savaria, 173
 Scarabantia, 173, 174
 Scarabantilla, 174
 Scordisci, 173, 180
 Sedatus, 173
 Silacena, 173
 Singidunum, 173

Sipo, 174
 Sipp-, 174
 Solva, 173
 Stailuco, 173
 Tatulo, 174
 Tarbos, 174
 Tauristae, 174
 Taurunum, 173
 Teutoburgium, 173.
 Tricciana, 173
 Tricornium, 173
 Tolenses, 173
 Tuio, 174
 Valcum, 173
 Vacontium, 173
 Varciani, 174
 Vepa, 174
 Vepo, 174
 Vepus, 174
 Viminacium, 173
 Vixillo, 173

ENGADINĂ

rana, 62

EPIROTIČĂ

Agraioi, 174
 Agrinion, 173
 Aithices, 174
 aiz, 173
 Aous, 173
 Arachthos, 173
 aspalos, 173
 Athamanes, 174
 Atintanes, 174
 Chaones, 174
 Dardas, 174
 daza, 173
 Deipatyros, 173
 Derd-, 174
 Dodona, 173, 180
 dybris, 173
 Galaistes, 174
 Molossi, 174
 pelios, 173
 Selloi, 174
 Sylliones, 174
 Talarius, 173
 Thesprotoi, 174
 Tomaros, 173
 tritô, 173
 Tyrimmas, 174

FRANCEZĂ

-age (suf.), 157
 amé yéw, 164
 arbó, 164

armanat, 164
 -au (suf.), 78
 autocritique, 159
 barnage, 157
 bolshevik, 159
 la bóstrô drulôlô, 164
 boyard, 159
 la byèl cumó yéw, 164
 collectif, 159
 collectif de professeurs, 159
 collectif d'ouvriers, 159
 collectivisation, 159
 collectiviser, 159
 cosaque, 159
 durmi, 164
 lu dôr, 164
 -eau (suf.), 78
 emboucher, 60
 émulation, 159
 engagement socialiste, 159
 éstêro, 164
 gatsé, 164
 lu glas, 164
 héros du travail, 159
 helman, 159
 kolkhoz, 159
 kolkhozien, 159
 komsomol, 159
 koulak, 159
 las nôstrôs prünós, 164
 léninisme, 159
 léniniste, 159
 lélsis, 164
 maison de repos, 159
 lu médési, 164
 message, 157
 lu méw, 164
 miêtsó nêyt, 164
 mitchourinisme, 159
 moujik, 159
 murzé, 164
 la myó fénnó, 164
 -o (suf.), 78
 on, 92
 pèr, 164
 pèr tü, 164
 de pèrsèc, 164
 plan quinquennal, 159
 planification, 159
 purta, 164
 raine, 62
 réldtsé, 164
 -re(t), 166
 samovar, 159
 sans-parti, 159
 sara, 164
 sarbatsós, 164
 socialiste, 159
 sórré, 164
 Sovjet, 159

soukhoz, 159
 spoutnik, 159
 steppe, 159
 supó de kawréls, 164
 suró, 164
 toundra, 159
 tractoriste, 159
 tsaró, 164
 vodka, 159
 voyage, 157
 yéw, 164

FRIULANĂ

rane, 62

GALICĂ

Longo-slaletes, 179

GERMANĂ

ambahti (ahd.), 181
 Bateinai, 180
 Battarios, 174
 Brodfeld, 111
 Brodfeld, 111
 Budorgtos, 180
 Calisia, 180
 Corcontoi, 180
 Coridorgis, 180
 Ercynia, 179
 Hercynia, 179
 Kind, 179
 lang-, 179
 Leucaristos, 180
 man, 92
 March, 179
 Marus, 179
 Naristi, 180
 *perqunia, 179
 Rhein, 179
 *reinos, 179
 Sack, 112
 Seibod, 112
 Seiburg, 112
 Selovia, 180
 (Jorg) Seybold, 112
 Siebenburg, 161
 Sigismund, 112
 Sold, 112
 Strevintia, 180
 Tarbos, 174
 venedi, 180

GOTICĂ

kindins, 179
 laggs, 179

Libardón, (vizigot), 58
reiks, 181
sibun, 178

GREACĂ

Achilleus, 181
 ἄχιλλων, 181
Anapos (?), 173
Anchiale, 173
Antigonea, 173
Antipatreia, 168
 *ap(e)l-, 180
Apisaon, 174
Apollon, 180, 181
Apollonia, 168, 173
Argyrunium, 173
Artemius (?), 171, 174
Artemo, 174
Asparagium, 168, 173
Asteropaiois, 174
Aulon, 168
Aulona, 173
 βασιλεύς, 181
bra (?), 173
 βαβέος, 181
Buthrotos, 173
Cetadussae, 173
Cerac-, 173
Ceraun-, 173
Cercetion, 173
Cercyra, 173
Chelidonioidi, 168
Chrysondyon, 173
Cnidos, 173
Coccalos, 174
Crinetissa, 174
Cynnana, 174
Cynniss, 174
Diop(h)anes, 174
Drossos, 174
Dyrrhachium, 168, 173
Dyskelados, 168
 εἰδέναι, 188
Elaphites, 168, 173
Electrides, 173
Encheleiai, 168
Enestedon, 173
Eortaios, 174
Epidaurus, 168, 173
 ἐπτά, 178
Harpyia, 173
Heracleia, 173
Hippasinoi, 168, 174
Hylleis, 173
 ἰδέν, 188
Ionios, 173
Ioron, 173
 Κοτύλη, 60
kótylos, 60

Lasagos, 174
Leucaros, 174
Lychnidios, 173
Megara, 173
Mellitits, 174
Mellilo, 174
Mico, 174
Micylos, 174
Nebriis, 174
Neda, 180
Nereus, 181
Nicaia, 173
Nymphaion, 173
Odysseus-Ulisses, 181
Olbia, 173
Olympia, 173
Onagrimum, 173
Oricos, 173
Ospagos, 173
Palaestrica, 173
Pantauchos, 174
Passia, 174
Patron, 174
Pelion, 173
Phalacriion, 174
Phalacros, 174
Phalinos, 174
Phanote, 173
Pharos, 173
Phausiades, 174
Philippos, 178
Phoinice, 173
 -phonies, 179
Pitho, 174
Ragusium, 169
Rhamnusion, 173
Satazs, 174
Selinó, 174
Sonylos, 174
Spalathron, 173
Stymphatoi, 173
Teudamides, 174
Tragurium 173
valytas, 173
Zosus, 174

ILIRĂ

Aia, 174
And-, 176
Andetia, 174
Andetius, 174
Andio, 174
Andis, 174
Anđrada, 174
Apl-, 176
Argu-, 176
Ārs-, 176
As-, 176
Assenio, 174

Atadis, 174
Atta, 174
Auca, 174
Auda-, 176
Audar-, 180
Audarus, 169
Audata, 169
Aular-, 180
Autopanti, 171
Au-tariatae, 169, 180
Balaterus, 174
Baosus, 174
 *barba, 179
Bardias, 174
Bardus, 174
Bardurius, 174
Barizan-, 178
Bärz-, 176
Batoni, Beusantis, 172
Beladius, 174
Bersa-, 174
Bers(us), 174
Beucus, 174
Beusas Sutti f. Delmata, 172
 *bhló-, 180
Bidu, 174
Bidusa, 174
Bindus, 176
Bisius, 174
Biso, 174
Bituvant-, 174
Blod-, 176
Blodius, 180
Bolausen, 180
Borius, 174
Botia, 174
Bridos, 174
Bysana, 174
Cel-, 174
Clausal, 176
Colaitiani (?), 173
Colaptiani, 173
Damastion, 176
Dardani, 169
Das-, 169
Dasdimus, 174
Dasius, 176, 178
Dasmenus, 172
Dassiulus, 174
Dasumilla, 174
Daversi, 169
Dazis, 174
Dazos, 178
Deazius, 174
Denio (?), 174
Diasdinus, 174
Diasmenus, 174
Diurdanus, 174
Doranus, 174
Dostoneis, 174

Dravus, 176
Drupetis, 174
Durnium, 176
Epi-, 176
Epicadus, 176
Eppo|Ecco, 178
Erigon, 176
Galgestes, 174
Geldonis, 174
Geneatae, 174
Genthis, 174
Gentius, 176, 179
Glabistus, 174
Glavius, 174
Glavus, 176
Golaili, 174
Gorsila, 174
Grabael, 181
Grabon, 180
Grabos, 180
Iadestlinus, 174
Jaefus (?), 174
Jaritus (?), 174
Jasae, 176
Jalo (?), 174
Javido (?), 171, 174
Javus (?), 171, 174
Illyrii, 169
Ionope, 173
Iora, 174
iser (?), 173
Kteves, 176
Labrio, 174
Langaros, 179
Laux (?), 174
Lavianus, 174
Lensius, 174
Licaus Iauletis, 172
Licco Burnionis, 172
Linda, 174
Lisrus, 174
Lizav-, 176
Longaros, 179
Lossa, 174
Luccaius, 174
Ludram, 176
Lugas, 176
Maezei, 178
Magab (?), 172; 173
Malvesa, 174
Mandeta, 176
Mavida, 174
Meil-, 176
monapos (?), 173
Muganius, 174
Nando, 174
Nanea, 174
Naron, 176
Nosetis, 174
ollhe (?), 173

Pant-, 169
Pasina, 174
Plabaotius, 174
Plaia, 174
Plaianus, 174
Plaius, 174
Plarus, 174
Platino, 171
Plator, 176
Pradus, 174
rhinós, 173
Risinium, 176
sabaium, 173
Salon, 176
Sarnunia, 174
Savus, 176
Scenobardus, 179
Scina, 174
Scirvius, 174
sibyne, 173
Simiras, 174
Skard-, 176
-st-, 180
Speriti, 180
Talanius, 174
Tatonia, 174
Temaius, 174
* terp-, 180
Terponos, 180
Teuta, 176
Teutumerus, 174
Trasanus, 174
Turuna, 174
Turo, 176
Tutula, 174
Undini (?), 173
Vadisa, 174
Vadix, 174
Varzo, 174
Venda, 174
Venemus, 174
Yeneti, 173
Verzo, 176, 178
Verz-, 174
Vinent-, 174
Zanatis, 178

INDIANA VECHÉ

Ašvinau, 178
sapla, 178

INDO-EUROPEANĂ

* ala-, 179
* bher-d-, 179
* ek'yos, 178
-ene (suf.), 181
* g'yerab-, 181
-mn- (suf.), 181

* mori-, 179
-nē (suf.), 179
-no- (suf.), 179
-nl(h)- (suf.), 181
* pan-, 181
-rn- (suf.), 181
* septm, 178
-s(s)- (suf.), 181
* var(a), 179
Zerynthos, 181

ITALIANĂ

imboccare, 60
mozegár (trent.), 60
stria, 61
striare, 61

LATINĂ

Adiutorio, 170, 171
Aequum, 173
Allq ripa, 173
ambulare, 165
amlare, 165
amnare, 165
Ansium, 173
Aqua viva, 173
Aquesilla, 174
Aquilla, 174
Argentaria, 173
Arguriană, 174
Artanius, 174
Artorius, 174
Asisienus, 174
Atienus, 174
Audenta (?), 174
Aufustiana, 173
Aureus mons, 173
Avitus, 174
Balbus, 174
Bassiana, 173
Bivium, 173
Bradua, 174
bucca, 60
* buccicare, 60
Caesariana, 173
Cariniana, 173
Carpus, 174
Carpus, 174
carricāre, 60
Castra, 173
Cafius, 174
Cato, 174
Cervaria, 173
Classicianus, 174
Classicus, 174
* ciūtūtus, 60
Claudius mons, 173
Clemens, 113

Clodiana, 168, 173
Coletiani, 173
Confluentes, 173
Constantia, 173
Crispiana, 173
Culcius, 174
Curtiana, 173
Datorius, 174
Decimum, 173
Dento, 174
Didius, 174
Dirulius, 174
Donatiana, 173
Egnatia, 173
Ennius, 174
Entella, 174
Etuvius, 174
Farrax, 174
Fasina, 174
Fala, 174
Faustia, 174
Ferfinium, 173
*fib(e)llaria, 62
*fib(u)llaria, 62
Figlina, 173
Fines, 173
Flexum, 173
Florentina, 173
Floriana, 173
follicare, 60
Fortiana, 173
Fossae, 173
Fronto, 174
Fusciana, 168
Jusus, 61
Gabiniana, 168, 173
gens, 179
*g'entis, 179
Germanicus, 174
Germanus, 174
Germus, 174
Germullus, 174
Herculia, 173
Horreum, 173
Hostidux, 174
Iallius, 174
Javolenus, 174
*imbuccare, 60
*imbutum, 62
Intercisa, 173
Interphurinoi, 173
Iovia, 173
Ippius, 174
Iulianus, 173
Iustiniana, 173
Iuventilla, 174
Iuventus, 174
Kiutulus, 60
Labores, 173
Lacus Felicis, 173

Lanic (?), 174
Lasinius, 174
Laliniana, 174
Lauriana, 173
Laux (?), 171
Lentulae, 173
Leporaria, 173
Libri, 173
*locare, 63
longus, 179
Lucullus, 174
Magia, 173
Magn[o], 172
Magnum, 173
Mariniana, 173
Masurius, 174
Mediana, 173
Messa, 174
Messia, 174
Messianus, 174
Messila, 174
Messius, 174
Messor, 174
Messorianus, 174
Messorina, 174
Messorius, 174
Messus, 174
Mestriana, 173
Mestrianus, 174
Mestrius, 174
Mevanius, 174
Mévertens (?), 171, 174
Minatos, 174
mōla, 59
molae (riu de ~), 59
mōlnum, 59
mōrstcare, 60
*muccicare, 60
Muri, 173
Nasidius, 174
Oppecs (?), 171, 172, 174
Oppius, 174
Orlecus, 174
Ostilius, 174
Paenius, 174
Papisius, 174
Passienus, -a, 174
peduculu, 164
Pinguis, 173
Pons, 173
Populi, 173
populu, 164
Portunata, 173
Prætorium, 173
pu-, 164
puellu, 164
pullu, 164
Quadrata, 173
Quint-, 173
Raecius, 174

Raecus, 174
*reticinare, 59
*retizare, 59
reus, 80
riu de molae, 59
Romula, 173
*roticinare, 59
*roticiniu, 59
*roticinus, 59
*rolizare, 59
*rotundiare, 59
Sacra, 173
salvaticos, 164
*sappus, 62
*sariciniu; 60
Scaeva, 174
Scaevianus, 174
Sebius, 113
septem, 178
Sextia, 174
Sexto, 174
Sextus, 174
Statuae, 173
stria, 61
striare, 61
sub-biga-aneus, 63
Sulla, 174
Suttius, 174
Syboldus, 112
Tadius, 174
Tarpe, 180
Tarpeium, 180
Tarius, 174
Taronius, 174
Tatianus, 174
Tatusius; 174
Titianus, 174
Titius, 174
Tituli, 173
torques, 63
Trio, 174
truncatus, 63
Tullia, 174
Turres, 173
Turribus, 173
Ulcudius, 174
Ulmus, 173
Ulpianus, 173
Ursaria, 173
Vaentius, 171, 174
Vallius, 174
Varro, 174
Veius, 174
Vesidia, 174
Vesius, 174
Vetiola, 174
Vetius, 174
Vetlidius, 174
Vincentia, 173
Viperaria, 173

MACEDONEANĂ
VECHE

Epocillos, 178
grabion, 181

MAGHIARĂ

abár(o)l-ó, 76
adó, 78
adóu, 78
áfáre, 125
-al, 76
-ál, 76
Alkenyer, 112, 113
Alkenyér, 112
Also Kenyer, 112
Alsokenyr, 112, 113
assëu, 80
assou, 80
-au (suf.), 78
-ay (suf.), 79
Balamer, 114
barka, 80
berbécs, 115, 125
berbécses, 125
birëu, 80
birginyó, 126
bišuszká, 126
biszuszká, 126
bižëu, 80
bizsán, 126
Bizsán, 126
Boján, 129
Bolán, 129
bordi, 125
Bráduj, 129
branista, 126
breuze, 125
brigigyó, 126
briginyó, 126
bringás, 125
buddákó, 126
budé, 126
Bukuroz, 129
bunár, 126
Buzsor, 129
capi, 126
cége, cége, cégela! 126
ciba el! 126
ciba ki! 117
cigányka, 122
Cogner, 112, 113
copó, 77
csá, 121
cságaté, 79
cságáló, 79, 121
csákó, 77, 78
csákóu, 78
csapëu 80

csapó, 80
cselenye, 126
cselenyész 126
csikóútóu, 78
csír, 126
csiromáté, 126
csongora, 126
deréc, 125
Dezsán, 20
disznó, 79
Dregan, 129
Dunána, 129
-é, 78
-el, 76
ét, 76
élesztő, 78
élesztőu, 78
eső, 79
essé, 79
eszlena, 126, 128
esztenáz, 126
-eu (suf.), 80
-ëu (suf.), 79
-ëu (suf.), 80
evő, 77
-ey, 79
fakaldn. 76
Fanyúvő, 77
faragó, 78
faragóu, 78
Fáta, 129
fataró, 122
fej, 124
fejes, 124
fejtő, 78
fejldü, 78
felfordít, 129
Felkenyer, 112, 113
Felkuner, 112
Felkunir-, 112
Felseo Kenyer, 112
fel(ső), 112
Ficsor, 129
Flarike, 129
fordított, 129
fődeles, 122
furka, 126
gárda, 127
gárgya, 126
gárgyás, 126
gárgyás kát, 126
gisnav, 79
gomba, 127
göncölszekér, 129
gujesztra, 127
gulajsztra, 127
gulesztra, 127
gurászka, 127
gurásztra, 127
Gyalány, 20

-gye-, 113
gyósa, 127
gyósa kácska, 127
Gyzno, 79
Gyznou, 79
hal, 128
hálóu, 78
hámfa, 80
hárób, 127
hasznát, 77
használ-ó, 77
hate, 79
halyw, 79
hallyu, 79
hergeja, 127
hergely, 127
híriba, 127
hírtbigomba, 127
hordó, 80
hordő, 80
husz, 162
istentagadó, 77
kallantýú, 80
karfa, 80
Kener, 111, 113
Kenyér, 111, 112, 113
(Fel) Kenyér, 112
Kenyérmész, 111, 112
Kenyérlő, 112
kérő, 79
kesereu, 79
keserő, 79
keserű, 79
Kinyr mezou, 111
kircsëj, 127
kisefa, 80
koca, 122
kocsiga, 127
kőmarzsoló, 77
koporsó, 80
koppantó, 77
kosár, 127
kölő, 77
kotyiga, 127
kotyigár, 127
Koyngir, 112
könlös, 119
Kryvagyé, 12
Kuchir, 113
Kuchyer, 113, 114
Kuchyr, 113
Kucsir, 113
kukorékol, 120
Kudzyr, 113
kulajsztra, 127
Kunertu, 112
Kunyrthu, 112
kurászó, 127
kurászta, 127
Kurász, 129

kutal, 77
kutal-ó, 77
Kufser, 113
Kuzsir, 113
Kügyér, 113
Kwezyr, 113
lanka, 127
Lengene, 12
lepedó, 78
lepedő, 78
lepedőü, 78
lepődőü, 78
lepődőü, 78
Logofét, 129
lonka, 127
Luna, 129
Luni, 129
lunka, 127
mag, 129
magbérbécs, 129
magdisznó, 129
máglya, 123
magmarha, 129
málé, 126
mankó, 80
mátor, 127
menek, 79
menő, 79
meszel-ő, 76
meszelő, 78
meszelőü, 78
mijora, 127
milora, 127
milóra, 127
millora, 127
miora, 127
miringya, 127
momica, 127
monicca, 127
mulgetor, 127
Mundra, 129
Mundráne, 129
Murga, 129
mutal, 77
mutat-ó, 77
nagyevő, 77
nagyszékér, 129
Netot, 20
Nyegrefalu, 20
Nyérkura, 129
nyivór, 127
-ó (suf.), 76, 77, 78, 79, 80
Ólkunir, 112
-oy, 79
-óy, 78, 80, 81
ő (suf.), 76, 77, 78
őriz, 77
őr(t)ző, 77
-őü, 78, 80, 81
-őü, 78, 79, 80

papusa, 127, 128
pátaró, 122
patusa, 127
patlanté, 79
patlantyu, 79
pergő, 78
pergőü, 78
perzekutor, 81
platyica, 128
platyika, 128
platikahal, 128
Pogyer, 12
posztorong, 128
posztoronka, 128
Prezent, 129
procáp, 128
procápp, 128
Quereh, 79
Qesereu, 79
rabláy, 78
rakonca, 120
rendőr, 81
reszelé, 79
reszel-ő, 76
reszelő, 78, 79
Rajba, 129
rokonca, 120
sámfa, 80
sárga, 80
süldő, 78
süldőü, 78
szécsála, 128
szindzsák, 128
szina, 128
szuhál, 128
tagadó, 77
tanít, 77
tanít-ó, 77
tanítégy, 80
tanu, 75
tarka, 80
tarló, 79
-té, 79, 80
temető, 78
temetőü, 78
tenyésztő, 129
-tey, 80
-lhu, 112
-tiu (suf.), 79
-tó (suf.), 79
-toy (suf.), 79
-tő (suf.), 80, 112
tu, 112
Turkuj, 129
Tyej, 20
tyinga, 128
-tyú (suf.), 80
-tyú (suf.), 80
-ú (suf.), 78
ujstye, 128

-ü (suf.), 78
ülőü, 78
üllő, 78
vadra, 128
vadság, 125
vakara, 128
vatyinata, 128
ver, 129
véska, 128
vel, 77
vető, 77
Vidra, 129
Waras, 112
zahol, 128
záhol, 128
Zazwaras, 113
Zernest, 20
zsák, 112
zsendice, 128
zsentice, 128
Zsiberk, 112
Zsibod, 112
Zsibold, 112
Zsibol, 112
Zsigmond, 112
zsigora, 128
zsinlujáta, 128
Zsoján, 129
Zsojáné, 129
Zsold, 112

MESAPICĂ

Barzid, 178
Vaicanelas, 176

PERSANĂ

Aspa-čana, 178

PORTUGHEZĂ

embocar, 60
estria, 61
estriar, 61
mosca, 60
mossegar, 60
pino, 61

ROMÎNĂ

a) AROMÎNĂ

(a) disica, 63
mîrcal, 63

b) DACOROMÂNĂ

A

-a (suf.), 80
 abarlău, 76
 acău, 75
 a (se) acri, 88
 activist, 47
 activitate, 44
 acțiune, 44
 acumulare, 47
 Adam, 107
 adău, 75, 78
 administrație, 44
 adoară, 99
 afară, 125
 afinitate, 44
 (se) află, 95
 agie, 45
 -ală (suf.), 76
 -alău (suf.), 76
 alergău, 76
 -aleu (suf.), 76
 Alexandru, 106, 108
 alg, 27
 aliman, 117
 (a-și) aminti, 94
 an, 152, 153
 ań, 152
 -an (suf.), 76
 Ana, 104, 106, 107
 Andrei, 104, 106
 ani, 152, 153
 antichitate, 44
 aorea, 99
 de-aorea, 99
 arcan, 71
 ard, 24
 armăsar, 123
 arș, 25
 arșeu, 79
 artel, 47
 artilerie, 44
 arțăgos, 123
 arzi, 24
 -ană (suf.), 81
 Aurel, 106, 107, 108
 Aureliu, 106
 Aurora, 106, 107
 autobază, 47
 autoimpunere, 47
 auz', 25
 auz-ș-a-m, 25
 *auzi, 25
 aveq, 24
 -ăldău (suf.), 76
 -ău (suf.), 75, 76, 77, 78
 79, 80, 81
 -ău (suf.), 78

B

bani, 117
 bal, 151
 bată, 151
 bate, 129
 (a) băle, 88
 (a-l) bate, 88
 (a se) bate, 88, 100
 bânč, 25
 bădie, 122
 bălegău, 76
 băgău, 75
 băltău, 76
 băț, 122
 bea, 24
 beat, 151
 beată, 151
 beldie, 117
 beldios, 117
 Beșău, 76
 biciușcă, 126
 *bijan, 126
 bijog, 126
 birău, 45
 btzli, 117
 bob', 25
 bocel, 70
 (a se) boldi, 95
 bombăi, 117
 bombăni, 117
 borangie, 122
 branște, 126
 braț (de rtu), 59
 bredălu, 76
 brigadă, 47
 brigadier, 47
 brighidău, 126
 brighideu, 126
 Brinci, 59
 broască, 62
 broză, 101, 102
 bucătură, 60
 budacă, 126
 budașcă, 122
 budii, 126
 bunar, 126
 bufta, 117
 buhai, 61, 124
 buhnă, 122
 buleandă, 122
 buleandră, 122
 bun', 25
 burangie, 122
 burcă, 117
 burete șerpesc, 125
 buretele șarpelui, 125
 burghidău, 80
 butălu, 76
 butuc, 62

butură, 62
 buturugă, 62

C

ca, 91
 cad, 152
 (se) cade, 91
 cai, 25
 canceu, 79
 cantayr, 15
 capră, 61
 carul-mare, 129
 casc, 24
 caști, 24
 cal, 152
 că, 91
 căd-ș-a-m, 25
 călcător, 63
 cămăș', 25
 căpătii, 63
 căpău, 123
 căpos, 124
 căpușă, 127
 cărășel, 118
 cătămii, 63
 călană, 45
 ceacău, 78
 ceacou, 77
 ceai, 121
 cealău, 75
 cearcău, 76
 (se) ceartă, 89
 Cel-cu-tichie, 125
 cer-ș-a-m, 25
 (a se) certa, 88
 cetină, 126
 chereștu, 102
 chingă, 128
 chișafău, 80
 cimitir, 81
 cincisutist, 47
 cinzeacă, 128
 cinzec, 128
 ciobac, 121
 ciobacă, 121
 ciobălu, 79
 ciocălu, 78
 ciontorog, 121
 ciol, 100
 ciolrica, 100
 cireșe albe, 81
 cireșe amare, 81
 cirtă, 121
 (se) cilește, 89
 ciubeleu, 79
 ciucurău, 76
 ciung, 126
 ciungără, 126
 ciungără, 126

ciultrica, 100
ciulură, 60, 61, 100
ciul(u)rică, 100
ciin', 25
ciine, 15
Cîmpul Ptinii, 111, 112, 113
cintă, 27, 92
(pe la) cîntători, 79
cină, 25
cină, 25, 27
*cînji, 25
circei, 127
cîrcel, 127
cîrîi, 118, 119
clă, 118
claritate, 44
clămpăni, 119
coada-șoricetului, 124
coardă, 119
coase, 119
cobîrlău, 79
codău, 75
Codău, 76
(a se) codi, 92
codîrlă, 62
colastră, 127
colatău, 79
colectivist, 47
Coman, 106
comarnic, 119
comisie, 44
comitet, 44
Constantin, 106, 108
constituție, 44
contoș, 119
copîrșeu, 79, 81
copoi, 123
copou, 77
(a se) corci, 118
corfău, 80
(a) cori, 119
Cornel, 106, 108
Cornelia, 106
cosciug, 81
cosoi, 119
coșar, 119, 127
coligar, 127
coligă, 127
(a se) colîrci, 119
coșcar, 119
coșcă, 119
erac (de riu), 59
crănășii, 119
crănășani, 119
cresta, 99
crestătură, 99
criidă, 120
Crivadia, 12
cucuriga, 120

cucurigi, 120
cucurigu, 120
cucurigui, 120
cucuruz, 156
Cugir, 111, 113
cujbă, 123
Cujer, 113
(se) culeg, 89
culegău, 75
curastă, 127
curastă, 127
(nu-i) cuvenea, 70, 73
cuvertă, 123
(se) cuvine, 91
cuvînt, 70

D

da, 24
Dacia, 171
Daniil, 104, 106
dăpleu, 78
dăgal, 153
(a se) deda, 70
degrabă, 99
degrăbi, 99
Dejani, 20
Delani, 20
(a se) deprinde, 70
(a) dezgheța, 87
(a se) dezgheța, 87
dodă, 101
dodîșă, 101
Doina, 106
doine, 160
dondăni, 118
(pe) de-a dorea, 99
de-a dori, 99
Dorica, 106
Dorin, 106, 108
de-a dorlea, 99
dorm, 24, 27
dormi, 24
dormîn, 26
dormînam, 26
dorî, 27
douăzeci, 162
drag, 27
draj, 25, 27
drumul robilor 125
mă duc, 86
duci, 86
duh, 45
duhovnic, 45
duhovnicie, 45
dulău, 78
dulc, 25
duleu, 78
Dumitru, 104, 105, 106, 107

E

-cauă (suf.), 81
-clău (suf.), 76
Elena, 104, 107
Eleonora, 106
eleștău, 78
Elisabela, 104, 105, 106, 107
Emilia, 106
-eu (suf.), 78, 79, 80, 81
-ey (suf.), 78
Eugenia, 106
exponal, 47

F

fac, 24, 27
fač, 24, 25, 27
*faci, 25
fağ, 25
faptul dimineții, 69
faș, 27
faș, 27
făcătău, 76
făč-a-m, 25
făgădău, 75
făgădui, 75
făină de tenchi, 156
fălcău, 76
(a se) făli, 92
fărăgău, 78
fedeleș, 122
Federi, 12
ferchedeu, 80
fercheleu, 126
ferestrău, 76
ferițcat, 61
ferișcal, 61
feșteleu, 76
(a) fești, 76
feleleu, 122
(a) fi, 25
fierb, 151
fierb', 151, 152
fierbeam, 151, 152
fîrav, 25
fișpan, 45
fîlău, 78
fiulare, 62
(a se) fiții, 95
Floarea, 105, 107
fliscoaie, 101
fliscoi, 101
fliscoii, 101
focăli, 100
fotografie, 118
frağ, 25
frağ', 25
fug, 24, 27
fugău, 76

fuş, 24, 25, 27
 *fuşi, 25
 fulgeră, 91
 furcă, 126
 fus, 61
 fuş, 27

G

gard, 126
 Gavril, 108
 gălămoz, 118
 gălbuzi, 25
 gealău, 75
 gelep, 45
 Gelu, 106
 georgină, 122
 ger, 118
 Gheorghe, 104, 105, 106, 108
 gherghină, 122
 ghialău, 75
 ghijan, 126
 ghiâu, 75
 ghioacă, 118
 ghioagă, 118
 ghiont, 123
 ghionti, 123
 ghioş, 127
 ghiuj, 126
 giuruiam, 69
 (a se) gădila, 118
 mă gîndesc, 95
 (a se) gîndi, 85, 93
 Gînscău, 76
 girgirişă, 124
 gîscă, 118
 Gligor, 104, 105, 106
 gobtrău, 79
 goşan, 122
 goşană, 122
 (a se) grăbi, 99
 grind, 118
 gujbă, 123

H

hai, 123
 haida, 123
 haidău, 75
 haide, 123
 haitău, 75
 hăitui, 75
 halău, 78
 halcă, 118
 haldan, 76
 haldău, 76
 hamfău, 80
 haraba, 127
 harmăsar, 123
 hărmlăie, 118

hărfaş, 123
 hărfaşos, 123
 hatişerif, 45
 heleşteu, 79
 hereghie, 102
 herghelie, 127
 hinlău, 79
 hinteu, 79
 hîrcăi, 118
 hîrti, 118
 holtoan, 102
 hop, 118
 hotăr-a-m, 25
 hotărâsc, 24
 hotărâş', 24
 hotnog, 45
 hrib(ă), 127
 hulpău, 76

I

Iacob, 108
 iarovizare, 47
 ieptare, 69
 ierugă, 59
 ighemonicon, 45
 ilău, 78
 ilcu, 78
 Ileana, 104, 107
 Ilie, 104, 106, 108
 industrie, 44
 infanterie, 44
 instructaj, 47
 intr-u, 24
 Ioan, 104, 106, 108
 Ioana, 106
 Iosif, 106, 108
 (se) iscă, 95
 (a) iscăli, 94
 (a se) iscăli, 94
 ispravnic, 45
 Istenie, 105, 106, 107
 (a se) vizbi, 88

I

(a) îmbătrîni 86
 (a se) îmbătrîni, 86
 (a) îmbogăţi, 87
 (a se) îmbogăţi, 87
 (a se) îmbrăca, 86
 îmbuca, 60
 înciotrică, 100
 îndemină, 100
 ingenunck' 24
 (a) îngheta, 87
 mă îngrăşa, 87
 (a) îngrăşa, 87
 (a se) îngrăşa, 86, 87, 88
 (a-şi) îngrăşa, 88
 injung, 24
 (se) innoptează, 91

(se) înseninează, 91
 (a se) întrizia, 95
 intoarce, 129
 întovărăşire, 47
 întrebă', 26
 întrebă, 26
 (a se) întrista, 86, 87, 88
 (a fi) întristat, 87
 (a-şi) întrista, 88
 (se) înluneacă, 91
 (a) înverzi, 86, 87, 88
 (a fi) înverzit, 87
 (a-şi) înverzi, 88

J

jalău, 75
 jalbă, 45
 Jibăi, 112
 jigăraie, 128
 jintuială, 128
 jîndar, 124
 jucufău, 81

K

K'epiar, 124

L

lambă, 123
 lapte de bou, 124
 largău, 76
 laud, 24
 lauzi, 24
 Lazăr, 106
 lăduncă, 120
 -lău (suf.), 76
 lăz', 25
 lead, 153
 lepedău, 78
 lepedeu, 78
 limbău, 76
 lingău, 76
 Lingina, 12
 lipcam, 26
 lip'am, 26
 Livia, 106
 (a se) locui, 95
 (a se) lovi, 88
 Luca, 106, 108
 Lucian, 106
 Lucreţia, 106
 lucrez, 24
 lucrez', 24
 luhără, 101
 luhér, 101
 luk', 27
 luncă, 127
 lungău, 76
 lup, 27

lup', 25, 27
 lupi, 27
 lupl, 26
 lupl', 26, 27
 (a se) lupla, 100
 luptă, 26, 100
 luptăli, 100
 lupt'e, 26
 lupt'i, 27

M

Macavei, 107
 maglă, 123
 mahmur, 120
 maire, 15
 maistru, 123
 mangalău, 75
 m'argă, 23
 Maria, 104, 105, 107
 Marica, 104
 Marina, 105, 106, 107
 Matei, 107
 berbec mator, 127
 mătur, 127
 Maxim, 105, 106, 107
 mă, 86, 93
 măci(u)cat, 61
 măiestru, 123
 măine, 15
 mălai, 156
 măligă, 123
 mărin, 120
 mûşcal, 61
 medelnicer, 45
 melegar, 100
 Mercurca, 113
 (a) merge, 165
 merinda, 127
 mesălău, 78
 meselău, 76
 mestecău, 76
 melelău, 78
 meleleu, 78
 Mihăilă, 106
 Mihăilescu, 106
 mimnica, 101
 minunt, 123
 mior, 127
 (a) miorlăi, 93
 (a se) miorlăi, 93
 Mircea, 108
 mline, 15
 mîncău, 76
 mîrlă, 120
 moară, 59
 Moise, 104
 mól, 101
 mólă, 101

molitură, 101
 momîlă, 123, 127
 moronci, 120
 moronşi, 120
 motoc, 123
 (a se) motoci, 123
 mulgător, 127
 munĕ-a-m, 25
 Mureş, 179
 murseca, 60
 muşca, 60
 muşcătoare, 60
 muşcători, 60
 muşunoi, 123
 *mutală, 76
 mutalău, 76

N

na, 152
 nam, 152
 n-am, 152
 (se) naşle, 95
 naşie, 44
 (din) născare, 71
 (a se) năpusti, 94
 nea, 152
 neam, 120, 152
 (a se) necăji, 123
 Negreia, 20
 ne-o, 152
 Netol, 20
 Nicolae, 104, 105, 106, 107
 Niculiţă, 104
 nîmţica, 101
 ningău, 76
 nînge, 91
 nîntă, 124
 nîreasă, 124
 Nistor, 105
 Nistora, 105, 107
 no, 152
 n-o, 152
 noiembrie, 123

O

oacăr(ă), 128
 oare, 99
 (a) obosi, 87
 (a se) obosi, 87
 ochenal(ă), 128
 ochi, 81, 95
 octombrie, 123
 (a-se) odihni, 87
 (a şi) odihni, 87
 ohabnic, 45
 oi, 81

oişte, 128
 ok', 25
 om, 81
 Onea, 107
 Orăştie, 112
 ori, 99
 (a) osteni, 87
 (a se) osteni, 87
 ovodău, 75

P

pafta, 45
 panganel, 45
 pantahuză, 45
 pantof', 25
 parapon, 45
 (se) pare, 91
 paşuş, 45
 Pavel, 106, 107, 108
 Pavelescu, 106
 păpuşă, 128
 păpuşoi, 156
 Părăul Cugirului, 113
 păr', 25
 pătură, 100
 (a se) păzi, 99, 120
 perek', 25
 perdeiu, 80
 pergău, 78
 Petru, 106, 108
 piersec, 81
 (a) piersica, 63
 *pinoi, 61
 piroi, 61
 piroi, 61
 pisanie, 45
 pis(i), 120
 pisică, 120
 pîtan, 123
 pîine, 15
 pîrău, 75
 (a se) pîrci, 120
 pîrf, 120
 planic, 47
 (a se) plănui, 95
 plătică, 128
 pleopă, 81
 pliuhău, 76
 plouă, 91
 poarca, 120
 (a se) pocăi, 92
 pocăni, 119
 pocni, 120
 pohvală, 45
 poliţichie, 45
 pom, 26, 27
 pom', 25, 27

pomi, 27
 pomâ, 26, 27
 pomâi, 27
 poâ, 27
 popular, 4
 porfie, 99
 porumb,
 porumbi
 posteln
 pot, 2
 poâi,
 pove
 pov
 pr
 p'
 I

cabria (ast.), 61
 cantadera, 62
 cibellu (lib.), 62
 citola, 60
 desvio, 59
 embocar, 60
 estrîas sinuosas, 61
 estrio, 61
 exprimir, 63
 fuso (ast.), 61
 jugo cornal, 62
 llegar (lib.), 63
 molin (ast.), 59
 molin (d'agua), 58
 molin de pisar, 58
 molin de rabilar, 58
 morcar (ast.), 63
 muesca, 60
 muescar, 60
 muezga, 60
 muezca (ast.), 60
 pendolar (lib.), 59
 pina (lib.), 61
 rabera (lib.), 62
 rabo, 62
 rana, 62
 rayao de la muela (lib.) 61
 resegar (lib.), 63
 rodendo (lib.), 59
 sapa (ast.), 61
 sobigaño (lib.), 63
 toya (lib.), 63
 tronchar, 63
 tronzar (lib.), 63
 tronzar, (lib.), 63
 tuerca 63
 zug

SPANIOLĂ

Astibus, 173
 Balauson, 180
 Bemastes, 173
 Bermion, 173
 Bertisco, 168
 Bertiscos, 173
 Berzana, 173
 Bidia, 174
 Bidzo, 173
 Bilhus, 173
 Bitilla, 174
 Bitu, 174
 Bilu-, 179
 Bobrega, 173
 Bratzista, 173
 Brygeides, 173
 Bryges, 173
 Brygias, 173
 Brigizes, 173
 Brygoi, 168
 Brygos, 174
 Buleries, 173
 Bymazos, 173
 cacalia, 173
 camum, 173
 Cele-, 179
 Daizo, 174
 Darapara, 173
 Didas, 174
 Dina, 174
 Dines, 174
 Dinentilla, 174
 Ditu-gentus, 179
 Diza, 174
 Dizo, 174
 Doberos, 173
 Drebelas, 174
 Edessa

INDEX DE CUVINTE

raion,
 rak'itâ, 124
 ras, 76
 Reveica, 104
 răcătlâna, 59
 răsâlâu, 76, 78
 (a) răsâli, 76
 rălăcâna, 59
 rău, 80
 răzas, 124
 răzâlâu, 78
 răzeş, 124
 Remus, 106, 108
 renddu, 81
 repez, 69
 reselâu, 78
 releza, 59
 Rî de moare, 59
 (a) rîde, 93
 (a-şi) rîde, 93
 *rînâ, 62
 rînâ, 62
 Rîu, 113
 Rîul, 111

sârcoş
 sârcoşier(iu), 60
 sârcoşel, 60
 sârcoşer, 59
 sârcoşer, 59
 sârcoşer(iu), 60
 sârcoşer(iu), 60
 sârcoşiu, 70
 scap, 27
 scap', 27
 (a) scâpa, 124
 (a) scâpâra, 124
 scapê, 26
 scapt', 26, 27
 scîrîfi, 128
 sclav', 25
 scriitor, 125
 scump', 25
 serdar, 45
 şerîc, 124
 şfal, 47

şişteala,
 ştrincă, 121
 şomoioş, 121
 şontorog, 121
 şopîrlâu, 76
 Ştefan, 107, 108
 (se) ştie, 91
 şuflă, 121
 şuldeu, 78
 şumuiag, 121
 şugâu, 75

T

taş, 24, 25, 26
 *taşi, 25
 tanâu, 75